

Mottó:

"Európa lelke az egymástól eltérő minőségek és törekvések sokféleségéből formálódik. Az alapvető elképzelések azonossága összefér a hagyományok és hitek sokféleségével, az egyéni döntésekkel járó felelősséggel. A mai Európának olyan együttélés alapján kell létrejönnie, amely nem csupán egymással versengő - olykor ellenséges - nemzetek halmaza, hanem szabadon szerveződött megegyezésen alapuló működő közösség."¹

1. Jogvédelemhez, igazságszolgáltatáshoz, joghoz való hozzájutás

Valódi jogvédelemről fogalmilag csak a modern társadalmak keretei között beszélhetünk.² Ez a történelmi korszak a modern polgári állam kialakulásának időszaka, dogmatikai alapjai pedig a XVII-XVIII. századi természetjogi iskolákban keresendők. A politikai rendszer emancipálódásának nevezett korszak az, amelyben a "civil társadalom" és a "politikai állam" elválik egymástól, s megteremtődik az alap a bourgeois és citoyen elkülönülésének tárgyalásához.³ A germán tulajdonformára épülő középkori társadalmakban nem különült el egymástól az ökonomikum és a politikum: a gazdasági-hűbéri hierarchia egyben az állami-politikai rendet is megtestesíti (lásd rendi monarchiák), de fordítva is: a gazdaságban megjelenő alapvető tevékenységformának a politikai-jogi elismertség biztosít létezési alapot.⁴ A tőkés termelési mód kiképződése, az eredeti tőkefelhalmozás történelmi folyamata, a gazdaság területén a politikumtól független önálló létezés ad: létrehozza a tisztán profit-érdekelt (jogi, politikai, korporációs korlátozásokat nem tűrő) termelési folyamatot, a csupán gazdasági érdekei által mozgatott bourgeois és e területtől függetlenül a "közösségiség" területeként az általános polgári-politikai lét eszményített birodalmát a citoyen-világot. A politika az

¹ Schuman, R.: Pour l'Europe, 1990. by Les Éditions Nagel, Geneve (Suisse) ford.: Tót Éva 1991.

Pannónia Könyvek Robert Schuman: Európáért 105. p

² Petersmann, E.-U.: Proposals for a New Constitution for the European Union: Building-Blocks for a Constitutional Theory and Constitutional Law of the EU. CMLRev. 1995 1124. p.

³ Lásd erről a problematikáról: Gombos Katalin: A Francia Forradalom 200-ik évfordulójára In: Napjaink 1989. 3. 3-10 p

⁴ Lásd erről a kérdéstről: Gombos Katalin: A klasszikus alapjogoktól a szabadságjogok modern fogalmáig In: Emlékkönyv dr. Antalffy György egyetemi tanár oktatói működésének 40. és születésének 70. évfordulójára. (Szerk: JATE ÁJTK Tudományos Bizottság) Szeged, JATE ÁJTK 1990. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominata. Acta juridica et politica. Tom. 39. fasc. 6. 57-66. p, Gombos Katalin: From traditional fundamental rights to the modern concept of civil liberties In: In memoriam dr.Kovács István akadémikus, egyetemi tanár.(Szerk: Tóth Károly) Szeged, JATE ÁJTK 1991. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominata. Acta juridica et politica. Tom. 40. fasc. 7. 107-118. p

alap ellentmondásainak "kihordási" formája, alapvető funkciója, hogy az általánosság formájában megjelenítse, és sajátos eszközeivel közvetítse a gazdaság területén kiformalódó különös érdekeket, hogy az "egész társadalom" nevében kordába zárja és legitimálja a dezorganizációs tendenciákat. A jog is a létrejött politikai rendszer legitimációs formája, lényegi funkciója az, hogy az uralkodó érdekeket a társadalom minden polgára számára általános érdekként tüntesse fel, vagy legalábbis hogy a társadalom egészének reprodukciója az adott gazdasági, politikai keretek között menjen végbe. A jog ezért inkább elleplezi, mintsem kifejezi a különös érdekek ellentétét, ami nem utolsósorban abban is kifejezésre jut, hogy a bourgeois és citoyen objektíve divergáló érdekeit az "állampolgári státus" közös nevezőjén közvetíti. Amikor a franciák a polgár (bourgeois) jogát egyetemes emberi (citoyen) jogként deklarálták az 1789. évi francia Declaration des droits de l' homme et du citoyenben azzal, a jogi-ideológiai fikcióval éltek, hogy a polgári társadalomban (az alapvető tevékenységformák realizálódásának szintjén) minden embernek nemcsak lehet, de ténylegesen van is széles értelemben felfogott tulajdona (property), vagyis rendelkezésére áll a képességei szabad kibontakoztatására szolgáló eszköztár. Reálisan csak egy olyan társadalomban lehet az állampolgár joga emberi jog, ahol a politikai szférában az alapvető tevékenységformák realizálódásának területén minden ember számára anyagi lehetőség nyílik az "ember" fogalmának megvalósítására, vagyis szabad, szerves közösségek létrehozására. Minden más esetben az állampolgár szabadsága⁵ puszta absztrakció, amelynek egyetlen funkciója van: elleplezni a reális ember szabadság- nélkülségét.⁶ Minden társadalom számára a legnagyobb feladat a valós alap megteremtése ahhoz, hogy az egyes embernek ne csak elvi, hanem tényleges lehetősége legyen jogainak gyakorlására. A jogvédelem legfőbb letéteményese az igazságszolgáltatás. Az igazságszolgáltatás a jogalkalmazási tevékenység legfőbb megnyilvánulási formája.⁷ Évszázadokon keresztül azért folyt harc, hogy az igazságszolgáltatási tevékenység elváljon a másik két nagy hatalmi ágtól, a

⁵ Cranston, M.: Human rights and supposed D. Raphael (ed.) Political Theory and the rights of Man London 1967. 49. p.

⁶ Lásd erről részletesebben: Gombos Katalin: A szabadságjogok fogalmáról In: Emlékkönyv dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. (Szerk: Tóth Károly) Szeged, JATE ÁJTK 1992. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominata. Acta juridica et politika. Tom. 41. fasc. 10. 145-153. p

⁷ A jogalkalmazás illetve igazságszolgáltatás fogalmi alapjairól lásd például: Imregh Géza: Igazság és igazságszolgáltatás a polgári eljárásjogban In: Magyar jog 2007. (54. évf.) 12. sz. 736-743. p, Peschka Vilmos: A jog sajátossága Akadémiai Kiadó Budapest, 1988

törvényhozástól és a végrehajtó hatalomtól.⁸ Az egyéni jogvédelem szempontjából a hatalmi ágak szétválasztását, a jog uralma (rule of law),⁹ illetve jogállamiság koncepciója (Etat de droit, Rechtsstaat)¹⁰ megerősödését tekinthetjük döntő momentumnak.

Az igazságszolgáltatási tevékenységet ma Európa országaiban független bírói fórumok végzik, és nincs ez másként az Európai Unióban sem. Az igazságszolgáltatási tevékenység az egyén szempontjából azt jelenti, hogy törvény által létrehozott független bíróság - megfelelő eljárási garanciák betartása mellett - a felmerült jogvitás kérdésekben döntést hoz, azaz határozatával a jogvitát lezárja.¹¹ Az igazságszolgáltatás céljának megfelelő eléréséhez garanciális szabályokat kell az eljárásokba építeni, amelyek alapjogi szempontból jogvédelmet garantálnak, biztosítanak az egyén számára. Ahhoz, hogy a bíróságok megfeleljenek az igazságszolgáltatáshoz való hozzájutással és az egyéni jogvédelemmel kapcsolatos feladatnak, több, ezek tartalmát kitöltő, alapvetet kell beépíteni a jogrendszerbe,¹² illetve a pártatlan igazságszolgáltatást végző bíróságoknak munkájukat ilyen elvek mellett kell végezniük. Az Európai Unió jogrendszere több aspektusból is egyéni jogvédelmet valósít meg, és biztosítja a joghoz, az igazságszolgáltatáshoz való megfelelő és hatékony hozzáférést nem csupán tagállamai, hanem polgárai, az egyének számára is. Az Európai Bíróság és az Elsőfokú Bíróság – valamint az EK Szerződés 225/A. cikkében adott felhatalmazás szerint az időközben az Elsőfokú Bíróság mellett megalakult Közzolgálati Törvényszék – saját hatásköre keretén belül biztosítja a jog tiszteletben tartását a Szerződés értelmezése és

⁸Lásd részletesen: Montesquieu, Charles Louis de Secondat: Európa egységéről. A törvények szelleme és a Perzsa levelek válogatott részei (Fordította: Rózsahegy Zoltán) Phönix Budapest, 1943

⁹ A joguralom az Európai Bíróság gyakorlatában is gyakran idézett, főként angolszász szerzők által használt fogalom. Egyik legpregnánssabb megfogalmazására került sor a C-294/83 Parti Ecologiste Les Verts v. European Parliament (1986 ECR 1339, 1365) ügyben, illetve az Opinion 1/91 Re a Draft Treaty on European Economic Area (ECR I-6079), illetve Re a Revised Draft Treaty on European Economic Area (ECR I-2821) véleményekben

¹⁰ Samu Mihály: Jogállamiság és jogpolitika In: Magyar jog 2006. (53. évf.) 4. sz. 219-227. p., Petersmann, E.-U.: Proposals for a New Constitution for the European Union: Building-Blocks for a Constitutional Theory and Constitutional Law of the EU. CMLRev. 1995 1124, 1142, Wechsler: Der Europäische Gerichtshof in der EG-Verfassungswendung 1995. Utóbbi két szerzőt idézi: Vörös Imre: Az európai alkotmány várható hatásai a magyar jogrendszerre In: Állam- és Jogtudomány 2006 (67. évf.) 2. sz. 200. p.

¹¹ A kérdés elméleti áttekintéséről lásd: Földesi Tamás: A jogban alkalmazott igazság terminusról és annak háttérbe szorulásáról a magyar polgári eljárásjog újabb fejlődésében In: Magyar jog, 2003. (50. évf.) 8. sz. 467-473. p., Gyakorlati aspektusai: Polgári eljárásjog Kommentár a gyakorlat számára (Szerk: Petrik Ferenc) hvgorac 1994. (Cserélhető lapokkal napjainkig hatályosítva) 1-29. p.

¹² A közösségi jogvédelem tekintetében lásd: Matthias Herdegen: Európai jog, Budapest Fórum Európáért Alapítvány Budapest 2005.

alkalmazása során¹³. Ezt a feladatot a bíróságok elsősorban a közösség intézményei és a tagállamok közötti vitákban látják el, ugyanakkor ezzel egyidejűleg jogvédelmi fórumként is működnek a közösség polgárai számára, akik különböző keresetekkel fordulhatnak a bíróságokhoz. Az EK Szerződés fenti cikkelyében körülírt feladatából következik, hogy a bíróságok szerepe nem a hagyományos értelemben vett törvénykezési feladatok ellátását jelenti, hanem szerepük ezen túlmutat.¹⁴ Az Európai Bíróság bizonyos értelemben egyesíti a közigazgatási, az alkotmány- és nemzetközi bíróságok jogköreit, feladatát.¹⁵ Egyes szerzők még további funkciókat, így polgári, munkaügyi, esetenként büntető-, illetve választottbíróági feladatokat is a közösségi bírászkodás kereteibe sorolnak.¹⁶

Alkotmánybírósként¹⁷ az Európai Bíróság az alábbi eljárás típusokban lép fel:
a Bizottság egy tagállammal szembeni szerződésszegés miatti eljárására (EK Szerződés 226. cikk),
egy tagállam egy másik tagállammal szembeni szerződésszegés miatti eljárására (EK Szerződés 227. cikk),
valamely tagállam az Európai Parlament, a Tanács vagy a Bizottság a Tanács a Bizottság az EKB jogi aktusai, a Parlament és a Tanács közös jogi aktusai elleni, valamint a Számvevőszék és az EKB ennek megfelelő saját jogaikat óvó megsemmisítés iránt benyújtott kereseteire (EK Szerződés 230. cikk /2/ /3/ bekezdés),
egy tagállam és a közösség más intézményei a Parlament, a Tanács, vagy a Bizottság ellen benyújtott mulasztás miatti keresetére (EK Szerződés 232. cikk),
a Tanács, a Bizottság vagy egy tagállam harmadik államokkal vagy szervezetekkel kötendő megállapodásaira vonatkozó szakértői vélemény kérelemre (EK Szerződés 300. cikk /6/ bekezdés),
a Tanács, a Bizottság vagy egy tagállam az EK Szerződés IV. – a vízumokat, a menekültügyet, a bevándorlást és egyéb a személyek szabad mozgását érintő politikák

¹³ EK Szerződés 220. cikk

¹⁴ Lásd: Vesterdorf, Bo: Alkotmánybírósként az Európai Unióban? In: Európai jog 2007. (7. évf.) 4. sz. 29-33. p.

¹⁵ Brown, L. N.-Cennedy, T: The court of justice of European Communities. Fourth edition. Sweet and Maxwell London, 1994. (Vith 1995. Uptade) 1995. 440. p.

¹⁶ Szalayné Sándor Erzsébet: Az Európai Unió közigazgatási alapjai I. kötet Dialóg Campus Kiadó Budapest-Pécs 2003 162 p., Szalayné Sándor Erzsébet: A jogorvoslati rendszer az Európai Unióban In: JURA 10. évfolyam 2004/ 1. szám 49. p.

¹⁷ dr. Jürgen Gündisch LL.M. – dr. Sigrid Winhues: Jogvédelem az Európai Unióban. Richard Boorberg Verlag Stuttgart-München-Hannover-Berlin-Weimar-Dresden Második aktualizált kiadás 2003. (Ford OITH) 46-50. p.

szabályozását tartalmazó – címének, illetve e cím alapján kiadott jogi aktusoknak az értelmezésére benyújtott kérelmekre (EK Szerződés 68. cikk /3/ bekezdés),
egy tagállam, vagy a Bizottság a büntetőügyek területén kialakított igazságügyi együttműködés keretében hozott kerethatározatai és határozatai ellen benyújtott megsemmisítés iránti kereseteire (EU Szerződés 35. cikk /6/ bekezdés),
egy tagállam a büntetőügyekben kialakított igazságügyi együttműködés területén kiadott jogi aktusokat érintő előterjesztésére (döntési eljárás, EU szerződés 35. cikk /7/ bekezdés).

Az Európai Bíróság bizonyos értelemben nemzetközi bíróság is, hiszen tagállamok vitáiban is eljárhat, megállapíthatja a tagállamok jogsértését az EK Szerződésből eredő kötelezettségeik nem teljesítéséért (EK Szerződés 227. cikk). Az Európai Bíróság az EK Szerződés 239. cikke értelmében a tagállamok közötti jogvitás kérdésekben külön választottbíróvási kikötés alapján is lehet vitarendező fórum.

Az Európai Bíróság, illetve az Elsőfokú Bíróság jogvédelmi fórumként eljár az érintett természetes vagy jogi személyek
az EK Szerződés 230. cikk /4/ bekezdése értelmében benyújtott megsemmisítés iránti keresete,
az EK Szerződés 232. cikk /3/ bekezdése szerinti mulasztás miatti keresete,
az EK Szerződés 288. cikke szerinti kártérítési keresete
és – jelenleg kizárólag az Európai Bíróság¹⁸ - mindenekelőtt az EK Szerződés 234. cikk és 68. cikk /1/ bekezdése, az EU Szerződés 35. cikk /1/ és /3/ bekezdése értelmében benyújtott előzetes döntéshozatali kérelme elbírálása tekintetében,
megemlítendő továbbá, hogy az EU Szerződés 46. cikk d) pontja kifejezetten kiterjeszti az Európai Bíróság hatáskörét az egyének EU Szerződés 6. cikk /2/ bekezdése szerinti módon biztosítani kívánt alapvető jogaira is,
talán önállóként, alkotmánybíróvási típusú jogvédelmi eszközként említhető az az eset, amikor a közösségi jog normáinak alapjogi szempontú vizsgálatára kerül sor (mintegy közbenső normakontroll, vö. EK Szerződés 241. cikk). (Ez a tevékenység - ha

¹⁸ A Nizzai Szerződés óta az Elsőfokú Bíróság számára is megteremtődött az elvi lehetőség az előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatására, ez óriási előrelépésnek tekinthető változás. Gyakorlati érvényesüléséről azonban nem beszélhetünk, jelenleg a Bíróság Alapokmánya nem tartalmaz olyan meghatározott területet, amelyen az előzetes döntést igénylő kérdések elbírálása az Elsőfokú Bíróság hatáskörébe tartozna.

korlátozottabb keretek között is -, Alkotmánybíróság előtti alkotmányjogi panasz eljárásával hasonlítható össze.)

Az Európai Bíróság és az Elsőfokú Bíróság azonban jogvédelmi fórumként¹⁹ gyakorolt tevékenysége során mindenekelőtt közigazgatási bíróság. A közösségek joga túlnyomórészt a belső piac jogát érintő közigazgatási jog, például vámjog, agrárpiaci rendtartásra vonatkozó jog, versenyjog, szubvenciók jog, külkereskedelmi jog stb. E a területeken a közösség különösen intenzív jogalkotási és részben – a verseny- és szubvenciók jogban – igazgatási tevékenységet is folytat. Ezzel szemben az egyéni jogvédelmet mindenekelőtt a megsemmisítés iránti kereset biztosítja. Közigazgatási típusú ítélezés zajlik, amikor az igazgatási tevékenység keretében hozott határozatok bírósági felülvizsgálata zajlik, ennek legpregnánsabb példája, amikor a bizottság verseny-felügyeleti eljárásban hozott határozatának elsőfokú bíróság előtti támadására van lehetőség és jogkérdésben természetesen fellebbezésre is mód nyílik az Európai Bírósághoz. A tagállami hatóságok közigazgatási tevékenységét, amennyiben azok európai jogot hajtanak végre az Európai Bíróság áttételesen az EK Szerződés 234. cikke szerint előzetes döntéshozatal útján vizsgálhatja felül. Ez mindenekelőtt igaz az egész vámjogra, amely a közösség kizárólagos kompetenciája alá tartozik. Ebben a funkciójában az Európai Bíróság a német pénzügyi bíróságokhoz hasonló tevékenységet végez.

Az EK Szerződés 236. cikk szerinti munkaügyi keresetek is egyéni jogvédelmet biztosítanak. Ezen túl, amikor az Európai Bíróságnak az EK Szerződés 141. cikk /1/ bekezdése értelmében férfiak és nők számára kell egyenlő bért érvényesítenie, akkor olyan jogalkalmazási tevékenységet folytat, mint általában a munkaügyi bíróságok. Főként az áruk szabad mozgása területén gyakori, hogy polgári bíróság módjára jár el az Európai Bíróság, amikor az előzetes döntéshozatali eljárásban nyilvánít véleményt az e jogterületre eső kérdések tekintetében. Előfordul azonban, hogy büntetőeljárásokban van szükség az Európai Bíróság tanácsadó véleményét kérni, különösen amióta a tagállamok a nemzetközi magánjog területén (EK Szerződés 65. cikk) és büntetőügyekben (EU Szerződés 31. cikk) is igazságügyi együttműködést folytatnak. Bizonyos értelemben büntető joghatósága van a közösségi bíróságoknak, amikor jogsérelem miatt kiszabott büntető jellegű pénzbírság kiszabásáról döntenek.

¹⁹ A jogvédelmi funkció jelentőségéről lásd részletesen: Herdegen, Matthias: Európai jog Budapesti Fórum Európáért Alapítvány kiadásában, ISBN: 9632189787

Az egyéni jogvédelem biztosításával az alapító szerződések létrehozói, illetve döntő részben az Európai Bíróság joggyakorlata két célt tűzött ki. Egyrészt a közösségi jog lehető legnagyobb hatásának biztosítását, másrészt pedig a közösség polgárainak bevonását a jogrendbe olyan értelemben, hogy processzuális polgárjogokat juttatnak nekik.²⁰ A főként német szerzők²¹ által részletesen kifejtett elvek szerint az Európai Bíróság a Wahrung des Rechts-funkció ellátása során ügyel szerződésben írt kötelezettségek teljesítésére, továbbá a szerződésben meghatározott tilalmaktól való tartózkodásra, ugyanakkor a jog érvényre juttatása magában foglalja a szerződésben meghatározott célok fokozatos megvalósítását, továbbá a közösség alkotmányos alapelveinek védelmét, illetve a tagállamok alkotmányos hagyományaiban fellelhető értékek és garanciák őrzését. Fontos kiemelni, hogy az Európai Bíróság joghatósága a közösségi joggal kapcsolatos egyes jogvitákra terjed ki, azaz bár ítélkezési tevékenysége kihat a tagállami bíróságok jogalkalmazói tevékenységére, mégsem tekinthetjük az Európai Bíróságot a tagállami bíróságok egyfajta fellebbviteli fórumának. Megjegyzendő, hogy vannak szerzők, akik éppen a jogvédelmi funkció kiteljesedéseként, és kellő hatékonysága biztosítása érdekében, éppen azt szorgalmazzák, hogy bizonyos feltételekkel, mintegy redkívuili perorvoslatként a német Szövetségi Alkotmánybíróságról szóló törvény (Gesetz über das Bundesverfassungsgericht) 90-96 §§-iban szabályozott „alkotmányos panasz” (Verfassungsbeschwerde, ami nem keverendő a magyar jogban ismert alkotmányjogi panasz fogalmával) modelljére kellene a közösségi jogban lehetővé tenni az egyének közvetlen európai bírósági fórumok előtti igényérvényesítésének lehetőségét.²²

Az igazságszolgáltatáshoz való hozzájutás jogosultsága a tagállamok, illetve közösségi intézmények vonatkozásában normatív szabályokkal többnyire egyértelműen garantálva van, a kérdést az egyén szempontjából, elsősorban alapjogi szűrőn keresztül célmű részletesebben vizsgálni. A közösségi igazságszolgáltatáshoz való megfelelő hozzájutás előfeltételezi, hogy magához a közösségi joghoz, uniós joghoz, egyéni jogokat biztosító

²⁰ dr. Jürgen Gündisch LL.M. – dr. Sigrid Winhues: Jogvédelem az Európai Unióban. Richard Boorberg Verlag Stuttgart-München-Hannover-Berlin-Weimar-Dresden Második aktualizált kiadás 2003. (Ford OITH) 46-50. p.

²¹ A fentebb idézett két szerző, továbbá Schütz, H.-J.-Bruha, Th.-König, D.: Casebook Europarecht C. H. Beck München, 2004.

²² Osztoivits András: A jogérvényesítés nehézségei az Európai Unióban In: Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században (Szerk: Harsági Viktória és Wopera Zsuzsa) hvgorac Budapest 2007 289 p.

acquis communautaire-hez, illetve jogon alapuló dokumentumokhoz megfelelő hozzáférése legyen az egyéneknek. A jogbiztonság egyik alapkövetelménye, hogy a jog kiszámítható, előrelátható legyen, azaz az egyének pontosan megismerhessék a rájuk vonatkozó jogok és kötelezettségek jogi bázisát annak érdekében, hogy kötelezettségeiket betarthassák, és jogaikkal megfelelően élhessenek.²³ Ezért van szükség az Európai Unió jogforrási rendjének áttekintésére. Ahhoz ugyanis, hogy a fentebb részletezett igazságszolgáltatási feladatok ellátása során az egyének megfelelő jogvédelmet kapjanak, szükséges a nemzeti jogrendszereikben megszokott jogforrásoktól eltérő jogforrási rend ismerete. (Például annak érdekében, hogy megsemmisítési eljárást kezdeményezhessenek közösségi bíróságok előtt, vagy a közösségi jogra alapítva indíthassanak keresetet saját nemzeti bíróságaik előtt, vagy éppen a közösségi jog nemzeti joggal szemben álló rendelkezéseit mutassák ki nemzeti bíróság előtti jogvitáikban, és szükség esetén kérelmet terjeszthessenek elő annak érdekében, hogy a nemzeti bíróság előzetes döntéshozatali kérelemmel forduljon az Európai Bírósághoz.)

1.2. A közösségi jogrendszer általános jellemzői

Előjáróban szükségesnek mutatkozik némi terminológiai tisztázás az Európa-jog, a közösségi jog, illetőleg az Európai Unió joga (Uniós jog) fogalmakhoz. Legtágabb értelemben az Európai jog fogalmát használjuk, amibe beleértendő minden olyan nemzetközi jellegű jog Európában, ami az egyes államok közös érték-orientációit tartalmazza. Ha ezt a szóhasználatot tesszük, nem szükségképpen csak az Európai Unióról beszélünk, hanem az európai integráció más szintéren megmutatkozó jogi produktumait is értjük alatta. Feltétlenül beletartozik ebbe a körbe az európai emberi jogi jogvédelmi rendszer, az Európa Tanács szervezetrendszer és jogforrásai, valamint az Emberi Jogok Európai Bírósága (Strasbourgi Bíróság) joggyakorlata. Az Európai Unió joga alatt mindig gyűjtőfogalmat kell értenünk, azaz – függetlenül a keletkezésének módjától, s mikéntjétől – mindazon joganyagot jelenti, amely bármely módon az Európai Unió egészéhez, annak valamely pilléréhez kötődik. Ezzel szemben az Európai Közösség joga az a jogterület, amely az Európai Unió jogához képest

²³ Samu Mihály: Az igazságosság és jogrend elválaszthatatlansága (A természetjog és a jogpozitivizmus "örök" dilemmájának föloldása) In: Jogtudományi közlöny, 2003. (58. évf.) 2. sz. 73-82. p.

szűkebb kört ölel fel ugyan, viszont egyedüliként mutatja fel mindazon sajátosságokat, amelyek egy – mind a nemzetközi jogtól, mind a nemzeti jogoktól – különálló jogrendszer létjogosultságát megalapozzák.²⁴ Mit is jelent ez pontosan? Először is az Unió három pilléréből kell kiindulnunk. A második (Közös Kül- és Biztonságpolitika), illetőleg a harmadik pillér (az Amszterdami Szerződés módosításai után: Rendőrségi és igazságügyi együttműködés bűnügyek terén) rendelkezik egy fontos sajátossággal, nevezetesen, hogy e pilléreknek a joganyagát a közelmúltig főként a kormányközi megállapodások tették ki. Ma már ugyan formális aktusokkal e két pillér területén is találkozhatunk, ezek kötelező ereje azonban más jellegű, mint a gazdasági alapú közösségi pillér esetében.

A közösségi pillért alapvetően az különbözteti meg a másik két pillértől, hogy – az Európai Unió egészén belül egyedül – önálló jogi személyiséggel rendelkezik, önálló intézményrendszere, saját szervei vannak, és ez az önálló intézményrendszer önálló, sui generis jogot is alkot. Itt tehát egyfajta szupranacionális jog született meg, amely egyes – bár kiemelkedő fontosságú részeiben nemzetközi jellegű, jelentős részében viszont a tagállamoktól elkülönült, önálló, közösségi szervek alkotta, s a tagállami nemzeti jogrendszerekkel szemben szupremációt élvező jogrendszert eredményezett. A közösségi pillér jogrendszerének okán feltétlenül tisztáznunk kell az *acquis communautaire*²⁵ (szabad fordításban: közösségi vívmányok) fogalmát. A röviden *acquis*-nak is aposztrofált kategória bár felöli az EK teljes jogrendszerét, ennek ellenére az *acquis* és az EK-jog közé nem tehetünk egyenlőségjelet. A közösségi jog ugyanis olyan szabályokat jelent, amelyek jogilag mindig kötelezőek. Ezzel szemben az *acquis* fogalma lényegesen tágabb, azaz magába foglal minden olyan szabályt, alapelvet, egyezményt, nyilatkozatot, határozatot, véleményt, célkitűzést és gyakorlatot, amely ugyan az EK-ra vonatkozik, de függetlenül attól, hogy jogilag kötelező-e vagy sem, és függetlenül attól, hogy azt maga a Közösség vagy együtt a tagállamok fogadták-e el. Az *acquis* koncepciójának elméleti jelentőségét a jogilag kötelező, illetve nem kötelező szabályok összekapcsolása adja, elismerve ezzel a két normacsoport közötti kölcsönös függést, illetve a jogfejlődésnek ezt az útját, amely az EK esetében is gyakran előfordul. Vagyis azt, hogy bizonyos szabályok előbb nyilatkozatok és alapelvek formájában

²⁴ Blutman László: EU-jog – működésben Bába Kiadó Szeged, 2004 40. p.

²⁵ Szalayné Sándor Erzsébet: Az Európai Unió közjogi alapjai I. kötet Dialóg Campus Kiadó Budapest-Pécs 200. 68-69. p.

jelennek meg, majd csupán később válnak jogilag kötelezővé. Gyakorlati jelentősége pedig elsősorban abban áll, hogy az EK-hoz csatlakozni kívánó államokat a szervezet az erre vonatkozó szerződésekben arra kötelezi, hogy ne csupán a közösségi jogot ismerjék el kötelezőnek, hanem az ide tartozó többi szabályt is. A Maastrichti Szerződés kidolgozása során pedig többször is kifejezetten kiemelték, hogy az integrációnak – többek között – az *acquis communautaire* koncepcióján kell alapulnia.

Az Európai Közösség jogának rendszertani megértéséhez mindenképpen szükséges szemügyre vennünk az EK, mint nemzetközi szervezet mibenlétét. Az Európai Közösséget úgy jellemezhetjük, mint valami egyedülállót a nemzetközi jogban, mint az első igazán nemzetek feletti szerveződést. Jellegét tekintve egyértelműen különbözik a többi nemzetközi szervezettől, hiszen több mint az azt alkotó államok pusztá közössége. Ugyanakkor amellet, hogy nemzetközi szervezet, egy új jogrendszert is jelent.²⁶ Az EK tagállamai a Közösségnek olyan nagymértékben átengedték kompetenciájukat, ami korábban szokatlan volt a nemzetközi gyakorlatban. Az is meglepő, hogy az EK joga jelentősen áthatja, és emellett részben át is fedi a tagállamok belső jogrendszereit, azokkal mintegy sajátos szerkezetet alkotva. Ezt a szerkezetet pedig a közösségi jogforrásokon túlmenően az Európai Bíróság által esetjogi módszerrel kialakított olyan doktrínának tartják össze, mint például a későbbiekben kifejtésre kerülő primátus, elsőbbség, közvetlen hatály, közvetlen alkalmazhatóság, értelmezési kötelezettség.

Az európai integráció meghatározó eszköze az autonóm jogrendszerként létező közösségi jog,²⁷ melynek normái olyan jogrendet alkotnak, amely különbözik mind a nemzetközi jortól, mind a tagállamok belső jogrendjétől. Az Európai Közösség joga a jogszabályok olyan szervezett és strukturált rendjét jelenti, amelynek saját forrásai vannak, és amely saját intézményekkel, illetve eljárásokkal rendelkezik mind a jogalkotás, mind a jogértelmezés és végrehajtás tekintetében. Az Európai Bíróság már 1963-ban a Van Gend en Loos ügyben²⁸ hozott ítéletében megállapította: A Közösség a nemzetközi jog egy új jogrendjét hozza létre, amelynek javára az államok –

²⁶ Európai közjog és politika (Szerk: Kende Tamás és Szűcs Tamás) Osiris Budapest 2002 534. p., Szalayné Sándor Erzsébet Az Európai Unió közjogi alapjai I. kötet Dialóg Campus Kiadó Budapest-Pécs 2003 67-68. p.

²⁷ Opinion 1/91 Re a Draft Treaty on European Economic Area (ECR I-6079), illetve Re a Revised Draft Treaty on European Economic Area (ECR I-2821)

²⁸ C-26/62. Algemene Transport-en Expedite Onderneming Van Gend en Loos N V v. Nederlandse Administratie der Belastingne/ECR 1963. 1

körülhatárolt területen – korlátozták szuverén jogaikat; és olyan jogalanyokat, amelyek nem csupán a tagállamokat, de az állampolgáraikat is magukba foglalják. A Bíróság a Costa-Enel ügyben²⁹ hozott ítéletében a Római Szerződés által alkotott jogrendszerrel szólva leszögezte: A közönséges nemzetközi szerződésekkel szemben, a Római Szerződés létrehozta saját jogrendszerét, amely a Szerződés hatályba léptével a tagállamok jogrendszerének integráns részévé vált, és amelyet bíróságaik alkalmazni kötelesek. A Bíróság ítéletében azt is tisztázta, hogy honnan erednek a közösségi jog sajátos vonásai, kiemelve az Európai Közösségnek a szuverenitás korlátozásából, az állami hatáskörök átadásából eredő valódi jogalkotó hatalmát. A Közösség határozatlan időre történt létrehozása, amely együtt járt saját jogalanyiségének, saját jogképességének, saját nemzetközi képviseleti képességének, illetve elsősorban valódi hatalmának megteremtésével – ez utóbbi az állami hatáskörök körülhatárolt területen a Közösségre történő átruházásból, illetve körülhatárolt területen a tagállamok szuverén jogainak önkorlátozásából ered – a tagállamok a jog olyan területét hozták létre, amely egyaránt kötelezi őket és polgáraikat.

1.3. A hatáskörök megosztása

A hatékony jogvédelem és a joghoz, az igazságszolgáltatáshoz való megfelelő hozzáférés aspektusából nagyon lényeges kérdés, hogy az adott és szabályozandó jogi kérdés vonatkozásában nemzeti, vagy közösségi szabályoknak van tere, esetleg mindkét jogalkotó akár egymással párhuzamosan hozhat szabályokat az egyén jogaira vonatkozóan. Ennek vizsgálatához elengedhetetlenül szükséges, hogy a közösség és a tagállamok közötti hatáskör megosztás szabályait³⁰ pontosan tisztázzuk. Annak a kérdésnek, hogy az Európai Unió és annak tagállami egymás között milyen módon osztják meg jogalkotási hatásköreiket, nagy jelentősége van a közösségi jog megfelelő működése, érvényesülése szempontjából. Előljáróban leszögezhető, hogy a föderalista elképzelések ellenére jelenleg nem egy szövetségi állam tagállam közötti munkamegosztás jellegű az Unió és a tagállamok közötti hatáskör megosztás, így modellként a szövetségi államok jogi berendezkedését a hatáskör megosztás

²⁹ C-6/64. Costa v. ENEL ECR 1964. 1251

³⁰ A tagállamok és a Közösség közti hatáskörmegosztás szabályait részletesen taglalja a szakirodalom, lásd erről különösen: J. Weiler: The transformation of Europe 1991 100 Yale LJ 2403, 2445-2446 p., Weatherhill, S. – Beaumont, P.: EU law. London, 1999, Penguin

szabályainál nem lehet kiindulópontként használni. Hibája a jelenlegi szabályozásnak, alapjogi jogvédelmi szempontból is erősen kifogásolható, hogy nincsen konkrét felsorolás a Római Szerződésben a hatáskörökről, azaz olyan konkrét hatásköri listával az Európai Unió nem rendelkezik, ami egyértelműsítene, hogy mely kérdések tartoznak közösségi hatáskörbe és melyek azon kívülálló, tagállami hatáskörök. Ennek a hiányosságnak a megoldására a Reformszerződés megoldási lehetőséget kínálna, ugyanis a Reformszerződés első része az EU Szerződés rendelkezéseit tartalmazza, amelyben a közös rendelkezések között az egyik elsődleges az Unió hatáskörök definiálása.

A jelenleg hatályos szabályok ezzel szemben úgy foglalhatók össze, hogy a közösségi hatáskörök szétszórva, egy-egy gazdasági szektorhoz rendelve található oly módon, hogy a közösségi hatáskörök funkcionálisan, azaz egyes közösségi célkitűzésekhez kötődve jelennek meg.³¹ Miután konkrét hatásköri szabályokat nem tartalmaz a Szerződés, ezért a hatásköri összeütközések miatt a kialakítandó elmélet és gyakorlat kimunkálása főként az Európai Bíróságra marad. Feltétlenül érvényesülő elv az úgynevezett korlátozott felhatalmazás elve, ami annyit jelent, hogy jelenleg csak a Szerződésben kitűzött célok érdekében, és meghatározott formájú aktusok kibocsátására van lehetőség az Európai Unióban. Más oldalról mindez azt jelenti, hogy maga az Európai Unió új kompetencia meghatározására nem jogosult, tehát önállóan saját hatáskörének kiterjesztéséről nem dönthet, erre csak a tagállamok közös akaratával kerülhet sor. Az alapvető problematikát az jelenti a hatáskörök különböző fajtáinak elhatárolásánál, hogy a jelenleg hatályban lévő alapító Szerződések mindegyike többnyire keretszabályokat határoz meg, amelyek jellegzetessége, hogy nem pontos intézkedéseket, hanem feladatokat, célkitűzéseket jelölnek meg, és azok megvalósítását bízzák a Közösségekre, illetve intézményeire. A hárompilléres szerkezettel létrejött Európai Unió további problematikaként jelentkezik, ugyanis a hárompilléres tagozódás nehézségei miatt is feltétlenül szükség lenne a hatáskörök újradefiniálására. A jogi szabályok átláthatósága, a jogbiztonság garanciális kérdései miatt ugyanis lényegbe vágó, hogy mely esetekben van szabályozási lehetősége a tagállamoknak, szuverenitásuk meddig terjed, honnantól kezdődik a közösségi vagy uniós jog felelőssége az adott terület jogi szabályainak megalkotásáért és adott esetben azok

³¹ EK Szerződés 2. 3. és 4. cikke; Lásd továbbá erről: Európai közjog és politika (Szerk: Kende Tamás és Szűcs Tamás) OSIRIS Budapest, 2002 482. p.

kikényszerítéséért. A jelenlegi helyzetben komoly politikai és néha legitimációs problémát is jelent, hogy nehéz eldönteni mely döntésért felelős az Európai Unió és mely eredmények köthetők Európához, mik azok a területek, amelyek viszont egyáltalán nem tartoznak az Unió szabályozási körébe. Olyan esetekben, ha a szabályozás nem egyértelmű, problematikus lehet a gyakorolt hatáskör jellege.

Azért nagyon lényeges kérdés tisztázni a hatáskör megosztás pontos elveit, mert a jogalkotásra sincsen az Európai Uniónak, vagy az Európai Közösségnek általános felhatalmazása, így minden egyes másodlagos jogforrás megalkotására, formális aktusok meghozatalára, valamely Szerződésbeli jogalapot kell igazolásként felmutatni.³² A szerződéses jogalap jelenti a jogalkotási felhatalmazást, ami meghatározza, hogy milyen szabályozási tárgykörben, milyen típusú aktus kibocsátására van lehetőség, és a jogalkotás milyen döntéshozatali rendben bonyolódhat le. Az Európai Unió jogalkotásának egyik fontos problematikája, hogy ha nem jól választják meg a jogforrás jogalapját, úgy ez a jogforrás érvénytelenségét okozhatja, ugyanis az Európai Bíróság előtt lényeges eljárási szabályok megsértése miatt kezdeményezni lehet a másodlagos jogforrás semmisségének megállapítását. A jelenlegi elszórt szabályozási rendszerben az egyedileg meghatározott hatáskörök miatt, és általános jogalkotási felhatalmazás hiányában egyenként kell megvizsgálni, hogy a jogalapot előíró Szerződéses rendelkezések milyen hatáskört biztosítanak a Közösség, illetve az Unió számára, és ehhez képest a tagállamoknak hogyan alakul a hatásköre. Nyilvánvaló ugyanis, hogy amennyiben egy tárgykör kizárólagosan tagállami vagy kizárólagosan közösségi szinten szabályozható, úgy ez kizárja annak lehetőségét, hogy a másik jogalkotó szabályozási területe keletkezzen, illetve fennmaradjon. Olyan esetekben, ha a jogterület szabályozása indokolja mind a tagállami, mind a közösségi szabályok fenntartását, szintén lényeges kérdés - a párhuzamosság kimondása mellett - az ütközési pontok kikerülésére fontos eljárási szabályokat meghatározni. Az Európai Unió létrejöttével és az ahhoz való csatlakozásokkal a tagállamok nem adják fel valamennyi szabályozási jogterületüket, így az is nyilvánvaló, hogy az Európai Unió jogán kívül minden tagállamnak igen jelentős területen megmarad a jogalkotási joga, akár kizárólagosan, akár azt az Európai Unióval megosztva gyakorolva. Lényeges kérdés tisztázni, hogy ha

³² Európai közjog és politika (Szerk: Kende Tamás és Szücs Tamás) OSIRIS Budapest, 2002 486.p., lásd továbbá Lagrange főtanácsnok véleményében a „competences d’attribution” fogalmát a C-7/56 és C-3-7/57 Algera és társai v. Közgyűlés ügyben

van egy szabályozási területen közösségi vagy uniós jogalkotásra lehetőség, úgy ez a tagállam számára valamilyen reziduális hatáskört jelent-e, vagy teljes egészében megszűnt a tagállam szabályozásának lehetősége.³³ Általánosságban elmondható, hogy ha a közösségi felhatalmazás úgy szól, hogy a Közösségnek intézkedéseket kell elfogadnia, vagy a szükséges lépéseket kell megtennie egy közösségi cél megvalósítása érdekében, ez tipikusan minden jogi szabálytípus meghozatalára lehetőséget teremt, míg ha a felhatalmazás konkrét jogforrás megjelölését tartalmazza csak, a felsorolásban szereplő jogforrási típusok elfogadására van lehetőség.

Közösségi jogi jogalkotási felhatalmazás esetén, ha egy szabályozási terület nem csupán egyetlen jogalapra vezethető vissza, hanem felmerül a többes jogalap problémája, nehéz döntést hozni arról, hogy melyik jogalap alapján kell eljárni, melyik döntéshozatali eljárást kell lefolytatni. Az Európai Bíróság gyakorlatában a jogalap megválasztásának kritériumairól ezért útmutatót adott, amely szerint a jogalap kiválasztásakor érzékelhető, objektív tényezőknél kell a felhatalmazásnak alapulnia, ezeknek a kibocsátott aktusból beazonosíthatóknak kell lenniük. Sajátossága ugyanis a közösségi jognak, hogy a korlátozott felhatalmazás elvének³⁴ megnyilvánulásaként a közösségi jogalkotást mindig indokolással kell kezdeni, utalva a jogalkotási felhatalmazásra, annak terjedelmére, s konkrétan arra a jogalapra, ami meghatározza a szabályozási tárgykört, a kibocsátandó jogforrást és a lebonyolítandó döntéshozatali eljárást. A specifikus hatáskört előíró jogalap, valamint a jogalap Szerződésben elfoglalt helye, és ehhez viszonyítva az elérni kívánt cél fényében kell értelmezni, hogy rendszertanilag az adott jogalpból következő felhatalmazás mely területre való szabályozásra ad lehetőséget. Az Európai Bíróság kifejtette azt is, hogy a kibocsátott aktus céljának és tartalmának objektíve egybe kell esnie a jogalap által adott felhatalmazással, amennyiben ugyanis e területen van probléma, úgy nem lehet érvényes jogforrás a jogalkotás produktuma.³⁵

Tekintettel arra, hogy mindig pontosan tisztán látni kell, hogy a tagállamok és a Közösség közötti hatáskör megosztásnak hol húzódnak a határai, meddig járhat el az egyik, és honnantól kezdődik a másik hatásköre, ezért a hatáskörök jellege, valamint a Szerződésbeli jogalap alapján gyakorolt hatáskör tipizálása több módon is megtörténhet.

³³ C- 98/96 Kasim Entanir v. Land Hessen 1997 ECR I-5179 28-33. para

³⁴ Ezt maga az EK Szerződés rögzíti az 5. cikkében, valamint a 7. cikk (1) bekezdésében, és ezzel hasonló szabály található az EU Szerződés 5. cikkében

³⁵ C-188-190/80 Franciaország, Olaszország, Egyesült Királyság v. Bizottság 1982 CMLR 144

A hatáskör jellege szerint kifejezett és nem kifejezett hatásköröket különíthetünk el. A kifejezett hatáskör esetén a Szerződés egy konkrét rendelkezése nyújt lehetőséget a Közösség számára meghatározott céljának elérése érdekében szabályozásra, ez esetben a cél elérése érdekében kell a Közösséget hatáskörrel felruházni.³⁶ Amennyiben a hatásköri szabályok nem ennyire egyértelműek, azaz specifikus szerződési rendelkezésből nem lehet egyértelműen és világosan kiolvasni a hatásköri felhatalmazást, úgy különböző - elsősorban az Európai Bíróság által kialakított - elvek alapján kiegészítő szabályokat lehet még figyelembe venni annak érdekében, hogy eldöntsük, van-e a Közösségnek valamilyen eljárési lehetősége, hatásköre.³⁷ Ez utóbbi körbe a nem kifejezett Szerződési rendelkezésen alapuló felhatalmazás alapján gyakorolt hatáskörök típusai tartoznak (a bennfoglalt, a kiegészítő és a kiegészítő hatáskörök).³⁸

Az Európai Bíróság gyakorlata alakította ki a bennfoglalt, vagy más néven benne foglalt hatáskörök kategóriáját. A bennfoglalt hatáskör (implied powers) olyan esetekben kerülhet szóba, ha a Szerződésben fellelhető egyik szubsztantív hatáskörből kell következtetést levonni az adott eljárás jogszerűségének alátámasztására. Az Európai Bíróság mondta ki, hogy amennyiben az Alapszerződés meghatározott célok elérése érdekében hatáskörrel ruházza fel a közösségi szervet, e feladat ellátásához szükséges hatáskört megadottnak kell tekinteni. Ennek az elvnek a kifejtésére egy olyan ügyben került sor, amikor a Közösség által gyakorolt külügyi hatáskör tekintetében kellett a Bíróságnak döntenie. Ez felveti egyebekben a közösségi hatásköri kérdések egy másik metszetét is, ugyanis a Közösség működése nemcsak befelé irányuló lehet, ahol a tagállamok egymás közötti és a Közösséghez fűződő kapcsolatai képezik a szabályozás tárgyát, hanem a Közösség vagy az Unió kapcsolatba kerülhet működése során harmadik államokkal vagy nemzetközi szervezetekkel is. Az ilyen külső kapcsolatrendszerben is szükség lehet szabályok alkotására, azaz meg kell határozni, hogy e külső jogviszonyokban az Európai Közösségeknek (hatályba lépés esetén a Reformszerződés által jogi személyiséggé alakított Európai Unió után már majd az Európai Uniónak) milyen jogosítványai vannak, például nemzetközi szerződések

³⁶ Lenaerts, K.- van Nuffel, P.: Constitutional law of the European Union. Sweet and Maxwell London, 1999 91. p.

³⁷ Lenaerts, K.- van Nuffel, P.: Constitutional law of the European Union. Sweet and Maxwell London, 1999 92. p.

³⁸ Európai közjog és politika (Szerk: Kende Tamás és Szűcs Tamás) OSIRIS Budapest, 2002 498-499. p.

aláírására. Ez a kérdéskör tehát a külső és belső hatáskör tisztázását, egymástól való elhatárolását tette szükségessé, továbbá a külső vagy nemzetközi, külügyi területen érvényesülő hatáskör nyújtott lehetőséget az Európai Bíróságnak arra, hogy állást foglaljon a bennfoglalt hatáskörök kérdéséről.³⁹

A bennfoglalt vagy benne foglalt hatáskörtől némileg különbözik az a helyzet, amikor szubsztantív, azaz Szerződéses rendelkezésekből következik egy hatáskör, azonban nem egy specifikus Szerződésbeli felhatalmazás által gyakorolt hatáskörből vezetjük azt le, hanem egy másik Szerződésbeli felhatalmazás által gyakorolt, hatáskört megtámasztó, ahhoz kapcsolódó, de külön Szerződéses rendelkezésből származó hatáskörrel beszélünk. Ez utóbbi esetet nevezzük kiegészítő hatáskörnek (implied competences),⁴⁰ ahol tehát van egy eljárási rendet meghatározó kifejezett hatáskör és ahhoz egy kiegészítő, az első hatáskört megtámasztó második hatásköri rendelkezést is találhatunk.

Az Európai Közösségek számára cselekvési lehetőséget teremt a Római Szerződés 308. cikke is, ami minden egyéb jogalap híján alkalmazható kiegészítő jogkört (supplementary powers)⁴¹ teremt a Közösségek számára. Ahhoz, hogy ezt a szubszidiárius jogkört alkalmazni lehessen, feltételeknek kell bekövetkezniük. Eszerint az EK célja eléréséhez a közös piac működése során a Közösség cselekvésére feltétlenül szükség van, és a Szerződés máshol nem biztosít jogkört a Közösség számára. Ezen túlmenően előírás, hogy a kiegészítő jogkör alapján gyakorolt hatáskör szerinti cselekvésnek, intézkedésnek megfelelőnek kell lenni a cél eléréséhez, a kiegészítő jogkör tehát csak kivételes esetekben alkalmazható.⁴² Ennek a hatáskörnek a megfogalmazására azért volt szükség, mert a közösségi szerveknek kifejezetten biztosított hatáskörök nem nyújtottak minden esetben megfelelő cselekvési lehetőséget a Szerződés által kitűzött célok elérése érdekében.⁴³ A Római Szerződés 308. cikkének Európai Bíróság általi értelmezése mára egyértelművé tette, hogy e rendelkezés hatásköri szabadságot jelent az európai intézmények számára, jogalkotásuk során a Parlamenttel csak konzultálniuk kell, ugyanakkor a kiegészítő hatáskör kiterjesztő

³⁹ C- 22/70 Bizottság v. Tanács (AERTA-ERTA) 1971 ECR 0263 15-16. para

⁴⁰ C-281, 283, 284, 285 és 287/85 Németország és mások v. Bizottság („Migrációs politika”) 1987 ECR 3203

⁴¹ 38/69 Bizottság v. Olaszország 1970 ECR 0047 10. para

⁴² C- 188-190/80 Franciaország, Olaszország és Egyesült Királyság v. Bizottság 1982 ECR 2545 9. para, C-45/ 86 Bizottság v. Tanács 1987 ECR 1493 12-13. para

⁴³ C-8/55 Fédération Charbonnière de Belgique v. ESZAK Főhatóság 1955 ECR 0291

alkalmazására semmiképpen sem kerülhet sor. A bíróság döntéseiben hangsúlyozta és hangsúlyozza, hogy ezt a hatáskört csak végső esetben és kiegészítő jelleggel lehet alkalmazni, ugyanis a 308. cikk megfogalmazásából az következik, hogy ez intézkedés jogalapjaként csak abban az esetben igazolt e cikkelyt alkalmazni, ha a Szerződés semmilyen más rendelkezése nem adja meg a szükséges hatáskört a közösségi intézményeknek az intézkedés elfogadásához.

Amennyiben a hatáskörök megosztását a Szerződésbeli jogalap alapján tipizáljuk, úgy kizárólagos és nem kizárólagos hatáskörökről lehet beszélni. Kizárólagos hatáskör egyébként megilleti a Közösséget, vagy a tagállamot is. Ha a jogi szabályozás alá vont jogterület kívül esik az Unió által megvalósítandó közös célokon, úgy szabályozási jogköre kizárólag a tagállamnak van. Vannak olyan jogterületek, amelyek klasszikusan tagállami hatáskörben maradnak, ezek tekintetében a közösségi vagy uniós jogalkotás van kizárva. E területen tehát a tagállamok szabályozási és jogalkalmazási jogosultságukat korlátlanul gyakorolják, szuverenitásukat e tekintetben a közösségi vagy uniós jog nem korlátozza. Ilyen szabályokat találunk például a tulajdonjogra vonatkozó szabályok tekintetében, amelyek nemzeti szabályozási jogkörben maradtak kizárólagos jelleggel. Ugyanígy kizárólagossági igény fogalmazódhat meg a Közösség, illetve az Unió vonatkozásában, ha az elérni kívánt eredmény csak egységesen érvényesülő integrációs jogalkotással érhető el. Amennyiben az Európai Közösségek vagy az Európai Unió kap kizárólagos hatáskört egy kérdés szabályozására, úgy az a főszabály érvényesül, hogy a Közösség, illetve az Unió rendelkezik jogosítványokkal a jogalkotásra, ez visszafelé azt jelenti, hogy a tagállamok jogalkotási jogosultsága ezen a területen megszűnik.⁴⁴ A jelenlegi szabályozás az Európai Közösségek tekintetében kizárólagosságot ír elő például a közös vámtarifa szabályok⁴⁵ megalkotására (EK Szerződés 26. cikk), vagy például a közös kereskedelempolitika⁴⁶ (EK Szerződés 133. cikke szerinti) szabályozására.

⁴⁴ C-237/86 *Hollandia v. Bizottság* 1987 ECR 5251; C-151/78 *Sukkerfabriken Nykybing Limiteret v. Ministry of Agriculture* 1979 ECR 0001 17. para; C-438/92 *Rustica Semences SA v. Finanzamt Kehl* 1994 ECR I-3519 16. para, a jogeseteket ebben a gyűjtésben idézi: Blutman László: EU-jog – működésben Bába Kiadó Szeged, 2004 99-100. p.

⁴⁵ C- 38/75 *Douaneagent der NV Nederladse Spoorwegen v. Inspecteur der invoerrechten en accijnzen* 1975 ECR 1439

⁴⁶ C- 41/76 *Suzanne Criel (née Donckerwolcke) és Henri Schou v. Procureur de la République* 1976 ECR 1921

A hatáskör Közösségre való pusztá átruházása önmagában nem ad választ arra a problematikára, hogy azon kérdésekben, ahol a hatáskör átruházás megtörtént, mennyiben kizárt a tagállam akár reziduális jellegű szabályozása. Ha a tagállamok, illetve a Közösség, Unió szabályozása nem kizárólagos jellegű, úgy azt kell tisztázni, hogy az egymás mellett gyakorolt hatáskörök milyen szabályozásra adnak lehetőséget. Amennyiben a hatáskör átruházás úgy történik, hogy az kizárja a jövőbeli tagállami szabályozást, kizárólagos közösségi hatáskör keletkezik, ez vita alapját nem képezi. De a hatáskör átruházás történhet úgy is, hogy a tagállami szabályozást kiegészítő jelleggel megengedi, ez esetben versengő, konkuráló hatáskörökről beszélünk. Ez az alaphelyzet a nem kizárólagos hatáskör egyik alfaja, amikor a tagállam szabályozási jogköre egészen addig fennmarad, amíg az ügyben közösségi szabályozás nem születik. Ha közösségi szabályozás született, de az nem kimerítő jellegű, a tagállami szabályozás változatlanul élhet.⁴⁷ Ha azonban a közösségi szabályozás megalkotásával teljes egészében lefoglalja a szabályozási területet a közösségi jog, úgy a tagállam jövőbeli szabályozási lehetősége megszűnik (pre-emption, amelynek kérdéseiről még a későbbiekben szó lesz). A versengő hatáskörre jellemző konstrukció nagyon sok jogterületen érvényesül, sok esetben az Európai Bíróságnak kellett állást foglalni arról, hogy ilyen hatáskör gyakorlás esetében meddig terjedhet a tagállami, és honnan kezdődik a közösségi szabályozás hatóköre.⁴⁸ Azt az Európai Bíróság kifejezetten kimondta, hogy kizárólagos közösségi hatáskörök esetén akkor sem lehetséges tagállami szabályozás, ha az adott területre a közösségi jog aktuálisan még szabályt nem alkotott, ha azonban nem ilyen kizárólagossági igény fogalmazódik meg a közösségi jogalkotásra, a tagállam egészen addig élhet szabályozási lehetőségével, amíg a közösségi jogalkotás nem fogja a jogterületet saját szabályainak megalkotásával lefedni. Ismert még a párhuzamos hatáskör fogalma, ami annyit jelent, hogy sem közösségi, sem tagállami kizárólagos hatáskörökről nem beszélhetünk, az adott szabályozási területen mind a közösségnek, mind a tagállamnak van hatásköre, melyet egymás között megosztva kell gyakorolni. Ebben az esetben más prioritások érvényesülnek a közösségi és más a tagállami szabályozás szintjén. Klasszikusan a párhuzamos hatáskör gyakorlásának jogterülete a versenyjog, ahol a nemzeti léptékű versenyjogi szabályok megalkotására a tagállamok jogosultak, ugyanakkor, ha az Európai Uniót, mint közös piacot kívánjuk védeni

⁴⁷ Lásd erről a 120/78 Rewe v. Bundesmonopolverwaltung für Branntwein (Cassis de Dijon) ügyben kimondott mandatory requirements-elve, amely (a kötelező követelmények vonatkozásában) gyakorlatilag legalizálta a reziduális tagállami hatáskör gyakorlását.

⁴⁸ C-149/94 Didier Vergy 1996 ECR I-299

versenyjogi szabályokkal, azaz a szabályozás közösségi jogi léptékű, úgy a közösségi hatáskör gyakorlása alapján kell az adott területre szabályokat alkotni. Fontos szabály, hogy ha párhuzamos hatáskör gyakorlásáról van szó, a tagállam rendelkezik ugyan szuverenitással a saját nemzeti szabályainak megalkotására, azonban a tagállami jogszabály ekkor sem lehet ellentétes a közösség célkitűzéseivel. Ellenkező esetben ugyanis a nemzeti szabályozás és a közösségi szabályozás ellentétes irányú lenne, ami azt a nem kívánt eredményt hozná, hogy a tagállami szabályok lehetetlenítenék a közösségi szabályok megfelelő és hatékony érvényesülését ugyanazon jogterületen az adott tagállam vonatkozásában közösségi léptékű szabályozás felmerülése esetén.

1.4. Alkotmányos felhatalmazás

Annak a kérdésnek az eldöntésénél, hogy hogyan történik egy adott tagállam részéről a közösségi hatáskörökre történő felhatalmazás, tipikusan a tagállamok alkotmányai adnak felvilágosítást. A Magyar Köztársaság Alkotmányának Európa klauzulája, a 2/A § ad választ arra a kérdésre, hogy a Magyar Köztársaság Európai Unióban történő részvétele milyen felhatalmazást ad az Unió számára a hatáskör átruházás tekintetében. Az Európai Unióhoz való csatlakozással összefüggő új Alkotmány szöveget a 2002. évi LXI. törvény állapította meg. Az Alkotmány módosított vezérszabálya az Alkotmány 2/A §-a, amely 2002. december 23-án lépett hatályba. A csatlakozási vagy Európa klauzula beiktatását és annak pontos szövegezését hosszas vita előzte meg.⁴⁹ Mind elméleti, mind gyakorlati problémák felmerültek, különös tekintettel arra, hogy miképpen határozza meg az Alkotmány a hatáskör gyakorlás módozatait. Vitás kérdés volt, hogy a hatáskör átengedéséről, vagy közös hatáskörgyakorlásról szóljon, továbbá milyen legyen annak terjedelme, és milyen alkotmányos garanciák mellett történhet mindez. Az nem vitás, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozás érinti a Magyar Köztársaság szuverenitását, a szuverenitás átruházás miatt alkotmánymódosítást igényelt e kérdés magyar jogrendszerbeli szabályozása, ugyanakkor a többféle elképzelés arról, hogy hogyan kellene megszövegezni az Európa klauzulát nem hozott olyan megoldást, amivel a magyar szabályozás egyértelmű és precíz szabályokkal

⁴⁹ Kukorelli István - Papp Imre: A magyar Alkotmány EU-konformitása In: Európai Jog, 2002. (2. évf.) 6. sz. 3-9. p., Vörös Imre: Az EU csatlakozás alkotmányjogi: jogdogmatikai és jogpolitikai aspektusai In: Jogtudományi közlöny, 2002. (57. évf.) 9. sz. 397-397. p.

rendezné a kérdést.⁵⁰ Az Alkotmány 2/A § /1/ bekezdése jelenleg úgy rendelkezik, hogy a Magyar Köztársaság az Európai Unióban tagállamként való részvétele érdekében nemzetközi Szerződés alapján – az Európai Uniót, illetve az Európai Közösségeket (a továbbiakban: Európai Unió) alapító Szerződésekből fakadó jogok gyakorlásához és kötelezettségek teljesítéséhez szükséges mértékig – egyes, Alkotmányból eredő hatásköreit a többi tagállammal közösen gyakorolja; e hatáskörgyakorlás megvalósulhat önállóan, az Európai Unió intézményei útján is.

1.5. A közösségi jog és a tagállamok jogának egymáshoz való viszonya

A probléma gyökere azokban a közösségi jog és belső jog viszonyával foglalkozó nézetekben keresendő, amelyek két szélső pontját a monista és a dualista teóriák teszik ki. A dualista és monista teóriák elsősorban a nemzetközi jog és belső jog viszonyáról szóló elméletek kapcsán merülnek fel, és bár azt egyértelműen le kell szögezzük, hogy a Közösségi jog nem a nemzetközi jog része, hanem sui generis önálló jogrendszer, ugyanakkor a közösségi jogi szabályok és belső jog viszonya tekintetében ugyanaz a probléma, mint a nemzetközi jog belső jogba történő beemelésének problematikája esetén. A két szélsőséges nézetet erősen leegyszerűsítve,⁵¹ a probléma lényegét abban vázolhatjuk fel, hogy míg a dualista koncepció szerint a nemzetközi jog és a belső jog anyagi-jogi értelemben két különálló jogrendszer, addig a monista koncepció ezt tagadva úgy véli, hogy a több nemzeti jogalkotó által alkotott nemzetközi jog anyagi-jogi értelemben nem különbözik a belső jogtól, ugyanúgy alkalmazandó a hazai jogalkalmazó által, mint az egyetlen belső jogalkotó által alkotott nemzeti jog. A monista koncepció szerint a különbség csupán alaki, előbbit több, utóbbit egyetlen nemzeti jogalkotó hozta létre. Gyakorlatilag ebből a két eltérő szélsőséges álláspontból indukálható a következő kérdés: hogyan válik a belső jog részévé a nemzetközi jogi norma - és témánk esetén a közösségi jogi norma. A dualista jogkoncepció kodifikációs eljárási következménye magától értetődően az, hogy a nemzetközi jog - adott esetben egy nemzetközi szerződés, vagy témánknál maradván a közösségi jog - önmagában még

⁵⁰ Chronowski Nóra - Petrétei József: EU-csatlakozás és alkotmánymódosítás: minimális konszenzus helyett politikai kompromisszum In: Magyar jog, 2003. (50. évf.) 8. sz. 449-466. p.

⁵¹ Bővebben ebben a témában lásd például: Triepel, H.: Völkerrecht und Landesrecht, Leipzig 1899, : Triepel, H.: Les rapports entre le droit interne et droit international, Recueil des Cours, 1923 Tom. 1 77-78.p., Anzilotti, D.:Il Diritto Internazionale nei giuridici interni, Bologna, 1905, Kelsen, H.: Les rapports de système entre le droit international et le droit internes, Recueil des Cours, 1926 Tome 14 231-232 p., Nagy Károly: Nemzetközi jog, Püski Kiadó Budapest, 1999 29-35. p.

a szerződéssel kapcsolatos kodifikációs, ratifikációs eljárással nem válik belső joggá, hanem ahhoz, hogy a nemzetközi szerződésben foglalt kötelezettség a belső jog részévé váljon, szükséges azt a belső jogba transzformálni oly módon, hogy megfelelő szintű belső jogi jogforrásban kell azt elfogadni és közzétenni. E szerint a teória szerint a nemzetközi szerződés a belső jogi jogforrási hierarchia szempontjából a transzformáció megtörténteig csak speciális jogforrásnak minősül, azaz bár van normatív ereje, de nem része a jogforrási hierarchiának, így a belső jognak sem. A másik elméleti megoldás az adopción eljárás, aminek alkalmazása mellett számos érv szól. Az adopció lényege az, hogy miután a ratifikációval a nemzetközi jogalkotás befejezetté válik, az objektiválódott produktumhoz megfelelő normatív erő fűződik, így további lépésre - transzformációra - nincsen szükség ahhoz, hogy a nemzetközi jogi szabályt alkalmazni lehessen. Ez a megoldás azt az egyszerűbbnek és mindenképpen korszerűbbnek tekinthető megoldási lehetőséget kínálja, többek között a közösségi joggal kapcsolatosan is, hogy a nemzetközi szerződés a ratifikációval részévé válik a honi jogrendszernek, így kötelező jogszabállyá válik minden további belső jogalkotási kényszer nélkül.⁵² Egyértelműen az adopción technika alkalmazása mellett szól az az érv is, hogy vannak a nemzetközi jognak és a közösségi jognak is olyan szabályai - ilyenek lehetnek különösen a szokásjog, a civilizált nemzetek által elfogadott általános jogelvek, különös tekintettel az emberi jogokkal kapcsolatos kérdéseknél, vagy a sokat emlegetett soft-law kategóriája -, amelyek esetén transzformáció fogalmilag szóba sem kerülhet, ezen normatív erővel rendelkező produktumok klasszikus értelemben nem is transzformálhatók. Az ugyanakkor kétségtelen, hogy különösen a politikailag érzékeny területeken tapasztalható óvatos jogalkotás mellett számtalan olyan szabálya van mind a nemzetközi jognak, mind a közösségi jognak, amely csak adopció útján kerülhet be egy állam belső jogába, így a dualista teória merev fenntartása megfoszthatja az államokat számos korszerű jogalkalmazási technikától. Ugyancsak ellenérvként hozható fel a transzformációs eljárással szemben az is, hogy addig amíg akár elvi lehetőségként is

⁵² Erről a témáról lásd bővebben: Bodnár László: A nemzetközi jog és az államon belüli jog viszonya az új alkotmányban In: Tanulmányok (Szerkesztette: Bragyova András) Budapest, 1997 35-73. p.; Bodnár László: A nemzetközi jog magyar jogrendszerbeli helyének alkotmányos szabályozásáról in: Alkotmány és jogtudomány Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Juridica et Politica Tomus XLVII. Fasciculus 1-18. Szeged, 1996., Bodnár László: Alkotmány, nemzetközi szerződés, EU-jog (avagy a közjogi harmonizáció deficitje) In: Magyarország és EU, Pécs 2001. 25-32 p. Bodnár László: A nemzetközi szerződések és az állam Bp. 1987.; Vörös Imre: Az Európai Megállapodás alkalmazása a magyar jogrendszerben. In.: Jogtudományi Közöny 1997/5. Európai Jogi Figyelő 229-231. p.

felmerül, hogy a nemzetközi szerződést - közösségi jogot - a jogforrási hierarchia csúcsán álló legmagasabb szintű jogforráshoz képest esetlegesen alacsonyabb szintű jogforrásban is lehet szabályozni, ennek következtében a jogalkalmazásban a nemzetközi szerződés vagy közösségi jog erejét veszítheti. Ugyancsak lényeges elméleti probléma az Olaszországban oly sok gondot okozó "lex posterior derogat priori" elve is.

Fontos következmény és egyben logikusan adódik a monista koncepcióból a nemzetközi szerződés self executing jellege, azaz közvetlen alkalmazhatósága. Globalizálódó világunkban (mind a politika, mind a gazdaság aspektusából) a nemzetközi jog és a közösségi jog szempontjából is – különösen jogvédelmi szempontokra figyelemmel - modernnek, életképesnek a ma már egyre inkább előtérbe, túlsúlyba kerülő monista jogkoncepció felel meg, a hozzá kapcsolódó adopción eljárással, és a nemzetközi szerződés self executing jellegével. Ez a felfogás viszont csak azzal a feltétellel működőképes, ha az adott állam alkotmányában rögzítik a nemzetközi jog primátusát a belső joggal szemben.⁵³ Miután Magyarországon jelenleg a dualista jogkoncepció és transzformációs technika kényszere állapítható meg, így a nemzetközi szerződésnek nincs self executing jellege, ugyanakkor az alkotmánybíróági interpretációs gyakorlattal megtámogatott alkotmányunk rendelkezései sem tekinthetők korszerűnek a nemzetközi és a közösségi jog belső jogba emelése tekintetében. Sőt kifejezetten zavarosnak és ellentmondónak nevezhető az alkotmányos szabályozás, így az alkotmány pontosítása, esetlegesen a tradicionális dualista elv feladása, a korszerűbb monista teória elfogadása a közösségi jog és a nemzeti jog egymáshoz való viszonyának tisztázására, ezen belül is főként alkotmányjogi megalapozásának⁵⁴ elengedhetetlen feltétele lenne. Egy ilyen szemléletváltással egyértelműsíteni lehetne, hogy a Magyar

⁵³ Erről a témáról, az Alkotmány 7§ (1) bekezdése megreformálása szükségességéről lásd részletesen: Vörös Imre: Az EU-csatlakozás alkotmányjogi, jogdogmatikai és jogpolitikai aspektusai In: Jogalkotás, jogalkalmazás hazánk EU-csatlakozása küszöbén (Szerkesztette: Czuczai Jenő) Budapest, 2003 50-52. p.; Kecskés László: Indító tézisek a Magyar Köztársaság Alkotmánya EU-vonatkozású szabályainak továbbfejlesztéséhez In: Európai Jog 2004 (4. évf.) 3. sz. 8. p.

⁵⁴ Az alkotmányossági problémák felvetéséről, a közösségi jog és nemzeti jog egymáshoz való viszonyának elsősorban alapjogi szinten történő rendezésének szükségességéről lásd: Blutman László - Chronowski Nóra: Az Alkotmánybíróság és a közösségi jog: alkotmányjogi paradoxon csapdájában (I.) In: Európai jog 2007. (7. évf.) 2. sz. 3-16. p, Blutman László - Chronowski Nóra: Az Alkotmánybíróság és a közösségi jog: alkotmányjogi paradoxon csapdájában (II.) In: Európai jog 2007. (7. évf.) 4. sz. 14-28. p, Kecskés László - Nemessányi Zoltán: Magyar közrend - nemzetközi közrend - közösségi közrend In: Európai jog 2007. (7. évf.) 3. sz. 21-38. p.

Köztársaság olyan jogállam, ahol a nemzetközi szerződések és vállalt nemzetközi kötelezettségek teljesítése (a közösségi jog alkalmazása) feltétel nélküli evidencia.⁵⁵

2. A joghoz jutás előfeltétele: a jog ismerete

2.1. Jogforrások az Európai Unióban

A hatáskörök átruházása – mint láttuk – annak érdekében történik, hogy közösségi, illetve uniós jogforrások megszülethessenek. Az igazságszolgáltatáshoz jutás szempontjából a hatáskör átruházás objektívalódott produktuma az, ami előfeltétele a joghoz jutásnak, hatékony a jogvédelem akkor lehet, ha a jogforrások megismerhetők, azok rendszerének áttekintése nehézséget nem okoz, a jogkereső európai polgár pontosan tudja, hogy igényének megformálásához milyen közösségi, illetve uniós jogra hivatkozhat.

Az Európai Unió jogforrásait és egyéb jogi aktusait különböző szempontok alapján, sokféleképpen lehet csoportosítani. Egyrészt magának az EK-jognak a sajátos *sui generis* jellegéből adódhat ez a sokszínűség, másrészt pedig a *soft law* jellegű szabályok gyakori előfordulásainak is betudható. Az egyik megkülönböztetés szerint egyrészt vannak a közvetlenül a Közösség szervei által alkotott jogforrások, másrészt pedig azok a nemzetközi egyezmények, amelyeket a tagállamok az integrációs folyamat egyes elemeinek megvalósítására kötnek. Ez utóbbiakat ugyan a tagállamok általános nemzetközi jogi pozíciójukban kötik, mégis a közösségi jog forrásainak is minősülnek két ismérv alapján. Az egyik, hogy tárgyuk az integráció megvalósításának egy-egy meghatározott eleme. A másik, hogy ilyen szerződések kötésére az EK Szerződés 293. cikke értelmében a tagállamok kötelezettséget vállaltak.

Egy másik csoportosítás megkülönböztető ismérve az, hogy egyes közösségi aktusok milyen fokú normapotenciával rendelkeznek: mi érvényesülésük és jogi

⁵⁵ Erről a témáról lásd részletesen: Vörös Imre: Az EU-csatlakozás alkotmányjogi, jogdogmatikai és jogpolitikai aspektusai In: Jogalkotás, jogalkalmazás hazánk EU-csatlakozása küszöbén (Szerkesztette: Czuczai Jenő) Budapest, 2003 50-52. p.; Kecskés László: Indító tézisek a Magyar Köztársaság Alkotmánya EU-vonatkozású szabályainak továbbfejlesztéséhez In: Európai Jog, 2004 (4. évf.) 3. szám 3-11. p.

kikényszeríthetőségük tényleges határa. Ebből a szempontból egyrészt vannak azok a jogi aktusok, amelyek a jogi-hatalmi sajátosságok szerint valóban közösségi szabályok, teljes értékű normák, lex perfecta-k (azaz az EK jogalkotásra hivatott szervei alkották őket, általános tényállásokhoz általános hatályú rendelkezéseket tartalmaznak, közvetlen érvényesülésre tarthatnak igényt, bíróság előtt kikényszeríthetők), avagy, ha nem is teljes értékű normák, de az alapító szerződések szerint szabályozott jogi aktusok. A választóvonal másik oldalára tartozó jogforrások az ún. egyéb jogcselekmények (sonstige Rechtshandlungen), melyek bár szorosan véve nem normatív tartalmúak, mivel a fenti sajátosságok jelentős részével nem rendelkeznek, de ennek ellenére szintén jogforrások lesznek. A legáltalánosabb csoportosítás mégis az, amely az EK jogforrásait az úgynevezett elsődleges (konszenzusos, primer) és az úgynevezett másodlagos (kodifikációs, szekunder) jogforrásokra osztja fel.

2.1.1. Az elsődleges jogforrások

Az elsődleges jogot a Közösség alapító szerződesei, valamint azok időközbeni módosításai és az azokra épülő más szerződések adják. Ez tulajdonképpen az EK "alkotmányjoga", valamint a közösségi jog egyezményi szintje. A konszenzusos jogforrások köre önmagában véve több elemből áll, jogirodalmi viták folynak arról, hogy milyen csoportok tartoznak ebbe a körbe. A legáltalánosabb nézetek szerint az elemek az alábbiak:

- az alapító nemzetközi szerződések és azok módosításai
- az általános jogelvek

2.1.1.1. Alapító szerződések

Az alapító nemzetközi szerződések körébe tartoznak mindazok, az Európai Közösség életében meghatározó szerepet betöltő egyezmények, amelyek az Európai Gazdasági Közösség, az Európai Közösségek, majd az Európai Unió fejlődéstörténetének mérföldköveit jelentik. Ide sorolandóak tehát időrendi sorrendben az alapító szerződések:

- 1951-ben elfogadott Párizsi Szerződés (az ESZAK alapító szerződése), amely 1952. július 23-án lépett hatályba

- 1957-ben, Rómában aláírt két nemzetközi szerződés (egyfelől az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó Római Szerződés, másfelől pedig az EURATOM Közösséget létrehozó Római Szerződés), melyek 1958. január 1.-én léptek hatályba
 - 1965-ben megkötött, 1967-ben hatályba lépett Egyesülési (Fúziós) Szerződés (Merger Treaty), amely szervezetracionalizálási céllal született meg, s az előzőekben említett három fundamentális szerződésben meghatározott intézményrendszert egyesítette
 - 1986-ban aláírt és 1987-ben hatályba lépett Egységes Európai Okmány (Single European Act-SEA), amely óriási lépést jelentett az egységes európai belső piac kialakítása felé
 - az Európai Uniót létrehozó 1992. évi Maastrichti Szerződés (Treaty on the European Union), amely 1993. november 1. napján lépett hatályba
 - 1997. évi Amszterdami Szerződés, mely 1999. május 1.-én lépett hatályba
 - 2001-ben aláírt Nizzai szerződés, mely 2003. február 1. napján lépett hatályba
- Megszorítással ebbe a körbe sorolandó a 2007. december 13-án aláírt Lisszaboni Szerződés is, melynek ratifikációja még folyamatban van, de az ír népszavazást követően kétséges, hogy valaha is hatályba fog-e lépni, vagy sem.

Az alapító szerződések, illetve azok módosításai szerves részét jelentik a hozzájuk fűzött Jegyzőkönyvek, Nyilatkozatok, amelyekből sokszor lényeges többletinformációkhoz juthatunk (opt-out, opt-in fenntartások). E nemzetközi szerződéseken túlmenően még két egyezmény-típust kell megemlíteni: az ún. belépési vagy csatlakozási szerződéseket, okmányokat, illetőleg a Költségvetési Szerződéseket (Budgetary Treaties). Az elsődleges jogforrások közül különösen kiemelkedő a jelentősége az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó Római Szerződésnek, amelyet gyakran az EK alkotmányi keretként említenek. 1991. decemberében a Bíróság az EK és az EFTA közötti egyezménytervezet kapcsán kifejezetten meg is állapította: Az EGK-Szerződés, noha nemzetközi egyezmény formájában jött létre, nem kevesebbet hoz létre, mint a Közösség alkotmányos chartáját, amely a jog uralmán alapszik. Az alapító szerződéseket azért is szükséges külön kiemelnünk, mert ún. "self-executing" (önvégrehajtó, közvetlenül alkalmazható) szerződések, tehát ratifikálásukat követően automatikusan a tagállamok jogaink részévé válnak.

2.1.1.2. Általános jogelvek

A többségi álláspont szerint az elsődleges jogforrások közé – az íratlan jog részeként - sorolhatjuk az általános jogelveket is.⁵⁶ Ennek a jogforrási körnek a kialakítását az indokolja, hogy a közösségi jog helyenként hézagos, ezért az egységes jogrendszer kialakítását elősegítendő az Európai Bíróság gyakran végez hézagpótló munkát. Azt mindenképpen le kell szögeznünk, hogy az általános jogelvek olyan fontos alkotóelemei a közösségi jognak, melyek elsősorban az Európai Bíróság gyakorlatával állnak összefüggésben. Az általános jogelvekről részletesebben a későbbiekben lesz szó. Az íratlan jog részeként lehet még megemlíteni az Európai Bíróság gyakorlatában kialakított - közösségi jog és nemzeti jogok egymáshoz való viszonyából adódó - doktrínákat is,⁵⁷ amelyekről részletesen szintén a későbbiek során lesz szó.

2.1.2. A másodlagos jogforrások

A másodlagos – más elnevezéssel: származékos vagy kodifikációs – jogforrások körében a tagállamok által az alapító nemzetközi szerződésben létrehozott és jogalkotási jogosítvánnyal felruházott szervek (meghatározott közösségi szervek) a rájuk irányadó eljárási rendnek megfelelő pozitív jogot alkotnak. Ez az a szint, ahol már maga a Közösség alkotja a jogot, szemben az előbbieken taglalt konszenzusos (egyezményi) szinttel, ahol ugyanezt a tagállamok teszik meg. Ennek megfelelően a kodifikációs jogforrások a közösségi jog szupranacionális szintje, az erre felhatalmazott közösségi szervek sui generis jogalkotását fogja egységbe. Az EK-jog szupranacionális szintje kapcsán fontos előzetes kérdésként vetődik fel, hogy mikor alkotnak jogot a közösségi szervek és mikor a tagállamok, egyáltalán mely jogalkotási tárgykör képez közösségi kompetenciát, s melyek tartoznak tagállami hatáskörbe. E vonatkozásban nyilvánvalóan elsősorban az alapító és az azt módosító szerződésekben megfogalmazott hatásköri szabályok igazítanak el, de feltétlenül segítségül szolgál a szubszidiaritás elve is, amelyet a Maastrichti Szerződés inkorporált a Római Szerződésbe. Jelen esetben ezen elvnek arról a szervezés- és döntéseméleti szakirodalomban már régóta ismert

⁵⁶ Kapteyn, P. J. G. – Verloren van Themaat: Introduction to the Law of the European Communities II. kiadás (Szerk: Gormley, L. W.) Deventer, 1990 159-160. p.

⁵⁷ Szalayné Sándor Erzsébet: Az Európai Unió közjogi alapjai I. kötet Dialóg Campus Kiadó Budapest-Pécs 2003 207 p.

megfogalmazásáról van szó, hogy a döntéseket azon a szinten szükséges meghozni, ahol a megfelelő információmennyiség a rendelkezésére áll, vagyis semmit nem utaljunk szükségtelenül magasabb döntési szintre.

A Közösség intézményeinek jogalkotó hatalmát az EK Szerződés 249. cikke fekteti le, és egyben ez a szabály strukturálja a Közösség másodlagos joganyagát is: Az Európai Parlament a Tanáccsal közösen, valamint a Tanács és a Bizottság feladataik ellátása céljából, és a Szerződésben meghatározott feltételek mellett rendeleteket és irányelveket adnak ki, határozatokat hoznak, és ajánlásokat vagy véleményeket fogalmaznak meg.

2.1.2.1. Rendelet (regulation, Verordnung)

A rendelet a legfontosabb és legteljesebb közösségi aktus, mely általános hatályú, minden elemében kötelező, valamennyi tagállamban közvetlenül alkalmazandó.⁵⁸ A jogalkotó szerveknek részletesen indokolniuk kell⁵⁹, hogy az adott közösségi rendelet mennyiben és hogyan szolgálja az egységes piac kialakulását, illetve annak további tökéletesítését. A 253. cikk értelmében ugyanis az Európai Parlament és a Tanács által közösen elfogadott rendeleteknek, irányelveknek és határozatoknak, valamint a Tanács vagy a Bizottság által elfogadott fenti jogi aktusoknak indoklást kell tartalmazniuk, és kötelezően utalniuk kell azokra a javaslatokra, vagy véleményekre, amelyeket a Szerződés alapján be kellett szerezni. Kissé furcsának tetszhet az indoklással kapcsolatos brüsszeli technikai megoldás, ugyanis az indoklások – és ez nemcsak a rendeletekre, hanem az irányelvekre is éppúgy elmondható – a jogszabályok elején jelennek meg. Közzétételük a Közösség Hivatalos Lapjában, az Official Journal-ban mindig kötelező, és főszabály szerint a bennük meghatározott időpontban lépnek hatályba. Arra nézve is van egy kiegészítő szabály, hogy mi történik akkor, ha az adott rendeletből mégis hiányzik a hatályba lépés pontos megjelölése. Ilyen esetekben mindig belép egy generális hatály, nevezetesen, a hatályba lépés időpontjának a kihirdetéstől számított huszadik napot kell tekinteni.⁶⁰ A rendeletek a tagállamok kormányainak és törvényhozásainak külön intézkedései nélkül válnak a nemzeti jogrendszerek részévé.

⁵⁸ EK Szerződés 249. cikk

⁵⁹ Craig Paul - de Bruca Gráinne.: EC law Text, cases, and materials Clarendon Press Oxford 1995 96-99 p., C- 3/67 Mandelli v. Bizottság 1969 ECR 35

⁶⁰ EK Szerződés 254. cikk

Jogokat és kötelezettségeket állapíthatnak meg nemcsak tagállamoknak, hanem egyéneknek is.

A Közösség intézményeinek az esetek nagy részében választási lehetőségük van a tekintetben, hogy milyen jogalkotási eszközzel éljenek: rendeletet alkossanak, irányelveket, vagy döntéseket hozzanak. Rendelet esetében valójában olyan jogforrásról van szó, amellyel a közösségi jogalkotás – hatásköre gyakorlása során és az Alapszerződések által megszabott keretek között – helyettesíti az egyes tagállamok belső törvényhozását. Hagyományos kifejezésekkel élve a rendelet általános és absztrakt normákat tartalmaz, melyeket tiszteletben kell tartani valamennyi tagállamnak, illetve természetes és jogi személynek, aki/amely az Európai Közösség területén működik. Mindezen okfejtések alapján elmondható, hogy a közösségi rendelet a belső jog jogforrásaival összehasonlítva leginkább a törvénynek feleltethető meg. A legális definíció a rendeletek három sajátosságát jelöli meg:

- általános hatály
- minden részét tekintve kötelező
- közvetlen alkalmazhatóság

A rendelet általános hatálya azt jelenti, hogy személyi hatálya meghatározatlan és meghatározhatatlan számú címzettre terjed ki⁶¹ – a tagállamokra, illetve azok természetes és jogi személyeire -, másrészt meg kell felelnie az absztraktság követelményeinek.⁶² Tehát felülemelkedik a konkrét eseten és bármilyen tényállásra alkalmazható, mely rendelkezéseinek a hatálya alá tartozik. Alapvetően normatív természetét az Európai Bíróság is már többször megerősítette, miszerint nemcsak egy meghatározott címzettre alkalmazható, hanem absztrakt módon meghatározott címzeti kategóriára és objektíve meghatározott szituációra. Ez a jellemvonása különbözteti meg az irányelvtől, illetve a határozattól, mivel azok mindig konkrétan meghatározott címzettekhez szólnak.

A rendelet minden részét tekintve kötelező (cogens, imperatív), ez azonban nem jelenti azt, hogy teljesnek is kell lennie. Minden rendelet kiegészíthető, ugyanis végrehajtási szabályokkal, melyeket akár a rendeletet kibocsátó szerv, akár egy másik hatóság

⁶¹ C-10/95 P., *Asocarne v. Council* 1995 ECR I-4119

⁶² C-16-17/62 *National Federation of Fruit and Vegetable Products v. Council* 1962 ECR 471

(közösségi vagy nemzeti) is megalkothat. Mindenesetre, ha végrehajtási szabályokkal kell kiegészíteni, akkor annak szükséges tartalmaznia a szabályozott tárgy lehetséges elemeit is. A rendelet e tulajdonságából következik, hogy a tagállamok a végrehajtás során nem helyezkedhetnek szembe vele. Az Európai Bíróság szintén megengedhetetlennek találta, hogy egy tagállam mellőzze a közösségi jogalkotás azon részét, mellyel szemben kifejezésre juttatta ellenkezését, vagy amelyeket nemzeti érdekeivel ellentétesnek tart.⁶³ Azt is megállapította az Európai Bíróság, hogy a tagállamok rendeletet végrehajtó intézkedései nem módosíthatják a rendelet érvényesülését, nem egészíthetik ki rendelkezéseit.⁶⁴ Ez a sajátosság megkülönbözteti a rendeletet az irányelvtől,⁶⁵ mely nem minden részében, hanem "csupán" az elérendő célt tekintve kötelező.

A közvetlen alkalmazhatóság a norma önvégrehajtó jellegére utal. Alkalmazásának nem lehet feltétele a tagállam további aktusa, aktivitása.⁶⁶ Éppen ezért, a tagállam számára tilos a közösségi rendelet bármifajta recepciója, transzformációja, a belső nemzeti jog részévé tétele.⁶⁷ Ha ugyanis a tagállam akár csak megismételné saját jogszabályaként a közösségi rendelet szövegét, kétségbe vonná a jogszabály közösségi természetét, ami az adott közösségi normának a nemzeti joggal szembeni elsődlegességét kérdőjelezhetné meg.

Az EK Szerződés nem tartalmazza nevesítve, de a Bíróság gyakorlatából tudjuk, hogy a rendeletek közvetlen hatállyal is rendelkeznek – erről a témáról a későbbiekben részletesen lesz szó -, tagállami bíróságok előtt rájuk közvetlenül is alapítható igény.⁶⁸

A rendeleteket a Közösségen belül – a fentebb már említettek alapján – a Tanács, a Bizottság, illetve a Maastrichti Szerződés által bevezetett közös döntéshozatali eljárás alapján a Tanács és az Európai Parlament közösen alkotja rendszerint a Bizottság javaslatára. Mivel a Tanács és a Bizottság is rendelkezik rendeletalkotási felhatalmazással, kétségtelenül felmerül a két szerv által megalkotott rendeletek közötti viszony problémája. Elvileg, amikor mindkettő saját jogán szabályoz, nem merülhet fel

⁶³ C-804/79 Bizottság v. Egyesült Királyság 1981 ECR 1045

⁶⁴ C-175/84 Krohn v. Bizottság 1985 ECR 3997

⁶⁵ C-128/78 Bizottság v. Egyesült Királyság 1979 ECR 419

⁶⁶ 31/78 Bussone 1978 ECR 2429, C-326/ 88 Hansen 1990 ECR I-2429

⁶⁷ C- 34/73 Variola v. Amministrazione delle Finanze 1973 ECR 981

⁶⁸ C- 43/71 Politi SAS v. Italian Ministry of Finance 1971 ECR 1039

konfliktus, mert a két intézmény saját hatáskörében jár el, és az egyik hierarchikusan nem áll felette a másiknak. A gyakorlatban azonban a Bizottság többnyire szubszidiárius rendeletalkotási jogkört gyakorol, főleg a mezőgazdasági politika, a vámok, illetve a versenyjog területén. A Bizottság önálló rendeletalkotási hatásköre alapvetően a közös piac kiépítésének kezdeti szakaszához kötődött, annak megvalósítása után veszített jelentőségéből. Lehetnek rendeletek, melyeket a Bizottság a Tanácstól átruházott, delegált hatáskörben fogad el. E delegálás általános alapja az EK Szerződés 211. cikkében található meg, amely szerint a Bizottság gyakorolja azokat a jogokat, amelyeket a Tanács az általa megalkotott szabályok végrehajtása céljából ráruház. A Tanács előírhat bizonyos követelményeket e jogok gyakorlására vonatkozóan, és fenn is tarthatja magának a jogot bizonyos esetekben, hogy maga gyakoroljon közvetlen végrehajtó hatáskört. Ha a Bizottság a Tanács döntésének végrehajtására ad ki rendeletet, annak konformnak kell lennie a delegálás betűivel és szellemével. Amennyiben a Tanács rendelete és a Bizottság végrehajtó normája között ütközés merülne fel, az előbbinek kell érvényesülnie. A Tanács által az Alapszerződések által rögzített eljárásban hozott rendeleteket a gyakorlat alaprendeletnek, míg a Tanács felhatalmazása alapján a Bizottság által elfogadott, másfelől a Tanács részéről a Bíróság által is megerősített hatáskör alapján, a Bizottság javaslata nélkül, egyszerűsített eljárásban kiadottakat úgynevezett végrehajtási rendeletnek (implementing regulation) nevezi.

2.1.2.2. Irányelv (directive, Richtlinien)

Az irányelvekről az Alapszerződés a következőket írja: Az irányelv az elérendő célokat tekintve valamennyi címzett tagállamot kötelezi, de átengedi a nemzeti hatóságoknak a módszerek és az eszközök megválasztásának hatáskörét.⁶⁹ Az irányelv tehát nem érvényesül szükségszerűen minden tagállamban kötelező jelleggel, ugyanis csak a címzett országokra nézve tekinthető annak, de rájuk is csupán az elérni kívánt eredmény szempontjából. Meghatározó funkciója a tagállami jogrendszerek, jogi regulációk közelítése, a jogok harmonizációja. E kötelezettség annyit jelent, hogy a tagállamnak nem az irányelvet kell átvennie, hanem az abban foglalt célokat köteles megvalósítani,

⁶⁹ EK Szerződés 249. cikk

miközben a célhoz vezető eszközöket és módszereket illetően szabad mozgástere van. Itt is követelmény az indoklási kötelezettség, melynek tartalmi és formai elemei megegyeznek a közösségi rendeletekével. Hasonlóak a hatályba lépés szabályai is, azaz vagy a megjelölt nap a hatályba lépés napja, vagy ha nincsen konkrétan meghatározva, akkor a kihirdetéstől számított huszadik nap tekinthető annak. Az irányelvek a hatályba léptető szabályokon kívül olyan előírásokat is tartalmaznak, amelyek arra vonatkoznak, hogy a tagállamok milyen időtartamon belül kötelesek megtenni nemzeti jogalkotási intézkedéseiket azok átvétele érdekében.⁷⁰ A Maastrichti Szerződés módosító rendelkezései értelmében (EK Szerződés 254. cikk /2/ bekezdés) az olyan irányelvek, amelyek minden tagállamra vonatkoznak, kötelezően közzétételre kell kerüljenek. Több olyan fontos karakterisztikum is kiemelhető, amely vitán felül álló módon irányelv-specifikus jellemzőknek minősítendő, ilyen:

- a címzeti kör
- a határidő kitűzése, és – ehhez igazodóan – a belső jogban való tagállami végrehajtási kötelezettség
- az ún. notifikációs kötelezettség

Az irányelvek fontos sajátossága, hogy mindig van címzeti köre. Ezek meghatározásával kapcsolatos technikai metódus kétféle lehet: vagy teljes, vagy pedig részleges címzeti kör. Ha teljes, akkor automatikusan a Közösség valamennyi tagállamára vonatkozik, ha részleges, akkor pontosan meg kell jelölni, hogy mely tagállam vagy mely tagállamok az adott irányelv címzettjei. További specifikus tényező: a határidő. Általában minden irányelv záró rendelkezése tartalmaz egy olyan kitétel is, hogy meddig kell a tagállamoknak a végrehajtás céljából nemzeti jogszabályt alkotniuk. Erre az esetek többségében az irányelv hatálybalépésétől számított egy-három esztendőre szokták alkalmazni, bár előfordulnak ennél rövidebb vagy hosszabb határidők is. Ezzel kapcsolatban jogosan merülhet fel kérdésként, hogy a nemzeti jogalkotási kötelezettségnek milyen formában kell megjelennie. Erre nézve nincsen brüsszeli előírás,⁷¹ csupán bizonyos követelmények megfogalmazását találhatjuk meg, miszerint ennek a belső jogszabálynak nyilvánosnak, azaz bárki, természetes vagy jogi

⁷⁰ C- 79/72 Bizottság v. Olaszország 1973 ECR 667

⁷¹ Sor kerülhet több jogszabály megalkotására, vagy bizonyos jogforrások módosítására, hatályon kívül helyezésére is

személy részére hozzáférhetőnek kell lennie.⁷² A közösségi irányelveknél a tagállamok végrehajtási kötelezettségéből közvetlenül eredően mindig találhatunk notifikációs kötelezettséget. E kötelezettség alapján a tagállamnak be kell jelentenie Brüsszelnek, hogy az adott közösségi irányelv végrehajtására milyen nemzeti jogszabályt alkotott, továbbá nyilatkoznia kell arról, hogy mindez kielégíti a követelményeket, tehát megfelel az irányelvben meghatározott céloknak. Természetesen annak megítélésére, hogy az adott nemzeti jogszabály mennyiben alkalmas az adott közösségi irányelvben megfogalmazott célok megvalósítására, az Európai Bizottságnak, illetőleg végső soron – ha vita alakul ki a tagállam és a Bizottság között – az Európai Bíróságnak van kompetenciája.

Az irányelveknek többféle csoportosítása ismeretes a szakirodalomban. Egyes nézetek szerint megkülönböztethető a keret-, illetőleg a részletes irányelv. Maastricht óta olyan tendencia figyelhető meg, hogy inkább a keretirányelveket alkalmazzák, mely talán összefüggésben lehet a szubszidiaritás elvének ez időtájtban történő megjelenésével. Egy másik csoportosítás szerint – amely lényegében sok tekintetben rokonítható az előzővel – beszélhetünk kijelölő, illetve összehangoló irányelvről. A keretirányelvnek inkább a kijelölő, míg a részletesnek inkább az összehangoló feleltethető meg. Lényegében az a különbség, hogy a kijelölő irányelvben ténylegesen csupán a célok kapnak szerepet, míg az összehangolóban emellett – a célok megvalósítása érdekében – bizonyos koordinatív eszközöket is meghatároznak.

2.1.2.3. Határozat (decision, decisione)

A határozatot illetően az Alapszerződés a következőket írja: A határozat címzettjeire nézve minden elemében kötelező. A határozatokat közölni kell a címzettekkel, és azok a közléssel hatályosulnak. A Tanács vagy a Bizottság olyan határozatai, amelyek – a tagállamok kivételével – természetes és jogi személyeket terhelő vagyoni kötelezettségeket határoznak meg, végrehajthatók. A kötelező végrehajtás annak az államnak a hatályban lévő polgári eljárásjogi szabályai szerint történik, amelynek területén arra sor kerül.⁷³

⁷² C- 59/89 Bizottság v. Németország 1991 ECR I- 2607

⁷³ EK Szerződés 249. cikk /4/ bekezdés, 254. cikk /3/ bekezdés, 256. cikk

A határozat tehát a tekintetben alapvetően különbözik a rendelettől, hogy nem absztrakt és általános érvényű, hanem konkrét.⁷⁴ Míg a rendelet meghatározatlan számú alanyra lehet kihatással, a határozat csak azokra nézve kötelező, akiket megjelöl, azaz nem normatív aktus, hanem sokkal inkább egyedi, közigazgatási. A belső jog aktusai közül így leginkább a közigazgatási határozatokhoz hasonlítható. Általában adminisztratív természetűek, más közösségi normákat hajtanak végre. Címzettje lehet egy vagy több tagállam, akár jogi, akár természetes személy, de fontos, hogy mindig meghatározott legyen. Vonatkozhat egyetlen címzetre, vagy több alanyra is. Ez utóbbi esetben nem válik azonban általános aktussá, hanem tulajdonképpen több szöveghűen elfogadott egyedi aktus összességéként értelmezhető. Amennyiben több címzethez szól, nem szükséges név szerint megjelölni őket, elég, ha egyediesíthetők azon a kategórián belül, melyhez tartoznak. Mindenesetre a határozat esetében is egy olyan kötelező aktusról van szó, melyet az alany, akihez ezt intézték, köteles tiszteletben tartani. Mivel minden részét tekintve kötelező, a címzettjének nincsen mérlegelési lehetősége a végrehajtást illetően. A határozatok között megkülönböztetés tehető aszerint, hogy annak címzettje jogi vagy természetes személyek, illetve egy vagy több tagállam. Az első esetben a döntések a belső közigazgatási aktusok tipikus sajátosságaival rendelkeznek, amennyiben az általános közösségi szabályokat a konkrét esetre alkalmazzák, azaz az egyének vonatkozásában közvetlen hatásokat fejtenek ki, anélkül, hogy a tagállamok saját szabályozásuk által közreműködnének. Másik csoportjuk egy vagy több tagállamhoz szól, vagyis az egyének vonatkozásában csak közvetve teremtenek hatásokat – az állam eljárása útján, mely köteles a határozatban előírt magatartást követni.

A határozatokkal kapcsolatban szükségesnek mutatkozik bizonyos terminológiai zavarok tisztázása. Az idők folyamán ugyanis a határozatoknak különböző hatású kategóriái alakultak ki. Itt említhetők az ún. végrehajtó határozatok (executive decisions), melyek a Közösség külső kapcsolataiban használatosak, akár szorosan az alapszerződések keretein belül, akár periférikusan érintve azokat. Az előbbieket (például: kereskedelmi megállapodások) az államokra és az egyénekre vonatkozó jogokat és kötelezettséget teremtenek, míg az utóbbiak nem (például: diplomáciai

⁷⁴ C-307/ 81 Aluisisse v. Tanács 1982 ECR 3463

kezdeményezések a közel-keleti probléma megoldására). Beszélhetünk ún. adminisztratív határozatokról (administrative decisions) is, amelyek a Közösség belső aktusait tartalmazzák, mint a kinevezések, előléptetések, elbocsátások a hivatalnokok esetén, vagy a funkciók szétosztása a közösségi bürokrácián belül. Végül megkülönböztethetjük az ún. kvázi bírói határozatokat (quasi-judicial decisions) is. Ezek tartalmazzák a Bizottság döntéseit a tagállamok, illetve a vállalatok verseny során tanúsított magatartásának ellenőrzése területén.

A határozatokkal kapcsolatos bizonytalanságot az is fokozza, hogy ugyanilyen elnevezéssel találunk jogforrást (formális aktust) az Unió II és III. pillérében, továbbá az ezen a néven emlegetett jogforrások egy része kötelező, másik része viszont nem. A jogilag kötelezőek az EK Szerződés 249. cikke által megszabott jogi keretek között készülnek. A nem kötelezőek viszont nem képezik a közösségi intézmények formális aktusait, nem felelnek meg szorosan az Alapszerződés formális előírásainak, és nem tárgyai a bírósági kontrollnak.⁷⁵ A különböztetés alapja az, hogy határozat néven nem csupán a másodlagos közösségi jogforrásokat szokták emlegetni, hanem ezt az elnevezést használják gyakran különböző, nem kötelező (például közbenső, eljárási jellegű) jogforrásokra is.

2.1.2.4. Ajánlás (recommendation) és a vélemény (opinion, avis)

Mind az elméletben, mind a gyakorlatban vitatott, hogy az ajánlás és a vélemény közösségi jogforrásnak tekinthető-e. Az EK Szerződés 249. cikke ugyan felsorolja őket a Tanács és a Bizottság által kibocsátható aktusok között, de hozzáteszi, hogy ezek nem bírnak kötelező erővel.⁷⁶ Nem kötelezőek, bár kétségtelenül van meggyőző szerepük. Annak ellenére, hogy nem teremtenek jogokat, melyek bíróság előtt érvényesíthetőek lennének, mégis a nemzeti bírácoknak tekintettel kell lenni rájuk, mikor megoldanak egy esetet.⁷⁷ Különösen így van ez, ha az ajánlások a nemzeti vagy közösségi jog értelmezésében segíthetnek. Az Alapszerződés amellet, hogy előtérbe helyezte ezek alkalmazását, a Bizottságot általános hatáskörrel fel is ruházta az ilyen intézkedések meghozatalára: A közös piac szabályszerű működésének és fejlődésének biztosítása

⁷⁵ C-60/81 IBM v. Commission 1981 ECR 2639

⁷⁶ C-113/89 Nefarma és mások v. Bizottság 1990 ECR II 797

⁷⁷ C- 322/88 Grimaldi v. Fonds des maladies professionnelles 1989 ECR 4407

céljából a Bizottság, ha azt szükségesnek tartja, vagy a Szerződés ezt kifejezetten előírja, a Szerződés tárgykörébe tartozó területekre vonatkozóan javaslatokat tesz, illetve véleményt nyilvánít.⁷⁸

A nem kötelező aktusok alkalmazása nem az Európai Közösség kizárólagos sajátossága. Az ilyen aktusok tipikusak a szuverén államokból álló nemzetközi szervezetek esetében is. A Közösség szervei számos funkciót látnak el, egy részük jogalkotást kíván, más részük csupán iránymutatást. Emiatt sem az ajánlásokat, sem a véleményeket nem lehet figyelmen kívül hagyni. Szerepük meghatározó a közösségi politika kialakításában és végrehajtásában is. Általánosságban megállapítható, hogy az ajánlás egy adott cselekvés, magatartás kieszközlését célozza a címzett részéről, azaz a nemzeti jogalkotások közelítésének kötelező érvényű indirekt eszköze, míg a vélemény álláspont kifejezése egy adott kérdéstről. Mivel nincsen kötelező jellegük, így azok jogszerűsége nem lehet a Bíróság felülvizsgálatának tárgya. Bár nem vethetők alá a Bíróság előzetes döntésének érvényességüket vagy értelmezésüket illetően, az Európai Bíróság mégis elfogadta annak vizsgálatát, vajon az ajánlásnak van-e jogi hatása, ha egy jogalany eltér az abban foglalt kritériumoktól, nem teszi meg az ajánlott cselekvést.⁷⁹

2.1.2.5. Az Európai Központi Bank aktusai

Az Európai Központi Bank jogosult rendelet, határozat, ajánlás és vélemény kibocsátására.⁸⁰ A korábban ismertetett szabályok valamennyi jogforrásra alkalmazandók, ugyanakkor érdekes különbség, hogy az Európai Központi Bank irányelvet nem alkothat. Léteznek azonban csak sajátosan az Európai Központi Bankra jellemző aktusok, így utasítások (instructions), iránymutatások (guidelines) kibocsátására van lehetőség. Miután ez utóbbiaknak elsősorban az Európai Központi Bank és a tagállami központi bankok közötti kapcsolattartásban van jelentősége, az egyéni jogvédelem szempontjából relevanciájuk nincs, ezért ez a téma bővebb kifejtést nem igényel.

⁷⁸ EK Szerződés 211. cikk

⁷⁹ C- 378/00 Bizottság v. Parlament és Tanács 2003 ECR I-937

⁸⁰ EK Szerződés 110. cikke

2.1.2.6. Atipikus aktusok

Feltétlenül említést érdemel, hogy habár az EK Szerződés 249. cikke ad egy felsorolást a közösségi jog másodlagos jogforrásairól, más rendelkezéseinél konzekvensen ezekhez az elnevezésekhez nem ragaszkodik. Ebből levonhatjuk azt a következtetést, hogy a 249. cikkben felsorolt jogforrásokat tipikus aktusoknak, míg az ott fel nem sorolt, de a szerződésben másutt nevesítve mégis felbukkanó normatív erővel rendelkező aktusokat atipikus jogforrásoknak tekinthetjük.⁸¹ Atipikusnak tekinthető például a jogharmonizációs intézkedés,⁸² különböző politikákra vonatkozó intézkedés,⁸³ a Bizottság által a gazdaságpolitikák összehangolására a Tanácsnak adott ajánlás,⁸⁴ az intézmények között fel sem sorolt, mégis intézményi jogalkotási joggal felruházott Európai Tanács által elfogadható következtetés a tagállamok és a Közösség gazdaságpolitikájára vonatkozóan,⁸⁵ a nemzetközi szerződések megkötésénél tapasztalható intézményi hatáskör-megosztás révén két érintett intézmény, a Tanács és a Bizottság közötti eszmecsere megnyilvánulásaként a Tanács által a Bizottságnak adott utasítás a tárgyalási pozíciót illetően,⁸⁶ illetve a Bizottság által a Tanácsnak adott ajánlás nemzetközi szerződés megkötésére,⁸⁷ a különböző intézmények által elfogadott eljárási szabályzatok,⁸⁸ és az azokban nevesített további aktusok, például a Tanács által kiadható nem kötelező állásfoglalás (resolution), mely a Tanács egyéb nem nevesített aktusaival egyetemben támadható az Európai Bíróság előtt, amennyiben joghatás kiváltására alkalmas.⁸⁹ Többnyire itt szokás említeni az intézmények belső működését szabályozó jogforrásokat, vannak azonban szerzők, akik a másodlagos közösségi jogforrások önálló csoportjaként tárgyalják a belső szabályzatokat.⁹⁰ Ennek oka elsősorban az, hogy habár a szabályzatok – amiket belső jogi logikával az állami irányítás egyéb jogi eszközeihez lehetne hasonlítani - mintegy szervezeti és működési szabályzatot jelentenek az érintett közösségi intézmény vonatkozásában, ugyanakkor ezek a szabályok sem lehetnek ellentétesek a szerződéssel. Ha a közösségi intézmény

⁸¹ Lásd erről: Blutman László: EU-jog – működésben Bába Kiadó Szeged, 2004 142. p

⁸² EK Szerződés 95. cikk

⁸³ EK Szerződés 71. és 308. cikk

⁸⁴ EK Szerződés 99 cikk második bekezdés

⁸⁵ EK Szerződés 99 cikk második bekezdés

⁸⁶ EK Szerződés 300 cikk első bekezdés

⁸⁷ EK Szerződés 199 cikk, 207 cikk harmadik bekezdés, 218 cikk második bekezdés, 248 cikk negyedik bekezdés

⁸⁸ EK Szerződés 300 cikk első bekezdés

⁸⁹ 22/70 Bizottság v. Tanács 1971 ECR 0263

⁹⁰ Várnay Ernő- Papp Mónika: Az Európai Unió joga KJK KERSZÖV Budapest, 2005 211-212. p.

nem a belső szabályzatában foglaltaknak megfelelően jár el, ez különösen veszélyes lehet az egyéni jogvédelem szempontjából, ezért garanciális okokból a bírósági felülvizsgálat rájuk is kiterjed. Az Európai Bíróság érvénytelenségi perekben folytatott jogértelmező gyakorlatából is a belső szabályzatok jogforrási, de legalábbis normatív jellegére vonhatunk le következtetéseket, hiszen ha egy közösségi intézmény megsérti saját belső szabályzatát, az ezen a jogsérelmen alapuló és jogforrásban objektíválódó produktum érvénytelen lesz.⁹¹

2.1.2.7. Nem nevesített aktusok

Ha a kisebb-nagyobb normatív erővel rendelkező közösségi jogi produktumokon végigtekintünk, bizonyosan találunk olyan elnevezéssel használtat, ami a szerződés által meghatározott tipikus és atipikus jogforrások rendjébe sehogyan sem illeszthető be. Ezeket nevezi a jogirodalom szerződésben nem említett,⁹² nem nevesített,⁹³ más megjelöléssel nem standard⁹⁴, illetve nevesítetlen⁹⁵ jogforrásoknak. Ebbe a körbe tartoznak például az általános harmonizációs programok,⁹⁶ az iránymutatások,⁹⁷ a közlemények⁹⁸ (communications), a felhívások (notices), a különböző jogi kötőerővel rendelkező intézményközi megállapodások⁹⁹ (inter-institutional's agreements), az intézményközi nyilatkozatok.¹⁰⁰ A nem standard másodlagos jogforrások között ismert még a határozmány (resolution), a konklúzió¹⁰¹ (conclusion), vagy az akció program¹⁰² (action programme) fogalma is. Lehet joghatása bizonyos jegyzőkönyvbe foglalt megállapításoknak, például ide sorolható a Tanács állásfoglalása,¹⁰³ vagy ülésének

⁹¹ C-68/86 Egyesült Királyság v. Tanács 1988 ECR 855; T-79, 84, 86, 91, 94, 96, 98, 102, 104/89 BASF AG és mások v. Bizottság egyesített ügyek 1992 ECR II-315; i.m. 211-212 p.

⁹² Várnay Ernő- Papp Mónika: Az Európai Unió joga KJK KERSZÖV Budapest, 2005 212 p.

⁹³ Walter Cairns: Introduction to European Union Law Cavendish Publishing Limited London, 1997, Walter Cairns: Bevezetés az Európai Unió jogrendszerébe CO-Nex Budapest 1999 75. p.

⁹⁴ Walter Cairns: Introduction to European Union Law Cavendish Publishing Limited London, 1997, Walter Cairns: Bevezetés az Európai Unió jogrendszerébe CO-Nex Budapest 1999 79. p.

⁹⁵ Szalayné Sándor Erzsébet: Az Európai Unió közjogi alapjai I. kötet Dialóg Campus Kiadó Budapest-Pécs 2003 215 p.

⁹⁶ Lásd például General Report 1969 55. p.; OJ 1962, 7. p; OJ 1962 2. p.

⁹⁷ Többnyire a Bizottság saját gyakorlatának ismertetésére szolgálnak

⁹⁸ Különösen jelentősek például a versenyjog területén a jogegység biztosítása érdekében a Bizottság által közzétett közlemények

⁹⁹ C-204/86 Görögország v. Tanács 1988 ECR 5323, 5356; C-43/86 Tanács v. Parlament 1986 ECR 2155

¹⁰⁰ C-106/96 Egyesült Királyság v. Bizottság 1998 ECR 0000

¹⁰¹ Ilyet fogadnak el tipikusan a sors elnökség lezárásaként az abban a félévben elért eredményekről

¹⁰² Lásd például a 7. kutatási keretprogramot

¹⁰³ C-141/78 Franciaország v. Egyesült Királyság 1979 ECR 2923

jegyzőkönyve.¹⁰⁴ A Nizzában elfogadott Alapjogi Charta jogi minőségét tekintve bizonytalan megítélésű, de a jogi kötőerőt tekintve leginkább a szerződésben nem említett aktusok közül az általános (esetleg ünnepélyes) nyilatkozatok körébe sorolható (Az Alapjogi Chartáról a későbbiekben részletesen lesz még szó).

2.1.3. A Közösség és a nemzetközi jog szabályai

A jogirodalom az elsődleges és másodlagos jogforrások mellett speciális jogforrásként,¹⁰⁵ de legalábbis elkülönülő önálló jogforrás csoportként¹⁰⁶ kezeli a klasszikus nemzetközi jog módjára létrejött jogot. Ebbe a körbe tartozhatnak a nemzetközi szerződések, azon belül is a szubszidiárius nemzetközi szerződések, a harmadik államokkal kötött klasszikus és vegyes nemzetközi szerződések továbbá a speciális, hibrid jellegű pseudo tanácsi döntések. Szubszidiárius nemzetközi szerződéseknek minősülnek mindazon egyezmények, amelyek létezése az alapító szerződések valamely rendelkezésén nyugszik, azonban a jogalkotásra nem valamely közösségi szerv, hanem a tagállamok összessége jogosult. Ilyenek például azok az egyezmények, amelyek az EK Szerződés 293. cikkén alapulnak, amely az ott meghatározott jogoknak a tagállamok polgárainak részére történő biztosítása érdekében lehetővé teszi nemzetközi szerződések kötését. Így jött létre a gazdasági társaságok és más jogi személyek kölcsönös elismeréséről szóló 1968. évi egyezmény, vagy az ugyanezen évből datálódó, a polgári és kereskedelmi joghatóságok ítéleteinek végrehajtásáról szóló nemzetközi egyezmény. Ha egy szubszidiárius egyezmény és az EK-t megalapozó valamely szerződés összeütközik, akkor az utóbbi élvez elsőbbséget. Ennek oka egyrészt az EK-t megalapozó szerződéseknek a közösségi autonóm jogrendszer tekintetében fennálló alapvető szerepe, másrészt pedig az, hogy a szubszidiárius egyezmények formálisan nem egészítik ki az alkotmányos szerződéseket, nem az erre a célra felállított eljárások eredményeként születnek meg, azaz nincsenek azonos státuszban az EK-t megalapozó szerződésekkel. A szubszidiárius nemzetközi

¹⁰⁴ 22/70 Bizottság v. Tanács 1971 ECR 0263

¹⁰⁵ Szalayné Sándor Erzsébet: Az Európai Unió közjogi alapjai I. kötet Dialóg Campus Kiadó Budapest-Pécs 2003 217 p.

¹⁰⁶ Várnay Ernő- Papp Mónika: Az Európai Unió joga KJK KERSZÖV Budapest, 2005 216-224. p., Blutman László: EU-jog – működésben Bába Kiadó Szeged, 2004 150-155. p., Európai közjog és politika (Szerk: Kende Tamás és Szűcs Tamás) OSIRIS Budapest, 2002 553-554. p.

szerződések a konszenzusos jogforrásokkal mutatnak leginkább rokonságot,¹⁰⁷ dogmatikailag besorolhatók az elsődleges jogforrások körébe is.

A legtipikusabbnak nevezhető csoportosítás szerint ugyancsak ebbe a körbe sorolhatók azon nemzetközi jogi szerződések, amelyeket az Európai Közösség, vagy az EK és tagállamai – ez utóbbi esetben vegyes szerződésekről van szó¹⁰⁸ - (az egyik szerződő fél) a Közösségen kívüli nemzetközi jogalanyok bármelyikével (a másik szerződő fél) kötnek meg. Példaként hozhatjuk fel erre a harmadik világ országaival kötött Lomé-i Konvenciót (Lomé Convention, 1979.), vagy a csatlakozni kívánó európai államokkal – köztük Magyarországgal (Brüsszel, 1991. december 16-án aláírt Európai Megállapodás) – kötött társulási megállapodásokat.¹⁰⁹ A klasszikus nemzetközi szerződés módjára létrejövő szerződések között, ahol az egyik szerződő fél a jogi személyiséggel rendelkező EK, három fő típust ismerünk, az együttműködési szerződéseket (cooperation agreements), a kereskedelmi szerződéseket (trade agreements), és a társulási szerződéseket (association agreements). Ezekkel kapcsolatban dogmatikai vita arról alakulhat ki, hogy ezeket indokolt-e külön kategóriaként kezelni, vagy azokat a felhatalmazáson alapuló jogforrásokhoz kell sorolni, ami dogmatikailag a másodlagos jogforrások, vagy kvázi másodlagos jogforrások közé illeszti ezt a jogforrási kört.

Ismert továbbá az ún. pseudo tanácsi döntések¹¹⁰ kategóriája is, ami a Tanács, valamint a tagállami kormányok Tanácsban tömörülő képviselőinek együttes aktusait jelentik. Ez a hibrid képződmény gyakorlatilag egyezményvel megerősített másodlagos jogforrást jelent, ennek egyezményi oldala, amely a klasszikus nemzetközi szerződés módjára jön létre. Olyan esetekben alkalmazzák, ha bizonytalan, hogy hatásköre, egyértelmű felhatalmazása lenne-e az így szabályozandó kérdésre az Európai Uniónak.

¹⁰⁷ Blutman László: EU-jog a tárgyalóteremben Az előzetes döntéshozatal KJK-KERSZÖV Budapest 2003. 189. p.

¹⁰⁸ Vegyes vagy hibrid néven azért szokás nevezni e szerződéseket, mert a Közösség mellett társjogalkotók a tagállamok is. Ennek döntően az az oka, hogy a Közösség teljes körű felhatalmazással (külső hatáskör) nem rendelkezik a célzott jogterület szabályozására, ezt pótolják a tagállamok közös akarattal.

¹⁰⁹ Vannak szerzők, akik elsősorban dogmatikai megfontolásokból ez utóbbi szerződéseket kvázi elsődleges jogforrásokként kezelik.

¹¹⁰ Szalayné Sándor Erzsébet: Az Európai Unió közjogi alapjai I. kötet Dialóg Campus Kiadó Budapest-Pécs 2003 218 p.

A nemzetközi jog másik klasszikus forrása a szokásjog, ami az érdekeltek hallgatóságos akarat-megegyezése, alapját állandó, folyamatosan ismétlődő és a jogalanyok által elfogadott, követett, jogi meggyőződésüket (opinio iuris) is kifejező gyakorlat teremti meg.¹¹¹ Ilyen megnyilvánulások a közösségi jogban is felfedezhetők, ezért indokolt ezt a kategóriát is megemlíteni a nemzetközi jogi típusú jogforrások között. Ugyancsak ismert a közösségi jogban a nemzetközi jog egy másik önálló jogforrásként említett kategóriája, a „soft-law” is, amelybe döntően a közösségi intézmények nem kötelező útmutatásai, ajánlásai, különböző törvénykezési előkészítő iratok, így különösen Fehér Könyvek, Zöld Könyvek sorolhatók.¹¹²

Felmerülhet továbbá a bíróság esetjogának besorolása is, hiszen látni kell, hogy a közösségi bíróságok alapvető szerepet játszanak a közösségi jog formálásában. Erről a későbbiekben a jogfejlesztő tevékenység taglalása során még szó lesz. Az Európai Bíróság döntései nem precedens jellegűek ugyan, de egyrészt a jogfejlesztő értelmezési gyakorlat, másrészt az a jellegzetesség, hogy a tagállami bíróságoknak és egyéb jogalkalmazó szerveknek kötelességük a közösségi jog luxembourgi ítéletekben nyilvánuló elveit is követni, felveti a bírói gyakorlat bizonyos mértékű jogforrási rangra emelésének kérdését.¹¹³ Amennyiben elismerjük a jog rétegződésének elméletét,¹¹⁴ úgy az uniós jog harmadik rétegeként lehet megemlíteni a közösségi bíróságok terjedelmes joggyakorlatát,¹¹⁵ esetjogát, ami a teljes acquis-nak részét képezi.¹¹⁶

2.2. Formális aktusok az unió közös kül- és biztonságpolitikája (az unió második pillére) terén

Tovább bonyolítja a jogforrások rendszerezését, hogy a pilléres szerkezetű Európai Unió II. és III. pillérében is van lehetőség normatív erővel rendelkező aktusok

¹¹¹ Nagy Károly: Nemzetközi jog, Püski Kiadó Budapest, 1999 39-42. p.

¹¹² Prof. Dr. Peter Schafer, LL.M.: Európa-jogi tankönyv. Az EK gazdasági joga 2. átdolgozott kiadás, 2003. Richard Boorberg Verlag (Ford: OITH) 86-87. p

¹¹³ Blutman László: EU-jog – működésben Bába Kiadó Szeged, 2004 155. p.; Walter Cairns: Introduction to European Union Law Cavendish Publishing Limited London, 1997, Walter Cairns: Bevezetés az Európai Unió jogrendszerébe CO-Nex Budapest 1999 80-81. p.

¹¹⁴ Lásd erről részletesen: Pokol Béla: A jog elmélet, Rejtjel Kiadó Budapest 2001. 13-72 és 269-286 p.

¹¹⁵ Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció hvgorac, Budapest 2003 265-267. p.

¹¹⁶ Blutman László: EU-jog – működésben Bába Kiadó Szeged, 2004 41. p

kibocsátására. A közös kül- és biztonságpolitika elveit és általános irányvonalát¹¹⁷ (principles and general guidelines) határozatban az Európai Tanács határozza meg. Az Európai Tanács dönt a Tanácsa javaslata nyomán a közös stratégiák (common strategies) elfogadásáról. A közös stratégia tartalmazza a célokat, a megvalósítás időtartamát, valamint az Unió és a tagállamok által rendelkezésre bocsátandó eszközöket.¹¹⁸ Az Európai Tanács által meghatározott általános irányvonalakhoz igazodva a közös stratégiák végrehajtása érdekében a Tanács hoz határozatokat, így különösen a közös fellépésekről, együttes akciókról (joint actions) és közös álláspontokról (common positions).¹¹⁹ A közös fellépés vagy más néven együttes akció az Unió tényleges cselekvését igénylő helyzetekben határozható el. Az erről szóló határozatnak tartalmaznia kell az akció céljait, hatókörét, eszközeit, ha szükséges az időtartamot és a megvalósítás feltételeit.¹²⁰ A körülmények jelentős megváltozása esetén a Tanács felülvizsgálhatja a közös fellépés elveit és céljait. Amíg ez nem történik meg a közös fellépés él. A Tanács felkérheti a Bizottságot, hogy a közös fellépések végrehajtását elősegítendő terjesszen elő javaslatot. A közös álláspont az Unió viszonyulását fejezi ki egyedi esetekre, vagy egy meghatározott földrajzi térségre vonatkozóan.¹²¹ A tagállamoknak tevékenységük során tartaniuk kell magukat a közös állásponthoz. Ezen aktusoknak – amelyek tekinthetők ezen a területen az unió másodlagos jogának – nincs közvetlen hatályuk, azaz a tagállamok jogalanyaira közvetlenül jogokat nem származtathatnak.

Amennyiben a második pillér területén kitűzött célok eléréséhez egy vagy több állammal, esetleg nemzetközi szervezettel szerződés megkötésére van szükség, ezt a Tanács köti egyhangú döntést követően az Elnökség javaslatára. A szerződés megkötése tekintetében a Tanács egyhangúan felhatalmazhatja az Elnökséget – szükség szerint a Bizottság segítségével – a tárgyalások megkezdésére. Arra a tagállamra, amelynek képviselője a Tanácsban kinyilvánítja, hogy a megállapodásban foglaltak nem egyeztethetők össze alkotmányával, a megkötött megállapodás nem lesz kötelező. Ezek a szerződések hasonlóan a többi formális aktushoz – nem tartozván a közösségi jogba –

¹¹⁷ EU szerződés 13. cikk első bekezdés

¹¹⁸ EU szerződés 13. cikk második bekezdés

¹¹⁹ EU szerződés 13. cikk harmadik bekezdés

¹²⁰ EU szerződés 14. cikk

¹²¹ EU szerződés 15. cikk

nemzetközi jogi aktusoknak minősülnek, amelyek hatályba lépésüktől fogva kötelezik a tagállamokat.

2.3. Formális aktusok a bűnügyi téren folytatott rendőrségi és igazságszolgáltatási együttműködés (az unió harmadik pillére) terén

A harmadik pillérben a Tanács, az együttműködés e területén valamely tagállam vagy a Bizottság javaslatára, egyhangúan közös álláspontot (common position), kerethatározatot¹²² (framework decision), illetve határozatot (decision) fogadhat el, és annak végrehajtására intézkedéseket tehet (implementing measures) ezen kívül kidolgozhat egyezményeket (conventions), melyeket aztán elfogadásra ajánl a tagállamok számára.¹²³ A közös álláspont itt is az Unió viszonyulását tükrözi, a kerethatározat a közösségi pillérben megismert irányelvhez nagyon hasonlóan a tagállamok jogszabályainak közelítését célozza, míg a határozat a címzett tagállamokra kötelező. A harmadik pillérben elfogadott határozat – ellentétben a közösségi jogi határozattal – nem bír közvetlen hatállyal.

2.4. Összegzés

Összegzésként leszögezhetjük, hogy az Európai Unió második és harmadik pillérében jelenleg a formális aktusoknak kisebb a kikényszeríthetősége, mint a közösségi jogé, jogvédelmi szempontból ezek jelentősége ezért elhanyagolható. Lényeges, hogy a jogvédelemhez való hatékony hozzájárulás szempontjából feltétlenül előnyösebb, ha az egyén érintett jogvitás kérdését közösségi jogi szabály rendezi. Egyben kritikaként is felvethető, hogy a jogvédelem szintjének erőssége függ attól, hogy a kérdéses jogterület közösségi vagy uniós jogalkotási hatáskörbe esik, azon belül is meddig terjed a szabályozási hatáskör. Jósolható, hogy a jövőben a második és harmadik pillér tekintetében kell szorosabbá válni a tagállamok együttműködésének, hiszen a Maastrichti Szerződés óta e területeken is fokozatos térhódítás következett be.. Az Európai Unió történetét tekintve megállapítható, hogy az egységes belső piac létrejötte, a közös európai valuta megteremtése még jobban elmélyítette a gazdasági

¹²²Bizonyos fordítások szerint keretdöntést

¹²³ EU szerződés 34. cikk második bekezdés

összefonódást, a négy alapszabadság gyakorlati megvalósítása pedig ösztönzően hatott a további együttműködésre. Ebből szükségképpen következik a második és harmadik pilléres kooperáció – habár a Római Szerződés aláírásakor a tagállamok tisztán gazdasági integrációra szerződtek és tartózkodtak minden olyan kezdeményezéstől, ami ezen felül a nemzeti szuverenitást érinti – fokozatos kiteljesedésének lehetünk tanúi. Az első pillértől eltérően, ami szupranacionális jelleget hordoz, és amire a közösségi jog szabályai az irányadók, a második és a harmadik pillér tartalmaz minden olyan területet, ami nem tisztán gazdasági, melyre ma még leginkább a nemzetközi közjog szabályai az irányadók.

A jogvédelem teljessége és kellő hatékonysága érdekében arra lenne szükség, hogy a pillérek eltérő jogforrási rendje, az egyes normatív aktusok ereje közötti különbözőség felszámolódjon, így eltűnjenek a különbségek mind a pilléres szerkezet különböző területein szabályozott jogkérdések, mind pedig a jogforrási rend tekintetében. Megjegyzendő, hogy erre már történtek alkotmányos kísérletek, hiszen az Európai Konvent által létrehozott Alkotmányos Szerződés és a 2007. december 13. napján aláírt Lisszaboni Szerződés is egységes jogforrási rendszert vezetett volna be – talán éppen a jogvédelem hatékonyságának való megfelelés érdekében. Az Alkotmányos Szerződés azonban a tagállamok ellenállása miatt, a francia és a holland nemleges népszavazást követően véglegesen lekerült a napirendről,¹²⁴ elvetették annak hatályba léptetése kérdését, és a Lisszaboni Szerződés ratifikációs folyamatának egén is sűrű fekete felhők tornyosulnak, az ír népszavazás eredményét követően jelenleg folynak a tárgyalások arról, hogy egyáltalán megmenthető-e a szerződés. Amennyiben sikerül valamilyen kompromisszumos megoldást találni a Lisszaboni Szerződés hatályba léptetésére, úgy kevesebb jogvédelmi aggály vethető fel a jogforrási renddel kapcsolatban, mert a pilléres szerkezet megszűnése automatikusan maga után vonja a pillérenként eltérő jogforrási rend megszűnését.

¹²⁴ Emiatt az Alkotmányos Szerződés egyes újító rendelkezéseinek bemutatása szükségtelenné vált, de meg kell említeni, hogy az alkotmányos dokumentum pusztán elfogadása már figyelemreméltó, erőteljes szakmai visszhangot váltott ki. A teljesség igénye nélkül lásd erről különösképpen: Vörös Imre: Az európai alkotmány várható hatásai a magyar jogrendszerre In: Állam és jogtudomány, 2006. (47. évf.) 2. sz. 197-234. p.; Rácz Attila: Az Európai Unió alkotmányos berendezkedése In: Állam és jogtudomány, 2004. (45. évf.) 3-4. sz. 215-246. p.; Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció hvgorac, Budapest 2003 156- 244 p.; Tatham, Allan F.: EC Law in practice: A case-study approach, hvgorac 2006 5- -7 p.

Jogvédelmi szempontból azonban egyéb problémák is felvethetők. Ahogy a jogforrási rend jelenlegi állapotának bemutatásából, az azzal kapcsolatos elméleti-dogmatikai viták fátylának fellebbentéséből kiviláglott, leginkább a Dantei Pokol kapujának feliratát idézhetnénk: „Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel!”.¹²⁵ A jelenlegi bonyolultnak tekinthető jogforrási rend egyszerűsítése feltétlen célul tűzhető ki, tekintettel különösképp arra, hogy a kötelező és nem kötelező, a nevesített és nem nevesített, továbbá a Szerződésben direkt módon jogforrásként megjelölt, valamint a fel nem sorolt, de egyes külön rendelkezéseknél mégis felbukkanó jogforrások, továbbá az ugyanolyan néven megjelenő, de eltérő normatív tartalmú jogforrások közötti eligazodás, a nemzetközi jog közösségi, illetve uniós jogba is beszűrődő klasszikus elemeinek ismerete a jogkereső egyének számára nehézségeket okozhat.

3. A dokumentumokhoz való hozzáférés joga

3.1. A megismerhetőség jogi alapjai

A jogvédelemhez való hatékony hozzáférés egyik eleme, mondhatjuk előfeltétele, hogy a joghoz való hozzájutás biztosítva legyen. A joghoz való hozzájutás egyéni szinten jelenti egyrészt szűkebben a jogforrások megismerhetőségét, másrészt általánosabban a különböző dokumentumokhoz¹²⁶ való hozzáférést. Az európai intézmények vonatkozásában megnyilvánuló transzparencia egyik eleme, így az átláthatóság részét képezi az Európai Unió szerveinek dokumentumaihoz való hozzáférés joga is, mivel e szervek döntései a polgárok mindennapjaiban egyre nagyobb jelentőséggel bírnak. Az EK Szerződés is elismeri a polgárok jogát, az Európai Parlament, a Tanács és az Európai Bizottság dokumentumaihoz való hozzáféréshez, amikor kimondja, hogy bármely uniós polgár, valamint valamely tagállamban lakóhellyel, illetve székhellyel rendelkező természetes, vagy jogi személy jogosult – bizonyos elvek betartása mellett – a fenti intézmények dokumentumaihoz hozzáférni.¹²⁷ A dokumentumokhoz való hozzáférés tekintetében az intézmények saját eljárási szabályzatukban rögzítenek processzuális és egyben garanciális szabályokat, és az EK Szerződés felhatalmazása

¹²⁵ Dante Alighieri: Isteni színjáték, Európa Könyvkiadó 1982, 16. p.

¹²⁶ Dokumentum: az adathordozótól (papír, elektronikus forma vagy hang-, kép- vagy audiovizuális felvétel) függetlenül, az intézmény feladatkörébe tartozó politikára, tevékenységre és döntéshozatalra vonatkozó üggyel kapcsolatos adattartalom

¹²⁷ EK Szerződés 255. cikk első bekezdés

alapján a dokumentumokhoz való hozzáférés jogának gyakorlása általános alapelveit és korlátait a 2001. május 30-án elfogadott 1049/2001. EK rendelet is szabályozza. Gyakori félreértés, de a dokumentumokhoz, illetve az információkhoz való hozzáférés egymással nem azonos fogalmak, habár gyakran az információ a dokumentumok tartalmából ismerhető meg. Az információhoz való jog¹²⁸ az emberi jogok harmadik generációjához¹²⁹ tartozó alapjog, míg a dokumentumokhoz való hozzáférés a jogvédelem előfeltételeként megjelölhető joghoz való hozzájutás megnyilvánulása.

3.2. A megismerhetőség bázisa

A legkönnyebb és legegyszerűbb hozzájutni a nyilvános és elektronikus vagy nyomtatott (esetleg mindkét) formában közzétett dokumentumokhoz. Számtalan dokumentum elektronikus formában az intézmények honlapján közvetlenül hozzáférhető. A nyilvános dokumentumok és jogforrások legfőbb hozzáférési forrása az Európai Unió hivatalos lapja (Official Journal). Ezen túlmenően azonban számos internetes adatbázis is a tág értelemben vett dokumentumokhoz való hozzáférési jogát segíti. Így az EUR-lex a hivatalos laphoz és a hatályos jogszabályokhoz ad hozzáférést, a CELEX a közösségi joggal kapcsolatos dokumentumok, jogszabályok és igazságszolgáltatási anyagok keresésére szolgáló adatbázis, a PRE-lex az intézményközi eljárások adatbázisa, ahol a Bizottság és a többi intézmény közötti döntéshozatali folyamat lépései követhetők nyomon, és a dokumentumok teljes szövege olvasható. Ismert ezen kívül az OEIL, a jogalkotási figyelő, amely az Európai Parlament adatbázisa, melyben az Európai Unió döntéshozatali folyamatainak összefoglalása is megtalálható. Ez elsősorban az intézményközi jogalkotási tevékenység, valamint a parlamenti bizottságok és a plenáris ülés nyomon követését teszi lehetővé. Itt az eljárás minden lépése, az Európai Parlament által készített valamennyi dokumentum teljes szövege hozzáférhető. A TED (Tenders Electronic Daily) a hivatalos lap azon mellékleteinek internetes változata, amelyben az EU intézményeinek ajánlati felhívásai jelennek meg. A 30 évnél régebbi dokumentumok az intézmények történeti archívumaiban találhatóak. Az intézményeknek a nyilvánosság számára hozzáférhetővé

¹²⁸ Komanovics Adrienne: Információs szabadság az Európai Bíróság gyakorlatában In: Európai jog, 2006. (6. évf.) 2. sz. 24-34. old.

¹²⁹ Az emberi jogok generációjáról lásd: Emberi jogok (Szerk: Halmai Gábor és Tóth Gábor Attila) Osiris 2003 Budapest 81-90. p

tett, és 30 év elteltével átszállított történeti archívumait a firenzei Európai Egyetemi Intézet gondozza.

3.3. A nem publikus dokumentumokhoz való hozzáférés

Olyan esetekben, ha valamely intézmény dokumentuma nem publikus, a hozzáférést kérelmezni lehet. A kérelem elutasítására csak akkor kerülhet sor, ha a dokumentumhoz való hozzáférés ellentmond a közérdek védelmének,¹³⁰ a közbiztonságnak,¹³¹ a védelemnek,¹³² a harmadik országokkal való kapcsolatok,¹³³ a pénzügyi,¹³⁴ vagy gazdaságpolitika tekintetében személyiség¹³⁵ és magánszemély becsülete védelmének, természetes vagy jogi személy üzleti érdeke védelmének,¹³⁶ bírósági eljárás és a jogi tanácsadás védelmének,¹³⁷ ellenőrzési, vizsgálati és könyvvizsgálati tevékenység védelmének,¹³⁸ vagy az intézmény döntéshozatali folyamata védelmének. A 30 évnél régebbi dokumentumok tekintetében csak a magánszféra védelme és az üzleti érdekek védelme szolgálhat az elutasítás okául, illetve, ha a dokumentumok bizalmas, titkos vagy szigorúan titkos minősítése a közérdek, a közbiztonság, a védelem, a nemzetközi kapcsolatok, a gazdasági és pénzügyi politika védelme érdekében indokolt. Amennyiben az igényelt dokumentumhoz való hozzáférést elutasítják, úgy az intézménynek 15 munkanapos határidő áll rendelkezésére döntésének megerősítésére vagy visszavonására. Az elutasítás megerősítése esetén a kérelmező panaszt nyújthat be az Európai Ombudsmanhoz, illetve hatásköri szabályoktól függően jogorvoslatért az Európai Bírósághoz vagy ez Elsőfokú Bírósághoz fordulhat.

4. A jogvédelem egy jelentős aspektusa: az Európai Bíróság által kialakított doktrínák

¹³⁰ C-64/05 Svéd Királyság v. IFAW Internationaler Tierschutz-Fonds GmbH, korábban Internationaler Tierschutz-Fonds (IFAW) GmbH, Dán Királyság, Holland Királyság, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága, az Európai Közösségek Bizottsága; T-264/04. sz. ügy WWF European Policy Programme v. Európai Unió Tanács

¹³¹ C-266/05. Jose Maria Sison v. az Európai Unió Tanácsa 2007 ECR I-1233

¹³² C-266/05. Jose Maria Sison v. az Európai Unió Tanácsa 2007 ECR I-1233

¹³³ C-266/05. Jose Maria Sison v. az Európai Unió Tanácsa 2007 ECR I-1233

¹³⁴ T-380/04. Ioannis Terezakis v. Bizottság

¹³⁵ T-194/04. Bavarian Lager v. Bizottság

¹³⁶ T-474/04. Pergan Hilfsstoffe für Industrielle Prozesse GmbH v. az Európai Közösségek Bizottsága

¹³⁷ T-2/03. Verein für Konsumenteninformation v. az Európai Közösségek Bizottsága 2005 ECR II-1121.

¹³⁸ T-380/04. Ioannis Terezakis v. Bizottság

Az Európai Bíróság gyakorlata éppen a jogvédelem hatékonyságának megteremtése érdekében a nemzeti jogok és a közösségi jog egymáshoz való viszonyának tisztázása körében mondta ki a közösségi jog önálló jogrendszeri minőségét, és egyben rámutatott a közösségi jog olyan sajátosságaira,¹³⁹ amelyeket doktrínáknak, a jogvédelem szempontjából is elsődleges jogelveknek lehet tekinteni. Ahhoz, hogy a közösségi jog tényleges érvényesüléséről beszélhessünk, fontos előfeltétel, hogy a Közösségek által alkotott és az Európai Bíróság által értelmezett (esetenként kiterjesztett) joganyaghoz a tagállamok jogrendszerei alkalmazkodjanak - a különböző területeken különböző közelítő módszerek alkalmazásával (jogegységesítés, jogharmonizáció, jogközelítés) -, végső soron a tagállamok jogrendszereibe beépüljön a közösségi jog, illetőleg a tagállami bíróságok jogalkalmazó tevékenységében ne csak a tagállami nemzeti jog, hanem a közösségi jog szabályai is elismerést és alkalmazást nyerjenek. Ezen célok elérése érdekében a közösségi jogrendszer legitimitásának megalapozására az Európai Bíróság óriási horderejűnek mondható doktrínákat fogalmazott meg gyakorlata során. A doktrínák: a közösségi jog közvetlen alkalmazhatósága, a tagállamok jogrendszereiben érvényesülő közvetlen hatálya, az értelmezési doktrína, vagy más néven a közvetett hatály, a közösségi jog tagállamok jogrendszereivel szembeni elsődlegessége, szupremációja, vagy primátusa, az elsőbbség elve. Ezen doktrínák a tartópillérei a közösségi jognak, mint rendszernek. Vannak szerzők, akik a doktrínákat is a közösségi jog íratlan jogforrásai közé sorolják.¹⁴⁰

4.1. A közvetlen alkalmazhatóság

Először vegyük szemügyre a közvetlen alkalmazhatóság kérdését. Előjáróban szükségesnek látszik leszögezni, hogy a közvetlen hatály és a közvetlen alkalmazhatóság egymással nem szinonim kategóriák. Előfordul még az Európai Bíróság gyakorlatában is, hogy a két fogalmat felváltva használják, és quasi egyenértékűnek fogják fel. Ugyanakkor elválasztandó a két fogalom egymástól, miután a közvetlen alkalmazhatóság "önvégrehajtást" jelent és ez a self-executive jellegzetesség tartalmilag arra utal, hogy "bármely jog vagy kötelezettség, amely az

¹³⁹ Berke Barna: Az Európai közösségi jogrend strukturális elveiről. In: *Ius privatum – ius commune Europae*. Budapest, 2001. 33-53. p.

¹⁴⁰ Szalayné Sándor Erzsébet: *Az Európai Unió közjogi alapjai I. kötet Dialóg Campus Kiadó Budapest-Pécs 2003 207 p.*

egyezményből fakad, jogerővel bír minden további hűhó nélkül"¹⁴¹ A közösségi jog egy része tehát az EK Szerződés rendelkezései folytán közvetlenül alkalmazhatónak (directly applicably) minősül, azaz minden különösebb tagállami eljárás nélkül a tagállamban alkalmazandó joggá válik. A közvetlen hatály (direct effect) problematikája a magánszemélyek, jogi személyek bíróság előtti EK jogra alapozott jogérvényesítésekor merülhet fel. Közvetlen hatályúnak mondhatunk egy közösségi rendelkezést, ha az pontosan szövegezett, olyan világos és feltétlen rendelkezést tartalmaz, amely alkalmas arra, hogy személyre jogokat és kötelezettségeket ruházzon. Ezen fogalmi elemeknek való megfelelés megítélés, eseti értelmezés kérdése (Steiner szerint a kritériumok alkalmazása gyakran háttérben meghúzódó politikai döntést takar, hiszen az, hogy egy bizonyos rendelkezés közvetlenül hatályos-e, annak a konstrukciónak kérdése, amely függ a nyelvtől, a céljától, valamint azoktól a terminusoktól, amelyekkel a szerződést egyes országok törvénybe iktatták. Bár a legtöbb állam az érthetőség és a teljesség érdekében hasonló kritériumokat alkalmaz, bizonyos szabályok és attitűdök elkerülhetetlenül eltérnek egymástól, ezért egyáltalán nem ugyanaz az eredmény országról-országra.¹⁴²)

A közvetlen alkalmazhatóság – amely a rendeletek jogi jellegének meghatározása kapcsán az EK Szerződésben is szerepel - a gyakorlatban kevés problémát jelentett, mind a tagállami jogalkalmazók, mind az Európai Bíróság számára. Az elv a közösségi jog sajátos természetéből fakad, jelentését röviden úgy lehetne összefoglalni, hogy a konkrét norma önvégrehajtó, hatályba lépése és a hatálya alá tartozók előnyére vagy hátrányára történő alkalmazása független a nemzeti jog bármilyen beillesztő aktusától.¹⁴³

4.2. Közvetlen hatály

4.2.1. A Szerződés rendelkezéseinek közvetlen hatálya

¹⁴¹ Lord Denning MR a H.P. Bulmer Ltd. c. J. Bollinger SA /1974/ Ch. 401. ügyben idézi: Steiner J.: EGK-jog Babits Kiadó Szekszárd 1990. ford. Lakatos Kálmán 23. o.

¹⁴² Steiner J.: Textbook on EEC Law. Blackstone Press Limited, 1988. 24. o.

¹⁴³ C-34/73 Variola 1973 ECR 981; C-94/77 Fratelli Zerbone Snc V. Amministrazione delle Finanze dello Stato 1978 ECR 0099

Ezzel szemben a közvetlen hatályosság elve – amely szövegszerűen az EK Szerződés rendelkezései között nem szerepel, azt az Európai Bíróság gyakorlata alakította ki - már több gondot okozott. Hollandia közigazgatási bírósága (Tarifcommissie) szolgáltatott alkalmat az Európai Bíróságnak arra, hogy a közösségi jog közvetlen hatályának elvét első elhíresült ítéletében megalapozza. A jogvita lényege az volt, hogy a Római Szerződés szabályai a szerződés hatálybalépésével közvetlenül alkalmazható szabálynak minősülnek-e a tagállamokban, és hogy a Római Szerződés szabályai által a tagállamokra rótt kötelezettségekre alapítottan magánszemélyeknek keletkezhettek-e jogosultsága vagy sem. Az eljárásban a Van Gend en Loos társaság és a Bizottság közvetlen hatályt tulajdonított a Római Szerződés (akkori) 12. cikkelyének, míg az eljárásba beavatkozó Belgium, Németország és Hollandia viszont azon az állásponton voltak az ügyben eljáró Roemer főügyésszel együtt, hogy a Római Szerződés 12. cikkelyének nincsen közvetlen hatálya, vagyis e rendelkezés alapján jogvita is csak a tagállamok és a Bizottság között merülhet fel. Azért tekinthetjük ezt a döntést mérföldkőnek az Európai Bíróság gyakorlatában, mert az Európai Bíróság ebben a döntésében megfogalmazta, hogy az Európai Gazdasági Közösség a nemzetközi jog olyan új jogrendjét teremtette meg, amelynek érdekében az egyes államok korlátozták szuverén jogaikat. Szabályai bár csak korlátozott területen, de nem csak a tagállamokra, hanem azok állampolgáira is vonatkoznak. A tagállamok törvénykezésétől függetlenül a közösségi jog nemcsak kötelezettségeket hárít a személyekre, hanem szándékai szerint olyan jogokat is ruház rájuk, amely törvényes örökségük részét képezi. Ezek a jogok nemcsak azokban az esetekben érvényesülnek, amikor azokat a szerződés kifejezetten biztosítja, hanem következnek azokból a kötelezettségekből is, amelyeket a szerződés világosan, meghatározott módon hárít mind a személyekre, mind a tagállamokra, mind pedig a Közösség intézményeire. Az a tény, hogy az EGK Szerződés (akkori) 169. és 170. cikkelyei lehetővé teszik a tagállamok és a Bizottság számára, hogy bíróság elé idézzék azt az államot, amelyik nem teljesítette a kötelezettségét, nem fosztja a személyeket azon joguktól, hogy alkalomadtán a belföldi bíróság előtt ugyanezekre a kötelezettségekre hivatkozzanak. Az EGK Szerződés szelleme, általános rendszere és megfogalmazása szerint a 12. cikk úgy értelmezendő, hogy e cikk olyan közvetlen kihatásokkal jár, és olyan személyi jogokat teremt, amelyeket a belföldi bíróságoknak védelmezniük kell. Az ítélet indokolása nyomatékkal mutatott rá arra, hogy a Római Szerződés célja, hogy létrehozza a közös piacot, amelynek működése közvetlenül kapcsolódik a közösségben érdekelt felekhez, ez a Szerződés több annál, mint hogy

csupán az érdekelt államok között hozzon létre kölcsönös kötelezettségeket. Ezt a nézőpontot erősíti a Szerződés preambuluma is, amely nemcsak a kormányokra, hanem a népekre is hivatkozik. Ezt azzal különösen megerősíti, hogy olyan intézményeket állít fel, amelyeket szuverén jogokkal ruház fel, és e jogok gyakorlása a tagállamokat és azok állampolgárait egyaránt érinti. A tagállamok állampolgárai a szerződésben arra lettek felhívva, hogy e Közösség keretében működjenek együtt, az Európai Parlament, valamint a Gazdasági és Szociális Tanács közvetítésével. Az Európai Bíróság számára a Szerződés (akkori) 177. cikkében kijelölt feladatnak az a célja, hogy a Szerződés egységes értelmezése a nemzeti bíróságoknál is biztosítva legyen, s a tagállamok ezáltal elismerjék, hogy a közösségi jognak olyan hatalma van, amelyre a tagállamok állampolgárai bíróság előtt is hivatkozhatnak.¹⁴⁴

Az Európai Bíróság 1963. február 5-én meghozott ítéletéből látható, hogy a bíróság számára az ügy eldöntésénél "egy bizonyos Európa eszme" ("une certaine idée de l'Europe")¹⁴⁵ vált irányadóvá. A bíróság érveiből ugyanis kitűnik, hogy az Európai Bíróság véleménye szerint az Európai Gazdasági Közösséget alapító Római Szerződés olyan integrációt hozott létre, amelynek nem csupán a tagállamok és a nemzetek, hanem a magánszemélyek is alkotóelemei. Ezért nemcsak a tagállamokat, hanem az egyéneket is a közösségi jog alanyainak kell tekinteni. A magánszemélyeknek pedig nemcsak kötelezettségei vannak, hanem kiváltságai és jogai is, amelyeket törvényesen védeni kell. Ebből az inkább politikainak tekinthető eszméből jegecesedett ki tehát a közösségi jog közvetlen hatályának gondolata.

Az ítéletnek azért is van különösen nagy jelentősége, mert az Európai Bíróság lényegében ebben az ítéletében állapította meg először, hogy a Közösség egy olyan új jogrendszer alkot, amely autonóm, és független mind a nemzeti, mind pedig a nemzetközi jogrendszerrel, azaz sui generis jogrendszernek tekinthető. Az ítéletben a Római Szerződés egyik cikkelyének közvetlen hatályossága került kimondásra oly módon, hogy miután a kötelezettség egy tagállamot érintett, és e kötelezettség megszegésére egy magánszemély (jelen esetben a szállítványozó cég) hivatkozott, így a közvetlen hatály vertikális dimenziójáról van szó.

¹⁴⁴ C-26/62. Algemene Transport-en Expeditie Onderneming Van Gend en Loos N V v. Nederlandse Administratie der Belastingne ECR 1963. 1.

¹⁴⁵ Pescatore, P.: The Doctrine of "Direct Effect". An Infant Disease of Community Law. European Law Review 1993. 157. o.

A Van Gend ügyben a Római Szerződés 12. cikkelyének közvetlen hatályossága merült fel. E cikkely egy kifejezett tilalmat fogalmazott meg a tagállamok számára, így első ránézésre adódna az a következtetés, hogy csak a Szerződésben foglalt tilalmak jelentenek olyan normákat, amelyek megsértése esetén a tagállam és egyén viszonylatában közvetlen hatályosságról lehet beszélni. Az Európai Bíróság azonban az Alfons Lütticke GmbH v Hauptzollamt Saarlouis ügyben¹⁴⁶ megállapította, hogy pozitív kötelezettség esetén is lehet a szerződésnek közvetlen hatálya. Ebben a jogesetben a vitatott cikkely a(z akkori) 95. § /1/ és 95. § /3/ bekezdése volt. A 95. cikkely /1/ bekezdése egy tilalmat tartalmaz arra vonatkozóan, hogy az államok ne vezessenek be megkülönböztető jellegű adóztatást. A 95. cikkely /3/ bekezdése ezzel szemben pozitív állami kötelezettséget ír elő, mely szerint "a tagállamok kötelesek nem később, mint a második szakasz kezdetén visszavonni, vagy módosítani - amikor ez a szerződés hatályba lép - bármely olyan fennálló intézkedést, amely ezzel ellentétben áll"¹⁴⁷. A bírósági ítélet szerint a 95. cikkely /1/ bekezdése közvetlen hatállyal bír és a 95. cikkely /3/ bekezdése, amely függ egy megjelölt határidőtől akkor lesz közvetlenül hatályos, amikor a határidő letelik.

Ezen a két eseten kívül a Bíróság számos további későbbi döntésében olyan szerződési rendelkezéseket ismertetett, amelyek közvetlen hatállyal bírnak. Gyakorlatilag az alapszabadságokra, amely az áruk és személyek szabad mozgására, a versenyjogra, a nemi és nemzeti alapon való diszkrimináció tilalmára vonatkoznak, hivatkozhatnak egyének is saját országuk bíróságai előtt. A bírósági esetjogból általános tapasztalatként levonhatjuk, hogy annak az eldöntésére, hogy egy bizonyos szerződéses rendelkezés közvetlenül hatályos-e, előre jól körülhatárolható kritériumrendszerrel lehet megfogalmazni. E szerint a szerződéses rendelkezésnek elég világosnak és pontosnak, valamint feltétel nélkülinek kell lennie, továbbá az intézkedés végrehajtása során sem a tagállamok, sem a közösség intézményei részéről nem lehet helye megkülönböztetés gyakorlásának.

¹⁴⁶ C-57/65. Lütticke GmbH v. Hauptzollamt Saarlouis 1966. ECR 0293

¹⁴⁷ Római Szerződés 95. cikk harmadik bekezdés

A bírósági esetjog rámutatott arra is, hogy nem csupán vertikális direkt hatályosságról lehet beszélni, hanem ez a kérdés horizontális dimenzióban is felmerülhet. Ezt a megállapítást az Európai Bíróság a Defrenne v. Sabena II. ügy kapcsán mondta ki. Defrenne kisasszony légiutas kísérő volt a belga Sabena Légi közlekedési Vállalat alkalmazásában. Pert indított a Sabena ellen az EGK Szerződés (akkori) 119. cikkelye alapján. E rendelkezés a férfiak és nők számára egyenlő munkáért, egyenlő bér fizetésének elvét mondja ki. Defrenne kisasszony keresetében többek között hivatkozott arra is, hogy a Római Szerződés 119. §-ának megsértésének minősül az a légitársasági gyakorlat, hogy a férfi utaskísérőnek ugyanazért a munkáért több bért fizet, mint a nőknek. Az Európai Bíróság ebben az ügyben hozott ítéletében kimondta, hogy a 119. cikkben lefektetett azon elv, mely szerint a nőknek és férfiaknak azonos fizetést kell kapniuk, a Közösség egyik alapkövét képezi. Ezen elvre a belföldi bíróságok előtt lehet hivatkozni. E bíróságok feladata azon jogok védelmének a biztosítása, amelyeket a fenti rendelkezés a személyekre ruház. Ez a védelmi kötelezettség különösen áll a diszkrimináció azon eseteire, amelyek közvetlenül a törvényi rendelkezésekből, illetve a közös munkavállalási megállapodásokból (kollektív szerződésekből) erednek, és azon esetekre, amikor a férfiak és a nők azonos intézményben, illetve azonos szolgáltatási területen, azonos munkáért eltérő bérezést kapnak, függetlenül attól, hogy ez az állami - vagy magánszektorban található. A bíróság teljes egészében osztotta a főtanácsnok véleményét, mely szerint a férfiak és nők közötti megkülönböztetés tilalma nemcsak az állami hatóságok eljárására vonatkozik, hanem kiterjed minden megegyezésre, amelynek az a célja, hogy kollektíve szabályozza a fizetett munkavégzést, valamint az egyének között létrejövő szerződésekre is.¹⁴⁸

Ugyanezen elv került alkalmazásra a Valrave and Koch v. Association Union Cycliste Internationale ügyben,¹⁴⁹ ahol a Római Szerződés (akkori) 7. cikkelyére hivatkoztak a panaszosok. Ebben az ügyben a bíróság kimondta, hogy a diszkrimináció tilalma nemcsak a közhatóságok tevékenységére vonatkozik, hanem kiterjed minden olyan szabályra, amelynek célja a jövedelemszerző foglalkozások és szolgáltatások közös szabályozása. A diszkrimináció tilalmának szabálya minden olyan jogi kapcsolatra vonatkozik, amelyik akár a bejegyzés helye, akár a tevékenység tényleges gyakorlásának helye következtében a Közösség területén található. A diszkrimináció

¹⁴⁸ C-43/75. Defrenne v. SA Belge de Navigation Aérienne (SABENA) 1976. ECR 455.

¹⁴⁹ C-36/74. Walrave and Koch v. Association Union Cycliste Internationale 1974 ECR 1405.

tilalmára vonatkozó szerződéses rendelkezés olyan személyi jogokat hoz létre, amelyeket a belföldi bíróságoknak is védelmezniük kell.

4.2.2. Az Európai Közösségek által kötött nemzetközi szerződések közvetlen hatálya

Tekintettel arra, hogy az Európai Közösségek nemcsak a tagállamokra nézve hozhatnak "belső" közösségi jogszabályokat, hanem a Közösség, mint jogi személy, külső harmadik országokkal, vagy nemzetközi szervezetekkel is köthet megállapodásokat, így maga a Közösség is lehet alanya egy nemzetközi szerződésnek, ennek folytán értelmezési kérdések is felmerülhetnek a megkötött nemzetközi szerződéssel kapcsolatosan.¹⁵⁰ A nemzetközi egyezményeknek Steiner szerint három olyan típusa van, amelyre az Európai Bíróság előtt hivatkozni lehet a közösségi jog összefüggésében. Az elsőbe sorolhatók azok az egyezmények, amelyeket a Közösség intézményei kötnek, és a Közösség egyezménykötési jogköréhez tartoznak. A második típusba sorolhatók azok a "hibrid" egyezmények, amelyeknek témája részben a tagállamok, részben pedig a közösségi jog körébe tartozik. A harmadik típus pedig azokat az egyezményeket foglalja magába, amelyeket a Római Szerződés előtt kötöttek meg (ilyen például a GATT), amelyeket a Közösség, mint ebben az értelemben a tagállamok jogutóda átvett, mivel saját jogkörébe tartozónak tekinthető. A Római Szerződésben nincs még utalás sem arra, hogy az ilyen egyezményeknek közvetlen hatálya lenne.¹⁵¹ A nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos Európai Bírósági gyakorlatot nem tekinthetjük egységesnek, előfordultak olyan döntések, amelyben különböző nemzetközi egyezmények releváns cikkelyeit közvetlenül hatályosnak találták, az egyezmények egyéni célját, a szabályozott területek tárgyát, és közösségi joggal való összefüggéseit vizsgálva, míg más esetekben hasonló szabályozást nyújtó nemzetközi egyezmények vonatkozásában a közvetlen alkalmazhatóság hiányának kimondására került sor.

A Bresciani ügyben az Európai Bíróság az 1963. évi Yaounde konvenció 2. cikk /1/ bekezdése közvetlen hatályát állapította meg arra figyelemmel, hogy a konvenció annak idején éppen a Római Szerződésre tekintettel szüntetett meg bizonyos vámokat.¹⁵²

¹⁵⁰ Tatham, Allan F.: EC Law in practice: A case-study approach, hvgorac 2006 63-67. p.

¹⁵¹ Steiner J.: Textbook on EEC Law. Blackstone Press Limited, 1988 36. o.

¹⁵² C-87/75. Bresciani v. Amministrazione Italiana delle Finanze 1976 ECR 129

Érdekes lehet - különösen az Európai Megállapodások fényében - az Európai Közösségek és a csatlakozásokat megelőzően a különböző államok között kötött szerződések sorsa.¹⁵³

A Kupferberg ügyben az Európai Bíróság a Közösség és Portugália között a Közösséghez való Portugál csatlakozást megelőzően kötött Szabadkereskedelmi Megállapodás 21. cikkelyének /1/ bekezdése közvetlen hatályosságának kérdését vizsgálta. Ebben az ügyben a Bíróság kimondta, hogy a Közösség által kötött megállapodások alkalmazásához szükséges intézkedéseket a megállapodás rendelkezései által érintett területeken, az adott időszakban a közösségi jogra jellemző állapot szerint, vagy a közösségi intézményeknek, vagy pedig a tagállamoknak kell elfogadniuk. A fenti kijelentés különösen igaz az olyan megállapodásokra, mint amilyen a szabadkereskedelmről szóló megállapodás, mivel ilyen esetekben a kirótt kötelezettségek sok, rendkívül különböző jellegű területet érintenek. Mivel a Római Szerződés (akkori) 228. cikkelyének /2/ bekezdése értelmében a tagállamokat éppúgy, mint a Közösség intézményeit kötik és kötelezik azok a nemzetközi megállapodások, amelyek megkötésére az utóbbiak jogosultak, a Közösség intézményei által megkötött megállapodások tiszteletben tartásával a szerződő felek nemcsak az érintett harmadik fél (nem tagállam) felé fennálló kötelezettségüket teljesítik, de úgyszintén és elsősorban azon Közösség felé fennálló kötelezettségüket is. Ez az oka annak, hogy az ilyen megállapodások rendelkezései a közösségi jogrend szerves részét képezik. E rendelkezések közösségi jellegéből adódóan a Közösségen belüli hatályuk nem változhat annak függvényében, hogy a gyakorlati alkalmazásuk a közösségi intézményeknek vagy a tagállamoknak a feladata-e. Ez utóbbi esetben nem változhat annak függvényében sem, hogy milyen az egyes, azon tagállamoknak a nemzeti jogrendjére való hatása, amelyekhez az adott állam az általa kötött nemzetközi megállapodások aláírásával csatlakozik. Következésképpen a Bíróság feladata a megállapodások rendelkezéseinek értelmezése terén fennálló hatáskörén belül, hogy a megállapodások rendelkezéseinek az egész közösségen belüli egységes alkalmazását biztosítsa. A Közösség és a Portugál Köztársaság között kötött megállapodásnak, sem a jellege, sem pedig a szerkezete nem akadályozhatja meg az egyéneket (kereskedőket) abban, hogy a Közösségen belül a bíróság előtt e megállapodás valamelyik

¹⁵³ Tatham, Allan F.: Az Európai Megállapodások közvetlen hatálya: az Európai Bíróság ítéletei In: Magyar Jog, 2003 (50. évf.) 12. sz. 495-506 p.

rendelkezésére hivatkozhatnak. A Közösség és a Portugál Köztársaság között kötött megállapodás 21. cikkelyének /1/ bekezdése adózási ügyekben a diszkrimináció ellen feltétel nélküli szabályokat szab a szerződő felekre, és ennek alkalmazása csak attól a ténymegállapítástól tehető függővé, miszerint az egy adott adózási rendszer alá eső termékek hasonló jellegűek-e, és amelynek a korlátai a megállapodás célkitűzéseinek közvetlen következményei. Ily módon ezt a rendelkezést alkalmazhatja a bíróság, és ennek következtében közvetlen hatálya van az egész Közösségre.¹⁵⁴ Mint láttuk, a Bíróság, azért tulajdonított közvetlen hatályt a Szabadkereskedelmi megállapodás konkrétan vizsgált rendelkezésének, mert mind a Közösség, mind a Szabadkereskedelmi megállapodás célkitűzései egy irányba mutatnak, ezért a saját összefüggésrendszerében is figyelembe vett Szabadkereskedelmi megállapodásra közvetlenül hivatkozni és jogot alapítani lehet a bíróságok előtt.

A Sevince ügyben¹⁵⁵ a bíróság a Közösség és Törökország között megkötött Társulási Megállapodás alapján létrehozott Társulási Tanács bizonyos határozatainak közvetlen hatályát állapította meg. Egy másik, az Onem v. Kziber ügyben¹⁵⁶ a bíróság az 1976. április 27-én a Közösség és Marokkó között megkötött Együttműködési Megállapodás 41. cikkelyének /1/ bekezdését nyilvánította közvetlenül hatályossá. Találhatunk ugyanakkor ellenpéldákat is, például a Demirel ügyben¹⁵⁷ a bíróság a Törökország és az Európai Közösség között létrejött Társulási Megállapodás bizonyos rendelkezéseinek közvetlen hatályát tagadta meg. Ugyancsak hasonlóan döntött a nemzetközi szerződés közvetlen hatályának hiányáról az Európai Bíróság a Schlüter ügyben. Az itt vizsgált Általános Vámtarifa és Kereskedelmi Egyezmény 2. cikkéről a Bíróság kimondta, hogy az nem ruházhat a Közösség állampolgáira olyan jogokat, amelyekkel a bíróság előtt élhetnek.¹⁵⁸

4.2.3. A rendeletek közvetlen hatálya

A rendeletek közvetlen hatályának kérdését a Szerződés közvetlenül nem rendezi, itt is az Európai Bíróságra maradt a kritériumok meghatározásának kérdése. A rendeletek az

¹⁵⁴ C-104/81. Hauptzollamt Mainz v. Kupferberg 1982 ECR 3641

¹⁵⁵ C-192/89. Sevince v. Staatssecretaris van Justitie 1990. ECR I-3461

¹⁵⁶ C-18/90. Onem v. Kziber 1991. ECR I. 199.

¹⁵⁷ C-12/86. Demirel v. Stadt Schwabisch Gmünd 1987. ECR 3719.

¹⁵⁸ C-9/73. Schlüter v. Hauptzollamt Lörrach 1973. ECR 1135.

EK Szerződés szerint közvetlenül alkalmazhatók, ugyanakkor a gyakorlatban felmerült problémák mutattak rá arra a kérdésre, hogy a rendeletek érvényesülésével szemben előfordulhatnak aggályok olyan esetekben, amikor a rendeletekben olyan záradékok találhatók, amelyek további intézkedéseket tesznek szükségessé a Tanács, a Bizottság, vagy a tagállamok részéről, és ehhez képest egy további problémaként - gyakran azonban összefonódva ezzel a kérdéssel - jelenik meg a közvetlen hatályosság kérdésköre. A Bussone és az Eridana ügyben hozott bírósági döntésekből¹⁵⁹ kiolvasható, hogy az a tény, hogy egy rendelet közvetlenül alkalmazható, nem gátolja az ilyen rendeletet abban, hogy felhatalmazzon valamely közösségi intézményt vagy tagállamot arra, hogy végrehajtási intézkedéseket tegyen. Az ilyen jogkör gyakorlásának részletes szabályait a tagállam közjoga szabályozza, ugyanakkor arról az intézkedésről, amely felhatalmazza a tagállamot arra, hogy nemzeti intézkedéseket tegyen, a nemzeti bíróság eldöntheti, hogy az ilyen nemzeti intézkedések megfelelnek-e a közösségi rendelet tartalmának. A tagállam bíróságának megengedett tehát, hogy megvizsgálja, vajon a tagállam végrehajtási intézkedései összhangban voltak-e a közösségi rendelettel.¹⁶⁰ Továbbmenve ezen az úton, a Leonesio ügyben az merült fel problémaként, hogy az olasz farmer, Leonesio asszony egy közösségi rendelet előírásainak eleget téve levágta teheneit, de mégsem kapta meg a rendelet által előírt bónuszt, mivel az olasz kormány nem tette meg az ehhez szükséges költségvetési intézkedéseket. Az Európai Bíróság ítéletében kimondta, hogy a vonatkozó közösségi rendelet kimerítően lefekteti azokat a feltételeket, amelyekből a kérdéses egyéni jog létesítése következik, ugyanakkor nem következik a rendeletből költségvetési szempontok figyelembevétele. Így annak érdekében, hogy a közösségi rendeletet valamennyi tagállam állampolgáraival szemben azonos érvennyel alkalmazzák - hiszen az a nemzeti jog részeivé vált -, a rendelet közvetlen hatályának oly módon kell működnie, hogy az egyénnel kapcsolatos érvényesülését ne zavarják a helyi rendelkezések és gyakorlatok. Egy tagállam költségvetési rendelkezései tehát nem gátolhatják sem a közösségi rendelet közvetlen alkalmazhatóságát, sem az ilyen

¹⁵⁹ C-31/78. Bussone v. Italian Ministry for Agriculture and Forestry 1978 ECR 2429.; C 230/78. Eridania v. Ministry of Agriculture and Forestry 1979 ECR 2749, 2772. idézi: Pescatore, P.: The Doctrine of "Direct Effect". An Infant Disease of Community Law. European Law Review 1993. 164. p.

¹⁶⁰ Lásd: Pescatore, P.: The Doctrine of "Direct Effect". An Infant Disease of Community Law. European Law Review 1993. 164. p.

rendeletek által érvényesített egyéni jog következetes gyakorlását, azaz a rendelet közvetlen hatályát.¹⁶¹

Hasonló érvelést találhatunk a Politi – és több más - ítéletben is (például a 39/72. az 55/77. és a 94/77. számú ügyekben is),¹⁶² ahol az Európai Bíróság kifejtette, hogy az ügyben érintett rendelet általános alkalmazási kötelezettségéből következik, hogy a rendelkezéseket közvetlenül alkalmazni kell minden tagállamban. Az itt szabályozott jogok természetéből és e közösségi jogforrás funkciójából következik, hogy a rendeletnek közvetlen hatálya van, és miután a rendelet egyéni jogokat teremt, a nemzeti bíróságoknak e jogokat védeniük kell.¹⁶³ A rendeletek szövegéből azok az előírások válhatnak problematikusá, amelyek nem felelnek meg a "feltétlen" és "megfelelően pontos" követelményeknek.¹⁶⁴ Ugyancsak nagy jelentőségű volt a Variola ítélet is, ahol a Bíróság azt boncolgatta, hogy a tagállamok nem vezethetnek be olyan - látszólag nemzeti jogi - intézkedéseket, amelyekkel megfosztják az Európai Bíróságot attól, hogy nyilatkozzon a közösségi jog értelmezéséről, vagy valamely közösségi intézmény által kiadott jogszabály érvényességéről. Tehát nem engedhető meg olyan eljárás, amely által elrejtik egy jogszabály közösségi jellegét azok előtt, akikre vonatkozik, mert a közvetlen alkalmazás híján elvesz a közvetlen hatályosulás lehetősége is.¹⁶⁵

4.2.4. A határozatok közvetlen hatálya

Az Európai Bíróság a 9/70. számú Grad ügyben rámutatott arra, hogy a határozatoknak is lehet közvetlen hatálya. A bíróság ebben az ügyben kimondta, hogy a határozatok kötelező jellegével összeegyeztethetetlen lenne az, ha elvileg kizárnák annak a lehetőségét, hogy az érintett személyek a határozatok által rájuk háruló kötelezettségekre hivatkozzanak. Különösen igaz ez olyan esetekre, amikor például a Közösség hatóságai egy határozat révén egy adott tagállamra, illetve a tagállamok mindegyikére egy megadott módon hárítottak egy köteletséget, mert ilyen intézkedés

¹⁶¹ C-93/71. Leonasio v. Italian Ministry for Agriculture and Forestry 1972. ECR 287.

¹⁶² C-39/72. Commission v. Italian Republic 1973. ECR 101, C-55/77 Maris v. Rijksdienst voor Werknemerspensioenen 1977. ECR 2327.; C-94/77. Fratelli Zerbone 1978. ECR 99.

¹⁶³ C-43/71 Politi SAS v. Ministero delle Finanze dello Stato 1971 ECR 1039

¹⁶⁴ Lásd: Weatherill S., - Beaumont, P.: EC Law. London 1993. 295. p.

¹⁶⁵ C-34/73. Fratelli Variola v. Ministry of Finance 1973. ECR 981

hatékonysága gyengülne akkor, ha a kérdéses állam polgárai erre a bíróságok előtt nem hivatkozhatnának, és a belföldi bíróságok ezt a közösségi jog részeként nem vehetnék figyelembe. Annak ellenére, hogy egy adott határozat kihatásai esetleg nem azonosak a rendeletekben megfogalmazott rendelkezések hatásaival, a fenti különbség nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy a végeredmény, vagyis a személyek azon joga, hogy az intézkedésekre hivatkozzanak a bíróság előtt, azonos is lehet egy adott rendelet közvetlenül alkalmazandó rendelkezéseiből következő végeredménnyel. Ebből következően minden egyes esetben meg kell bizonyosodni arról, hogy a kérdéses rendelkezés természete, háttere és megfogalmazása képes-e közvetlen hatást gyakorolni a törvény címzettje és a harmadik felek között fennálló jogi kapcsolatokra.¹⁶⁶ A határozatok közvetlen hatályának elismerése tárgykörében a bíróság feltételrendszert mondott ki. Megállapítható, hogy abban az esetben, ha a kötelezettség a címzetre vonatkozik és egészében kötelező, arra a határozat címzettje mindenképpen hivatkozhat egy bírósági eljárásban. Amennyiben a határozat mást is érint, mint akik a címzettjei, akkor a határozattal ily módon közvetlenül érintett személy is hivatkozhat a határozat közvetlen hatályára.¹⁶⁷

4.2.5. Az irányelvek közvetlen hatálya

Miután az irányelvről a Római Szerződés azt a fogalmi meghatározást adja, hogy kötelező az elérendő eredményt tekintve minden egyes tagállamra nézve, amelynek szól, de az illető ország hatóságaira kell bízni a forma és a módszerek megválasztását, ebből a definícióból következtették ki eredetileg, hogy az irányelvek vonatkozásában a direkt hatály szóba sem kerülhet. A fentebb már ismertetett Grad ügyben, ahol egy irányelv érintettsége is felmerült, a Bíróság eltérő következtetésre jutott attól a tagállami védekezéstől, mely szerint az irányelvben leírt kötelezettség kizárólag az államnak szól. A bíróság ebben az ügyben mutatott rá arra, hogy az irányelvek bírhatnak közvetlen hatállyal attól függően, hogy eleget tesznek-e a közvetlen hatályosság kritériumainak, azaz eléggé világosak és pontosak, továbbá feltétel nélküliek-e, azaz nem hagynak teret az önkényes végrehajtásnak. Miután a Grad ügyben hivatkozott irányelv az állam részéről intézkedést igényelt, ugyanakkor ennek az intézkedésnek az irányelv határidőt

¹⁶⁶ C-9/70. Franz Grad v. Finanzamt Traunstein 1970. ECR 825.

¹⁶⁷ Lásd Weatherill, S. Beaumont, P.: Weatherill S., - Beaumont, P.: EC Law. London 1993. 306. p.

szabott, de a határidő eredménytelenül telt el, ezért annak lejárta után a kötelezettség feltétlenné vált. Ebben a stádiumban már nincsen választási lehetőség, az implementációs kötelezettség elmulasztása miatt közvetlenül az irányelv rendelkezéseire is lehet hivatkozni.¹⁶⁸ Miután az irányelvek vonatkozásában magából a Római Szerződésből nem következik azok közvetlen hatályossága, ezért a gyakorlatban még a nagy jelentőségűnek mondható Grad eset után is több ponton ellenállás volt tapasztalható mind a nemzeti jogalkotó szervek, mind a nemzeti bíróságok joggyakorlata területén. Ugyanakkor miután az irányelv gyakran érint állam magánszemély szerkezetű jogviszonyokat, erősödött az a felfogás is, mely szerint egy tagállam polgára nem kerülhet hátrányosabb helyzetbe más tagállam polgáraihoz képest csupán azért, mert állama elmulasztotta belső jogának az EK irányelveihez való harmonizálását.¹⁶⁹

Az Európai Bíróság a Van Duyn v. Home Office ügyben lényegében megismételte az irányelvekkel kapcsolatos álláspontját.¹⁷⁰ Az Európai Bíróság Becker ügyben hozott ítélete jelentett jelentős előrelépést. Ebben az ügyben a Bíróság kifejtette, hogy az irányelvek Szerződésben körülírt kötelező erejével összeegyeztethetetlen lenne, ha elvileg zárják ki e jogforrás céljában meghatározott kötelezettséget, amelyre az érintett személyek hivatkozhatnak. Különösen azokban az esetekben, amikor a Közösség hatóságai az irányelvek révén a tagállamokra bizonyos lépések megtételének kötelezettségét hárítják, ezen intézkedés hatékonysága csorbulna akkor, ha a személyeket megfosztanák attól, hogy a Bíróság és a belföldi bíróságok előtti peres ügyek esetében erre, mint a közösségi jog egyik elemére hivatkozhatnak. Ebből következően az a tagállam, amelyik az előírt időszak alatt nem fogadta el az irányelv által megkövetelt alkalmazási intézkedéseket, a személyekkel szemben nem hivatkozhat saját hibája - miszerint az irányelvben foglalt kötelezettségeket nem teljesítette – kimentéseként tagállami belső nehézségeire. Ha egy adott irányelv tárgya feltétel nélküli és eléggé pontos, akkor e rendelkezésre az előírt implementációs időszak alatt elfogadandó alkalmazandó intézkedések hiányában hivatkozni lehet azon belföldi rendelkezésekkel szemben, amelyek összeegyeztethetetlenek az adott irányelvvel. Hivatkozni lehet rájuk akkor, ha a rendelkezések olyan jogokat határoznak meg,

¹⁶⁸ Lásd: Steiner J.: Textbook on EEC Law. Blackstone Press Limited, 1988 29-30. p.

¹⁶⁹ Kecskés László: EU jog és jogharmonizáció hvgorac Budapest 2003 359 p.

¹⁷⁰ C-41/74 Van Duyn v. Home Office 1974 ECR 1137.

amelyeket a személyek az állammal szemben kinyilváníthatnak, illetve amelyekre hivatkozhatnak. Miután a Szerződés irányelvekkel kapcsolatos rendelkezése cselekvési kötelezettséget keletkeztet a tagállamok számára, e kötelezettség teljes mértékben hatástalan lenne akkor, ha a tagállamok számára engedélyeznék, hogy inaktivitásukból adódóan semmissé tegyék azokat a hatásokat, amelyeket egy adott irányelv bizonyos rendelkezései tárgyuk következtében létrehozni képesek.¹⁷¹

Az Európai Bíróság gyakorlatában, a későbbiekben, az irányelvek közvetlen hatályosságával kapcsolatosan további lényeges kérdések tisztázódtak, így különösen az irányelvekben megfogalmazott feltételek, határidők vetettek fel további értelmezési problémákat. A bíróság a 148/78. Ratti ügyben hozott ítéletében kimondta, hogy az irányelv nem lehet közvetlenül hatályos - az egyéb feltételek fennállása esetében sem -, mielőtt az implementációs határidők leteltek volna. A határidő eredménytelen eltelte után ugyanakkor az irányelvre jogokat lehet alapítani, annak közvetlen hatálya elismerhető. Ugyancsak kimondta a bíróság azt is, hogy ha egy irányelv nem kíván meg külön harmonizációs hatályba léptető intézkedést a tagállam részéről, akkor azonnal is közvetlenül hatályosulhat az irányelv rendelkezése az adott tagállamban, szintén az egyéb feltételek fennállása esetén.¹⁷² Annak a kérdésnek a vizsgálata, hogy mi minősül az irányelv céljának megfelelő végrehajtásnak, szintén bonyolult kérdéseket vetett fel, melynek megközelítése differenciáltan, gyakorlatilag esetről-esetre történhet csak meg. A jogvédelem szempontjait abszolút módon felfedezhetjük e kérdés vizsgálatánál, ugyanis az Európai Bíróság az irányelvek céljának megfelelő intézkedések megfelelősége körében a döntő hangsúlyt a jogbiztonság követelményére helyezte.¹⁷³ A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy minden olyan nem kellően konkrét és precíz tagállami szabályt, ami a magánszemélyeket - akár csak kisebb részben - bizonytalanságban hagyja jogaik és kötelezettségeik gyakorolhatósága tekintetében, az irányelv nem megfelelő végrehajtásának kell tekinteni. Ugyancsak a jogbiztonság egy másik vetülete miatt nem fogadható el megfelelő végrehajtásnak az olyan, többnyire

¹⁷¹ C-8/81. Becker v. Finanzamt Münster – Innenstadt 1982 ECR 53. Az ezzel a témával kapcsolatos további problémákról lásd: Weymüller, R: Der Anwendungsvorrang von EG-Richtlinien eine Diskussion ohne Ende? Recht der Internationalen Wirtschaft 1991./6. 593. p.

¹⁷² C-148/78. Pubbico Ministero v. Tullio Ratti 1979. ECR 1629.

¹⁷³ C-59/89 Bizottság v. Németország 1991 ECR I-2607

meglévő, esetleg tételes szabállyal le sem fedett diszkrecionális közigazgatási gyakorlatra való hivatkozás, ami bármikor megváltoztatható.¹⁷⁴

4.2.5.1. Az irányelvek horizontális közvetlen hatályának problematikája

További kérdésként merült fel az Európai Bíróság előtt a közösségi irányelvek horizontális közvetlen hatályának problémája, mely kérdésben a bíróság nemlegesen foglalt állást, azaz az irányelvek közvetlenül nem róhatnak kötelezettségeket magánszemélyekre egymás közötti jogvitáikban. Ezt az elvet írta körül a Bíróság a Marshall és a Faccini Dori ügyekben. Ezekből megállapítható, hogy a Közösség irányelveinek címzettjei a tagállamok, és kötelezettségeket csak az államra, illetve annak szerveire rónak, ezek vonatkozásában állapíthatók meg – bizonyos feltételek bekövetkezése esetén akár közvetlenül hatályosuló - köteleességek. Mindez azonban nem teremt alapot arra, hogy egy magánfél egy másik magánféllel szemben alapítson igényt közvetlenül az irányelv rendelkezésére. A Római Szerződés kimondja ugyan az irányelv kötelező jellegét, amely az alapját képezi annak, hogy a belföldi bíróság előtt az adott irányelvre hivatkozni lehessen, ez azonban csak azon tagállamok viszonylatában állhat fenn, akinek azt címezték.¹⁷⁵

A Faccini Dori ügyben hozott ítéletben az Európai Bíróság kimondta, hogy habár az ügyben érintett irányelv konkrét rendelkezése feltétel nélküli és eléggé pontos, ezért elfogadhatatlan lenne, ha egy adott állam hivatkozni tudna a kötelezettségei teljesítése terén megvalósuló saját sikertelenségére, hogy így megfosztaná a személyeket a fenti jogokból származó előnyöktől, miután azonban itt horizontális jogviszonyról volt szó, a magánfelek közti kapcsolatokra ez a megállapítás nem alkalmazható. A fenti elv magánszemélyek közötti kapcsolatokra történő kiterjesztésének következménye egy olyan közösségi hatalom elismerése lenne, amely a személyek vonatkozásában azonnali hatállyal tudna kötelezettségeket hatályba léptetni, holott a hatásköre erre vonatkozóan csak azokra a területekre terjed ki, ahol felhatalmazása van a rendeletek elfogadására. Ebből az következik, hogy az előírt határidőn belüli implementálással kapcsolatos intézkedések hiányában a magánszemély nem hivatkozhat az irányelvekre egy másik

¹⁷⁴ C- 429/85 Bizottság v. Olaszország 1988 ECR 0843

¹⁷⁵ C-152/84. Marshall v. Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority 1986. ECR 723.

személlyel szembeni jogai védelme, és e jogainak belföldi bíróság általi kikényszerítése során. A tagállamoknak az irányelvből eredő azon kötelezettsége, hogy megvalósítsák az irányelv által előírt célkitűzéseket, a Szerződés lojalitási klauzulájából következik. Ebből az következik, hogy a belföldi jog alkalmazása során függetlenül attól, hogy az elfogadás az irányelv előtt vagy után történt, az adott törvény értelmezésével megbízott belföldi bíróság lehetőség szerint az irányelv megfogalmazása és célja alapján kell értelmezze a törvényt annak érdekében, hogy az irányelv által meghatározott célkitűzést elérhesse. Ha egy adott tagállam nem felel meg az irányelv implementálási kötelezettségének, amelyre köteles lenne, és ha az irányelv által előírt célkitűzés megvalósulását a belföldi törvényeknek a belföldi bíróságok által történő értelmezése révén sem lehet biztosítani, akkor a közösségi jog megköveteli a tagállamtól, hogy helyrehozza azokat a károkat, amelyeket a személyeknek az irányelv implementálása hiányában okozott, feltéve, hogy három kikötés megvalósul. Nevezetesen az irányelv által meghatározott célkitűzésnek tartalmaznia kell a személyek számára biztosított jogot, e jogok tartalmának az irányelv rendelkezései alapján azonosíthatónak kell lennie, és oksági kapcsolatnak kell fennállnia az állam kötelezettségmulasztása és az elszenvedett kár között. Ilyen esetekben a belföldi bíróságnak kell védelmeznie a sértett személy azon jogát, hogy a felelősségről szóló belföldi törvények alapján jóvátételt (kártérítést) kapjon.¹⁷⁶

4.2.5.2. A jövő lehetséges útjai

Az irányelvek horizontális közvetlen hatályának kimondására nem került sor – dogmatikai okokból valószínűleg ezt az Európai Bíróság a jövőben is el fogja hátrítani -, ennek elismerésével ugyanis eltűnne a különbség a rendelet és az irányelv között. Azt azonban láthatjuk, hogy már a Faccini Dori ügyben adott a Bíróság olyan útmutatást, amiből két lehetséges módszer alkalmazásával is lehetőség nyílik az egyéni jogvédelemre. Az értelmezési doktrína és a kártérítési felelősség lehetőségének felvetése is kiolvasható a döntésből, ami az egyéni jogvédelem szempontjából garanciális jelentőségű. Felfedezhetjük azonban más technika alkalmazásával is implicit módon a közösségi jog magánszemélyek közötti jogviszonyokba történő bebújásának nyomait. A CIA Security esetben, ahol versenyjogi kérdések kapcsán merült fel egy

¹⁷⁶ C-91/92. Faccini Dori 1994. ECR I. 3325

irányelv közvetlen hatályának kérdése, a Bíróság ítéletében kimondta, hogy ha a belföldi törvény előírása csak azt a célt szolgálja, hogy elfogadják az érintett személyekre kötelező érvénnyel bíró előírásokat tartalmazó közigazgatási szabályokat, vagyis önmagában nincs kihatása a személyek jogaira, akkor az előírás az irányelv jelentése szerint nem tartalmaz korlátozó (műszaki) rendelkezést. Ha azonban az előírás kötelezi az érintett vállalkozásokat berendezéseik előzetes jóváhagyatására, akkor az ilyen szabályt korlátozó (műszaki) jellegű rendelkezésnek kell tekinteni még akkor is, ha az előírányzott közigazgatási előírásokat nem fogadták el. A Bíróság ebben a döntésében úgy határozott, hogy a bejelentési eljárás alapján fennálló tagállami kötelezettségekre lehet hivatkozni magánszemélyekkel szemben, és hogy a nemzeti bíróság nem alkalmazhatja azt a szabályt, amely olyan szabványon alapul, melyet megelőzően nem jelentettek be az említett eljárásnak megfelelően.¹⁷⁷ Itt tehát annak lehetünk tanúi, hogy ha széles értelemben véve lehet állami kötelezettséget a magánjogi jogviszony releváns részéhez társítani, úgy az irányelvek közvetlen hatálya áttételesen – elsősorban jogvédelmi okokból – érvényesülhet magánszemélyek közti horizontális jogviszonyban is. Fentiek tanúságaként megállapítható, hogy a közvetlen hatály fogalmilag csak akkor állhat be, amikor a közösségi szabály saját maga ró kötelezettségeket a magánfelekre. Igen gyakran megtörténik azonban, hogy a közösségi szabályok csupán vertikális közvetlen hatállyal - melyek a tagállamra hárítanak kötelezettségeket - jelentős kihatással vannak a magánfelek nemzeti jog által meghatározott jogi helyzetére. Amikor például egy versenytárs sikerrel támad meg egy olyan állami döntést, mely az EK közvetlen hatállyal bíró irányelvének rendelkezéseibe ütköző felhatalmazást ad a felhatalmazás jogosultjának számára, ez nem jelenti a releváns EK irányelv horizontális közvetlen hatályát, akkor sem, ha végeredményét illetően a másik cégnek a jogosulatlanul felvett támogatást vissza kell fizetnie.¹⁷⁸ Az irányelvek közvetlen hatálya kapcsán kialakulni látszik egy újabb elméleti alapvetés is, ami a kizáró és a helyettesítő joghatás megkülönböztetéséből próbál elméleti szinten magyarázatot találni a felmerülő dogmatikai problémákra.¹⁷⁹ Ennek az elméleti

¹⁷⁷ C-194/94. CIA Security 1996. ECR I. 2201.

¹⁷⁸ C-39/94. SFEI ügy idézi: Timmermans, C.V.A: A közösségi jog alkalmazása a nemzeti bíróságok előtt: a közvetlen hatály elve és az elsőbbségi elv. Jogtudományi Közöny 1997/3.

¹⁷⁹ Blutman László: Irányelvek alkalmazása magánfelek közötti jogvitákban - újragondolva In: Európai jog, 2006. (6. évf.) 1. sz. 12-20. old.

megközelítésnek az alapjait a Pafitis ügyel kezdődő esetjog adja,¹⁸⁰ dogmatikai értelemben pedig a contra legem jogalkalmazás kérdései kerülnek nagytó alá.¹⁸¹

Az irányelvek közvetlen hatályával összefüggésben érdekes újszerű jogalkalmazási technikát folytatott az Európai Bíróság a Mangold ügyben.¹⁸² A vitában diszkrimináció tilalmával összefüggő kérdések vizsgálatára került sor. A Bíróság kimondta, hogy az életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalma a közösségi jog általános elvének tekintendő. Ha az 1999/70 irányelv végrehajtását célzó intézkedésként valamely nemzeti szabályozás ezen utóbbi elv alkalmazási körébe esik, a Bíróságnak, ha előzetes döntéshozatal iránti kérelemmel keresik meg, meg kell adnia minden értelmezési segítséget, hogy a nemzeti bíróság meg tudja állapítani e rendelkezés ezen elvvel való összeegyeztethetőségét.¹⁸³ Az egyenlő bánásmód általános elve, különösen az életkorra tekintettel, nem függhet annak a határidőnek a lejártától, amely a tagállamok számára nyitva áll, hogy az életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem általános kereteinek meghatározását célzó irányelvet átültessék, többek között a megfelelő jogorvoslatok rendszerét, a bizonyítási terhet, az áldozattá válást, a szociális párbeszédet, valamint a pozitív fellépéseket és az irányelv végrehajtására elfogadott további különleges intézkedéseket illetően. Ilyen körülmények között az életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmával kapcsolatos eljárásban eljáró bíróságnak kötelessége – hatáskörének keretében – azon jogok védelme és teljes érvényesülésének biztosítása, amelyet a közösségi jog a magánszemélyek számára biztosít, adott esetben eltekintve a nemzeti jog mindazon rendelkezéseinek alkalmazásától, amelyek azzal ellentétesek.¹⁸⁴ A nemzeti bíróság kötelessége az életkoron alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalma teljes érvényesülésének biztosítása, eltekintve a nemzeti jog mindazon rendelkezéseinek alkalmazásától, amelyek ellentétesek a közösségi joggal, abban az esetben is, ha az irányelv átültetésének határideje még nem járt le.¹⁸⁵

¹⁸⁰ C-441/93. Pafitis és társai 1996 ECR I-1347, C-129/94 Bernáldez 1996 ECR I.-1829, C-194/94. CIA Security 1996. ECR I. 2201, C-240/98–C-244/98 Océano Grupo Editorial és Salvat Editores egyesített ügyek 2000 ECR I-4941. Az ügyeket idézi: Blutman fenti idézett művek

¹⁸¹ Blutman László: Magyarázatok az irányelvek horizontális alkalmazására In: Európai jog, 2005. (5. évf.) 6. sz. 15-22. p.

¹⁸² C-144/04 Werner Mangold v. Rüdiger Helm 2005 ECR I-9981.

¹⁸³ C-442/00 Rodríguez Caballero 2002 ECR I-11915. 30-32. para

¹⁸⁴ C-106/77 Simmenthal 1978 ECR 629. 21. para, C-347/96 Solred 1998 ECR I-937. 30. para

¹⁸⁵ C-144/04 Werner Mangold v. Rüdiger Helm 2005 ECR I-9981 75-78. para

Az irányelveket Weymüller a közvetlen hatály témaköre szempontjából az alábbi csoportokra osztotta: a./ Ha az irányelv tartalmilag világos, kielégítően rendelkezik és nem hagy mozgásteret a szabályozásra a tagállam számára, akkor az irányelv rendelkezéseinek van alkalmazási elsőbbsége, abban az esetben, ha az adott tagállam az irányelv rendelkezéseit nem ülteti át a nemzeti jogba, és az érintett hatályos nemzeti jogi előírás nem teszi lehetővé az irányelvvel összhangban lévő értelmezési gyakorlatot. b./ A második esetkör az képezi, ha az irányelv tartalmilag világos, kielégítően rendelkezik, és nem hagy mozgásteret a hazai szabályozásnak, de a tagállam mégis intézkedett a belső jog megfelelő harmonizációjára, intézkedése azonban nem megfelelő. Ilyenkor, ha a belső jog előírása rugalmasan interpretálható, akkor a belső jog alkalmazási elsőbbsége érvényesül, de az értelmezésnek irányelv konformnak kell lenni. c./ Megint más a jogkereső polgár számára a megoldás, ha az irányelv világosan és kielégítő módon szabályoz ugyan, de hagy játéktérrel a tagállam jogalkotása számára. Ha ilyen esetben a tagállam nem tesz eleget az irányelv rendelkezéseinek, de a vonatkozó nemzeti jogi szabályok az irányelv engedte mozgástéren belül vannak, akkor egy esetleges jogvitában a nemzeti jog elsőbbsége érvényesül, kétség esetén azonban az irányelv konform interpretációval. d./ A negyedik tipikus eset az, amikor az irányelv szövegezése nem elég világos. Ha emellett nem egyértelmű az sem, hogy az irányelvnek megfelelően módosított vagy alkotott nemzeti jog kellően megközelítette az irányelvben foglalt elérendő célt, az eljáró nemzeti hatóság előtt két út is áll. Az első értelmében az Európai Bíróság előzetes döntését lehet kérni az EK jog helyes értelmezéséről. A másik lehetőség pedig az, hogy a nemzeti jog alkalmazása kerül előtérbe, utalással az irányelv értelmezésének kétségeire.¹⁸⁶

4.2.5.3. Összegzés

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a jogirodalomban és a bírósági esetjogban gondosan kimunkálták a közvetlen hatály doktrínáját, melynek következményeit az egyes jogviszonyokra elsősorban Toth munkája alapján az alábbiak szerint foglalhatunk össze:

¹⁸⁶ Weymüller, R.: Der Anwendungsvorrang von EG-Richtlinien eine Diskussion ohne Ende? Recht der Internationalen Wirtschaft 1991./6. 503. p. idézi Kecskés László: i.m. 361-362. p.

- a./ Lehetővé teszi, hogy a közösségi rendelkezések automatikusan behatoljanak a nemzeti jogba oly módon, hogy szerves részét képezzék a nemzeti jognak.
- b./ Biztosítja a közösségi jog teljes körű és egységes alkalmazását az összes tagállamban.
- c./ Az egyéneket egyben a közösségi jog alanyává is teszi, alanyi jogokat és kötelezettségeket teremtve vonatkozásukban.
- d./ Erősíti a személyek jogvédelmét, hiszen lehetővé teszi, hogy a közösségi jog által szabályozott ügyekben hazai bíróságokhoz is forduljanak. Ez utóbbi kategóriát nevezi a jogirodalomban "kettős éberségnek" (dual vigilance) figyelemmel arra, hogy részint az Európai Közösségek szervei őrkdnek a közösségi jog érvényesülése fölött (kikényszerítési eljárás), részint pedig az egyes tagállamok polgárai saját bíróságaik előtt is tiltakozhatnak a közösségi jog által garantált jogaik csorbulása ellen.¹⁸⁷

4.2.6. A vélemények és ajánlások közvetlen hatálya

A vélemények és ajánlások alapvetően nem kötelező jogforrások, azonban a közösségi jognak mégis szerves részét képezik, így vannak esetek, amikor e közösségi jogforrásokhoz is bizonyos fokú normatív erő társul. Az Európai Bíróság gyakorlatában akkor merült fel a nem kötelező jogforrások közvetlen hatályának problematikája, amikor korlátozott hatókörrel ugyan, de joghatás kötődött e jogforrásokhoz. A Grimaldi ügyben¹⁸⁸ fejtette ki az Európai Bíróság, hogy a nemzeti bíróságoknak figyelemmel kell lenni az ajánlásokra is a közösségi jogi érintettségű jogviták lefolytatásakor, különösen olyan esetekben, ha azok alkalmasak a végrehajtásukra elfogadott belföldi rendelkezések értelmezésének pontosítására, illetve amikor azok célja a kötelező érvényű közösségi jogforrások kiegészítése.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Toth A.G.: The Oxford Encyclopedia of European Community Law Volume I. Institutional Law. Clarendon Press, Oxford, 1990. 550 p.

A kettős éberség (dual vigilance) kifejezések használatát Lásd: Steiner J.: Enforcing EC Law, Blackstone London, 1995. 15. o. és Weatherill S: Law and Integration in the European Union. Clarendon Press Oxford 1995. 99. p.

¹⁸⁸ C-322/88 Salvatore Grimaldi v. Fonds des maladies professionnelles 1989 ECR 4407

¹⁸⁹ Steiner, J.: Textbook on EEC Law Blackstone, 1993 39. p.

4.3. Az értelmezési kötelezettség doktrínája - avagy a közösségi jog közvetett hatálya¹⁹⁰

A közvetlen alkalmazhatóság és közvetlen hatály elvének kimunkálása után több Európai Bírósági döntésben is *expressis verbis* kimondásra került annak a doktrínának a körvonala, mely szerint a nemzeti bíróságnak a nemzeti jogot, amennyire csak lehetséges, a közösségi joggal összhangban kell értelmeznie. E tárgykörben az első jelentősebb ítélet a Von Colson and Kamann döntés volt. A bíróság kimondta, hogy bár a Szerződés a tagállamok szabad választására bízta azon módszerek és eszközök megválasztását, amelyek biztosítják az irányelv alkalmazását, ez a szabadság nem érinti azt a kötelezettséget, hogy a belföldi jogrendszerük által biztosított kereteken belül elfogadni kötelesek minden olyan intézkedést, amelyre annak biztosítása érdekében van szükség, hogy az irányelv által előírányzott célkitűzéseknek megfelelően az irányelv teljes mértékben hatékony lehessen. A tagállamoknak az adott irányelvekből eredő kötelezettsége, hogy az irányelv által előírányzott célkitűzést elérjék, és a Szerződés lojalitási klauzulájából eredő feladatuk, hogy meghozzák azokat az akár általános, akár egyedi jellegű intézkedéseket, amelyek biztosítják az adott kötelezettség teljesítését, kötelező érvényű a tagállamok minden hatóságára nézve, beleértve ebbe a hatáskörükön belül eső ügyek vonatkozásában a bíróságokat is. Ebből az következik, hogy a belföldi jog alkalmazása során, különös tekintettel egy irányelvet hatályba léptető jogszabály rendelkezéseire, a belföldi bíróság köteles a belföldi jogot az irányelv céljai és megfogalmazása szerint értelmezni. Az ügyben érintett 76/207. EGK számú irányelv a foglalkoztatáshoz való jogosultság terén - nemek alapján történő diszkrimináció miatt - nem követel meg szankciókat a diszkriminációt megvalósító munkaadóval szemben olyan formában, hogy alkalmazotti munkaszerződés megkötésére kötelezi a diszkriminált személlyel. Az esetlegesen előforduló diszkriminációk szankcionálásával kapcsolatban az irányelv nem tartalmaz olyan feltétel nélküli és megfelelően pontos kötelezettséget, amelyre hivatkozva az előírt időtartamon belül elfogadandó intézkedések hiányában egy adott személy az irányelv alapján különleges kártalanításra tarthatna igényt akkor, ha azt a belföldi jog nem biztosítja, illetve nem engedélyezi. Bár a 76/207. EGK számú irányelv a tagállamokra bízta, hogy szabadon válasszanak az irányelv célkitűzéseinek eléréséhez megfelelő megoldások között, mindazonáltal

¹⁹⁰ Lásd erről a témáról részletesen: Craig, Paul - De Búrca, Gráinne.: EC Law. Texts Cases and materials. Clarendon Press, Oxford 1998. 197-198. p.

megköveteli azt, hogy ha egy adott tagállam azt a megoldást választja, hogy e tilalom megszegését kártalanítás nyújtásával bünteti, akkor hatékonyságának és elrettentő erejének biztosítása érdekében az adott kártalanításnak minden esetben arányban kell állnia az igazoltan okozott kárral. Ezért összegében a névleges kártalanításnál többnek kell lennie, vagyis meg kell haladnia a benyújtott kérelem kapcsán felmerülő költségek pusztán összegét. A belföldi bíróság feladata az irányelv alkalmazása érdekében a közösségi jog által megfogalmazott követelményekkel összhangban lévő jogszabályok értelmezése és alkalmazása egészen addig a mértékig, amíg a belföldi bíróságnak a belföldi jog alapján erre mérlegelési joga van.¹⁹¹

Már ebből az ítéletből nyilvánvalóan kifejezésre jutott, hogy az Európai Bíróság kulcsszerepet tulajdonít a tagállamok nemzeti bíróságainak a közösségi jog érvényre juttatásában, és a tagállamoknak az EK Szerződés alapján fennálló kötelezettségeinek teljesítésében. A következő, *Kolpinghuis Nijmegen* ügyben a bíróság ismételtelen kifejezésre juttatta, hogy a nemzeti szabályokat a közösségi jog céljával összhangban kell értelmezni, sőt továbbment a korábbi ítéletben kifejtett jogelven, és előírta, hogy ez az értelmezési kötelezettség a tagállami bíróságok számára már azon időponttól fennáll, amikor az értelmezés alapjául szolgáló irányelv közösségi elfogadása megtörtént. Ebben az ítéletében a bíróság kimondta, hogy minden olyan esetben, amikor tárgyakat illetően egy adott irányelv rendelkezései feltétel nélkülieknek és eléggé pontosnak tűnnek, akkor a személyek az állammal szemben támaszkodhatnak e rendelkezésekre, azokban az esetekben, amikor az adott állam az előírt határidőn belül nem, vagy nem helyesen alkalmazta az irányelvet jogrendszerében. Ugyanakkor azonban az EK Szerződés (akkori) 189. cikke szerint egy olyan irányelv kötelező jellege, amely annak a lehetőségnek az alapját képezi, hogy a belföldi bíróság előtt arra támaszkodni lehessen, csak azon tagállamokkal kapcsolatban áll fenn, amelyeknek a kérdéses irányelvet címezték. Ebből az következik, hogy a belföldi bíróságok előtt egy adott irányelv önmagában nem feltétlenül támaszt az adott személlyel szemben kötelezettségeket, és egy adott irányelv rendelkezésére nem lehet ilyen módon hivatkozni az illető személlyel szemben. A belföldi jog alkalmazásakor, különös tekintettel kifejezetten az irányelv hatályba léptetése érdekében meghozott intézkedésekre, a belföldi bíróságoknak kötelességük, hogy a belföldi jogot a kérdéses irányelv megfogalmazásának fényében

¹⁹¹ C-14/83. *Von Colson and Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen* 1984. ECR 1891.

értelmezzék. Kiolvasható ugyanakkor a Kolpinghuis Nijmegen ügy ítéletéből az is, hogy tilos a nemzeti jogot egy közösségi jogi irányelvvel összhangban értelmezni akkor, ha ez visszaható hatállyal súlyosbítaná valamely személy büntetőjogi felelősségét. Az ítélet ugyanis azt is kimondja, hogy a fentebb részletezett kötelezettségek (irányelvvel összhangban álló nemzeti bírósági jogértelmezés) korlátját képezik azok az általános jogelvek, amelyek ugyancsak a közösségi jog részét képezik, különös tekintettel a jogbiztonság és a visszamenőleges hatály tilalmának elveire. Ebből adódóan egy adott nem használható fel arra, hogy meghatározhassa, vagy súlyosbíthassa azon személyek büntetőjogi felelősségét, akik az adott irányelv rendelkezéseit megsértették.¹⁹²

Az értelmezési kötelezettség doktrínája szempontjából nagy jelentőségűnek tekinthető az 1990-es Marleasing ügyben hozott ítélet. Az ügyben a spanyol Polgári Törvénykönyv szerződés érvénytelenségére vonatkozó szabályainak, és a 68/151. EGK számú irányelv rendelkezéseinek kollíziója merült fel problémaként. A Marleasing nevű társaság álláspontja az volt, hogy az alperes, a La Comercial társaság alapító szerződését érvénytelennek kellene nyilvánítani a visszterhesség hiánya miatt. Az alperesi társaság védekezése az volt, hogy a 68/151. számú társasági jogi irányelv e semmisségi okot nem tartalmazza, ezért az alapító szerződés sem tekinthető érvénytelennek. Az Európai Bíróság az alperesnek adott igazat, figyelemmel arra, hogy a hivatkozott közösségi irányelv valóban nem tartalmazta az említett semmisségi okot. Az Európai Bíróság megállapította továbbá azt is, hogy a spanyol jog nem értelmezhető az említett irányelvvel szemben, ezért a társasági szerződést csak az abban foglalt semmisségi okok alapján lehet érvényteleníteni. A belföldi jog alkalmazása során, függetlenül attól, hogy a kérdéses rendelkezések az irányelv előtt vagy után kerültek-e elfogadásra, az irányelv értelmezésére felkért belföldi bíróságnak a lehetőségekhez képest az irányelv célkitűzése és megfogalmazása fényében kell a jogot értelmeznie annak érdekében, hogy elérje az irányelv által meghatározott célkitűzést.¹⁹³

A Marleasing ügyben hozott ítélet érdekessége az, hogy mind a felperesi, Marleasing és mind az alperesi, La Comercial nevű cégek magántársaságok voltak, és mégis egy

192 C-80/86. Kolpinghuis Nijmegen 1987. ECR 3969. ; Lásd erről: De Brúca, G.: Giving Effect to European Community Directives. The Modern Law Review 1992. 216. p.

193 C-106/89. Marleasing SA v. La Comercial Internacional de Alimentacion SA 1990. ECR I. 4135.

közösségi irányelvre történő hivatkozás döntötte el a magánjogi jogvitát. Az Európai Bíróság eljárása és ennek során az értelmezési doktrína alkalmazása olyan hidat teremtett, amelyen keresztül közvetve a nemzeti jog értelmezésének viszonyítási alapjaként alkalmazásra került egy alapvetően közösségi jogi társasági irányelv. A Marleasing ítélet az abszolút értelmezési kötelezettség elvét írja le - hiszen bár kimondja, hogy a nemzeti jogot csupán annyiban kell az irányelv szövegére és céljára figyelemmel értelmezni, amennyiben lehetséges (in so far as possible in the light of the wording and purpose of the Directive) -, ugyanakkor az ítéletből nyilvánvalóvá vált az is, hogy az értelmezési kötelezettség nem csupán a nemzeti jog bizonyos speciális szabályaival kapcsolatosan áll fenn, hanem a nemzeti jog általános szabályaival és elveivel kapcsolatban is. Az értelmezési kötelezettség abszolút felfogásával szemben azonban aggályok is felhozhatók, mint például az, hogy megfoszthatja a nemzeti jogszabályokat konkrét tartalmuktól, és így végső soron törvényességi válságot is előidézhet, illetőleg érvényesülése esetén a jogkereső személyek jogszerű elvárásai (legitimate expectations) is veszélyben lehetnek.¹⁹⁴

4.4. A közösségi jog szupremációja

A szabályozási tárgyak részben vagy egészben fennálló azonossága miatt elkerülhetetlenül kollízió, konfliktushelyzet állhat elő a nemzeti és közösségi jog között. Egy ilyen szituációban adódik a kérdés melyik jognak van primátusa, elsődlegessége. A kérdésre adott válasz gyakorlatilag a közvetlen hatályt megalapozó elméletek mintegy folytatásaként fogható fel, amely a közösségi jog kiteljesítése felé hatott. Az a módszer, ahogyan egy ilyen konfliktushelyzetet a közösségi jog doktrínája felold, döntő jelentőségűnek bizonyult a közösségi jog érvényesülése szempontjából, bár kétségtelenül bizonyos államokban alkotmányjogi problémákat vetett fel (ugyancsak vissza lehet utalni ennek a problémának a kapcsán a dualista teóriák nehézségeire). A közösségi jog szupremációjának elvének kimunkálásában is döntő érdeme az Európai Bíróságnak volt, hiszen a Római Szerződés hallgat a prioritások kérdésében. Először ezt az elvet az Európai Bíróság 1964-ben, a Costa v. ENEL ügyben mondta ki. Ebben az ügyben a konfliktust az jelentette, hogy ütközött egymással az olasz államosításról szóló

¹⁹⁴ De Brúca, G.: Giving Effect to European Community Directives. The Modern Law Review 1992. 228-229. p. /Duke v. Reiance 1988./

törvény és a Római Szerződés néhány rendelkezése. Az ENEL cég védekezése az ügyben az volt, hogy a villamossági céget államosító olasz törvényt időben később hozták, mint a Római Szerződés ratifikálásáról szóló olasz törvényt, így a *lex posterior derogat priori* elv alapján az államosításról szóló belső jogszabálynak van prioritása a korábbi ratifikációs törvénnyel szemben.

A bíróság a Costa-ENEL ügyben kimondta, hogy a szokásos nemzetközi szerződésekkel ellentétben az Európai Gazdasági Közösség szerződése létrehozta a saját jogrendszerét, amely a szerződés hatálybalépésével a tagállamok jogrendszerének szerves részévé vált, és amelyet a tagállamok bíróságai kötelesek alkalmazni. Egy olyan korlátlan időtartamra szóló Közösség létrehozásával, amely rendelkezik saját intézményekkel, saját jogi személyiséggel, saját jogképességgel, és főleg a szuverenitás korlátozásából vagy a hatalomnak az államokról a közösségre történő átruházásából eredő valós hatalommal, a tagállamok korlátozták szuverén jogaikat, és ily módon olyan jogi szervezetet hoztak létre, amelyik egyaránt kötelezi az állampolgáraikat és önmagukat. Az olyan előírások elfogadása az egyes tagállamok jogrendszerén belül, amelyek a Közösségtől származnak, azzal a következménnyel jár, hogy a tagországok részéről lehetetlen elsőbbséget adni egy egyoldalú és későbbi intézkedésnek azzal a törvényes renddel szemben, amelyet a kölcsönösség alapján fogadtak el. Az egyezményből folyó jogok és kötelezések átruházása a tagországok részéről a nemzeti jogrendjükből a közösségi jogrend javára magával hozza szuverén joguk nyilvánvaló korlátozását, amelynek értelmében egy későbbi egyoldalú törvény, amely összeférhetetlen a közösség céljaival, nem kaphat elsőbbséget. Következésképpen a belföldi intézkedések nem lehetnek ellentétesek a közösségi jogrenddel. A Római Szerződésből, mint független jogforrásból eredő kötelezettségeket, annak speciális és eredeti jellege miatt nem helyezhetik hatályon kívül belföldi jogi rendelkezések, bárhogyan is kerüljenek megfogalmazásra. Amennyiben ugyanis erre kerülne sor, úgy magának a Közösségnek a jogalapját kérdőjeleznék meg.¹⁹⁵ Az EK Szerződés szerint a tagállamok kötelezettségei, amelyek feltétel nélküliek, és amelyek a végrehajtást és hatályt illetően sem az államok, sem pedig a Bizottság intézkedéseinek nem lehetnek a függvényei, jogilag teljesek, és ebből következően képesek közvetlen hatást gyakorolni a tagállamok és a személyek közötti kapcsolatokra. Az ilyen kötelezettségek a tagállamok

¹⁹⁵ C-6/64. Costa v. ENEL 1964. ECR 1251.

jogrendszerének szerves részévé válnak, és ily módon a saját jogrendjük részét képezik, továbbá közvetlenül is érintik azokat az állampolgárokat, akik érdekében ez létrehozott olyan személyi jogokat, amelyeket a belföldi bíróságoknak kötelességük megvédeni.¹⁹⁶

Az Internationale Handelsgesellschaft GmbH ügyben a bíróság még tovább ment, itt ugyanis a konfliktus nem a Szerződés valamely előírása és egy tagállami belső törvény között állt fenn, hanem egy közösségi rendelet és a Német Alkotmány előírásai ütköztek. A panaszos azt állította, hogy a rendelet inter alia megsértette a német alkotmányban foglalt arányossági elvet, és ez alapján kérte a rendelet megsemmisítését. A közösségi jogot a német jogba törvény útján inkorporálták, a ratifikációs törvénnyel. Az alkotmányban nem volt rendelkezés arra nézve, hogy az alkotmányt felülbíráhatja-e a közösségi jog. Az alkotmány 24. cikkelye csupán "szuverén hatáskörök átruházását kormányközi intézményekre" írta elő. Tehát a kérdés az volt, hogy ha ütközés lenne a rendelet és a Német Alkotmány között, melyik jognak kellene felülkerekednie?¹⁹⁷ Az Európai Bíróság kifejtette, hogy egy közösségi intézkedés érvényességére, illetve annak egy adott tagállamon belüli hatályára nem gyakorolhatnak hatást olyan vádak, miszerint azok ellentétesek, vagy az adott ország alkotmányában lefektetett alapvető jogokkal, vagy pedig az adott ország alkotmányos szerkezetének az alapelveivel. A Szerződésből megszülető joggal nem lehet szembeállítani bármilyen jellegű nemzeti jogi szabályt. A Bíróság kifejtette, hogy a Közösség aktusait nem lehet egy tagország joga, adott esetben alkotmánya, és az abban védett alapértékek alapján megítélni, miután az alapvető jogok tiszteletben tartása az Európai Bíróság által védett általános jogelvek szerves részét képezik. Ezen jogok védelmét, miközben azokat a tagállamokra jellemző alkotmányos hagyományok ösztönzik, a Közösség szerkezetének és célkitűzéseinek keretein belül is biztosítani kell. Miután az ilyen módon alapvető emberi jognak tekintett jogok tiszteletben tartása a Közösség egyik alapvető célja, így mint ilyen, részét képezi a saját közösségi szabályainak is.¹⁹⁸ Ennek az ítéletnek témánk szempontjából nagy jelentősége

¹⁹⁶ A Costa v. ENEL ügynek más szempontból is voltak tanulságai, nevezetesen a nemzeti bíróság által "rosszul" megfogalmazott kérdéssel kapcsolatosan az Európai Bíróság kimondta, hogy az előzetes döntéshozatali eljárás iránti kérelmek fényében a bíróság nem rendelkezik hatáskörrel sem a Szerződésnek egy adott esetre történő alkalmazása, sem pedig annak az eldöntése terén, hogy a nemzeti jog egy adott rendelkezése érvényes-e a szerződés vonatkozásában. Ennek ellenére a bíróságnak joga van arra, hogy a belföldi bíróság által helytelenül megfogalmazott kérdésből kiválassza azokat az elemeket, amelyek egyedül a Szerződés értelmezésére vonatkoznak.

¹⁹⁷ Steiner J.: i.m. 42. p.

¹⁹⁸ C-11/70. Internationale Handelsgesellschaft GmbH v. Einfuhr-und Vorratstelle für Getreide und Futtermittel 1970. ECR 1125.

lesz a későbbiekben a közösségi jogi alapelvek és az emberi jogok védelme szempontjából is.

Mint láthatjuk a közösségi jog szupremációjának elve már a közösségi jog történetében nagyon korán felvetődő probléma volt. Az egyes tagállamok jogrendszerének és elsősorban a tagállami alkotmánybíróságoknak azonban szüksége volt egy időre, amíg ezt a hagyományos belső jogi jogrendszer-elmélettel ellentétes szupremáció elméletet megemésztették. Annál is inkább így volt ez, mert mindkét idézett esetben az eljáró nemzeti bíró saját alkotmánybíróságához is fordult az Európai Bírósághoz intézett kérdésen kívül, és mind az olasz, mind a német alkotmánybíróság ragaszkodott saját értelmezési hatásköréhez, ami gátolta a közösségi jog elsődlegességének általánossá válását. A korai döntéseket követően a különböző tagállamok alkotmánybíróságainak magatartásában pozitív változás következett be, és ma már az elsődlegességi doktrínát az egyes tagállami alkotmánybírósági gyakorlattal is megtámogatott elvként ismerjük.¹⁹⁹

4.5. A közösségi jog elsőbbsége

A szakirodalomban a szupremáció vagy primátus elvét gyakran azonosítják a közösségi jog elsőbbsége kifejezéssel. Valójában nem használható szinonim értelemben az elsődlegesség (szupremáció, primátus) és az elsőbbség fogalma. Az elsőbbségi doktrína még ma is fejlődőben van az Európai Bíróság gyakorlatában, ugyanakkor megállapítható arról, hogy hatóköre szélesebb, mint a korábban kialakított szupremáció elvé. Ennek oka, hogy amíg a szupremáció egyszerűen erősortrendet, alá-fölérendeltségi viszonyt kinyilatkoztató doktrína, addig az elsőbbségi elvben kifejezésre jutnak a Közösség és a tagállamok közötti hatáskör megosztás szabályai, és egymás melletti szabályozási lehetőség esetén elsősorban a szabályozási elsőbbség, és ehhez kapcsolódó kiegészítő elvek alapján dönti el azt, hogy van-e helye bármilyen nemzeti szabályozásnak a közösségi norma megalkotása mellett. Ha ugyanis az egymás mellett élő jogalkotási hatáskör Közösség általi gyakorlása egyben meg is szünteti a korábban létezett nemzeti jogalkotási hatáskört, ez a korábbi kettős jogosítványt a közösségi jogalkotás javára

¹⁹⁹ A tagállami Alkotmánybíróságok szerepéről - különös tekintettel a szupremáció-elv kiteljesedése körében - lásd: Steiner J.: i.m. 45-51. p. Kecskés László: i.m.: 368-373. p. Tatham, Allan.F.: The Nature, Characteristics and Effectiveness of EC Law. /Kézirat/

kizárólagossá teheti. Ez utóbbi hatást nevezi a jogirodalom amerikai alkotmányjogi minta alapján "pre-emption"-nek.²⁰⁰ Civiljogi analógiával élve a "pre-emption"-t jogalakító hatalmasságnak tekinthetjük, hiszen a Közösség elsőbbségi alapon lényegében megszerezheti a kizárólagos jogalkotási hatásköröket, a tagállamok pedig túrni tartoznak, hogy ennek folytán megszűnik egyidejű jogalkotási hatáskörük. Az ily módon később, mintegy következmény jelleggel létrejövő kizárólagos jogosítványokat "subsequent exclusive powers" elnevezéssel jelöli az elmélet.²⁰¹ Az elsőbbségi elv felmerülése óta megfigyelhető az Európai Bíróság gyakorlatában, hogy gyakran az elsődlegességre való hivatkozás helyett az elsőbbségi elvre alapítják döntésüket. Ennek alapja az lehet, hogy a közösségi másodlagos jogalkotásban találhatunk úgynevezett "pre-emption" záradékokat, amelyben előírásokat találhatunk arra vonatkozóan, hogy milyen hatást gyakorol a közösségi jogalkotás szándékai szerint a tagállamok jogára. A közösségi jogalkotás a "pre-emption" klauzulákat általában a tagállamoknak címzett pozitív kötelezettségekként fogalmazza meg, ahelyett hogy a tagállamok számára bizonyos intézkedéseket megtiltana.²⁰²

Újabb irányvonalnak tekinthető az Európai Bíróság gyakorlatában az elsőbbségi elvre alapított ítélkezés, azaz a közösségi jog és nemzeti jogok kollíziójának feloldásában nem a Római Szerződés egyes cikkelyeiből, azok értelmezéséből vezetik le a közösségi jog szupremációjának elvét, hanem inkább egy olyan módszert alkalmaznak, hogy a tagállam jogát az adott ütköző területre a közösségi jog fényében kell alkalmazni (esetlegesen a nemzeti szabályt figyelmen kívül hagyni).²⁰³ Ez az irányvonal csíráiban már megmutatkozott a Simmenthal II. ügyben is. Ebben az ügyben a bíróság ítéletében kimondta, hogy a közösségi jog közvetlen alkalmazhatósága azt jelenti, hogy szabályait a hatályba lépésük időpontjától az érvényességük teljes időtartama alatt teljes mértékben, és egységesen kell alkalmazni minden tagállamban. A közvetlenül alkalmazandó rendelkezések minden érintett fél számára függetlenül attól, hogy

²⁰⁰ Lásd Bieber: On the Mutual Completion Overlapping Legal Systems: The Case of the European Communities and the National Legal Orders. *European Law Review* 1988. 148. p.; Cohen, W.: Congressional Powers to Define State Power to Regulate Commerce: Consent and Pre-emption In: *Courts and Free Markets* (Szerk: Sandalow, T. - Stein, E.) Oxford, 1982.; Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció hvgorac, Budapest 2003 390. p.

²⁰¹ Lásd: Bieber, R.: i.m. 153. p.

²⁰² C-195/84. *Denkavit Futtermittel GmbH v. Land Nordrhein- Westfalen* 1985 ECR. 3181; idézi, továbbá erről a témáról részletesen: Kecskés L. i.m. 390-391 p.

²⁰³ Cross, E.D.: Pre-emption of Member State Law in the European Economic Community: A Framework for Analysis. *Common Market Law Review* 1992 454.p.; idézi: Kecskés L. i.m. 391 p.

tagállamokról vagy személyekről van szó, a jogok és kötelezettségek közvetlen forrását jelentik, ez a következmény vonatkozik minden olyan belföldi bíróságra, amelynek az adott tagállam szervezeteként az a feladata, hogy a közösségi jog lévén a személyekre ruházott jogokat megvédje. A közösségi jog sérthetlenségének elvével összhangban az a kapcsolat, mely egyrészt a Szerződés rendelkezései és az intézmények által közvetlenül alkalmazandó intézkedések, másrészt pedig a tagállamok belföldi joga között fennáll, olyan jellegű, hogy ezek a rendelkezések és intézkedések nemcsak a hatályba lépésük által teszik automatikusan alkalmazhatatlanná a hatályos belföldi jog ezzel ellentétben álló rendelkezését, hanem mivel szerves részét képezik, és sérthetetlenek az összes tagállam területén alkalmazandó jogrenddel szemben, előre kizárják azon belföldi törvényhozási intézkedések érvényes elfogadását, amelyek a közösségi rendelkezésekkel nem egyeztethetők össze. Ha elismerésre kerülne, hogy olyan belföldi törvényhozási intézkedések, amelyek arra a területre vonatkoznak, és amelyek felett Közösség gyakorolja a jogalkotási jogát, illetve amelyek más módon nem egyeztethetők össze a közösségi jog rendelkezéseivel, bármilyen jogi hatállyal bírnak, akkor ez egyenlő lenne a Szerződés alapján a tagállamok által feltétel nélkül és visszavonhatatlanul vállalt kötelezettségek hatékonyságának tagadásával, és ezért a Közösség alapjait veszélyeztetné. Egy nemzeti bíróságnak, amelyet hatáskörén belül felkértek, hogy a közösségi jog rendelkezéseit alkalmazza, kötelessége, hogy teljes érvényt biztosítson ezeknek a rendelkezéseknek, szükség esetén még úgyis, hogy a belföldi jog ellentétes rendelkezéseinek alkalmazása terén számára biztosított mozgásteret nem használja ki, még akkor sem, ha ezek a rendelkezések később kerültek elfogadásra, és a nemzeti bíróságoknak nem kell sem kérniük, sem pedig megvárniuk azt, hogy ezeket a rendelkezéseket törvényhozási, vagy más alkotmányos módon előbb eltöröljék.²⁰⁴

Hasonlóan az ERTA ügyben a Bíróság egy nemzetközi közúti szállítási egyezmény megtámadása kapcsán - amelyben az egyik szerződő fél a Közösség volt - kimondta, hogy ha egyszer a Közösség a közös politika érvényesítésével közös szabályokat fektet le, az egyes tagállamoknak többé nincs joga sem egyenként, sem kollektíve nem tagországokkal olyan kötelezettségekre szerződni, amelyek ezen közös szabályokat érintik.²⁰⁵ Amikor a Közösség egyezményt köt a közös politika megvalósítása

²⁰⁴ C-106/77. Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal 1978 ECR 629.

²⁰⁵ C-22/70. ERTA1971. ECR 263.

érdekében, ez kizárja a konkurens illetékesség lehetőségét a tagállamok részéről.²⁰⁶ A csíraformában megjelenő elsőbbségi elv után már egyértelműen egy "pre-emption" analízissel dolgozik az Európai Bíróság az 1985-ös Cerafel ügyben. Az Európai Bíróság kimondta, hogy az érintett közösségi rendelet szabályainak kimerítő jellegéből arra lehet következtetni, hogy a tagállamnak nincs e területen megmaradó szabályozási joga.²⁰⁷

4.5.1. A Cross-féle pre-emption modell

Cross egy 1992-ben közzétett tanulmányában az Európai Bíróság újabb gyakorlatában látható irányvonalhoz igazodva és a Maastrichti Európai Unió Szerződés fontos elemét képező szubszidiaritás elvre is tekintettel egy figyelemre méltó "pre-emption analysis" modellt dolgozott ki.²⁰⁸ Cross szerint a közösségi jogalkotás valamely tagállam jogát az alábbi három eset bármelyikében kizárttá teheti:

1. ha az adott szabályozási területet "elfoglalta" a közösség
2. ha közvetlen összeütközés ("direct conflict") van a tagállam joga és a közösségi jog között
3. ha a Közös Piac megfelelő működésére hat ki egy tagállami jogszabály. Cross szerint a közösségi jogalkotás és a tagállamok joga között négy lehetséges viszony- kapcsolat között lehet különbséget tenni, ezek:
 1. "kifejezett védelem" ("express saving")
 2. "kifejezett elsőbbség" ("express pre-emption")
 3. "a terület elfoglaláson alapuló elsőbbség" ("occupation of the field pre-emption")
 4. és a "konfliktus elsőbbség" ("conflict pre-emption")

Az utóbbi említett két esetet Cross a "nem kifejezett elsőbbség" azaz az "implied pre-emption" kategóriájába sorolja.²⁰⁹

4.6. Az általános jogelvek

²⁰⁶ Lásd: Steiner J.: i.m. 43. p.

²⁰⁷ C-218/85. Association comité économique agricole régional fruits et légumes de Bretagne (CERAFEL) v. Albert le Champion 1986. ECR 3513.

²⁰⁸ Cross E. D.: Pre-emption of Member State Law in the European Economic Community: A Framework for Analysis. Common Market Law Review 1992. 447-472. o. Idéz: Kecskés L.: i.m. 398-405 p..

²⁰⁹ Lásd erről részletesen: előbb idézett művek.

A közvetlen alkalmazhatóság a közvetlen hatály, az értelmezési kötelezettség és a közösségi jog szupremációjának doktrínái mellett az Európai Bíróság jelentős vívmányának tekinthetjük az általános jogelvek bevezetését a közösségi jogba. Ma már - a legáltalánosabb nézetek szerint - az általános jogelvek a közösségi jog működésének alapjait lefedő jogforrásoknak tekinthetők. Az általános jogelvek a primer közösségi jogba, az „íratlan jog” körébe sorolhatók. Az „íratlanság” azonban nem fogalmi kritérium, ugyanis megjelenésük és bírói elismerésük óta részben már felbukkantak különböző Jegyzőkönyvekben, sőt bizonyos megnyilvánulásai alapszerződési rangra is emelkedtek. Az általános jogelvek erősen kötődnek az alapító szerződésekhez, elsősorban a szerződések szelleméhez, ugyanakkor önálló, independens szerepet játszanak elsősorban az Európai Bíróság joggyakorlatában. Az általános jogelvek többféleképpen is beleillenek az EK jog összefüggésébe. Először is, mint az értelmezés segítőire lehet rájuk hivatkozni. Az EK jogot, beleértve azt a hazai jogot is, amely az EK jogból fakadó kötelezettségeket hatályosítja, oly módon kell értelmezni, hogy ne kerüljön összeütközésbe az általános jogelvekkel. Másodsorban az általános jogelvekre mind az államoknak, mind az egyéneknek hivatkozniuk lehet a megsemmisítési eljárásban, a kereset jogalapjaként. Mindkét hivatkozással találkozhatunk az Európai Bíróság egyik legújabb döntésében.²¹⁰ Ugyanígy mód van erre alapítottan kifogásolni a cselekvés elmulasztását közösségi intézmények részéről. Az általános elvekre lehet hivatkozni – továbbá - egy tagállam eljárásának kifogásolása esetén is, akár jogi vagy adminisztratív aktus formájában történt az, amikor is a per a közösségi jogból eredő joggal, vagy kötelezettséggel összefüggésében zajlik. Végül általános jogelvekre lehet hivatkozni a Közösség ellen benyújtott kártérítési igények esetén is. A fogalmi egység érdekében az általános jogelveket nem szabad azonosítani a közösségi jog belső piaccal összefüggő alapelveivel, amelyek *expressis verbis* kifejeződnek a Római Szerződésben. Ilyenek például az áruk és személyek szolgáltatások és tőke szabad mozgásának, a nemek vagy nemzetiségek alapján való megkülönböztetés tilalmának elve.

Az általános jogelveknek a közösségi jogba való inkorporálására jogalapot szolgáltat a Római Szerződés 230 cikkelye, amely felhatalmazza az Európai Bíróságot arra, hogy a másodlagos közösségi jogforrások jogszerűségét vizsgálja felül, adott esetben éppen

²¹⁰ C-402/05. P. és C-415/05. P. Yassin Abdullah Kadi és Al Barakaat International Foundation v. Tanács és Bizottság egyesített ügyekben 2008. szeptember 3-án hozott ítélet

általános jogelvi megfontolás alapján. A második jogalapot a 288 cikk (2) bekezdése jelenti, amely a Közösség magánjogi kárért történő felelősségét szabályozza, és úgy rendelkezik, hogy a felelősség megállapítását a tagállamok jogában közös általános elveknek megfelelően kell elvégezni. Végezetül pedig jogalapul szolgálhat a 220 cikkely, amely az Európai Bíróság szerepét szabályozza, és úgy rendelkezik, hogy a bíróság köteles biztosítani, hogy a Szerződés értelmezése és alkalmazása során megtartsák a jogot.²¹¹ Az általános jogelvek között leggyakrabban az arányosság, egyenlőség (egyenlő elbánás), a jogbiztonság, az eljárási jogosítványok és az alapjogok védelme elvét említik, de vannak szerzők, akik általános jogelvnek tekintik a Maastrichti Szerződéssel bevezetett szubszidiaritás elvét is.²¹²

4.6.1. A szubszidiaritás elve

A Maastrichti Szerződés új megközelítési módot teremtett a jogalkotásban, megfordítva az addigi törekvést, ami minél több terület közösségi szabállyal való lefedését célozta. A Közösség olyan területeken, ami nem tartozik kizárólagos hatáskörébe, csak annyiban és akkor jár el, ha a tervezett intézkedés közösségi szinten valósítható meg optimálisan. Ennek hiányában a tagállamok, esetleg ennél is kisebb szabályozási egységek, kapnak lehetőséget a jogi rendezésre.²¹³ Az új elvnek megfelelően a jogalkotást arra a szintre kell helyezni, ahol leghatékonyabban ki tudja fejteni hatását. A szubszidiaritás a közösségi jog alkotmányos korlátja, nem véletlenül a Szerződés 5. cikkében együtt is említi az arányosság elvével, ami a közösségi intézkedések vonatkozásában a szerződés célkitűzésének eléréséhez szükséges mértéket jelöli meg irányadónak.²¹⁴ Az Amszterdami Szerződéshez fűzött Jegyzőkönyv konkretizálja a tartalmilag meglehetősen nehezen megfogható elvet, a közösségi jogalkotással szemben indokolási, igazolási követelményeket fogalmaz meg, mind a közösségi aktus formájának kiválasztása, mind pedig a jogalkotási folyamat előkészítése tekintetében.²¹⁵ A jegyzőkönyvbe foglalt pontosításoknak azért van jelentősége, mert ezzel egy korábban kialakult és tiszteletben tartott, de norma-rangra nem emelt szabály kapott processzuális

²¹¹ Tatham, Allan F.: EC Law in practice: A case-study approach, hvgorac 2006 23. p.

²¹² Lásd erről: Blutman László: EU-jog – működésben Bába Kiadó Szeged, 2004 205-210. p.

²¹³ Lásd: EK Szerződés 5. cikk második bekezdés

²¹⁴ Lásd: EK Szerződés 5. cikk harmadik bekezdés

²¹⁵ Az Amszterdami Szerződés melléklete, Jegyzőkönyv a szubszidiaritás és az arányosság elveinek alkalmazásáról - 1997

jelentést, ugyanis a jegyzőkönyv arra is kifejezetten felhívja a Bíróságot,²¹⁶ hogy a közösségi normák érvényességét e két elv alapján is vizsgálja.²¹⁷ Tartalmi szempontból ez annak vizsgálatát feltételezi, hogy a norma megalkotása megfelelő szinten történt-e, formai szempontból pedig arra keres választ, hogy a kibocsátott jogforrás formája megfelelő-e, a jogalkotók a norma indokolásában eleget tettek-e a szubszidiaritás és arányosság elve figyelembe vétele kötelezettségének.²¹⁸

4.6.2. Az arányosság elve

Az arányosság elve régóta általános jogelvként érvényesül az Európai Bíróság gyakorlatában. Az általános jogelvek közül az arányosság elve volt, amelyre hivatkozás történt a korábban már idézett Internationale Handelsgesellschaft GmbH ügyben. Ebben az ügyben a problémát az az EGK rendelet jelentette, amely az exportőrök letétjének elkobzását írta elő, ha az exportot a megegyezéssel időben nem teljesítik. A Bíróság kimondta, hogy a letéti rendszer semmilyen alapvető jogot nem sért meg. A mezőgazdasági szabályok által elfogadott vis maior koncepciója nem korlátozódik az abszolút lehetetlenségre, ehelyett inkább az exportőr, illetve az importőr befolyásán kívül eső olyan szokatlan követelményekként értelmezendő, amelyeknek a követelményei mindenfajta kellő gondosság ellenére csak nagymértékű áldozatok árán lettek volna elkerülhetők. A vállalkozás kivitele eltörlésének korlátozásával, és a letétnek vis maior esetén történő felszabadításával a közösségi törvényhozás olyan rendelkezést fogadott el, amelyik anélkül, hogy az exportőrökre, illetve az importőrökre indokolatlan terheket hárítana, megfelelően biztosítja a gabonafélék piaci szervezetének normál működését, vagyis általánosságban helyénvalónak minősül a Szerződés (akkori) 39. cikke által meghatározott általános érdekek szem előtt tartásával.²¹⁹

Az arányosság elve több más bírósági döntésben is megjelent, ilyen döntés volt például a 181/84. számú ügyben hozott ítélet. Itt a panaszos E.D. and F.man (Sugar) Ltd egy magasabb biztosíték visszafizetését követelte, amely összeget elkoboztak, mivel nem

²¹⁶ C- 491/01 The Queen Secretary of State for Health, ex parte British American Tobacco Investments Ltd and Imperial Tobacco Ltd. 2002 ECR I-11453

²¹⁷ Az Amszterdami Szerződés melléklete, Jegyzőkönyv a szubszidiaritás és az arányosság elveinek alkalmazásáról – 1997, 13 para

²¹⁸ Lásd erről: Blutman László: EU-jog – működésben Bába Kiadó Szeged, 2004 206-207. p.

²¹⁹ C-11/70. Internationale Handelsgesellschaft GmbH v. Einfuhr-und Vorratstelle für Getreide und Futtermittel 1970 ECR 1125

teljesítette azt a kötelezettségét, hogy engedélyért folyamodjon a Beavatkozási Hivatalhoz (Intervention Board) egy megadott határidőn belül. Az engedély benyújtásával a panaszos véletlen folytán néhány órát késedelmeskedett. A kereset jogalapja azon EGK rendeletek jogellenességének megállapítására irányult, amelyek a cukorpiac közös szervezését szabályozták. A rendeletek a letét teljes elkobzását írták elő arra az esetre, ha mind az elsődleges kötelezettségét, nevezetesen az áruknek a Bizottság beleegyezésével történő exportálását, mind a másodlagos kötelezettségét megszegi, nevezetesen azt, hogy a kezdeti ajánlatot követően egy megadott határidőn belül engedélyezési kérelmet is nyújt be. Az Európai Bíróság a rendeletek érvényessége tárgyában úgy foglalt állást, hogy aránytalan ugyanakkora letét elkobzását követelni a másodlagos, mint az elsődleges kötelezettség megszegése esetén és amennyiben a rendelet ilyen elkobzást ír elő, érvénytelen.²²⁰ A személyek szabad mozgásával kapcsolatosan az arányosság elvére történt hivatkozás az *Állam v. Watson and Belmann* ügyben. Ebben az ügyben a Római Szerződés 48. cikkelye került értelmezésre és vizsgálatra. Az olasz hatóságok a közrend és közbiztonság érdekében hivatkozással kiutasította országából Watson asszonyt, miután bizonyos, az olasz jog által előírt adminisztratív eljárásoknak nem tett eleget. Az Európai Bíróság az ügyben úgy foglalt állást, hogy miközben az államok jogosan szabhatnak ki büntetéseket azokra, akik nem teljesítik az adminisztrációs előírásokat, ugyanakkor e büntetések nem lehetnek aránytalanok az elérni kívánt céllal, így sohasem szolgálhatnak alapot a kiutasításra.²²¹ Hasonló nemleges döntés született az Európai Bíróság előtt az áruk szabad mozgása körében a Németország ellen indított sörtisztasági törvénnyel kapcsolatos ügyben. Az Európai Bíróság úgy ítélte meg, hogy az a német törvény, amely teljesen megtiltja minden adalék használatát a sörgyártásnál, megsérti a Római Szerződést, és nincs indokolható közegészségügyi okkal való kimentés sem, minthogy ugyanaz a közegészségügyi cél más, kevésbé korlátozó eszközökkel is elérhető lett volna, így a tilalom aránytalan.²²²

4.6.3. Az egyenlőség elve

²²⁰ C-181/84. R.v.Intervention Board for Agricultural Procedure (ex parte E.D.and F. Man (Sugar) Ltd.) 1985 ECR 2889

²²¹ C-118/75. Állam v. Watson and Belmann 1976 ECR 1185

²²² C-178/84. Bizottság v. Németország 1987 ECR 1227

Legtágabb értelemben az egyenlőség elve azt takarja, hogy a hasonló helyzetben lévő személyeket tilos különbözőképpen kezelni,²²³ kivéve, ha a különböző bánásmód objektíve indokolt.²²⁴ Ha a megkülönböztetés szükséges és objektíve indokolt, az akkor nem számít diszkriminatívnak, ha célját illetően megfelel az arányosság követelményének.²²⁵ Természetesen magától adódik a kérdés, hogy mit jelent a hasonló helyzet. Megkülönböztetésről csak olyan viszonylatban lehet szó, amelyen belül összehasonlításokat lehet tenni, például faji, nemi,²²⁶ nemzetiségi, szín vagy vallási²²⁷ viszonylatban.²²⁸ Erre utal maga a Szerződés is,²²⁹ amikor a személyek közötti nemre, fajra vagy etnikai hovatartozásra, vallásra vagy meggyőződésre, fogyatékoságon, korra vagy szexuális irányultságra alapított megkülönböztetés elleni küzdelem érdekében felruhazza a Tanácsot a szükséges intézkedések megtételére. Ez viszont többnyire már a jogelv negatív megnyilvánulása, a diszkrimináció tilalma.²³⁰ A Római Szerződés általánosságban kifejezetten tiltja a megkülönböztetést állampolgársági alapon.²³¹ Az EK Szerződés 12. cikke tilt mindenfajta, így nyílt²³² és rejtett diszkriminációt.²³³ A rejtett diszkrimináció látszólag nem állampolgársági alapú, hanem bizonyos feltételek, előírások pályázati kiírásokban való megjelenése, ennek tipikusan azonban csak az adott állam polgárai, vagy túlnyomórészt csak ők tudnak megfelelni. Ezen túl azonban speciális, konkrét jogterületeken is találunk példákat a megkülönböztetés tilalmának megnyilvánulására. Így a munkafeltételek²³⁴ és bérezés területén tiltja a megkülönböztetést a nemek alapján,²³⁵ a mezőgazdasági politika terén a piacszerzés vonatkozásában megtiltja a különbségtételt a közösségen belül a termelők és fogyasztók

²²³ C-1/72 Frilli 1972 ECR 457; C-117/76 és 16/77 egyesített ügyek Ruckdeschel 1977 ECR 1753

²²⁴ C-28/04 Tod's és Tod's France 2005. ECR I-5781, C-398/92 Mund & Fester 1994 ECR I-467. 16. és 17. para, valamint C-29/95 Pastoors v. Trans-Cap ECR 1997 I-285 19. para

²²⁵ C-222/84. Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary 1986 ECR 1651

²²⁶ C-13/ 94 P v. S 1996 ECR I-2143; C-117/01 KB v. National Health Service Pension Agency 2004 ECR I-541

²²⁷ C-130/75. Prais 1976 ECR 1589

²²⁸ Lásd erről részletesen: Anti-diskriminaton law and the European Union Oxford University press, Oxford 2002 (különösen 300. p.); továbbá a Tanács 200/43/EK irányelve

²²⁹ EK Szerződés 13. cikk

²³⁰ Lásd erről a témáról bővebben: Király Miklós: A diszkrimináció tilalma az Európai Bíróság joggyakorlatában Akadémiai Kiadó Bp. 1998.

²³¹ EK Szerződés 12. cikk 1. mondat; C-164/07. James Wood v. Fonds de Garantie des victimes des actes de Terrorisme et d'autres Infractions

²³² C-276/07 Nancy Delay v. az Università degli studi di Firenze, az Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS), Repubblica Italiana

²³³ C-320/03. Bizottság v. Ausztria; C-29/95 Pastoors v. Trans-Cap ECR 1997 I-285 16. para és a C-224/00. Bizottság v. Olaszország 2002 ECR I-2965. 15. para

²³⁴ C- 19/81 Burton v. British Railways Board 1982 ECR 555

²³⁵ EK Szerződés 141. cikk; C-43/75 Defrenne v. Sabena II 1976 ECR 455; C-21/74. Airola 1975. ECR 221

között.²³⁶ A munkavállalók szabad mozgása, mint az egyik alapszabadság, magában foglalja a munkavállalók állampolgárságon alapuló mindenfajta megkülönböztetésének eltörlését, a bérezés és más munkafeltételek tekintetében.²³⁷ Egy másik alapszabadság, a szolgáltatások szabad áramlása tekintetében a saját tagállambeli állampolgárokra irányadó szabályok alkalmazását írja elő az EK Szerződés.²³⁸ Az EK Szerződés 13. cikkében kapott felhatalmazás alapján másodlagos jogforrások, például a Tanács 2000/43 és 2000/78 irányelve²³⁹ is rendezik ma már ezt a kérdést. Természetesen az egyenlőség, mint jogelv nem csupán a konkrét Szerződési előírások, illetve irányelvi rendelkezések kapcsán merülhetnek fel, hanem általános jogelvként más, tágabb érvényességi körben is figyelemmel van rá az Európai Bírósági gyakorlat. Az első ügynevezett izoglükóz perben a panaszosok a termeléstámogatási rendszer jogszerűségét kívánták kétségbe vonni, melynek során a termelők olyan támogatásban részesültek, amelynek finanszírozása részben a glükóz előállítására kivetett adókból történt. Miután a glükóz- és cukorgyárosok konkurenciában voltak egymással, a panaszosok azzal érveltek, hogy a támogatási rendszert szabályozó rendeletek megkülönböztetést tesznek, azaz megsértik az egyenlőség elvét, ezért érvénytelenek. Az Európai Bíróság ezzel egyetértett, és a rendeletet érvénytelennek ítélte.²⁴⁰

Figyelemfelhívásként megjegyzendő, hogy az egyenlőség általános jogelvét nem lehet azonosítani a diszkrimináció tilalmával, amely nevesített formában a Római Szerződés több cikkelyében (lásd fentebb hivatkozott szakaszok) megjelennek. Neves szerzők alapján megállapítható, hogy a diszkrimináció tilalma nem más, mint az egyenlőség követelményének negatív oldalról történő megfogalmazása.²⁴¹ Ezt azért kell mindenképpen megjegyezni, mert önmagában a diszkriminatív intézkedések eltörlése szükségképpen minden esetben nem vezet jogi értelemben vett egyenlőséghez.

²³⁶ EK Szerződés 34. cikk második bekezdés

²³⁷ EK Szerződés 39. cikk második bekezdés

²³⁸ EK Szerződés 50. cikk harmadik bekezdés; C-507/03. Bizottság kontra Írország

²³⁹ C-144/04 Mangold v. Helm 2005 ECR I-9981; C- 442/00 Rodríguez Caballero 2002 ECR I-11915

²⁴⁰ C-103/77. és C-145/77. egyesített ügyek Royal Scholten-Honig Holdings Ltd. v. Intervention Board for Agricultural Produce 1978 ECR 2037.

²⁴¹ Tatham, Allan F.: EC Law in practice: A case-study approach, hvgorac 2006 607-688 p.; Sundberg-Weitman, B.: Discrimination on Grounds of Nationality. Free Movement of Workers and Freedom of Establishment under the EEC Treaty. Nort- Holland Publishing Company, Amsterdam, New York, Oxford 1977. 21. p.

4.6.4. A jogbiztonság elve

A jogbiztonság alapvetően a jog kiszámíthatóságát jelenti, az Európai Bíróság gyakorlatában két nagy területre választhatjuk szét az e tárgykörben született jogeseteket, részben magában rejti ez az elv az úgynevezett jogos elvárás elvét, és a visszaható hatály tilalmát. A jogos elvárás elve alapvetően a német jogban alakult ki, de hasonlít az angol jogban kidolgozott estoppel elvéhez is.²⁴²A jogos elvárás általánosságban úgy fogalmazható meg, hogy jogszerű magatartás tanúsítása mellett a jogalany alappal számíthat az előre tisztán és világosan meghatározott jog elvárható pozitív reakcióira. A fogalomnak tehát része, előfeltétele, hogy a jog tartalma tisztán és világosan megfogalmazott legyen, szövegszerűen ne legyenek azzal kapcsolatban problémák. Ez a kérdés részben egy másik vizsgálat alá vett területet, a később részletesen tárgyalt jogértelmezést is érinti, hiszen a jogforrások tartalmának egyértelműségét gyakran a jogalkalmazási folyamat egyik leglényegesebb szeletéből, a jogértelmezési tevékenységből lehet egyértelműen lemérni. A másik kikristályosodott elv a visszaható hatály tilalma, azt jelenti, hogy egy hatályba lépett új jogi rendelkezést csak a jövőre nézve lehet alkalmazni, főszabályként tilos azt az elfogadás előtt keletkezett jogviszonyok elbírálásánál alkalmazni, hiszen az lényegesen és súlyosan sértené a jog kiszámíthatóságához, azaz a jogbiztonsághoz fűződő érdekeket. A főszabály alól egyrészt akkor van kivétel, ha eljárási szabályokról van szó, melyeket tipikusan a folyamatban lévő eljárásokra is alkalmazni lehet. Anyagi jogi rendelkezések esetén pedig ez a kivételi szabály érvényesülhet, ha összességében az új jogszabály rendelkezései kedvezőbb jogokat és kötelezettségeket állapítanak meg a jogalany számára, ilyenkor ugyanis áttörhető az általános elv, és visszamenőlegesen is lehet alkalmazni az új jog szabályait. Ez esetben is csak akkor azonban, ha a közösségi norma rendelkezéseiből, céljából, általános rendszeréből világosan és egyértelműen következik, hogy anyagi jogi helyzetekre is irányadónak szánta a jogalkotó azt.²⁴³

A jogbiztonság elvével kapcsolatosan nagyon sok elvi érveléssel megfogalmazott döntés született az Európai Bíróság előtt, miután amennyiben ezen elv nem érvényesülne, úgy jogbizonytalanság, végső fokon pedig a közösségi normák kiszámíthatatlansága

²⁴² Lásd: Steiner J.: i.m. 59. p.

²⁴³ C-212-217/80 Amministrazione delle Finanze dello Stato v. SRL Meridionale Industria Salumi és mások, valamint Ditta Italo Orlandi és Figlio és Ditta Vincenzo Divella v. Amministrazione delle Finanze dello Stato 1981 ECR 2735

következne be.²⁴⁴ A jogos elvárások elv alkalmazásával oldotta meg az Európai Bíróság a korábban már idézett Leonesio asszony ügyét, aki a közösségi rendelet folytán alappal számíthatott mezőgazdasági szubvencióra.²⁴⁵ Hasonlóan ezt az elvet alkalmazták az August Töpfer and Co. GmbH v. Bizottság perben is. August Töpfer and Co. GmbH egy exportáló cég volt, amely kért és kapott engedélyt cukor exportálására. A közösség jogszabályai értelmében a cukorpiac közös szervezésének részeként bizonyos térítés volt fizetendő az exportra úgy, hogy a térítés összegét előre rögzítették. Ha a térítés értéke esett a valutaingadozás következtében, az engedély birtokosa kérhette jogosítványa törlését. Ezt az eljárást egy EGK rendelet váratlanul megváltoztatta és visszavonta a törltetés jogát, helyette rendelkezett a kártérítésről. Ez Töpfert hátrányosan érintette, és kérte, érvénytelenítsék a rendeletet inter alia a jogos elvárás elvének megsértése miatt. A konkrét ügy a kérelmező számára sikertelenül zárult, ugyanakkor a bíróság ebben az ügyben is kimondta a jogos elvárás elvét.²⁴⁶ A jogszabályokkal szemben támasztott követelmények között fontosnak tartotta az Európai Bíróság kimondani a jogszabályok kellően világos szövegével kapcsolatos elvárásait. A VEMW és társai, valamint a Gondrand ügyben fejtette ki a Bíróság, hogy a jogbiztonság elve megköveteli, hogy a jogalanyokra pénzügyi terhet szabó szabályok világosak és pontosak legyenek azért, hogy a jogalany egyértelműen megállapíthassa: mik a jogai és kötelezettségei, és ennek tudatában cselekedhessen. Az ügyekből az is levonható tanulság, hogy ennek a követelménynek való meg nem felelés, adott esetben, jelentheti a jogforrás érvénytelenségi alapját is.²⁴⁷ Az Európai Bíróság több ügyben kifejtette azt is, hogy a jogbiztonság tiszteletben tartása minden, a közösségi jogot alkalmazó tagállami hatóságnak is kötelessége.²⁴⁸

A visszaható hatály tilalma tekintetében szintén több jogeset került az Európai Bíróság elé. Ennek az elvnek az alkalmazására került sor a Kolpinghuis Nijmegen ügyben,²⁴⁹ ahol a Bíróság kimondta, hogy egy adott irányelvet nem lehet önmagában, és a tagállam

²⁴⁴ C-205/02–215/02 Deutsche Milchkontor és társai egyesített ügyekben hozott ítélet 1983 ECR 2633 30. para

²⁴⁵ C-93/71 Leonesio v. Ministero dell'agricoltura e foreste 1972 ECR 0287.

²⁴⁶ C-112/77. August Töpfer and Co GmbH v. Commission 1978. ECR 1019.

²⁴⁷ C-17/03 VEMW és társai 2005 ECR I-4983 80. para; C- 169/80 Administration des douanes v. SA Gondrand Freres és SA Garancini 1981 ECR 1931

²⁴⁸ Lásd ebben az értelemben a C-230/78. Eridania-Zuccherifici nazionali és Società italiana per l'industria degli zuccheri 1979 ECR 2749 31. para, C-347/06 ASM Brescia SpA v. Comune di Rodengo Saiano (Anigas – Associazione Nazionale Industriali del Gas)

²⁴⁹ C-80/86. Kolpinghuis Nijmegen 1987 ECR 3969

által alkalmazott belföldi jogtól függetlenül hatályba léptetés végett elfogadni, valamint nem használható fel arra, hogy meghatározhassa, vagy súlyosbíthassa azon személyek büntetőjogi felelősségét, akik az adott irányelv rendelkezéseit megsértették. Ugyancsak a visszaható hatály tilalma került megfogalmazásra a Kirk ügyben,²⁵⁰ ahol szintén büntetőjogi rendelkezések visszaható hatályának tilalma elvére hivatkoztak sikeresen. Utalást találhatunk a visszaható hatály tilalmára a Defrenne v. Scabena ügyben,²⁵¹ ahol a Bíróság kimondta, hogy a jogbiztonság fontos figyelembe vétele megkívánja, hogy a(akkori) 119. cikkely közvetlen hatályosságáról való döntését csak a jövőre nézve alkalmazza. Így a 119. cikkely közvetlen hatályára nem lehet hivatkozni azon keresetek esetében, amelyek az Európai Bírósági döntés időpontja előtti időszakra vonatkoznak, kivéve azokat a dolgozókat, akik már peres eljárás indítottak, illetve ahhoz hasonló igénnyel éltek.

4.6.5. Az alapjogok

Az európai integrációt megálmodó alapító atyák a tagállamok közötti gazdasági típusú együttműködést csak az integráció első fázisának tekintették, célul a politikai értelemben vett uniót tűzték ki. Ez az álom a mai napig nem tudott teljes egészében valóra válni, de a csupán gazdasági alapú együttműködés nagyon korán felvetett olyan járulékos jogi problémákat, amik csak az alapjogokkal való összefüggésben vizsgálhatók. Így a közösségi jog régi problematikája az alapjogokhoz, emberi jogokhoz való viszonyulás kérdése.²⁵² De hogyan is juthatunk el a közösségi jogon belül az alapjogok problematikájához? Erre a kérdésre csak úgy tudunk választ adni, ha egy kis történeti visszatekintéssel az e tárgykörben felmerült fogalmakat kíséreljük meg tisztázni. Az alapjogok fogalmának említése kapcsán ma is nem kevés esetben merül fel a kérdés, hogy a szakirodalomban használt egyéb kifejezések szinonim értelműek-e vagy sem. A szakirodalomban számtalan tanulmány szerzője foglalkozott, foglalkozik a klasszikus alapjogok, a "szabadságok", az alkotmányos jogok, a közszabadságok, az alanyi közjogok, az emberi jogok, az állampolgári jogok (szabadságok) és alapjogok

²⁵⁰ C-63/83 Regina v. Kent Kirk 1984 ECR 2689.

²⁵¹ C-43/75 Defrenne v. Sabena II 1976 ECR 455

²⁵² Számos tanulmány látott napvilágot arról, hogy a közösségen belül milyen módon jelent meg az emberi jogok kérdése. Lásd például: Balázs Péter: Az emberi jogok kérdése az Európai Unióban In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2005. (16. évf.) 2. sz. 9-12. p.

jellemzőivel. A terminológiai sokszínűségben nehéz eligazodni, hiszen a fogalmakat nem mindenki használja azonos tartalommal. A leggyakrabban használt kategóriák az emberi és állampolgári jogok elkülönítésén alapul. Ennek az elkülönítésnek az alapját a XVII-XVIII. századi természetjogi irányzatok adták. Az emberi jogok kérdése a természetjog rendszerében eredetileg annak a humánus meglátásnak a kifejeződése és igényként való megjelenése, hogy az ember-mivolthoz - éppen azért, mert az ember státus érték - különös konzekvenciák fűződhetnek. A modern korban - mivel tárgya az "általános emberi" - kérdései elsősorban a nemzetközi jog területén vetődnek fel. Az állampolgári jogok modern fogalma alapvetően hivatott érzékeltetni, hogy a jog címzettjei körébe kifejezetten csak valamely ország állampolgárai tartoznak. Ennek az elkülönítésnek a modernizált világban való fenntarthatatlansága tükröződik abban az elképzelésben, amely az emberi és állampolgári jogok merev szembeállítását helyett új fogalmat alkot, nevezetesen az alapjogok kategóriáját. Ezzel az összetett fogalom megteremtésével az eredetileg megkettőzött miszerűségnek (ember-polgár) az értékazonosságát, a bennük kifejeződő humán alapértékek komplexumát fejezhetjük ki.

4.6.5.1. Az alapjogok védelme

Az alapjogok védelme a második világháborút követő időszakban mind univerzális, mind regionális szabályozási kérdéssé lépett elő. Az alapjogi védelmi rendszert még ma is szokás - utalva a fenti részletezett terminológiai sokszínűségre - emberi jogi védelmi rendszerként említeni. A legátfogóbb, de egyben legáltalánosabb, legkevésbé kézzel foghatóbb szabályozást az Egyesült Nemzetek Szervezete keretein belül megkötött nemzetközi szerződések jelentik, ezek közül is kettő érdemel kiemelés az 1966-os Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya, valamint a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Egyezségokmánya. A regionális védelmi rendszerek közül hármát szokás nevesítve is említeni, az amerikai, az afrikai és témánk szempontjából kétségtelenül a legjelentősebbnek tekinthető európai védelmi rendszert. Az alapjogi védelem Európában alapvetően az Európa Tanács keretein belül valósul meg, és itt is két fontos nemzetközi dokumentumot kell feltétlenül megemlíteni az 1950. november 4-én Rómában aláírt, az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Európai Egyezményt, és az 1961-es Torinói Szociális Chartát. Az Európai Közösség fő célkitűzéseit tekintve elsősorban gazdasági jellegű szervezetként alakult, bár a

szupranacionalitás elemeit több ízben megkísérelték a politikai integráció területére is átvinni. Az Európai Unió megalakulásával, és az Unió három pillérének lefektetésével jelenleg is nyitva áll az út arra, hogy a csupán gazdasági együttműködésen és integráción túlmenően Európa valóban egységesüljön politikai tekintetben is. Miután azonban a politikai integráció jelenleg is csak távlati célkitűzésként szerepel, így érthető, hogy az integráció jelenlegi szintje mellett a közösségi jog elsősorban a gazdasági típusú, valamint a közösségi jogérvényesítés kérdéseivel összefüggő jogvédelem rendszerét alakította ki. Történelmi utalással úgy is fogalmazhatnánk, hogy döntően a széles értelemben vett property-hez kapcsolódó bourgeois-alanyú alapjogok érintik a közösségi jog szabályozási területeit, de különösen az Európai Unió, az uniós polgárság létrejöttével fel-fel bukkannak a citoyen-típusú jogok is, melyek egyre erősebb védelmet igényelnek az Európai Unió jogvédelmi rendszerén belül is. A Római Szerződés az alapjogok védelmének biztosítására már tartalmazott rendelkezéseket,²⁵³ Az alapjogok védelmének jogi alapjait jelenti az 1977-ben az Európai Parlament a Tanács és a Bizottság által kiadott közös nyilatkozat az alapvető jogoknak a Közösségben való tiszteletben tartásáról, és a rasszizmus, valamint az idegengyűlölet elleni fellépésről.²⁵⁴ Az alapjogvédelem alapszerződési rangra emelése a Maastrichti Szerződés első címe közös rendelkezéseinek f. cikk (2) bekezdése beiktatásával történt meg, majd az Amszterdami Szerződés finomította ennek szabályozását. Ennek értelmében az Unió a szabadság, a demokrácia, az emberi jogok és az alapvető szabadságok tiszteletben tartása és a jogállamiság elvein alapul, amely alapelvek közösek a tagállamokban.²⁵⁵ Az Unió a közösségi jog általános elveiként tartja tiszteletben az alapvető jogokat, ahogyan azokat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezmény biztosítja,²⁵⁶ továbbá ahogyan azok a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból következnek.²⁵⁷

²⁵³ Az alapító szerződés preambulumban, valamint eredeti 2., 7., 48., 51., 52-62., 118/A., 119. §-aiban

²⁵⁴ A Parlament a Tanács és a Bizottság 1977. április 5-i közös nyilatkozata az alapjogokról OJ1977 C 103

²⁵⁵ Amszterdami Szerződés 6. cikk első bekezdés

²⁵⁶ Nem feltétlenül azonos célú azonban a nemzetközi jogi és közösségi jogi jogvédelem. Lásd erről: Szalayné Sándor Erzsébet: Interferencia az Európai Bíróság és az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2005. (16. évf.) 2. sz. 13-29. p., Sulyok Gábor: Az emberi jogok nemzetközi jogi és európai uniós védelmének összehasonlítása In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2005. (16. évf.) 2. sz. 30-56. p.

²⁵⁷ Amszterdami Szerződés 6. cikk második bekezdés

4.6.5.1.1. Az Alapjogi Charta

Hosszú időn keresztül arról folyt polémia a jogi szakirodalomban, hogy - ellentétben az Európa Tanáccsal - az Európai Közösségnek miért nincsen olyan alapjogi katalógusa, amely a védelembe vett jogokról legalább egy egyszerű felsorolást, vagy azon túlmenve tartalmi szabályozást foglalna magában.²⁵⁸ Ezen az úton nagy előrelépés volt a 2000. december 7-én Nizzában aláírt Alapjogi Charta, ami az első alapjog-katalógus, ezzel az Unió legitimációs bázisának tekinthető. A Charta katalógusa széles körű alapjog felsorolást ad, az a klasszikus szabadságjogokat, az alapvető gazdasági, szociális és kulturális jogokat, és a harmadik generációs alapjogokat is tartalmazza. Ezzel gyakorlatilag összekapcsolja az Uniót az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményrel és annak kialakult gyakorlatával, és ugyanezt teszi az Európai Szociális Chartával is,²⁵⁹ sőt bizonyos értelemben túl is megy a nemzetközi szinten egyezményekkel kodifikált, és jogvédelmi rendszerrel ellátott jogok körén, mert bizonyos jogcsoportok esetén szélesebben húzza meg a jogvédelem határait.²⁶⁰ Hibája ennek a dokumentumnak, hogy jogi kötőereje igen csekély: ünnepélyes nyilatkozatként szokták emlegetni, de azt leszögezhetjük, hogy annak mindenképpen kihatása van joggyakorlatára. Az Európai Bíróság sokáig elhárította a Charta rendelkezéseire való hivatkozást döntéseiben,²⁶¹ holott a főtanácsnokok gyakran kifejezetten utaltak arra indítványaikban.²⁶² Az utóbbi időszakban jelent meg – legalább az utalás szintjén – a Bíróság,²⁶³ az Elsőfokú Bíróság²⁶⁴ és a Közzolgálati

²⁵⁸ Meg kell jegyezni, hogy egyesek szerint az igazi probléma nem ez, hanem az, hogy az EK-nak nincs alapjogi jogpolitikája. Nem a jogok formalizálására, hanem alapjogi politika kidolgozására, és valós érvényesítésére van szükség. Lásd erről: Weiler, J.: Europe 2000 – The Constitutional Agenda. An Outline In: EU Enlargement 10. p. Idézi: Vörös Imre: Az európai alkotmány várható hatásai a magyar jogrendszerre In: Állam- és Jogtudomány 2006 (67. évf.) 2. sz. 203. p.

²⁵⁹ Lásd erről részletesen: Lenaerts, K.-de Smijter, E.: A Bill of Rights for the European Union In: Common Market Law Review 2001 273-274.p.; idézi: Szalayné Sándor Erzsébet: Gondolatok az Európai Unió alapjogi rendszerének metamorfózisáról In: Európai Jog (harmadik évfolyam) 2003/2 szám 11 p.

²⁶⁰ Az Alapjogi Chartában feltüntetett védett jogokról lásd: Weller Mónika: Az Európai Unió Alapjogi Kartája In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2001. 43. sz. 39-42. p.

²⁶¹ Szalayné Sándor Erzsébet: Gondolatok az Európai Unió alapjogi rendszerének metamorfózisáról In: Európai Jog (harmadik évfolyam) 2003/2 szám 13-14. p.

²⁶² Lásd például: Philippe Léger főtanácsnoknak a C-353/99 Hautala ügyhöz, vagy Jean Mischonak a C-64/00 Booker & Hydro ügyben készített záróindítványait Hivatkozik rájuk: Szalayné Sándor Erzsébet: Gondolatok az Európai Unió alapjogi rendszerének metamorfózisáról In: Európai Jog (harmadik évfolyam) 2003/2 szám 13. p.

²⁶³ C 275/06 Productores de Música de España (Promusicae) v. Telefónica de España SAU (A szellemi tulajdonjog hatékony védelméhez való jog); C 341/05 Laval un Partneri Ltd v. Svenska Byggnadsarbetareförbundet, Svenska Byggnadsarbetareförbundets avdelning 1, Byggettan, Svenska Elektrikerförbundet (Kollektív szakszervezeti jogok)

²⁶⁴ T-112/98 Mannesmannröhren-Werke v. Bizottság 2002 ECR II 00000

Törvényszék²⁶⁵ érvei között az Alapjogi Chartára való hivatkozás. Az alapjogvédelem szempontjából a legmegnyugtatóbb lépést az Alkotmányos Szerződés jelentette volna, amely 49. cikkében az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezményhez való csatlakozással teremtette volna meg az alapjogok védelmének alkotmányos alapjait.²⁶⁶ Az Alkotmányos Szerződés a holland és francia népszavazások sikertelensége miatt végleg lekerült a napirendről. Az Alapjogi Chartán 2007. december 12-én ráncfelvarrást végeztek, kiigazították annak eredetileg elfogadott szövegét. Az így pontosított szöveg a védett jogokat az alábbi jogcsoportokban tárgyalja: méltóság, szabadságok, egyelőség, szolidaritás, a polgárok jogai, igazságszolgáltatás. A méltóság cím alatt az emberi méltóság (1. cikk), az élethez való jog (2. cikk), a személyi sérthetlenség való jog (3. cikk), a kínzás és az embertelen, vagy megalázó bánásmód és büntetés tilalma (4. cikk), a rabszolgaság és a kényszermunka tilalma (5. cikk) kerülnek szabályozásra. A szabadságok a klasszikus szabadságjogokat foglalják össze. Itt kerül szabályozásra a szabadsághoz és biztonsághoz való jog (6. cikk), a magán- és a családi élet tiszteletben tartása (7. cikk), a személyes adatok védelme (8. cikk), a házasságkötéshez és a családalapításhoz való jog (9. cikk), a gondolat-, a lelkiismeret- és vallásszabadság (10. cikk), a vélemény-nyilvánítás és a tájékozódás szabadsága (11. cikk), a gyülekezés és az egyesülés szabadsága (12. cikk), a művészet és a tudomány szabadsága (13. cikk), az oktatáshoz való jog (14. cikk), a foglalkozás megválasztásának szabadsága és a munkavállaláshoz való jog (15. cikk), a vállalkozás szabadsága (16. cikk), a tulajdonhoz való jog (17. cikk), a menedékjog (18. cikk), védelem a kitoloncolással, a kiutasítással és a kiadatással szemben (19. cikk). Az egyenlőség jogcsoportja magában foglalja a törvény előtti egyenlőséget (20. cikk), a megkülönböztetés tilalmát (21. cikk), a kulturális vallási és nyelvi sokféleség tiszteletben tartását (22. cikk), a nők és férfiak közötti egyenlőséget (23. cikk), a gyermekek jogait (24. cikk), az idősek jogait (25. cikk), valamint a fogyatékkal élő személyek beilleszkedésének tiszteletben tartását (26. cikk). Szolidaritás cím alatt a munkavállalók joga a vállalkozásnál a tájékoztatáshoz és konzultációhoz (27. cikk), a kollektív tárgyaláshoz és fellépéshez való jog (28. cikk), a munkaközvetítői szolgáltatások igénybevételéhez való jog (29. cikk), az indokolatlan

²⁶⁵ F-1/05. Pia Landgren v. Európai Képzési Alapítvány (ETF)

²⁶⁶ Lásd erről részletesen: Vörös Imre: Az európai alkotmány várható hatásai a magyar jogrendszerre In: Állam és jogtudomány, 2006. (47. évf.) 2. sz. 197-234. p.; Szalayné Sándor Erzsébet: Gondolatok az Európai Unió alapjogi rendszerének metamorfózisáról In: Európai Jog (harmadik évfolyam) 2003/2 szám 9-10. p.

elbocsátással szembeni védelem (30. cikk), tisztességes és igazságos munkafeltételek (31. cikk), a gyermekmunka tilalma és a fiatalok munkahelyi védelme (32. cikk), a család és a munka (33. cikk), a szociális biztonság és a szociális segítségnyújtás (34. cikk), az egészségvédelem (35. cikk), az általános gazdasági érdekű szolgáltatásokhoz való hozzáférés (36. cikk), környezetvédelem (37. cikk), valamint a fogyasztók védelme (38. cikk) kerül szabályozásra. A polgárok jogai az aktív és passzív választójogot az Európai Parlamenti választásokon (39. cikk), aktív és passzív választójogot a helyhatósági választásokon (40. cikk), a megfelelő ügyintézéshez való jogot (41. cikk), a dokumentumokhoz való hozzáférés jogát (42. cikk), az Európai ombudsmanhoz fordulás jogát (43. cikk), a petíciós jogot (44. cikk), a mozgás és a tartózkodás szabadságát (45. cikk), a diplomáciai és konzuli védelmet (46. cikk) foglalja magában. Az igazságszolgáltatás cím alatt szerepel a hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jog (47. cikk), az ártatlanság védelme és a védelemhez való jog (48. cikk), a bűncselekmények és büntetések törvényességének és arányosságának elvei (49. cikk), a kétszeres eljárás alá vonás és a kétszeres büntetés tilalma (50. cikk). Az alapjogi Charta 7. cím alatt olyan általános rendelkezéseket tárgyal, amelyek alkalmazására vonatkozó szabályokat határoznak meg. Az alkalmazási kör vonatkozásában kimondja, hogy a Charta rendelkezéseinek címzettjei az Unió intézményei, szervei és hivatali, valamint a tagállamok annyiban, amennyiben az Unió jogát hajtják végre. Az átruházott hatáskörök korlátain belül tiszteletben tartják a Chartában foglalt jogokat, betartják az abban foglalt elveket, és előmozdítják azok alkalmazását (51. cikk). Az 52. cikk szerint a Chartában elismert jogok és szabadságok gyakorlása csak a törvény által, és e jogok lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható. Korlátozás esetén az arányosság elvére figyelemmel kell lenni. Amennyiben a Charta olyan jogokat tartalmaz, amelyek megfelelnek az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményben biztosított jogoknak, akkor e jogok tartalmát és terjedelmét azonosnak kell tekinteni azokéval, ugyanakkor az Unió joga kiterjedtebb védelem nyújtására is eszköz lehet. Amennyiben a Charta a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból eredő alapvető jogokat ismer el, akkor ezeket a jogokat e hagyományokkal összhangban kell értelmezni. Az Unió és a tagállamok bíróságainak kellően figyelembe kell venniük a Charta értelmezésére vonatkozó iránymutatásként készült magyarázatokat (52. cikk a jogok és elvek hatályáról és értelmezéséről). A védelem szintje vonatkozásában kifejti, hogy a Charta rendelkezéseit nem lehet úgy értelmezni, mint amely szűkíti, vagy hátrányosan érinti azokat az emberi jogokat és

alapvető szabadságokat, amelyeket az Unió joga, a nemzetközi jog, a tagállamok alkotmányai, illetve az Unió, vagy a tagállamok mindegyikének részességével kötött nemzetközi megállapodások, így különösen az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Európai Egyezmény elismernek (53. cikk). Az 54. cikk fontos jogelvet, a joggal való visszaélés tilalmát fogalmazza meg.

Az Európai Unió értékközösségen is alapuló integráció. Az értékválasztások egyértelműek: a tagállamokban megdönthetetlen alkotmányos intézményi alapelvekből következnek, úgy, mint a demokrácia, jogállamiság, hatáskörmegosztás, lojalitás és szubszidiaritás, másrészt abban a kontextusban nyilvánulnak meg, ami az egyén és az EU viszonylatában érvényesül. Ez utóbbi tekintetében van kiemelkedő jelentősége az alapjogoknak.²⁶⁷ Az Európai Unió vezérlő értékei, alapértékei és egyedi értékei²⁶⁸ közös nevezőjén az alapjogok kérdése áll. A Reformszerződés elfogadásával²⁶⁹ pedig újabb távlat nyílt az alapjogok kérdése előtt, az értékklauzula bővítésével a védett alapértékek közé bekerült az emberi méltóság és az egyenlőség elve is, és mert a szerződés jogi személyiséget ad az Európai Uniónak,²⁷⁰ és így az EU csatlakozhat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezményhez.²⁷¹ A Lisszaboni Szerződés sem emeli be az Alapjogi Chartát az alapszerződés szövegébe,²⁷² ugyanakkor a Reformszerződés kimondja, hogy az Unió elismeri az Európai Unió Alapjogi Chartájának 2000. december 7-i, Strasbourgban 2007. december 12-én kiigazított szövegében foglalt jogokat, szabadságokat és elveket; e Charta ugyanolyan jogi kötőerővel bír, mint a Szerződések.²⁷³ A Charta rendelkezései semmilyen módon nem terjesztik ki az Uniónak a Szerződésekben meghatározott hatásköreit. A Chartában foglalt jogokat, szabadságokat és elveket a Charta VII.

²⁶⁷ Schütz, H.-J.-Bruha, Th.-König, D.: Casebook Europarecht C. H. Beck München, 2004. 453. p. Idézi: Molnár Olga Borbála: Alkotmányi értékek az uniós és a magyar jogban In: Állam- és Jogtudomány 2007. (68. évf.) 3. sz. 389. p.

²⁶⁸ Az érték-hármas megkülönböztetése Calliesstől In: Callies, Ch.: Europa als Wertegemeinschaft – Integration und Identität durch europäisches Verfassungsrecht? Juristen Zeitung 2004 1040 Idézi: Molnár Olga Borbála: Alkotmányi értékek az uniós és a magyar jogban In: Állam- és Jogtudomány 2007. (68. évf.) 3. sz. 395. p.

²⁶⁹ Erről a témáról lásd részletesebben: Csöndes Mónika-Kecskés László: Aláírták a Lisszaboni Szerződést In: Európai Jog 8. évfolyam 2008/1 szám 3-14. p.

²⁷⁰ A Lisszaboni Szerződéssel módosított az Európai Unióról szóló szerződés 47. cikk

²⁷¹ A Lisszaboni Szerződéssel módosított az Európai Unióról szóló szerződés 6. cikk második bekezdés

²⁷² A jelenlegi rendszer helyébe lépő új rendszerrel, azon belül is a Charta jogi helyzetével foglalkozik: Margitay-Becht Beáta-Ódor Bálint: Az Európai Unió Reformszerződésének létrehozására vonatkozó tárgyalási mandátum, avagy az alkotmányozási folyamat megoldása? In: Európai jog 2007. (7. évf.) 4. sz. 3-13. old.

²⁷³ A Lisszaboni Szerződéssel módosított az Európai Unióról szóló szerződés 6. cikk első bekezdés

címében foglalt, az értelmezést és alkalmazást szabályozó általános rendelkezéseknek megfelelően kell értelmezni, kellően figyelembe véve a Chartában említett azon magyarázatokat, amelyek meghatározzák az egyes rendelkezések eredetét. Az alapvető jogok, ahogyan azokat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény biztosítja, továbbá ahogyan azok a tagállamok közös alkotmányos hagyományáiból következnek, az uniós jogrend részét képezik, mint annak általános elvei.²⁷⁴ A Reformszerződés hatályba lépése esetén tehát óriásit léphetnének előre az alapjogi jogvédelemben, azonban az ír népszavazás eredménye miatt a Lisszaboni Szerződés ratifikációja lelassult (pesszimista nézetek szerint hatályba lépése is veszélybe került), így várunk kell még a jogvédelem magasabb védelmi szintre emelésével. Addig is marad a kérdés az Európai Bíróság bölcs jogalakító gyakorlata keretein belül, hiszen már akkor is ez a joggyakorlat jelentett bizonyos szintű alapjogi jogvédelmet, amikor annak normatív alapjai többnyire hiányoztak a közösségi jogból.

4.6.5.1.2. Alapjogok az Európai Bíróság gyakorlatában

Az Európai Bíróság apró lépésekkel előrehaladva, döntésről döntésre kristályosította ki az alapjogok védelmének jelenleg fennálló rendszerét, amelyet az alábbiakban közelebbről is szemügyre veszünk. Az első Európai Bírósági kísérlet az alapvető emberi jogok elismerésére a Stauder ügyben történt meg. A Bíróság ebben az ítéletében kimondta, hogy az alapvető emberi jogok a közösségi jog általános elveiben benne foglaltaknak, ezért azok a Bíróság védelme alá tartoznak, így ezen elvekkel szemben álló értelmezésre lehetőség nincsen.²⁷⁵ A másik elhíresült eset a Solange I. néven is emlegetett Internationale Handelsgesellschaft ügy volt. Itt a Bíróság leszögezte, hogy az alapvető jogok tiszteletben tartása integráns részét képezi a bíróság által védett általános jogi princípiumoknak, és ilyen jogokat inspirálnak a tagállamok közös nemzeti tradíciói is. Kritikai megjegyzések alapját ezzel az ügygel kapcsolatosan az jelentette, hogy habár az Európai Bíróság ítéleteiben utal ugyan a tagállamok alkotmányos jogvédelmi rendszereire, de a jogvédelemnek a nemzeti alkotmányos védelmi szintjét a közösségi szint nem érheti el. Ennek az ügynek az érdekessége abban áll, hogy a német alaptörvény által biztosított jogoknak egy speciális körével, az úgynevezett

²⁷⁴ A Lisszaboni Szerződéssel módosított az Európai Unióról szóló szerződés 6. cikk harmadik bekezdés

²⁷⁵ C-29/69. Stauder v. Ulm 1969. ECR 419.

elidegeníthetetlen alapvető jogokkal szemben a német alkotmánybíróság, a Bundesverfassungsgericht azért nem ismerte el e körben a közösségi jog elsődlegességét, mert a fejlődés adott fokán nem tartotta alkalmasnak az Európai Közösséget arra, hogy az ilyen jogokat megfelelő védelemben részesítse. Indoklásként két körülményt is felhozott, különösen hiányosságként értékelte azt, hogy ebben az időben az Európai Parlament képviselőit még nem közvetlenül választották, és felrótta a közösségi jognak azt is, hogy az nem építette ki az alapvető jogok pontos katalógusát. A német alkotmánybíróság, bizonyos értelemben szembe helyezkedve az Európai Bírósággal, kimondta, hogy mindaddig, amíg a német alkotmányjog magasabb szintű védelmet képes biztosítani állampolgárainak, mint a közösségi jog, a német jogvédelmi rendszert fogják alkalmazni.²⁷⁶ A későbbi német alkotmánybírósági gyakorlat, részben az Európai Közösségek szervezetében végbemenő változások, nevezetesen a parlamenti képviselők közvetlen választási lehetőségének megnyílása, részben az Európai Bíróság joggyakorlatában bekövetkező hangsúlyeltolódások miatt megváltozott, és a Solange II. néven is emlegetett Wünsche Handelsgesellschaft ügyben²⁷⁷ a német alkotmánybíróság már azt fejtette ki, hogy az Európai Bíróság megfelelő módon védelmezi az alapvető jogokat és ezért felesleges már a közösségi jogot a német jogra vetítetten vizsgálni. A Nold ügyben történt először utalás azokra a nemzetközi emberi jogi egyezményekre, amelyeket a tagállamok aláírtak, így azok ihletet adnak a közösségi jog számára is.²⁷⁸ A Rutili ügyben már konkrétan az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezményre történt hivatkozás.²⁷⁹ Az Európai Bíróság gyakorlatában egy újabb alapjogi kérdést érintő eset volt a Hauer ügy. Ebben az ítéletben az Európai Bíróság közvetlenül utalt az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezmény egy konkrét rendelkezésére, amikor egy alapjog közelebbi tartalmának meghatározása során vizsgálta a közösségi intézkedés jogszerűségét.²⁸⁰ Ugyancsak konkrét hivatkozás történt az Európai Konvencióra az Elliniki Radiophonia ügyben. Ebben az ítéletben a konvenció 10. cikkének a közösségi jogban való alkalmazásáról fejtette ki véleményét

²⁷⁶ C-11/70. Internationale Handelsgesellschaft GmbH v. Einfuhr-und Vorratstelle für Getreide und Futtermittel 1970 ECR 1125.

²⁷⁷ Lásd: Europäische Grundrechte-Zeitschrift 1987. 1. o. C.M.L.R 1987. 225.

²⁷⁸ C-4/73 J. Nold, Kohen- und Baustoffgrosshandlung v. Bizottság 1974 ECR 0491

²⁷⁹ C- 36/75 Roland Rutili v. Ministre de l'intérieur 1975 ECR 1219

²⁸⁰ C-44/79. Hauer v. Land Rheinland-Pfalz 1979. ECR 3727

az Európai Bíróság.²⁸¹ Az Európai Bíróság több más nemzetközi egyezményt is említett már ítéleteiben, így kifejtette, hogy a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya is azok közé az emberi jogok védelmére vonatkozó nemzetközi okmányok közé tartozik, amelyeket a Bíróság figyelembe vesz a közösségi jog általános elveinek alkalmazásakor.²⁸² A legújabb irányvonal az Európai Bíróság gyakorlatában, hogy már nem csupán az emberi jogi egyezményekre – elsősorban az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezményre – hivatkozik ítéleteiben, hanem figyelemmel van a Strasbourgi Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlatára, az általa adott értelmezésre is.²⁸³ A jogvédelem célja azonban nem mindig azonos, erre láthatunk példát a Grogan ügyben. A konkrét ügyben a szolgáltatások szabadságának és az információ terjesztés szabadságának elvi kérdései merültek fel olyan összefüggésben, hogy Írországból, ahol tilos a terhesség művi megszakítása, van-e lehetőség arra, hogy diákszervezetek angol klinikákon elvégzett művi abortuszok lehetőségéről, és a klinikák helyzetéről terjesszenek információkat. Az Európai Bíróság az ügyben felmerült kérdést nem az élethez való jog, hanem a szolgáltatás szabad nyújtása oldaláról közelítette, kimondta, hogy a gazdasági tevékenységekkel kapcsolatos információk nyújtása abban az esetben, ha az adott információkat nem egy gazdasági egység tulajdonosa nevében terjesztik, nem minősül szolgáltatás nyújtásának, hanem csupán a szólásszabadság megnyilvánulásának. Ebből következően nem ellentétes a közösségi joggal az, ha egy olyan tagállam, amelyben a terhesség művi megszakítása tilos, megtiltja a diákszervezetek számára, hogy a más tagállamokban lévő olyan klinikákról terjesszenek információkat, ahol terhességek művi megszakítását végzik.²⁸⁴ Erre a problémára villantott fényt a Kremzow eset is, ahol az Európai Bíróság úgy foglalt állást, hogy abban az esetben, ha a belföldi törvények olyan helyzetre vonatkoznak, amelyek nem esik a közösségi jog alkalmazási területére, akkor az Európai Bíróság az Európai Emberi Jogi Bíróság határozatára való hivatkozással nem adhatja meg az értelmező jellegű útmutatást a belföldi bíróság számára annak

²⁸¹ C-260/89. Elliniki Radiophonia Tileorassi AE v. Dimotiki Etairia Pliroforissis and Sotorios Kouvelas 1991 ECR I. 2925.

²⁸² Lásd például a C-374/87 Orkem v. Bizottság ügyben 1989. október 18-án hozott ítélet (1989 ECR 3283) 31. para, a C-297/88. és C-197/89 Dzodzi egyesített ügyekben 1990. október 18-án hozott ítélet (1990 ECR I-3763) 68. para és a C-249/96 Grant-ügyben 1998. február 17-én hozott ítélet (1998 ECR I-621) 44. para

²⁸³ C-540/03 Európai Parlament v. Európai Unió Tanácsa ügy 54. para

²⁸⁴ C-159/90. Society for the Protection of Unborn Children (Ireland) Ltd. (SPVC) v. Grogan 1991 ECR I. 4685

eldöntéséhez, hogy egy adott belföldi törvény összhangban van-e azokkal az alapvető jogokkal, így például az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló egyezményből származókkal.²⁸⁵

Az Európai Bíróság alapjogi elkötelezettségére kiváló példa a C-402/05. P. és C-415/05. P számú egyesített ügyekben 2008. szeptember 3-án hozott ítélete. A Bíróság kifejtette, hogy a közösségi jogi aktusok érvényességének az alapvető jogokra tekintettel történő felülvizsgálatát ugyanis az EK-Szerződésből, mint önálló jogrendszerből eredő alkotmányos garancia jogközösségben való kifejeződésének kell tekinteni. A közösségi bíróságoknak biztosítaniuk kell valamennyi közösségi jogi aktus jogszerűségének a közösségi jog általános elveinek szerves részét képező alapvető jogokra tekintettel történő, főszabály szerint teljes felülvizsgálatát.²⁸⁶

Az Európai Bíróság ítéleteiből nem csupán a jogvédelem erősségének szintjére vonatkozó elveket olvashatunk ki, hanem az egyes konkrét alapjogok tartalmára vonatkozóan is találunk útmutatót.²⁸⁷ Így a magánszféra védelme és az egyenlőség kérdése merült fel a Stauder ügyben, ahol az ügy alapját egy közösségi akció képezte, amelyben a rászorultaknak jóléti adományként olcsó vajot juttattak. Egy német törvény értelmében az így adományhoz jutó személynek a nevét és címét fel kellett tüntetnie egy szelvényen, amelyet le kellett adnia ahhoz, hogy a vajot megkapja. A panaszos kifogásolta, hogy ez az előírás az ő alapvető emberi jogainak megsértését jelenti, nevezetesen magánéletének védelmét és az egyenlő elbánást.²⁸⁸ A vallásszabadság kérdését érintette a Prais ügy, ahol a kérelmezők azt állították, hogy e jogukat sértették meg.²⁸⁹ A házasság és családi élet védelme került szóba a C-540/03 Európai Parlament v. Európai Unió Tanácsa ügyben,²⁹⁰ vagy például a Carpenter és Akrich ügyekben.²⁹¹ Ugyancsak alapjogi érintettségű a National Panasonic ügy is. Ebben az ügyben egy gazdasági társaságnál elvégzett Bizottsági vizsgálat jogszerűsége, illetve a vállalkozások alapvető jogainak, többek között a magánlakás védelmének kérdése

²⁸⁵ C-299/95. Kremzow 1997 ECR I. 2629.

²⁸⁶ C-402/05. P. és C-415/05. P. Yassin Abdullah Kadi és Al Barakaat International Foundation v. Tanács és Bizottság egyesített ügyekben 2008. szeptember 3-án hozott ítélet

²⁸⁷ Weller Mónika: Emberi jogok a luxembourgi bíróság gyakorlatában In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2005. (16. évf.) 2. sz. 64-75. p

²⁸⁸ C-29/69. Stauder v. Ulm 1969. ECR 419

²⁸⁹ C-130/75. Prais 1976. ECR 1589.

²⁹⁰ C-540/03 Európai Parlament v. Európai Unió Tanácsa 2006 ECR I-5769

²⁹¹ C-60/00 Carpenter 2002 ECR I-6279, C-109/01 Akrich 2003 ECR I-9607 59. para

merült fel.²⁹² Hasonló jellegű probléma, az üzleti helységek sérelmének tilalma merült fel merült fel egy másik versenyjogi esetben a Dow Benelux NV ügyben.²⁹³ A véleménynyilvánítás szabadsága kérdésével foglalkozik a már említett Elliniki Radiophonia Tileorassi AE ügy,²⁹⁴ továbbá a Laserdisken ApS v. Kulturministeriet ügyben 2006. szeptember 12-én hozott ítélet,²⁹⁵ vagy az ERT-ügyben 1991. június 18-án hozott ítélet.²⁹⁶ Az egyesülési szabadság kérdését érintette a Bosman,²⁹⁷ és a Montecatini ügy.²⁹⁸ Az Európai Bíróság azt is kifejtette több döntésében, hogy az egyesülési jog gyakorlása jogszerű indokok alapján korlátozható, amennyiben ezek a korlátozások a kitűzött célra tekintettel nem jelentenek aránytalan és elviselhetetlen beavatkozást, amely a jog lényegét veszélyeztetné.²⁹⁹ A tulajdon védelmének kérdései merültek fel a Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia és ERSA ügyben,³⁰⁰ az Alliance for Natural Health és társai ügyben,³⁰¹ továbbá a „terrorista-ügyek” néven elhíresült Yassin Abdullah Kadi és Al Barakaat International Foundation v. Tanács és Bizottság egyesített ügyekben.³⁰² A levéltitok sérthetlensége alapjogát vette górcső alá az Európai Bíróság az AM & S ügyben.³⁰³ A diszkrimináció tilalma kérdéseit vizsgálta az Európai Bíróság a S. Coleman és az Attridge Law, Steve Law közötti ügyben 2008. július 17-én hozott ítéletében.³⁰⁴ A férfiak és nők közötti diszkrimináció tilalma került terítékre a már többször idézett Defrenne II. ügyben.³⁰⁵ Az egészség- és környezetvédelem kérdései kerültek szóba az Európai Közösségek Bizottsága kontra Osztrák Köztársaság,³⁰⁶ továbbá az ADBHU,³⁰⁷ a Bizottság kontra Dánia,³⁰⁸ a. Outokumpu³⁰⁹ és a Bizottság kontra Tanács³¹⁰ ügyekben.

²⁹² C-136/79. National Panasonic (UK) Ltd. v. Commission 1980. ECR 2033

²⁹³ C-85/87. Dow Benelux NU 1989. ECR 3137.

²⁹⁴ C-260/89. Elliniki Radiophonia Tileorassi AE v. Dimotiki Etairia Pliroforissis and Sotorios Kouvelas 1991 ECR I-2925.

²⁹⁵ C-479/04 Laserdisken ApS v. Kulturministeriet 2006 ECR I-8089

²⁹⁶ C-260/89 ERT 1991 ECR I-2925 44. para

²⁹⁷ C-415/93 Bosman-ügy 1995 ECR I-4921 79. para

²⁹⁸ C-235/92 Montecatini v. Bizottság 1999 ECR I-4539 137. para

²⁹⁹ Lásd ebben az értelemben a Bíróság 5/88. sz. Wachauf-ügyben 1989. július 13-án hozott ítéletének 1989 ECR 2609 18. para, valamint a C-292/97. sz., Karlsson és társai ügyben 2000. április 13-án hozott ítéletének 2000 ECR I-2737. 45. para

³⁰⁰ C-347/03 Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia v. ERSA 2005 ECR I-3785 119. para

³⁰¹ C-154/04 és C-155/04 Alliance for Natural Health és társai 2005 ECR I-6451 126. para

³⁰² C-402/05. P. és C-415/05. P. Yassin Abdullah Kadi és Al Barakaat International Foundation v. Tanács és Bizottság egyesített ügyekben 2008. szeptember 3-án hozott ítélet

³⁰³ C-155/79 AM & S v. Bizottság 1982 ECR 1575

³⁰⁴ C-303/06 S. Coleman és az Attridge Law, Steve Law

³⁰⁵ C-43/75 Defrenne v. Sabena II 1976 ECR 455

³⁰⁶ C-320/03 Európai Közösségek Bizottsága v. Osztrák Köztársaság

³⁰⁷ C-240/83 ADBHU-ügy 1985 ECR 531 13. para

³⁰⁸ C-302/86 Bizottság v. Dánia 1988 ECR 4607 8. para

4.6.7. Az eljárási jogosítványok elve

A bíróság gyakorlatában egy jól elkülöníthető jogcsoportot képeznek az eljárási jogosítványok,³¹¹ melyekről terjedelmi okok miatt szintén csak példálózó felsorolásra szorítokozom. Megjegyzendő, hogy vannak szerzők, akik ezt e kört a jogelvelvek általános részében, nem pedig az alapjogok között tárgyalják,³¹² és arra is találunk példát, hogy jogállami garanciák összefoglaló cím alatt kerülnek bemutatásra az alapvetően eljárási garanciák.³¹³ A közösségi jog számos esetben teremt mind anyagi-jogi, mind eljárásjogi értelemben garanciákat a jogalanyok számára, ezt mind az elsődleges, mind a másodlagos jogalkotásban megnyilvánuló pozitív jogszabályi rendelkezésekkel teszi. Ugyanakkor szükségszerűnek tekinthető, hogy maradnak joghézagok a közösségi jogban, hiszen mint ahogy a belső jog sem képes valamennyi életviszonyra vonatkozóan, minden területet lefedő szabályozást adni, úgy a közösségi jog sem hézagmentesen szabályozó jogrendszer. Főként a jogérvényesítés gyakorlása során merülhetnek fel olyan problémák, amelyeket a közösségi jog tételes szabályai nem rendeznek, ezért különösen az eljárásjog tekintetében van különösen nagy fontossága a garanciális szabályok általános jogelvként való alkalmazásának. Néhány fontosabb eljárási garancia, ami az Európai Bíróság gyakorlatában már bevett hivatkozásnak tekinthető: a természetes igazságosság elve, amit nevezhetünk igazságos meghallgatáshoz való jognak is, az indoklási kötelezettség elve, a jog megfelelő eljáráshoz ezen belül is a védelemhez való jog.

4.6.7.1. Természetes igazságosság vagy az igazságos meghallgatáshoz való jog

A természetes igazságosság vagy az igazságos meghallgatáshoz való jog elvét a Bíróság a *Transocean Marine Paint Association v. Bizottság* ügyben hozott ítéletében fektette le.

³⁰⁹ C-213/96. sz. *Outokumpu*-ügy 1998 ECR I-1777 32. para

³¹⁰ C-176/03 *Bizottság v. Tanács* 2005 ECR I-7879 41. para

³¹¹ Ezzel a megközelítéssel találkozhatunk: Wopera Zsuzsa: *Eljárási jogelvek érvényesülése az Európai Bíróság gyakorlatában* In: *Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században* (Szerk: Harsági Viktória és Wopera Zsuzsa) hvgorac Budapest 2007 417-429. p.

³¹² Lásd: Steiner J.: *Textbook on EEC Law*. Blackstone Press Limited, 1988.

³¹³ Lásd: Szalayné Sándor Erzsébet: *Az Európai Unió közjogi alapjai I. kötet Dialóg Campus Kiadó Budapest-Pécs 2003 206 p.*

Az ügyben versenyjogi kérdések voltak érintve, nevezetesen a Bizottság hozott egy határozatot a panaszos Transocean Marine Paint Associationnal szemben oly módon, hogy nem adott lehetőséget a versenyszabályok megszegésével vádolt társaságnak írásbeli vagy szóbeli nyilatkozatai megtételére. A Bíróság az ügyben kimondta, hogy annak a személynek, akinek az érdekeit lényegesen érinti a hatóság (jelen esetben Bizottság) döntése, meg kell adni az alkalmat és lehetőséget, hogy ismertesse felfogását, érveit.³¹⁴ Ezt az elvet a bíróság megerősítette a Hoffmann La Roche and Co. AG v. Bizottság perben, ahol a Bíróság kimondta, hogy a meghallgatáshoz való jog biztosítása minden olyan perben, ahol szankciók, különösen bírság vagy ismételt bírság szabható ki, a közösségi jog fundamentális elve, amelyet tiszteletben kell tartani. Ebben az ügyben a Bíróság továbbment, és a tájékozott meghallgatás kérdéséről beszélt, ami az iratokba való betekintés garanciájával együtt takarja a meghallgatáshoz való jogot.³¹⁵ Ugyancsak érintette a meghallgatáshoz való jogra történő hivatkozást az Európai Bíróságnak a Bosmann ügyben³¹⁶ és a C-402/05. P. és C-415/05. P. Yassin Abdullah Kadi és Al Barakaat International Foundation egyesített ügyekben³¹⁷ hozott ítélete is.

4.6.7.2. Indokolási kötelezettség

Az eljárási jogosítványok közül egy másik fontos elv a döntéshozatalnál a hatóságok, bíróságok részéről az indoklás kötelezettsége, valamint a hatékony jogorvoslat biztosításának kötelezettsége. Ez a kötelezettség került kimondásra a M. Heylens esetben. Ebben az ügyben egy hivatásos belga futballedző volt a vádlott egy büntetőjogi perben, amelyet a francia futballedzők egyesülete az UNECTEF indított ellene amiatt, hogy Lille-ben hivatásos edzőként működött a szükséges francia oklevél, vagy annak a francia kormány által elismert megfelelője nélkül. Az Európai Bíróság úgy foglalt állást, hogy a munkavállalók szabad mozgásának a joga, amelyet a Szerződés biztosít, megkívánja, hogy egy olyan döntés ellen, amely valamely feltétel hiányára hivatkozással elutasítja e jog gyakorlását, lehetőséget kell biztosítani jogorvoslatra, ami lehetővé teszi, hogy ennek a döntésnek a jogszerűségét megteremtse a közösségi jogra

³¹⁴ C-17/74. Transocean Marine Paint Association v. Commission 1974. ECR 1063.

³¹⁵ C-85/76. Hoffman-La Roche and Co.A.G.v.Bizottság 1979.ECR 461.

³¹⁶ C-415/93. Union Royale Belge des Sociétés de Football Association v. Bosman 1995. ECR I- 4921.

³¹⁷ C-402/05. P. és C-415/05. P. Yassin Abdullah Kadi és Al Barakaat International Foundation v. Tanács és Bizottság egyesített ügyekben 2008. szeptember 3-án hozott ítélet

való tekintettel, és hogy az érintett személyt tájékoztatni kell az okokról, amelyeken a döntés alapult.³¹⁸

4.6.7.3. Fair eljárás

Ebből a jogesetből is kiolvasható továbbá a megfelelő, fair eljáráshoz való jog elve, amely tulajdonképpen szerves folytatása annak a jogosultságnak, hogy a döntés érintettjének tájékoztatást kell kapnia a döntés okairól. A megfelelő eljáráshoz való elv magában foglalja a jogsérelem esetén bírósághoz való fordulás jogát, illetőleg a jogorvoslattal élés lehetőségének jogát is. Ennek az elvnek a kimondása azért fontos, mert a közösségi jog így olyan minimális követelményeket támaszt a nemzeti jogrenddel szemben, amelyek célja, hogy biztosítsa a jogorvoslatok és eljárások elérhetőségét a magánszemélyek részére, így ők nemzeti bíróságaikon keresztül érvényesíthetik közösségi jogaikat. Ez az ubi ius ibi remedium logikája, amely több Európai Bírósági jogesetből adódóan messzemenő következményekkel bír. E tárgykörben különösen nagy jelentőségűnek tekinthető a *Brasseur du Pêcheur és Factortame III.* egyesített ügyben hozott Európai Bírósági döntés. A megfelelő eljáráshoz való jog azt a kötelezettséget is jelenti a tagállamok számára, hogy nem tehetik a jog érvényesítést túlzottan nehézé vagy esetlegesen lehetetlenné a jogalanyok számára.³¹⁹ A hatékony bírói ellenőrzés elvével függ össze a *Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary* eset is. Ennek az ügynek az alapja az volt, hogy a RUC nem volt hajlandó megújítani szerződését tartalékos állományú nőtagjaival. Mrs. Johnston, aki már évek óta főállású tagja volt a tartalékos állománynak, megszerette volna újítani szerződését és megtámadta az elutasító döntést azzal, hogy az diszkriminatív, és megsérti a 76/207. számú EGK irányelvet, amely egyenlő elbánást ír elő férfiakkal és nőkkel szemben a munkavállalással kapcsolatos minden kérdésben. Az elutasító döntést közrendi és közbiztonsági okokra történő hivatkozással a rendőrfőnök hozta meg, azaz bírósági jogorvoslati lehetőséget a panaszos számára a nemzeti jogszabályok nem tettek lehetővé. Az Európai Bíróság az elé került ügyben leszögezte, hogy a tagállamok feladata az, hogy hatékony bírói ellenőrzést biztosítsanak avégből, hogy a közösségi jog alkalmazható előírásai és az ország azon törvényei összhangban

³¹⁸ C-222/86. *Union Nationale des Entraîneurs et Cadres Techniques Professionnels du Football (UNECTEF) v. Heylens Fenti* esetet idézi Steiner J.: i.m. 62. o.

³¹⁹ C-208/90. *Emmot* 1991. ECR I- 4269; C-338/91. *Steenhorst-Neerings* 1993. ECR I.-5475.

legyenek, amelyeknek az a célja, hogy érvényt szerezzenek az irányelvben biztosított jogoknak.³²⁰

4.6.7.4. Védelemhez való jog

A védelemhez való jog, mint a megfelelő eljáráshoz való jogosultság része került megfogalmazásra az Európai Bíróság gyakorlatában. Ennek a jogelvnek a kimunkálására például a Dow Benelux NV ügyben került sor. Ebben az ügyben a bíróság kimondta, hogy a védelemhez való jog az alapelvek egyike, és ezért nemcsak az olyan közigazgatási eljárások során kell biztosítani, amelyek büntetések kiszabását eredményezhetik, hanem az olyan előzetes tájékozódások során is, mint amilyen egy rendelet alapján lefolytatott kivizsgálás, amelyik egyébként döntő jelentőségű lehet az olyan vállalatok tisztességtelen tevékenységével kapcsolatos bizonyítékok beszerzése terén, amelyekért a vállalatok felelősségre vonhatók.³²¹

4.6.8. Az Alapjogi Chartában az igazságszolgáltatással kapcsolatban megemlített jogok

Az igazságszolgáltatáshoz való hozzájutás szempontjából nagy jelentősége van az Alapjogi Charta igazságszolgáltatással kapcsolatban megemlített jogainak,³²² amelyek között a hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jog (47. cikk), az ártatlanság véelme és a védelemhez való jog (48. cikk), a bűncselekmények és büntetések törvényességének és arányosságának elvei (49. cikk), a kétszeres eljárás alá vonás és a kétszeres büntetés tilalma (50. cikk) vannak felsorolva. Véleményem szerint azonban az igazságszolgáltatással kapcsolatos, Chartában felsorolt jogok nem azonosíthatók az igazságszolgáltatáshoz és jogvédelemhez való hatékony hozzáféréssel. Ez utóbbit feltétlenül tágabb értelemben kell használni.

4.6.8.1. A hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jog

³²⁰ C-222/84. Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary 1986 ECR 1651

³²¹ C-85/87. Dow Benelux NU/ECR 1989 ECR 3137

³²² Ezzel a kérdéssel foglalkozik például: Árva Zsuzsanna: Az igazságszolgáltatással kapcsolatos jogok az Európai Unióban In: Jogelméleti Szemle 2005/3 szám

A jogvédelem szempontjából kiemelkedő elvi jelentősége van Chartában szabályozott alapjogok közül a hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jognak. E jog közelebbi tartalmát az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezmény fényében – és az Európai Bíróság által megkezdett úton haladva a Strasbourg-i Emberi Jogi Bíróság által adott értelmezésre is figyelemmel - kell vizsgálni, különös tekintettel arra az elvre, mely szerint amennyiben a Charta olyan jogokat tartalmaz, amelyek megfelelnek az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményben biztosított jogoknak, akkor e jogok tartalmát és terjedelmét azonosnak kell tekinteni azokkal.³²³ Erre az alkalmazási és értelmezési elvre figyelemmel ki kell jelenteni, hogy a hatékony jogorvoslat (effective remedy) közösségi jogi értelemben nem egyszerűen fellebbezhetőséget jelent. Részletesen e kérdésről a közvetlenül a közösségi jogon alapuló igényérvényesítés körében lesz szó. A fair eljárás követelménye az alábbi elemeket foglalja magában: az ügyet elbíráló igazságszolgáltatási szervet jogszabálynak kell létrehozni (törvény által megelőzően létrehozott), az eljáró bíró nem utasítható (független), az eljáró bírónak részrehajlástól mentesen (pártatlanul) tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül kell tárgyalnia és elbírálnia az ügyet. Feltétel továbbá, hogy a fél számára biztosítani kell a lehetőséget tanácsadás, védelem és képviselet igénybeviteléhez, szükség esetén a költségek előlegezése, vagy állam általi átvállalása mellett. A bírósággal kapcsolatos követelmények kizárják a nem a Rule of law szabálya szerint létrehozott, valamiféle különbíróságok joghatóságát. Ugyanígy nincs lehetőség a törvényes hatásköri és illetékességi szabályok félretételére sem. A német jogirodalom ezt a kérdéskört a törvényes bíróhoz való jog körében tárgyalja, amibe még bizonyos ügyelosztási rendre, szignálásra vonatkozó szabályok is beleértendők.³²⁴ A hatalmi ágak szétválasztása folytán³²⁵ nincs lehetőség arra sem, hogy akár a jogalkotó, akár a végrehajtó hatalom befolyásolja a bírói döntések meghozatalát. A pártatlanság követelménye azt követeli meg, hogy a bíró minden, ügyön kívüli körülménytől függetlenül magát, ítélezése legyen objektív és elfogulatlan. Ennek mind az eljárás lefolytatása, mind a bizonyítékok okszerű, logikus, ellentmondásmentes mérlegelése körében érvényesülnie kell. A pártatlanság az igazságszolgáltatásba vetett bizalom

³²³ Alapjogi Charta 52. cikk

³²⁴ Lásd erről a kérdésről részletesen: Osztovits András: A törvényes bíróhoz való jog a német szövetségi és az osztrák Alkotmánybíróságok joggyakorlatában In: Jogtudományi közlöny, 2005. (60. évf.) 10. sz. 420-429. p.

³²⁵ Az ezzel kapcsolatos teóriákra utalást lásd a bevezető részben

megnyilvánulása, így a bírói magatartás szubjektív oldalának is meg kell felelnie e követelményeknek. (Ezt szokták röviden úgy megfogalmazni, hogy nem csak objektíve kell elfogulatlannak lenni, hanem a látszatnak is a pártatlanságot kell alátámasztania, más szóval nem elég pártatlannak lenni, hanem annak „látszatát” is meg kell őrizni. Ez a kérdés a bírói magatartás, viselkedés, kommunikáció és metakommunikáció, a bírói etika kérdéseit is felveti, ezek mélyebb elemzése azonban túlmegy a mostani téma szorosabb ismertetésén.³²⁶)

A fair eljárás – az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezmény 6. cikkében foglaltakra, valamint az ennek értelmezése körében született Strasbourgi Emberi Jogi Bíróság gyakorlatára is figyelemmel – azt foglalja magában, hogy jogsérelem esetén a bírói út megnyitásával, a fegyveregyenlőség elvének tiszteletben tartása³²⁷ mellett a felek eljárási jogait (a legfontosabbak: meghallgatáshoz, bizonyítékok előterjesztéséhez, iratbetekintéshez való jog) garantálva kell az eljárást lefolytatni. A nyilvánosság valójában a transzparencia megnyilvánulásának követelménye. Az átláthatóság a bírósági eljárások során a tárgyalás lefolytatásának és az ítélet kihirdetésének nyilvánosságával biztosítható, amely csak kivételesen, kellő indokkal korlátozható. Az eljárás hosszával kapcsolatosan a rule of reason szabályának kell érvényesülnie.³²⁸ Mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a jogviták ne húzódjanak el. Az ésszerű határidő betartására vonatkozóan kiterjedt közösségi ítélkezési gyakorlat létezik, melyben az ésszerű határidő fogalma alkalmazásra került. Az ésszerű határidő betartását a közösségi bíróság mindenekelőtt mint olyan feltételt elemezte, mely lehetővé teszi a közösségi jog egyes általános elvei – mint többek között a bizalomvédelem védelmének elve, a jogbiztonság elve, a védelemhez való jog elvének védelme és a tisztességes eljáráshoz való jog – esetleges megsértésének megállapítását, valamint mint olyan feltételt, mely lehetővé teszi annak értékelését, hogy a közösségi intézmények és szervek működése megfelelő-e a gondos ügyintézés szabályának.³²⁹ Különösen az ún. szenzibilis ügyek esetén az eljárások gyorsítására kell törekedni – akár különleges eljárási szabályok

³²⁶ Érdekes elméleti megközelítésekkel találkozunk például a modern jogelméleti teóriákban, például a skandináv realizmus vagy Erlich „élő jog” tanaiban

³²⁷ C-155/79. AM & S Europe v. Bizottság 1982 ECR 1575.

³²⁸ Lásd az ezzel kapcsolatos követelményeket analógiával az Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (84) 5 számú Ajánlásában az igazságszolgáltatás működését elősegítő polgári eljárásjogi irányelvekről, mely 1984. február 28-án a miniszteri megbízottak 367. ülésén került elfogadásra

³²⁹ T-213/95 és T-18/96 SCK és FNK Bizottság egyesített ügyek 1997 ECR II-1739. 56. para; C-113/04 Technische Unie v. Bizottság 2007 ECR I-8831. 40. para

megalkotásával. A tanácsadás, védelem és képviselő igénybevételéhez megfelelő eszközöket meg kell teremteni akkor is, ha a fél a költségek előlegezésére, viselésére nem képes. Meg kell jegyezni, hogy a polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés keretében hozott harmonizációs lépésekkel, továbbá a sürgősségi előzetes döntéshozatali eljárás sajátos szabályainak megteremtésével az Európai Unió joga törekszik a fair eljárás megvalósulása követelményeinek megvalósítására, amelyekről a későbbiek során még részletesebben is szó lesz.

4.4.8.2. A büntetőeljárás klasszikus elvei

A 48-50. cikkekben szabályozott alapjogok a büntetőeljárás klasszikus elvei.³³⁰ Ezek közül első az ártatlanság védelme és a védelemhez való jog. Az ártatlanság védelme azt jelenti, hogy minden gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították. Ellentétes ezzel egy eljárást befejező határozatban tett bármilyen olyan formális megállapítás, vagy bármilyen olyan utalás, amely egy adott jogsértéssel gyanúsított személy felelősségére vonatkozik, ha ez a személy nem élhetett a szokásos módon lefolytatott és az ellenérvek megalapozottságáról hozott határozathoz vezető eljárás keretében a védelemhez való jog gyakorlása érdekében általában biztosított összes garanciával.³³¹ Az ártatlanság védelme érvényesül a vállalkozásokra irányadó versenyszabályok megsértésével kapcsolatos és esetleg bírság vagy kényszerítő bírság kiszabásával végződő eljárásokban is.³³² A védelemhez való jog kérdésével is sokat foglalkozott a Bíróság, így kifejtette, hogy az része a kontradiktórius eljárás elvének, amely a közösségi jog alapvető elvének minősül. A védelemhez való jog megköveteli, hogy minden típusú (közigazgatási, bírósági) jogalkalmazási eljárás során az érintetteknek lehetőségük legyen kifejteni álláspontjukat a tényállás, és a hivatkozott körülmények valószerűségéről és jelentőségéről, valamint a másik fél állításának alátámasztására

³³⁰ Ezzel a témával részletesen foglalkozik: Karsai Krisztina: Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései – Budapest KJK-Kerszöv 2004; Karsai Krisztina: Az Európai Bíróság büntetőjogi ítélkezése Szegedi Európa-jogi szakkönyvtár Szeged JATEPress, 2007.; Czine Ágnes-Szabó Sándor-villányi József: Az előzetes döntéshozatali eljárás a büntető ügyszakban Budapest, hvgorac, 2006

³³¹ T-22/02. és T-23/02 Sumitomo Chemical és Sumika Fine Chemicals v. Bizottság 2005 ECR II-4065 106. para

³³² C-199/92 Hüls v. Bizottság 1999 ECR I-4287 150. para; T-67/00, T-68/00, T-71/00. és T-78/00 JFE Engineering és társai v. Bizottság egyesített ügyek 2004 ECR II-2501178. para; a fenti pontban hivatkozott Sumitomo Chemical és Sumika Fine Chemicals v. Bizottság ügyben hozott ítélet 104. és 105. para

felhasznált dokumentumokról.³³³ A bűncselekmények és büntetések törvényességének és arányosságának elvei (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) a jogbiztonság elvének folyományát képezik.³³⁴ Az elv többek között megköveteli, hogy a jogalanyok számára a közösségi jogszabály egyértelmű, alkalmazását illetően pedig kiszámítható legyen, így az olyan szabályozást illetően, amely pénzügyi következményeket válthat ki, az egyértelműség és előreláthatóság követelménye olyan kötelezettségnek minősül, amelyet – annak érdekében, hogy az érdekeltek számára lehetővé tegye az őket terhelő kötelezettségek terjedelmének pontos megismerését – különösen szigorúan kell venni.³³⁵ A Bíróság ítélkezési gyakorlatából következően a büntetések törvényességének elve megköveteli többek között, hogy minden közösségi szabályozás, különösen amikor szankciót szab ki, vagy enged kiszabni, világos és pontos legyen annak érdekében, hogy az érintett személyek egyértelműen megismerhessék az abból eredő jogait és kötelezettségeket, és ennek megfelelően megtehessek intézkedéseiket.³³⁶ Ez a tagállamok alkotmányos hagyományainak részét képező elv, amelyet több nemzetközi egyezmény is megfogalmaz, többek között az emberi jogok európai egyezményének 7. cikke, mind a büntetőjogi jellegű szabályokra, mind pedig a közigazgatási szankciókat kiszabó vagy azt engedélyező, sajátos közigazgatási intézkedésekre kötelezően.³³⁷ Az elv nem csupán a bűncselekmény tényállási elemeit megfogalmazó szabályokra alkalmazandó, hanem az előzőek megsértéséből következő következményeket meghatározó szabályokra is.³³⁸ Ebben a vonatkozásban hivatkozni kell arra, hogy az emberi jogok európai egyezménye 7. cikkének (1) bekezdése értelmében: „Senkit sem szabad elítélni olyan cselekményért vagy mulasztásért, amely elkövetése idején a hazai vagy nemzetközi jog alapján nem volt bűncselekmény. Ugyancsak nem lehet a bűncselekmény elkövetése idején alkalmazható büntetésnél súlyosabb büntetést kiszabni.” Az Emberi Jogok Európai Bírósága szerint ebből a rendelkezésből következik, hogy a törvénynek világosan meg kell határoznia a

³³³ C-17/74 *Transocean Marine Paint Association v. Bizottság* 1974 ECR 1063 15. para; C-100/80–103/80 *Musique Diffusion française és társai v. Bizottság* egyesített ügyek 1983 ECR 1825 10. para; C-68/94. és C-30/95. *Franciaország és társai v. Bizottság*, ún. „Kali & Salz” egyesített ügyek 1998 ECR I-1375 174. para; C-204/00, C-205/00, C-211/00, C-213/00, C-217/00 és C-219/00 *Aalborg Portland és társai v. Bizottság* egyesített ügyek 2004 ECR I-123 66. para

³³⁴ C-212/80.–217/80 *Salumi és társai* ügy 1981 ECR 2735. 10. para, és C-70/83 *Kloppenburger-ügy* 1984 ECR 1075 11. para

³³⁵ C-30/89 *Bizottság v. Franciaország* 1990 ECR I-691. 23. para

³³⁶ C-169/80 *Gondrand Frères és Garancini* 1981 ECR 1931. 17. para; C-143/93 *van Es Douane Agenten* 1996 ECR I-431. 27. para

³³⁷ C-137/85 *Maizena* 1987 ECR 4587 14-15. para

³³⁸ C-74/95. és C-129/95 *X* egyesített ügyek 1996 ECR I-6609 22 és 25. para

bűncselekményeket, és az azokat megtorló büntetéseket. Ez a feltétel akkor teljesül, ha a jogalany a vonatkozó rendelkezés szövegéből vagy szükség esetén a bíróságok által nyújtott értelmezés alapján tisztában lehet azzal, hogy mely cselekedetek vagy mulasztások alapozzák meg a büntetőjogi felelősségét.³³⁹ A kétszeres eljárás alá vonás és a kétszeres büntetés tilalma a klasszikus büntetőjogi elv, a ne bis in idem érvényesülését jelenti. Ezt az elvet az Európai Bíróság több ítéletében is elemezte.³⁴⁰ Az elv lényege abban foglalható össze, hogy ha valakit egy bűncselekmény kapcsán már jogerősen felmentettek vagy elítéltek, e személlyel szemben ugyanezen bűncselekmény miatt nem folytatható büntetőeljárás, és vele szemben büntetést nem szabható ki.³⁴¹ Az ilyen ügyekben döntő kérdés az ugyanazon ügy fogalma.³⁴²

4.6.9. A jövő kérdései

Az alapjogok Unión belüli védelme bonyolult kérdéseket vet fel, melyekre ma még nem pontosan tudjuk megadni a válaszokat. A Reformszerződés hatályba lépése esetén valószínűleg elkerülhetetlen lesz a Strasbourgi Emberi Jogi Bíróság és a közösségi bíróságok közötti viszonyrendszert tisztázni. A 90-es évek elején, amikor először erősödtek fel az Alapjogi Charta megalkotásának és az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezményhez való csatlakozással kapcsolatos jogirodalmi viták, érdekes tanulmány látott napvilágot, melynek csipkerózsika álmából való ébredése, az ott felvetett problémák újbóli napirendre kerülése megtörténhet. A tanulmányban Lenaerts az emberi jogok védelmét koncentrikus körök mentén látta elképzelhetőnek úgy, hogy a legbelső körbe az Emberi Jogok Európai Konvenciója kerülne, a következő körben az Európa-jognak az Európai Bíróság tevékenysége alapján kialakult általános jogelvei kapnának helyet, és a harmadikban lennének megtalálhatók azok a jogok, amelyek az európai állampolgársághoz kapcsolódnak. A negyedik egyben legkülső körben az olyan jogok kerülnének felsorolásra, amelyek analógiával élve az emberi jogok második és harmadik generációjába tartozó jogokkal mutatnak leginkább hasonlóságot, azaz

³³⁹ Az EJEK, 2000. június 22-i Coëme kontra Belgium ítélet, Ítéletek és Határozatok Tára, 2000-VII, 145. §

³⁴⁰ Viszonylag friss határozat született 2008. július 18-án a C-288/05 Jürgen Kretzinger v. Hauptzollamt Augsburg ügyben; ezen túl lásd például: C-289/04 Showa Denko v. Bizottság 2006 ECR I-5859 50-63. para, és C-308/04 SGL Carbon v. Bizottság 2006 ECR I-5977 26-39. para

³⁴¹ C-187/01. és C-385/01 Gözütok és Brügge egyesített ügyek 2003 ECR I-1345. 38. para

³⁴² C-288/05 Jürgen Kretzinger v. Hauptzollamt Augsburg

valamennyi jog biztosításához tagállami, esetleg közösségi aktív közreműködésre lenne szükség. Ilyen jogok a különösen érzékeny gazdasági, szociális, kulturális jogok, illetve olyan új típusú jogok, mint például az egészséges és tiszta környezethez való jog és egyéb globális jellegű jogok. A koncentrikus jogvédelem következtében a közösségi jog akár magasabb szintű védelmet lenne képes biztosítani, mint a Konvenció önmagában. Ugyancsak előnyt jelentene, hogy az egyes jogcsoportok számára a jövőbeli fejlődés, mozgás lehetősége biztosított lenne, hiszen a centrum felé haladva a koncentrikus körökön belül egyre nagyobb jogvédelem biztosítására nyílna lehetőség. A Közösség bíróságai vonatkozásában a külső kontroll jogi kereteinek pontos meghatározása lehetőséget teremtene arra, hogy a jelenleg egymás mellett működő két szervezetrendszer interpretációja ugyanolyan legyen, de legalábbis ne legyen egymással ellentétes. A Lenaerts modell két lehetőséget különböztet meg az egyik eset az indirekt közösségi eljárás (*administration communautaire indirecte*), míg a másik eset a közvetlen közösségi eljárás (*administration communautaire directe*). Az első esetben az alapjog állítólagos megsértésének vizsgálata a nemzeti bíróság előtt kezdődik, úgy, hogy az állítólagos jogsértést a tagállam követte el olyan ügyben, amely egyben a közösségi jog hatálya alá tartozik. Ez esetben a nemzeti bíróságnak arra nyílik lehetősége, hogy megkeresse az Európai Bíróságot azzal a kérelemmel, vizsgálja meg a hivatkozott intézkedés összeegyeztethető-e a közösségi jog fényében az Emberi Jogok Európai Konvenciójával. Az előzetes vélemény figyelembevételével a nemzeti bíróság ügydöntő határozatot hoz, és a szükséges valamennyi fellebbezési fórum kimerítése után a panaszosnak lehetősége nyílik a Strasbourgi Emberi Jogi Bírósághoz fordulni, ahol a tagállam, mint panaszolt, és a sérelmet szenvedő magánfél között zajlik a vita. Abban az esetben, amennyiben a Strasbourgi Bíróság az előtte folyó ügyben a panaszos magánfélnek adna igazat, úgy a Konvencióhoz való csatlakozás esetén, miután a Konvenció is részét képezné a közösség elsődleges jogának, így mintegy a Közösség alkotmánya alapján a Strasbourgi Bíróság által hozott ítélet legalábbis iránymutatónak lenne tekintendő az Európai Bíróság gyakorlatában is. A második esetkör az, amikor az alapjogok sérelme az Európai Bíróság előtti eljárásban (esetleg az Elsőfokú Bíróság előtti eljárásban) úgy merül fel, hogy az eljárásban nincsenek magánfelek, hanem csak a Közösség intézményei, illetőleg tagállamok vesznek abban részt. Miután ez esetben nemzeti jogalkalmazó intézmények az eljárásban semmilyen formában nem vesznek részt, így nem születhet olyan nemzeti bírósági ítélet, amely ellen az egyébként alapjogában sértett fél az Emberi Jogi Bírósághoz fordulhatna. Erre azt a megoldási

módot javasolja, hogy egy korlátozott eljárási hidat kellene építeni a két elkülönülő európai szupranacionális jogrendszer között oly módon, hogy az Európai Bíróság és az Elsőfokú Bíróság számára jogosultság és nem kötelezettség teremtődne arra, hogy esetlegesen egy quasi előzetes véleményt kérjen a Strasbourgi Emberi Jogi Bíróságtól a Konvencióban szabályozott alapvető jog értelmezésével kapcsolatosan.³⁴³

A szakirodalomban figyelemre méltó reformjavaslatokat fogalmazott meg Lord Slynn of Hadley általában az Európai Bíróság szerepéről és jövőjéről. Ezek az elképzelések, alapjogi szemüvegen nézve a kérdést, jól adaptálhatók a jövő kihívásaiként is. Megoldási lehetőségként kínálkozik egy új bírósági struktúra létrehozása oly módon, hogy a közösségi bírósági rendszer reformja egy szövetségi bírósági szisztéma mintájára valósulna meg. Ez egyértelműen magával hozhatná az Európai Bíróság alkotmánybírósági funkciójának erősödését. Egy másik megoldási javaslat a közösségi regionális bíróságok felállítása azzal, hogy a jelenlegi Európai Bíróság European High Court of Justice-ként a jogegységesítés közösségen belüli feladatát továbbra is ellátná, így az értelmezési kérdésekben továbbra is egy centrumú maradna a közösségi jog. Felmerülhet több új speciális bíróság, vagy új speciális tanácsok felállítása, így a különleges, jól elhatárolható szakterületekkel foglalkozó új közösségi bíróságok, vagy közösségi bírósági tanácsok nagymértékben tudnák tehermentesíteni a jelenleg igen nagy leterheltséggel küszködő Európai Bíróságot és az Elsőfokú Bíróságot.³⁴⁴ Új modell lehetne a hatáskör elosztási szabályok megváltoztatása is azzal, hogy a nemzeti bíróságok nagyobb szerepet kaphatnának a közösségi jog alkalmazásában. Ez óhatatlanul a nemzeti bíróságok közösségi jellegének erősítéséhez vezetne.³⁴⁵ Ugyancsak elképzelhető lenne egy reform az Elsőfokú Bíróság hatáskörének kiterjesztésével és az Európai Bíróság által hozott ítéletek - különösen alapjogi

³⁴³ Lásd: Lenaerts, K.: Fundamental Rights to be included in a Community Catalogue. *European Law Review* 1991. 367-390. p.

³⁴⁴ A Curia éves jelentése szerint 2007-ben az Európai Bíróságra 580 ügy érkezett, befejezett ügyek száma 570, folyamatban maradt 741. Az Elsőfokú Bíróságra 522 ügy érkezett, befejezett ügyek száma 397, folyamatban maradt 1154. Szembetűnő, hogy az Elsőfokú Bíróság felállításával javult az Európai Bíróság helyzete, azonban a Közzolgálati Törvényszék mellett szükség lenne más bírói külön tanács felállítására is az Elsőfokú Bíróság növekvő ügyhátralékának csökkentésére. Folyamatosan növekvő tendenciát mutat a szellemi tulajdonnal kapcsolatos perek száma, a 2005-ben érkezett ilyen ügyek száma 98 volt, 2006-ban 143, míg 2007-ben 168. A jól elhatárolható speciális jogterületre célszerű lenne új külön tanácsot alakítani, ugyanis az egyéb keresetek számában is folyamatos emelkedést lehet látni (193, 244, 296) – talán éppen a növekvő jogérvényesítési lehetőségek megnyílásának köszönhetően.

³⁴⁵ Lásd erről részletesen: Lord Slynn of Hadley: The role and future of the European Court of Justice. A Report of the EC Advisory Board of the British Institute Chaired by the Rt. Hon. the Lord Slynn of Hadley. The British Institute of International and Comparative Law. 1996.

kérdésekkel foglalkozó területen - precedens jellegének erősítése is. Változások mindenképpen nagyon lényegesek lennének abból az alapjogi szempontból, hogy jelenleg az Európai Bíróság és az Esőfokú Bíróság előtti eljárások időtartama lényegesen lerövidülhetne. Önmagában ugyanis az is jelentős alapjogi sérelemnek minősülhet, ha az eljárás évekig húzódik.

5. A jogvédelem bíróságon kívüli eszközei

5.1. Az Európai Ombudsman

Az alapjogok védelme tekintetében fontos állomás volt az Európai Ombudsman intézményének³⁴⁶ közösségi jogba történő bevezetése.³⁴⁷ Az Európai Ombudsman az uniós polgárok, illetve a tagállamokban huzamosabb ideje tartózkodó természetes vagy jogi személyek által előterjesztett panaszok kivizsgálására jogosult. Feladatkörébe a közösségi intézmények, szervek tevékenységével összefüggő visszásságokra vonatkozó panaszok kivizsgálása tartozik.³⁴⁸ Az Európai Parlament 1995-ben választotta meg az első Európai Ombudsmant. A tisztséget jelenleg Nikiforos Diamandouros, a korábbi görög nemzeti ombudsman tölti be. Az irodájába havonta több mint 300 panasz érkezik, és 2006-ban a panaszosok mintegy 75%-ának tudott segíteni.³⁴⁹ Az Európai Ombudsman az Európai Unió intézményeinek és szerveinek hivatali visszásságaira vonatkozó panaszokat jogosult kivizsgálni,³⁵⁰ ezzel az Ombudsman az alapjogi jogvédelem egyik fontos eszköze. Munkája szempontjából nagy jelentőséggel bír az Európai Unió Alapjogi Chartája, amely felsorolja, hogy az uniós állampolgárok milyen jogokkal rendelkeznek. Az Európai Ombudsman minden olyan ügyben jogosult vizsgálatot folytatni, ami a nem megfelelő hivatali ügyintézészt jelenti. Annak meghatározására, hogy mit tekintünk nem megfelelő hivatali magatartásnak, elkészült a

³⁴⁶ Somody Bernadette: Az Európai Unió ombudsmanja In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2003. (14. évf.) 3. sz. 110-119. p.

³⁴⁷ Fridery Réka: Az Európai Ombudsman mint vitarendező fórum In: Állam és jogtudomány, 2006. (47. évf.) 2. sz. 291-316. p.

³⁴⁸ Söderman, Jacob: Az Európai Ombudsman - az állampolgárok szolgálatában In: Európai jog 2001. (1. évf.) 4. sz. 3-7. p.

³⁴⁹ A statisztika az Európai Ombudsman honlapján közzétett adatközlésen alapszik

³⁵⁰ Az EK Szerződés 195. cikkével és az Európai Ombudsman alapokmányával összhangban. Az Európai Ombudsman alapokmányát elfogadta a Parlament 1994. március 9-i határozatával (HL L 113. szám, 1994. 05. 04., 15. p.) módosította a Parlament 2002. március 14-i a 12. és a 16. cikket hatályon kívül helyező határozatával (HL L 92. szám, 2002.04. 09. 13. p.).

helyes hivatali magatartás európai kódexe.³⁵¹ Ebben megfogalmazódik, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit az Unió intézményei és szervei pártatlanul, tisztességes módon és ésszerű határidőn belül elintézzék. Ez a jog magában foglalja mindenkinek a jogát arra, hogy az őt esetlegesen hátrányosan érintő egyedi intézkedések meghozatala előtt meghallgassák, hogy a róla vezetett nyilvántartásba – a bizalmas adatkezeléshez, valamint a szakmai és üzleti titokhoz fűződő jogos érdekek tiszteletben tartása mellett – betekintszen, az igazgatási szervek azon kötelezettségét, hogy döntéseiket megindokolják. Mindenkinek joga van arra is, hogy a szerződések nyelveinek valamelyikén írásban forduljon az Unió intézményeihez, és ugyanazon a nyelven kapjon választ. Hivatali visszasságnak az minősül, ha egy közjogi szerv elmulasztja a rávonatkozó szabálynak, vagy elvnek a megfelelő alkalmazását. Az európai intézmények a nyilvánossággal fenntartott kapcsolataik során kötelesek tiszteletben tartani a helyes hivatali magatartás elveit. A tisztviselő köteles különös gondot fordítani arra, hogy a magánszemélyek jogait vagy érdekeit érintő határozatok megfelelő jogalappal rendelkezzenek, illetve azok tartalma megfeleljen a közösségi jognak. A határozatok meghozatala során a tisztviselő köteles biztosítani az egyenlő elbánás elvének tiszteletben tartását, és ha az elbánásban bármilyen eltérés mutatkozik, a tisztviselő köteles az adott eset objektív, releváns jellemzőivel az eltérést alátámasztani. A tisztviselő köteles különösen a nemzetiségen, nemem, fajon, bőrszínen, etnikai, vagy társadalmi hovatartozáson, genetikai jellemzőkön, nyelven, valláson, vagy hiten, politikai vagy egyéb meggyőződésen, nemzeti kisebbségi hovatartozáson, tulajdonon, születésen, fogyatékoságon, koron, vagy szexuális beállítottságon alapuló valamennyi indokolatlan diszkriminációt elkerülni. A határozatok meghozatala során a tisztviselőnek biztosítani kell, hogy a meghozott intézkedések arányosak legyenek az elérni kívánt céllal. A polgári jogok korlátozását lehetőség szerint köteles elkerülni abban az esetben, ha e korlátozások nincsenek ésszerű kapcsolatban az elérni kívánt intézkedés céljával. A határozatok meghozatala során a tisztviselőnek tiszteletben kell tartania a magánszemélyek érdekeit, továbbá ezen érdekek és az általános közérdek közötti egyensúly elvét is. Hatásköröket kizárólag abból a célból lehet gyakorolni, amelyekre a vonatkozó rendelkezések felhatalmazást adnak. Így tilos a hatalommal való visszaélés. A tisztviselőnek pártatlanul és függetlenül kell eljárnia, tartózkodni kell valamennyi önkényes intézkedéstől, valamint a bármilyen indokkal alkalmazott

³⁵¹ A Kódexet elfogadta az Európai Parlament 2001. szeptember 6-i határozatával, közzétéve nyomtatásban 2005. Brüsszel

megkülönböztetett elbánástól. A határozatok meghozatala során az objektivitás követelményeit kell érvényesíteni. Köteles a tisztviselő következetesen eljárni, ami azt jelenti, hogy az intézmény szokásos hivatali gyakorlatának megfelelően köteles tevékenységét kifejezni. A jogos és ésszerű elvárásokat minden esetben tiszteletben kell tartani. Az egyéni jogokat és jogos érdekeket érintő esetekben a védelemhez való jogok tiszteletben tartását kell biztosítani a döntéshozatali eljárás minden szakaszában. Ésszerű határidőn belül kell intézkednie, ami átlagosan maximum két hónapos ügyintézési határidőt jelent. Az intézmény és tisztviselője köteles megfelelő indokolással ellátni a döntését, amelyben az ügyfelek jogait, vagy jogos érdekeit hátrányosan érintő döntés alapjául szolgáló indokokat világosan kell feltüntetni, továbbá a határozat lényeges tényeit és annak jogalapját is meg kell jelölni. Minden esetben utalni kell a határozatokban arra, hogy van-e azzal szemben jogorvoslatnak helye, amennyiben igen, úgy azzal kapcsolatosan az ügyfelek számára részletes tájékoztatást kell adni. Az ügyféllel kapcsolatos személyes adatokat az adatvédelmi szabályok betartása mellett kell kezelni. Hivatali visszásságnak minősül az elégtelen, vagy hibás intézkedések tétele. Tevékenységi kör tekintetében és visszaélés típus szempontjából is lehet csoportosítani, így előfordulnak adminisztrációs visszásságok, igazságtalanság, diszkrimináció, válaszadás elmulasztása, információközlés megtagadása, vagy a hivatal részéről kisebb-nagyobb késedelem. Amennyiben az Európai Ombudsman feltárja a visszásságokat, felkéri az általa vizsgált intézményt, hogy oldja meg a problémát. Amennyiben az Európai Ombudsmani felhívása alapján nem sikerül a visszásságot megoldani, ha mód van rá, egyéb békés megoldást keres, amely a fennálló helyzetet orvosolja, és a panaszosnak is megfelel. Amennyiben ez a „békítés” nem vezet eredményre, az Európai Ombudsman ajánlást készít az ügy megoldására. Ha az intézmény az ajánlást nem fogadja el, külön jelentést tehet az Európai Parlament felé. Az Ombudsman éves tevékenységéről átfogó jelentést készít, melyet az Európai Parlament felé kell benyújtania.³⁵² Tipikusnak mondható, hogy az Európai Ombudsman az alapjogi jogvédelem egyik modern eszközeként jól funkcionál, számos Európai Ombudsmani vizsgálat eredményezett már jogsérelem orvoslást a panaszosok számára.

Az Európai Ombudsman hivatalból is kezdeményezhet vizsgálatot, nem csupán panaszbejelentésre. Ahhoz, hogy az Európai Ombudsman munkáját hatékonyan el tudja

³⁵² Tartalmi idézet a Helyes hivatali magatartás kódexéből

végezni, szükséges, hogy rendelkezésére álljanak olyan jogi eszközök, amivel vizsgálódásainak lebonyolítása kikényszeríthető. Ennek érdekében az Európai Ombudsman kérelmére a közösségi intézmények és szervek, valamint tagállami hatóságok is kötelesek rendelkezésre bocsátani a kért információt, kivéve azokat az anyagokat, amelyek titkossága kellően indokolt.

5.2. Az Európai Adatvédelmi Biztos

Az alapjogok biztosítására az Európai Ombudsmanon kívül létrehoztak egy másik tisztséget is az Európai Adatvédelmi Biztos Hivatalát. Az európai adatvédelmi biztos feladata az intézmények szervezetének és feladatának adatvédelmi szempontból történő áttekintése, továbbá annak biztosítása, hogy az uniós intézmények és szervek a személyes adatok védelméhez való alapvető jogot tiszteletben tartsák. Ennek keretében az adatvédelmi biztos jogosult előzetes ellenőrzést folytatni, a panaszok benyújtásának módjára vonatkozó információkat megadni és a panaszokkal kapcsolatos határozatokat meghozni. Alaptevékenységéhez tartozik tanácsadás tétele is, amelynek során a háttéranyagokat és munkadokumentumokat áttekinti, a személyes adatok védelmére hatással lévő új jogalkotási javaslatokkal kapcsolatosan. Az adatvédelmi biztos az e területen működő egyéb szereplőkkel folyamatosan együttműködik, így a nemzeti adatvédelmi hatóságokkal és szervekkel, továbbá az alapjogi jogvédelem más letéteményeseivel, így a Parlament Petíciós Bizottságával és az Európai Ombudsmannal is rendszeres konzultációkat folytat.

6. Igazságszolgáltatás közvetlenül: az Európai Bíróság és az Elsőfokú Bíróság esetjoga a nem privilegizáltak keresetindítási jogával kapcsolatosan (megsemmisítési eljárás, mulasztási eljárás)

6.1. Megsemmisítési eljárás

6.1.1. A közösségi jogot sértő jogforrások kiiktatása

Az igazságszolgáltatáshoz való közvetlen hozzáférés egyik megnyilvánulási formája, amikor arra nyílik lehetőség az Európai Bíróság, illetve az Elsőfokú Bíróság előtt, hogy a közösségi jogot valamely módon sértő jogforrás megsemmisítését kérjék az igényérvényesítők.³⁵³ A semmisségi eljárás célja, hogy a közösségi jogból kikerüljenek mindazon jogforrások, amelyek jogszerűsége megkérdőjelezhető. Az Európai Bíróság és az Elsőfokú Bíróság kvázi alkotmánybírói feladatokat lát el, amikor másodlagos közösségi jogforrások érvényességével kapcsolatosan foglal állást. Az eljárásnak nagyon lényeges momentuma, hogy kik az eljárás kezdeményezésére jogosultak és kikkel szemben van lehetőség perindításra. A peres felek lehetséges köre az alábbiakban írható le: az Európai Parlament, a Tanács, az Európai Bizottság, a tagállam felperesként szemben állhat az Európai Parlamenttel, a Tanáccsal, az Európai Bizottsággal, vagy az Európai Központi Bankkal.³⁵⁴ Felperesi pozícióban állhat az Európai Központi Bank, valamint a Számvevőszék - alperesként szemben az Európai Parlamenttel, a Tanáccsal, az Európai Bizottsággal, vagy az Európai Központi Bankkal.³⁵⁵ Felperesi pozícióban természetes vagy jogi személyek állhatnak szemben - az Európai Parlamenttel, a Tanáccsal, az Európai Bizottsággal, vagy az Európai Központi Bankkal.³⁵⁶ A tagállam, az Európai Beruházási Bank Igazgatótanácsa és az Európai Bizottság felperesként állhat szemben az Európai Beruházási Bank Kormányzótanács alperessel.³⁵⁷ A tagállam, az Európai Bizottság felperesként az Európai Beruházási Bank Igazgatótanácsával, mint alperessel állhat szemben.³⁵⁸ További lényeges kérdés, hogy milyen aktusok felülvizsgálatára kerülhet sor a semmisségi eljárás során. A bíróság megvizsgálja az Európai Parlament és a Tanács által közösen elfogadott jogi aktusok jogszerűségét, valamint a Tanács, a Bizottság és az Európai Központi Bank jogi aktusainak jogszerűségét – kivéve az ajánlásokat és véleményeket -, illetve az Európai Parlament azon aktusainak jogszerűségét, amelyek harmadik személlyel szembeni jogi hatás elérésére irányulnak.³⁵⁹ A bíróság azonban az ERTA ügyben³⁶⁰ azt is megjegyezte, hogy

³⁵³ Itt a semmisségi per klasszikus közösségi szabályai értendők, de meg kell jegyezni, hogy ilyen eljárás lehetősége – korlátozott keretek között ugyan – adott a közösségi jogon kívül, az uniós jog alapján is, habár csak a tagállamok és az Európai Bizottság számára. Az EU Szerződés 35. cikk hatodik bekezdése alapján lehetőség van ugyanis az Európai Bíróság előtt a büntető ügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködés területein született kerethatározatok és határozatok vonatkozásában is semmisségi keresetet érvényesíteni.

³⁵⁴ EK Szerződés 230. cikk második bekezdés

³⁵⁵ EK Szerződés 230. cikk második bekezdés

³⁵⁶ EK Szerződés 230. cikk negyedik bekezdés

³⁵⁷ EK Szerződés 237. cikk b./ para

³⁵⁸ EK Szerződés 237. cikk c./ para

³⁵⁹ EK Szerződés 230. cikk

ez a Szerződésben említett aktusok felsorolása nem taxatív jellegű, így jogi hatás kiváltását célzó rendelkezések tekintetében a semmisségi eljárás nyitva áll a kérelmezők részére tekintet nélkül a rendelkezés jellegére, vagy formájára. Az Európai Bíróság több döntésében kifejtett véleménye szerint tehát a felülvizsgálat jogát nem korlátozza, hogy miképpen nevezik a jogszabályt, sőt esetenként az sem, hogy az önmagában kötelező-e vagy sem.

6.1.2. Keresetindítási jogosultság

Lényeges kérdés annak tisztázása, hogy a keresetindítási jogosultság korlátozás nélküli, vagy sem. E körben el kell különíteni a privilegizált keresetindításra jogosultakat, kvázi privilegizált keresetindításra jogosultakat és nem privilegizált keresetindításra jogosultakat. A privilegizált keresetindításra jogosultak a tagállamok, az Európai Bizottság, a Tanács és az Európai Parlament. E felperesek keresetindítási jogosultságát semmi nem korlátozza, azt általánosnak lehet tekinteni, semmilyen egyedi feltételt nem szükséges bemutatni annak érdekében, hogy keresetük befogadható legyen a bíróságon. Ettől eltér a kvázi privilegizált keresetindításra jogosultak köre, ahol a perlési jogosultság előfeltétele az, hogy bizonyítsák: valamely előjogukat sérti a támadott intézkedés, jogszabály. Ezen keresetindításra jogosultak körének kimunkálása az Európai Bíróság jogfejlesztő tevékenységének eredménye. Az Európai Bíróság a Chernobyl ügyben³⁶¹ hozott döntésében az Európai Parlament előjogainak védelme érdekében történő keresetindítását kontra legem állapította meg, az akkor hatályos Szerződési rendelkezésekkel szemben. A Maastrichti Szerződés a Chernobyl ügy nyomán az Európai Parlament és az ekkor létrehozott Európai Központi Bank keresetindítási jogosultságát deklarálta – hasonló feltételekkel –, majd az Amszterdami Szerződés beemelte ebbe a körbe a Számvevőszéket is. Ezzel tehát a kvázi privilegizált keresetindításra jogosultak köre háromra bővült. A Nizzai Szerződés annyi módosulást hozott, hogy az Európai Parlamentet az általános keresetindítási jogosultság jogával ruházta fel, így még jobban kiteljesedett az Európai Parlament jogköre.

³⁶⁰ C-22/70. ERTA1971. ECR 263.

³⁶¹ C-70/88 Európai Parlament v. Tanács 1990 ECR I-2041

6.1.3. A nem privilegizált keresetindításra jogosultak keresetindításának feltételei

6.1.3.1. A közvetlen érintettség

Témánk szempontjából azonban döntően a harmadik személyi kör, a nem privilegizáltak keresetindítási jogosultsága igényel bővebb vizsgálatot. Ebben a tekintetében is nagy szerepe van az Európai Bíróság joggyakorlatának. A Szerződés értelmében ugyanis megsemmisítési eljárást indíthatnak a természetes vagy jogi személyek olyan határozatok ellen, amelyeket nekik címeztek, vagy amelyeket bár rendelet, vagy egy másik személynek címzett határozat formájában hoztak, mégis őket közvetlenül és személyükben érintik.³⁶² A jogforrás szövegéből következően tehát három típusú aktus megtámadása kerülhet szóba magánfelek esetén. Ezek: a nekik címzett határozat, a másnak címzett, de a felet közvetlenül és személyesen érintő határozat, és a rendelet formájában hozott, de a magánfelet közvetlenül és személyesen érintő határozat. Ebből következően a magánfelek perlési jogosultsága nem korlátok nélküli, a megfogalmazásból kitűnően a Szerződés a normatív erejű általános jogforrások tekintetében nem kívánt keresetindítási jogosultságot adni a magánfeleknek. Az egyedi aktusként objektíválódó döntések vonatkozásában is csak a neki címzett határozat megfogalmazást lehet eléggé pontos és egyértelmű megfogalmazásnak tekinteni, olyannak, ami külön értelmezést nem igényelt a Bíróság részéről. A közvetlen és személyes érintettség, valamint a rendelet formájában hozott határozat megfogalmazás azonban interpretációt igényelt, különös tekintettel arra, hogy legális definíció egyikről sincs, sőt a korábban ismertetett jogforrási rendbe, szószerinti értelemben, a rendelet formájában hozott határozat be sem illeszthető. Az első értelmezésre szoruló kérdés, hogy mit kell közvetlen érintettségen érteni. Az Európai Bíróság és az Elsőfokú Bíróság állandó ítélkezési gyakorlata szerint az EK 230. cikk negyedik bekezdésében előírt feltétel, miszerint a kereset tárgyát képező határozatnak közvetlenül kell érintenie a természetes vagy jogi személyt, azt kívánja meg, hogy a kifogásolt közösségi intézkedés közvetlen hatást gyakoroljon a jogalany jogi helyzetére, és ne hagyjon mérlegelési lehetőséget az intézkedés végrehajtásával megbízott címzettek számára, mert az ilyen végrehajtás tisztán automatikus jellegű, és közties szabályok alkalmazása nélkül, egyedül a közösségi szabályozás alapján történik.³⁶³ Ha

³⁶² EK Szerződés 230. cikk negyedik bekezdés

³⁶³ Lásd különösen a C-404/96 *Glencore Grain v. Bizottság* 1998 ECR I-2435 41. para; C-486/01 *Front national v. Parlament* 2004 ECR I-6289 34. para és C-417/04. *P. Regione Siciliana v. Bizottság* 2006. ECR I-3881. 28. para

a határozat ügydöntő jogkör biztosított a tagállamok hatóságai számára, nem áll fenn közvetlen érintettség.³⁶⁴ Problémaként merülhet fel, hogy ha a magánfél a közvetlen érintettségét igazolni nem tudja, úgy ezzel sérül-e az igazságszolgáltatáshoz való hozzájutás joga. A Bíróság ilyen következtetést nem tudott levonni, a közvetlen érintettség hiánya miatti közösségi jogi igényérvényesítés hiánya azért nem minősül az igazságszolgáltatás megtagadásának, mert a Bíróság következetes gyakorlata szerint a magánszemélyek a közösségi jogrendből eredő jogaik hatékony bírói védelmére jogosultak.³⁶⁵ Azon természetes vagy jogi személyek bírói jogvédelmét, akik az EK 230. cikk negyedik bekezdésében előírt elfogadhatósági feltételek okán nem támadhatják meg az olyan jellegű közösségi jogi aktusokat, ami őket közvetlenül nem érinti, a nemzeti bíróságok előtti jogorvoslatokkal kell hatékonyan biztosítani. E bíróságoknak a jóhiszemű együttműködésnek az EK 10. cikkben rögzített elvével összhangban, amennyire csak lehetséges, oly módon kell értelmezniük és alkalmazniuk a keresetindításra vonatkozó belső eljárási szabályait, ami a természetes és jogi személyek számára lehetővé teszi a közösségi jogi aktusok velük szembeni alkalmazása során hozott bármely határozat vagy egyéb nemzeti intézkedés jogszerűségének bíróság előtti vitatását a közösségi jogi aktus érvénytelenségére hivatkozva.³⁶⁶

6.1.3.2. A személyes érintettség

A személyes érintettség olyan esetekben merül fel, amikor a keresetet előterjesztő nem címzettje a határozatnak. Azok a jogalanyok, akik nem címzettjei valamely határozatnak, csak akkor állíthatják, hogy személyükben érintettek, ha az a felpereseket úgy érinti, mintha azt nekik címezték volna, azaz ez a határozat sajátos tulajdonságai vagy olyan ténybeli helyzet folytán vonatkozik rájuk, amely minden más személytől megkülönbözteti, és ezáltal a címzethez hasonló módon egyéníti őket.³⁶⁷ Az Európai Bíróság a személyes érintettség vizsgálatánál szigorúan jár el, a címzettekhez hasonló zárt személyi kör meghatározásánál megszorító értelmezést használ. A klasszikusnak nevezhető Plaumann ügyben, ahol importra vonatkozó Bizottsági határozat

³⁶⁴ 222/83 Differdange önkormányzata és mások v. Bizottság 1984 ECR 2889

³⁶⁵ C-263/02 Bizottság v. Jégo-Quéré 2004 ECR I-3425 29. para

³⁶⁶ C-263/02 Bizottság v. Jégo-Quéré 2004 ECR I-3425 30-32. para

³⁶⁷ C-25/62. Plaumann v. Bizottság 1963 ECR 197. és 223., C-106/98 Comité d'entreprise de la Société française de production és társai v. Bizottság 2000 ECR I-3659 39. para, T-435/93 ASPEC és társai v. Bizottság 1995 ECR II-1281. 62. para

megtámadásáról volt szó, azt fejtette ki, hogy a kérelmező személyes érintettségét önmagában nem alapozza meg az, hogy a ténylegesen importálást végzők köréhez tartozik. A kereset elfogadhatóságához szükséges valamely többlettényező beállása is, mely például lezárja az utat a jövőbeni eshetőleges importőrök előtt a határozat hatálya alá kerülés tekintetében. Ennek hiányában ugyanis zárt, címzettekhez hasonló személyi körről nem lehet beszélni.³⁶⁸ Másutt arra mutatott rá, hogy ha a jogalanyok valamely csoportja közös érdekeinek előmozdítására egyesületet hozott létre, önmagában ez okból ezt nem lehet egy olyan jogi aktus által – az EK 230. cikk negyedik bekezdése értelmében – közvetlenül és személyében érintettnek tekinteni, amely e csoport általános érdekeit érinti, következésképpen tagjai nevében nem nyújthat be megsemmisítés iránti keresetet, ha tagjai ilyen keresetet egyénileg nem terjeszthetnek elő.³⁶⁹ Ha azonban valamely olyan objektív tényező fennállása bizonyítható, mely a kérelmezőt megkülönbözteti a kérdéses határozat vonatkozásában más lehetséges jogalanyoktól, úgy megállapítható az a zárt személyi kör, amibe tartozó személy jogosult a semmisségi kereset előterjesztésére.³⁷⁰

6.1.3.3. A rendelet formájában hozott határozat

A rendelet formájában hozott határozat problematikája arra nyúlik vissza, hogy habár a rendeletek lényegi jellemzője az általános hatály,³⁷¹ ugyanakkor nem minden esetben általánosan alkalmazandók mindenkire, hanem olyan rendelkezéseket is tartalmazhatnak, amelyek a jogalanyok egy szűkebb körére vonatkozathatók. Ilyen esetekre célszerű lehetővé tenni a jogforrás megtámadását ennek a szűkebb alanyi körnek. Tipikusan ez a helyzet áll elő, ha a rendelet megnevez bizonyos magánfeleket, vagy amikor a rendeletből, esetleg annak mellékletéből konkrétumok olvashatók ki bizonyos jogalanyokra vonatkozóan. Több kvótaelosztási tárgyú rendeletben fordult elő

³⁶⁸ C-25/62. Plaumann v. Bizottság 1963 ECR 199

³⁶⁹ C-19/62–22/62 Fédération nationale de la boucherie en gros et du commerce en gros des viandes és társai v. Tanács egyesített ügyek 1962. ECR 943, C-321/95. Greenpeace Council és társai v. Bizottság 1998 ECR I-1651. 14. és 29. para, C-409/96 Sveriges Betodlares és Henrikson v. Bizottság 1997 ECR I-7531. 45. para, T-69/96 Hamburger Hafен- und Lagerhaus és társai v. Bizottság 2001 ECR II-1037 49. para

³⁷⁰ C-358/89 Extramet Industrie SA v. Tanács 1991 ECR I-2501, C-152/88 Sofrimport SARL v. Bizottság 1990 ECR I 2477

³⁷¹ Lásd erről a rendeletnél írtakat

ilyen szabályozási technika, így ezek kapcsán fejtette ki az Európai Bíróság véleményét a 230. cikk (4) bekezdésében felsorolt, perelőfeltételt jelentő fogalmi kérdésekről.³⁷²

6.1.4 Az érvénytelenség jogalapjai

Lényeges kérdés annak meghatározása, hogy a semmisségi eljárásban mik lehetnek az érvénytelenség jogalapjai. A Római Szerződés 230. cikkelyének második bekezdése nyújt e tekintetben útmutatást, ugyanakkor taxatívnek ezt a felsorolást nem lehet tekinteni. A bíróság gyakorlatát és a Szerződési rendelkezést egybevetve az alábbi érvénytelenségi jogalapok határozhatók meg: hatáskör hiánya, hatáskörrel való visszaélés, lényeges eljárási szabályok megsértése, a Szerződés vagy az alkalmazására vonatkozó jogszabályok megsértése, egyéb érvénytelenségi okok. Ahogyan azt korábban láttuk, a közösségi szervek jogalkotása felhatalmazáson alapul. Ez azt jelenti, hogy a jogalkotási jogosultsággal felruházott intézmények csak olyan kérdésekben járhatnak el, amelyre valamilyen hatáskört tudnak igazolni.³⁷³ A hatáskör lehet kifejezett vagy nem kifejezett, ugyanakkor, ha eljárásuk alapjául megfelelő jogalapot, hatáskört igazolni nem tudnak, ez a közösségi jogforrás érvénytelenségének kimondásához vezethet.³⁷⁴ A hatáskör nem pusztán azért lényeges, mert csak ennek birtokában van lehetőség eljárásra, és másodlagos közösségi jogforrások meghozatalára, hanem lényeges szempont az is, hogy a hatáskör kereteit nem szabad túllépni. A hatáskörrel való visszaélést olyan esetekben lehet megállapítani, ha a közösségi szerv megadott hatáskörét túllépte.³⁷⁵ A jogbiztonság elvének tiszteletben tartása ugyanis megköveteli, hogy kötelező erejét minden, joghatás kiváltására irányuló jogi aktus olyan közösségi jogi rendelkezésből származzon, amely a jogi aktus formáját előírja, és amelyet a jogi aktus jogalapként kifejezetten megjelöl.³⁷⁶ Hatáskörrel való visszaélést jelent az is, ha a szerv megsértette a közösségi szervek közötti arányos hatáskör elosztási szabályokat.³⁷⁷ A jogi aktus elfogadását lehetővé tevő feltételek meghatározása megköveteli ugyanis, hogy kellően figyelembe vegyék a hatásköröknek a Szerződések által megállapított megosztását és egyensúlyát. Ugyanígy érvénytelenséghez vezethet,

³⁷² Lásd például: T-216/05 *Mebrom NV v. Európai Közösségek Bizottsága* ügy

³⁷³ Lásd erről részletesebben a hatásköri szabályok ismertetésénél

³⁷⁴ T-240/04 *Francia Köztársaság v. Európai Közösségek Bizottsága*

³⁷⁵ C-403/05 *Európai Parlament v. Európai Közösségek Bizottsága*

³⁷⁶ C-325/91 *Franciaország v. Bizottság* 1993 ECR I-3283. 26. para

³⁷⁷ C-233/02. sz., *Franciaország kontra Bizottság* 2004 ECR I-2759. 40. para

ha a közösségi intézmény a konkrét másodlagos jogforrást más célból fogadta el, mint amilyen célból a hatáskör ráruházása megtörtént, vagy amit az intézkedés célja feltétlenül indokolt volna. A döntéshozatali eljárások szigorú szabályokat jelentenek arra, hogy milyen eljárási rend betartásával születhetnek másodlagos jogforrások. Amennyiben a jogi aktusok meghozatala során ezen előírásokat megsértik, úgy az érvénytelenség kérdése felmerülhet. Nyilvánvaló az is, hogy enyhe súlyú eljárási szabálysértés nem fogja maga után vonni a közösségi jogforrás semmisségét, azonban ha lényeges szabályok megszegése történt, úgy az anullálja a jogforrás érvényességét.³⁷⁸ Nyilvánvaló, hogy amennyiben a kibocsátott jogforrás a Római Szerződés vagy az EU Szerződés rendelkezéseibe ütközik, azt nem létezőnek kell tekinteni, indokolt az ilyen szabály megsemmisítése. Gyakoribb azonban, hogy nem direkt ütközés áll fenn, hanem az EK Szerződés alkalmazására vonatkozó jogi rendelkezést sérti a kibocsátott jogi aktus. Miután a Bíróság gyakorlatából tudjuk, hogy az érvénytelenség megállapításának alapjául szolgáló okok nem lezárt kört alkotnak, így jogalként a 230. cikkben fel nem sorolt egyéb okokat is figyelembe lehet venni. Ilyen lehet például a korábban említett általános jogelvek sérelme.

6.1.5. Határidők

A semmisségi keresetek előterjesztésére határidőt állapít meg a Szerződés, így az esettől függően vagy az aktus nyilvánosságra hozatalától, a kereset indítójával történő közlésétől, ennek hiányában pedig a tudomásra jutástól számított két hónap áll rendelkezésre a felpereseknek arra, hogy keresetüket az Európai Bíróság előtt előterjesszék. Objektív és szubjektív alapú határidő is van tehát meghatározva, amennyiben e határidők eltelnek, úgy utóbb a kereset megindítására lehetőség nincsen, legfeljebb érvénytelenségi kifogás³⁷⁹ keretében lehet hivatkozni a jogforrás hibájára a közösségi bíróságok előtti eljárásban. Korlátozó szabály, hogy az érvénytelenségi kifogást csak általános érvényű rendeletek esetében, a rendeletekkel összefüggő eljárásban lehet előterjeszteni.³⁸⁰ Ez a szabály egyértelműen a magánfelek jogvédelmét szolgálja, hiszen az általános hatályú rendeletek magánfél által nem támadhatók önálló semmisségi perben, ezzel a kiegészítő lehetőséggel azonban mód nyílik másodlagos

³⁷⁸ T-33/01 Infront WM AG, korábban KirchMedia WM AG v. Bizottság

³⁷⁹ EK Szerződés 241. cikke

³⁸⁰ C-92/78 SpA Simmenthal v. Bizottság 1979 ECR 0777

jogvédelemre, mert a rendelettel összefüggő eljárásban a kifogás eredményessége esetén a bíróság a jogforrást alkalmazhatatlannak mondhatja ki. Ha semmisségi perben születik döntés, a kereset alaposága esetén az Európai Bíróság vagy az Elsőfokú Bíróság a támadott aktust megsemmisíti. Ez a jogkövetkezmény főszabály szerint erga omnes és ex tunc hatályú. A megsemmisítés gyakran nehezen belátható jogi és pénzügyi konzekvenciákkal jár, ezért a bíróságnak a rendeletek esetén a Római Szerződés 231. cikke második mondata alapján lehetősége van arra, hogy a semmisnek nyilvánított rendeletek joghatásait továbbra is fenntartsák. Ez a szabály szolgáltat alapot ahhoz, hogy az Európai Bíróság a jogbiztonság védelme érdekében bizonyos határozataiban korlátozza a megsemmisített közösségi jogforrás visszaható hatályát, illetve a szerzett jogok védelmében korlátozza a megsemmisítés erga omnes hatását.

6.1.6. Érvénytelenség kérdései előzetes döntéshozatali eljárásban

A jogvédelemmel összefüggésben feltétlenül meg kell említeni, hogy az érvénytelenség problematikája az előzetes döntéshozatali eljárásban is felmerülhet, ami újabb lehetőséget teremt a magánfelek számára. Ez esetben a jogérvényesítés nemzeti szinten zajlik, a nemzeti bíróság előtt hivatkozik valamelyik fél jogainak megóvása, igénye alátámasztása, vagy éppen a vele szemben érvényesített követelés alaptalansága érdekében a közösségi másodlagos jogforrás érvénytelenségére. Miután nemzeti bíróság nincs felhatalmazva a közösségi jogforrások érvényességéről véleményt nyilvánítani, ezért előzetes döntéshozatali eljárás keretében kéri ki az Európai Bíróság véleményét. Ilyen esetekben - hasonlóan a semmisségi eljárásban megfogalmazott jogi alapokhoz - az Európai Bíróság a 230. cikk szerinti vizsgálódást folytatja le a jogforrás érvényességével kapcsolatosan. Annak elkerülésére, hogy az ilyen formán időkorlátozás nélküli további igényérvényesítés lehetőségével ne lehessen visszaélni, az Európai Bíróság gyakorlata kialakította a „les-szabályt”. Ez azt jelenti, hogy olyan esetekben, amikor a magánfélnek kétséget kizáró módon lett volna keresetindítási joga - az EK Szerződés 230. cikk (4) bekezdésében foglalt feltételek teljesülése esetén -, de ezzel a jogosultsággal a megszabott határidőn belül nem élt, utóbb a nemzeti bíróság előtti eljárásban ez a joga már nem éled fel. Ilyen hivatkozás, és erre irányuló előzetes döntéshozatali kérelem esetén a Bíróság érdemi vizsgálat nélkül fogja elutasítani a válaszadást, mert a felperes a nemzeti bíróság előtt nem hivatkozhat az olyan közösségi

jogi aktus jogellenességére, amelyet a keresetindításra előírt határidőn belül nem támadott meg közvetlenül a közösségi bíróságok előtt.³⁸¹

6.2. Mulasztási eljárás

6.2.1. A mulasztási eljárás kezdeményezésének joga

Közvetlen jogvédelemre nyílik lehetőség az Európai Bíróság előtti másik nagy eljárásban, a Római Szerződés 232. cikke szerinti mulasztási eljárás során is. Ebben az eljárásban akkor van lehetőség jogérvényesítésre, ha az Európai Közösségek intézményei elmulasztják a döntéshozatalt,³⁸² és ezt lehetőség van bíróság útján kikényszeríteni. A mulasztási eljárás célja, hogy ne csupán a tagállamok és a Közösség egyéb jogalanyai legyenek kötelesek betartani a közösségi jogi kötelezettségeiket, hanem ilyen kötelezettség betartása kikényszeríthető legyen a közösség intézményeitől is. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a közösségi jog hatékony érvényesülése megköveteli, hogy a közösségi szervek is jogkövető, kötelezettségeiket teljesítő magatartást tanúsítsanak. Az eljárás alapja egy olyan mulasztás, ami a Szerződés megsértését jelenti. Fontos, hogy a megfelelő aktus kibocsátása a közösségi intézmény, illetve az Európai Központi Bank kötelezettsége legyen. A keresetindításra jogosultak körét itt is három csoportba lehet osztani, aszerint, hogy van-e feltétele a kereset megindításának vagy sem. Locus standival rendelkeznek a privilegizált keresetindításra jogosultak, a kvázi privilegizált keresetindításra jogosultak és a nem privilegizált keresetindításra jogosultak. Privilegizált keresetindításra jogosultak a tagállamok, a Tanács, az Európai Bizottság és az Európai Parlament, akik esetében tehát semmilyen előfeltétel nincsen, általános perindítási jogosultság illeti meg őket, amennyiben valamely mulasztást észlelnek. A kvázi privilegizált keresetindításra jogosultak tekintetében azt a megállapítást lehet tenni, hogy hasonlóan a megsemmisítési eljáráshoz, a Számvevőszék és az Európai Központi Bank tekintetében állnak fenn bizonyos előfeltételek, amely miatt perlési jogosultságuk nem általános, de ahhoz közelítő jogosítványokat ad az ilyen eljárások kezdeményezésére. A jogvédelem szempontjából itt is a harmadik személyi

³⁸¹ C-239/99. Nachi Europe ügyben kialakított (2001 ECR I-1197), illetve azon alapuló ítélkezési gyakorlat (pl: C-441/05 Roquette Frères v. Ministre de l'Agriculture, de l'Alimentation, de la Pêche et de la Ruralité)

³⁸² Az EK Szerződés ezt a fogalmat használja. Ez alatt egészen pontosan a jogforrásokat eredményező döntéshozatalt kell érteni.

körnek van a legnagyobb jelentősége. A nem privilegizált keresetindításra jogosultak körébe tartoznak ugyanis a magánfelek (természetes és jogi személyek). Az ilyen keresetindításra jogosultaknak azt kell bizonyítaniuk, hogy a Közösség valamely intézménye elmulasztott valamely neki címzett jogi aktust meghozni (az ajánlás és vélemény kivételével).³⁸³ Az Európai Bíróság bölcs gyakorlatából tudjuk, hogy a neki címzett kitétel alatt kell érteni minden olyan jogi aktust, amely a magánfelek jogállását közvetlenül befolyásolta volna. Értelemszerűen, a szó szerinti-szövegszerinti megjelölés vonatkozik, *par excellence*, azokra a jogi aktusokra, amelyeknek ők lettek volna a címzettjei, azt azonban már jogfejlesztő bírói gyakorlattal kellett alátámasztani, hogy az olyan aktusokra is, amely legalábbis közvetlenül, vagy személyesen érintette volna őket.³⁸⁴ Az általános hatályú közösségi jogszabályok elfogadásának elmulasztása miatt a magánfelek keresetindítási jogosultsággal ugyanúgy nem rendelkeznek, mint a semmisségi perben. Azzal azonban, hogy az Európai Bíróság iránymutató gyakorlata által kialakított elvnek megfelelően - hasonlóan a megsemmisítési eljárás perindítási feltételeihez - nem csupán az elmulasztott határozat címzettjei, hanem azok is jogosultak azonban keresetindításra, akik közvetlenül és személyesen érintettek lennének,³⁸⁵ a jogvédelem szempontjából is nagyot léptünk előre, így ugyanis a feltételek egyenértékűségének elve érvényesülhet mindkét közvetlen igényérvényesítés tekintetében. A nem privilegizált keresetindításra jogosultak perlési jogát így megalapozzák ugyanazon előfeltételek, mint a semmisségi eljárásnál, így a jogvédelem megilleti őket függetlenül attól, hogy magát a jogsértés tényét a Közösség cselekvése, vagy mulasztása okozza. Az *Air One SpA v. Európai Közösségek Bizottsága* ügyben³⁸⁶ az Elsőfokú Bíróság egyenesen úgy fogalmazott, hogy az EK Szerződés 230. cikk és az EK Szerződés 232. cikk ugyanazon egyetlen jogi út kifejeződései. Ebből következik, hogy ahogy az EK Szerződés 230. cikk negyedik bekezdése lehetővé teszi a jogalanyok számára, hogy megsemmisítés iránti keresetet nyújthassanak be valamely intézmény határozata ellen, amelyet nem nekik címeztek, de amely közvetlenül és személyükben érinti őket, az EK 232. cikk harmadik bekezdését úgy kell értelmezni, mint amely ugyanúgy lehetőséget biztosít számukra, hogy intézményi mulasztás megállapítása iránti kereset nyújtsanak be azon intézmény ellen, amely nem fogadta el az őket

³⁸³ EK Szerződés 232. cikk harmadik bekezdés

³⁸⁴ C-134/73 *Holtz v.. Tanács* 1974 ECR 1.

³⁸⁵ C-68/95 *T. Port GmbH & Co. KG v. Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung* 1996 ECR I-6065 59. para

³⁸⁶ T-395/04 *Air One SpA v. Európai Közösségek Bizottsága*

ugyanilyen módon érintő jogi aktust. Az is nyilvánvaló azonban, hogy ennél szélesebb körben indokolatlan lenne a mulasztási eljárásban a keresetindítási jogosultságot magánfelek esetében kiterjeszteni, ezzel ugyanis más előjellel ugyan, de jogbizonytalanság teremthetőne, ha mindenféle előfeltétel nélkül bármilyen elmulasztott aktus vonatkozásában megnyílna a magánfelek perlési jogosultsága.

6.2.2. Intézkedés kötelezettsége

A mulasztási eljárásban lényeges momentum, hogy csak abban az esetben van egy közösségi szervvel szemben keresetindításra lehetőség, ha igazolható, hogy az intézkedés megtétele valóban a kötelezettsége lett volna. Ez a gyakorlatban sokszor problémát, nehézséget okoz. Nem minősül például mulasztásnak, ha a Bizottság magánfél bejelentés alapján vizsgálódást folytat egy tagállammal szemben annak érdekében, hogy kiderüljön: történt-e kötelezettségszegés a tagállam részéről. Amennyiben a Bizottság az informális kapcsolatfelvétel során arról győződik meg, hogy megítélése szerint kötelezettségszegés, a Római Szerződésből folyó valamely tagállami kötelezettség megsértése nem állapítható meg, úgy a Bizottság nem köteles az ilyen tagállammal szemben keresetet indítani. Amennyiben tehát a Bizottságnak diszkrecionális joga meghatározni, hogy indít-e eljárást a Bíróság előtt egy tagállammal szemben, úgy e kötelezettség „elmulasztása” nem alapozza meg a Bizottsággal szembeni EK Szerződés 232. cikkelye szerinti eljárás kezdeményezését. A közösségi jog megsértésének hiányára vonatkozó előzetes megállapítás tehát olyan határozat, amelyből nem következik, hogy az érintett tagállammal szemben haladéktalanul kötelezettségszegés megállapítása iránti eljárást kell indítani. A feleknek nem áll jogában vitatni, ha a Bizottság megtagadja az EK 226. cikk értelmében indítandó kötelezettségszegés megállapítása iránti eljárás megindítását, hiszen a Bizottság ezzel kapcsolatos állásfoglalása nem végleges joghatásokat kiváltó jogi aktus.³⁸⁷ Általánosítható, hogy amennyiben a Bizottságnak diszkrecionális, vagy mérlegelési joga van bejelentés alapján eldönteni, hogy kezdeményez-e eljárást a panaszolt személlyel szemben, úgy az eljárás érdemi lefolytatásának hiánya nem alapozza meg azt a mulasztást a Bizottság részéről, ami alapján az EK Szerződés 232. cikke szerinti

³⁸⁷ T-126/95 Dumez v. Bizottság 1995 ECR II-2863 37. para; C-253/78 és C-1/79–3/79 Giry és Guerlain és társai egyesített ügyek 1980 ECR 2327; T-3/93. Air France v. Bizottság 1994 ECR II-121 50. para

eljárás megindítható. Gyakran fordul elő ilyen helyzet versenyjogi ügyekben. Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint a valamely panasszal kapcsolatos vizsgálat megindításához fűződő közösségi érdek értékelésénél a Bizottságnak az adott ügy körülményeit, és különösen a hozzá benyújtott panaszban előadott ténybeli és jogi tényezőket kell figyelembe vennie. A Bizottságnak különösen az a feladata, hogy mérlegelje az állítólagos jogsértésnek a közös piac működésével kapcsolatos jelentőségét, a jogsértés fennállása bizonyíthatóságának valószínűségét, valamint a szükséges vizsgálati intézkedések terjedelmét arra figyelemmel, hogy a legkedvezőbb feltételek mellett tudja ellátni az EK 81. cikk és EK 82. cikk betartásával kapcsolatos ellenőrző feladatkörét. Ha mérlegeléssel arra a következtetésre jut, hogy nincs kellő indok a versenytárrsal szemben a verseny felügyeleti eljárás kezdeményezésére, ez nem alapozza meg a vele szembeni szankciós jellegű mulasztási eljárás perelőfeltételét.³⁸⁸ Az intézménytől azonban álláspontjának kifejtése elvárható, mégpedig ésszerű határidőn belül.³⁸⁹ Magánszemélyek esetén a mulasztás megállapíthatóságának fontos előfeltétele, hogy magasabb szintű közösségi jogforrás meghozatalának elmulasztásáról legyen szó, azaz nem kötelező jogforrás megalkotásának elmulasztása sem alapozza meg a magánfelek perelési jogosultságát.³⁹⁰

6.2.3. Előzetes felszólítás

A mulasztási eljárás kezdeményezésére akkor kerülhet sor, ha a közösségi intézményt, a perindítást megelőzően felszólították a mulasztás kiküszöbölésére, és a felszólítást követően sem tett intézkedést a közösségi intézmény. A mulasztás észlelését követően – a per előtti felszólítás jogalapjára utalva³⁹¹ – ésszerű határidőn belül kell az intézményt felhívni,³⁹² és a felhívásból pontosan ki kell derülnie, hogy a kérelmező az intézménytől milyen cselekvés teljesítését, milyen intézkedés elfogadását várja.³⁹³ Általánosságban történő felszólítás a perelőfeltételeket nem teljesíti, így kellően konkrét felhívás

³⁸⁸ T-5/93 Tremblay és társai v. Bizottság 1995 ECR II-185. 62. para, T-185/96, T-189/96. és T-190/96 Riviera Auto Service és társai v. Bizottság egyesített ügyek 1999 ECR II-93 46. para

³⁸⁹ Az ésszerű ügyintézési határidőre lásd többek között a versenyszabályok megsértése miatti panaszok vizsgálatára vonatkozó C-282/95 Guérin automobiles v. Bizottság 1997 ECR I-1503. 37. para, a T-127/98 UPS Europe v. Bizottság 1999 ECR II-2633. 37. para és az állami támogatások szabályainak megsértésére vonatkozó panaszok vizsgálatára vonatkozó, T-17/96 TF1 v. Bizottság 1999 ECR II-3757.

³⁹⁰ T-395/04 Air One v. Bizottság 2006 ECR II-1343 25. para

³⁹¹ C-13/83 Parlament v. Tanács 1985 ECR 1513.

³⁹² C- 59/70 Hollandia v. Bizottság 1971 ECR 639.

³⁹³ C- 25/85 Nuovo Campsider v. Bizottság 1986 ECR 1531.

hiányában a bíróság érdemben nem fogja a keresetet vizsgálni. Ugyanígy akkor sem teljesíti a közösségi jogforrásban előírt perelőfeltételeket, annak időbeli korlátját a kérelmező, ha a mulasztásról való tudomásszerzést követően huzamosabb időn keresztül nem érvényesíti igényét a közösségi intézménnyel szemben, illetve perindításra ezen ésszerű időn belül nem kerül sor. A kettő hónapos határidő, amit a szerződés 232. cikkének második bekezdése előír, sokkal relatívabb jellegű határidő, mint a megsemmisítési eljárásban megfogalmazott keresetindításra nyitva álló határidő. A mulasztás ugyanis folyamatos jogsértő állapotot jelent, így a mulasztási perben a határidők a mulasztó intézmény irányába tett felszólítástól indulnak (kivéve ez alól azt az esetet, ha a mulasztásról való igazolható tudomásszerzés és a felszólítás között telt el olyan hosszú idő, ami ésszerűnek már semmiképpen sem tekinthető). Amennyiben a felszólított közösségi intézmény kettő hónapos határidőn belül kifejti álláspontját,³⁹⁴ úgy vele szemben mulasztási eljárás már nem indítható. Ezt az álláspontot a közösségi intézmény bármilyen formában kifejezheti (levélben, faxon, e-mailben, vagy eltérő tartalmú intézkedés elfogadásával), az formához, alaki előírásokhoz kötve nincsen. Az egyéni jogvédelem szempontjából ez problematikus lehet, ugyanis pontos eljárási rend és formai előírások hiányában, bizonytalanságot kelthet, hogy mikor, milyen cselekvés várható el az intézménytől, s különösen a bizonytalan normatív erejű aktusoknál nehéz előre tájékozódni abban, hogy meghozatalának elmulasztása járhat-e eljárás indítási jogosultság keletkezésével. Amennyiben a felhívást tartalmazó levéltől számított kettő hónapos határidőn belül a megkeresett intézmény egyáltalán nem reagál, akkor megnyílik a felperesek számára az azt követő kettő hónapon belül a keresetindítás lehetősége. Fontos garanciális szabály – amely a jogvédelem szempontjából sem kifogásolható –, hogy a megelőző eljárás során a felhívásban írt jogalapon lehet csak a kereseti kérelmet előterjeszteni, azaz kötve van a felperes azokhoz az érveikhez, amelyeket a felhívó levelében az intézmény felé közölt. Utóbb a per során más jogi indokokra, érvekre és tényekre nem térhet át.

6.2.4. Mulasztási per

A bírósági eljárásban – amennyiben a kereset elfogadható – a felpereseknek azt kell bizonyítaniuk, hogy a közösségi intézmény mulasztása sérti a Szerződést, a

³⁹⁴ EK Szerződés 232. cikk második bekezdés

gyakorlatban ez a közösségi jog rendelkezéséből eredő kötelezettség megszegését jelenti. A mulasztási perben alperesi pozícióban az Európai Parlament, a Tanács, az Európai Bizottság és az Európai Központi Bank állhat az EK Szerződés 232. cikk első és negyedik bekezdése értelmében olyan esetekben, ha az eljárás kezdeményezője privilegizált vagy kvázi privilegizált keresetindításra jogosult. A természetes, vagy jogi személyek által kezdeményezett eljárásban a közösség intézményei lehetnek alperesi pozícióban az EK Szerződés 232. cikk harmadik bekezdése alapján. A bíróság a mulasztási perben hozott ítéletével megállapíthatja a mulasztás elkövetését, ez esetben a közösségi intézmény köteles a bíróság ítéletének végrehajtásához szükséges intézkedéseket megtenni. Azt azonban a bíróság ítéletében nem jogosult konkrétan meghatározni, hogy milyen intézkedéseket kell a mulasztó közösségi szervnek megtennie, erre vonatkozóan csupán utalást tartalmazhat az ítélet.

7. Igazságszolgáltatás közvetlenül: a nemzeti bíróságok előtt közvetlenül a közösségi jogon alapuló igényérvényesítés

7.1. Jogalap nélkül beszédett pénzügyi terhek visszakövetelése

Az egyes közvetlen hatályú közösségi normák vizsgálatánál láthattuk, hogy az Európai Bíróság által kialakított doktrínák alapján az egyéneknek is lehetősége nyílik közvetlenül a közösségi jogon alapuló igények érvényesítésére. A közösségi jog íratlan szabályai között a doktrínák ezt lehetővé teszik, ugyanakkor közösségi eljárási szabályok nem társulnak az igényérvényesítés lehetőségéhez. Mindebből az következik, hogy ha a magánfél a közösségi jogon alapuló igényeit nemzeti bíróság előtt kívánja érvényesíteni, úgy a nemzeti jogi eljárási szabályokhoz kell alkalmazkodnia,³⁹⁵ és csupán az igény anyagi jogi alapjaként jelölheti meg a közösségi jogi szabályokat. Több olyan élethelyzet is elképzelhető, amikor a közösségi jogi szabályokon alapuló pénzügyi terhe, fizetési kötelezettsége van a magánfélnek, ugyanakkor utóbb e fizetési kötelezettség jogalap nélkülivé válhat, például olyan esetekben, ha az Európai Bíróság normakontrollja révén az a jogforrás, ami a pénzügyi kötelezettség alapját szolgálta, megsemmisítésre kerül. Előfordulhat olyan helyzet is, hogy a tagállam bírósága előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményez, amely során a nemzeti jog közösségi joggal való

³⁹⁵ Blutman László: A közösségi jogon alapuló igények érvényesítése a belső jogban In: Európai jog, 2004. (4. évf.) 3. sz. 12. p.

összhangjának kérdése merül fel. Az Európai Bíróság a nemzeti jog rendelkezéseit nem semmisíti meg, ugyanakkor, ha egy ily módon előírt nemzeti jogi szabály szerinti pénzügyi teherről derül ki, hogy az a közösségi jog szabályaival ellentétes, végeredményében ugyanazzal a helyzettel állunk szembe, mintha közvetlenül a közösségi jogon alapuló pénzügyi kötelezettség válna jogalap nélkülivé. Ilyen esetekben előfordulhat, hogy a tagállam maga hoz eljárás szabályokat a jogalap nélkülivé vált pénzügyi terhek visszakövetelésére. A magánszemélyek jogvédelme szempontjából ez tekinthető a legelőnyösebb helyzetnek, ilyenkor ugyanis saját nemzeti szabályaira alapítottan érvényesíthet igényt visszakövetelési igénye vonatkozásában. Ilyenre került sor például Magyarországon a regisztrációs adóval kapcsolatos előzetes döntéshozatali eljárások lefolytatását követően, amikor is az Európai Bíróság a közösségi joggal ellentétesnek ítélte egy adott időszakban fennálló nemzeti adójogi szabályt.³⁹⁶ Ezen adójogi szabály módosítására már az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésekor sor került ugyan, azonban egy átmeneti időszakban olyan nemzeti szabály érvényesült a magyar jogban, ami a közösségi jog rendelkezéseit sértette. Az előzetes döntéshozatali eljárás befejezését követően a magyar jogalkotás úgy reagálta le az egyéni jogvédelem szempontjából a helyzetet, hogy törvényt alkotott, és lehetővé tette azon személyek számára az ily módon jogalap nélkülivé vált regisztrációs többletadó visszaigénylését, akik abban az időszakban fizettek be igazolható módon ilyen adót, amely tekintetében a közösségi jogi szabályok sérelme a konkrét egyedi döntésből kiolvasható volt.³⁹⁷

Fogalmilag nem minden esetben és élethelyzetben képzelhető el azonban, hogy a nemzeti jogalkotás le tudja reagálni, képes rendezni az ilyen visszakövetelési igények kérdését, ezért e tekintetben is az Európai Bíróságra maradt a jogvédelem határainak körülírása. Általánosként kimondható elv, hogy a belső jogban eljárási lehetőséget kell biztosítani a közösségi joggal ellentétesen beszedett pénzügyi terhek elbírálására, visszaigénylésére.³⁹⁸ Miután azonban a tagállami jogok eljárási szabályai általában véve különbözőek, ezen a területen jogharmonizáció nincsen, így nyilvánvaló, hogy adódhatnak különbségek az egyes tagállami eljárási rendelkezések között.³⁹⁹ Ilyen

³⁹⁶ Erre került sor, amikor a C-290/05. és C-333/05. Nádasi és Németh egyesített ügyekben 2006. október 5-én hozott ítéletet (2006 ECR I-10115.) követően a közösségi joggal ellentétes regisztrációs adó részleges visszatérítését a 2006. évi CXXX törvény írta elő Magyarországon.

³⁹⁷ Ez az időszak 2004. május 1. és 2005. december 31. közé esett.

³⁹⁸ Tatham, Allan F.: EC Law in practice: A case-study approach, hvgorac 2006 114-122. p.

³⁹⁹ Blutman László: A közösségi jogon alapuló igények érvényesítése a belső jogban In: Európai jog, 2004. (4. évf.) 3. sz. 12. p.

esetekben az egyén jogainak védelme a tagállami bíróságok kötelezettsége, mely közvetlenül a közösségi jogból fakad, nevezetesen az EK Szerződés lojalitási klauzulája alapján kell a jogvédelemnek eleget tenniük.⁴⁰⁰ E tekintetben az EK Szerződés 10. cikkében előírt együttműködés elvének alkalmazásával a kötelessége a tagállamok bíróságainak a jogalanyok számára a közösségi jog közvetlen hatályából eredő jogvédelem biztosítása.⁴⁰¹ Az Európai Bíróság iránymutató gyakorlata több elvet fogalmazott meg, hogy ez esetben a közvetlenül a közösségi jogon alapuló igények érvényesítése tekintetében milyen minimális nemzeti szabályokat kell megalkotni, illetve milyen szabályokkal nem lehet akadályozni az ilyen típusú igények érvényesítését. Főszabály, hogy minden tagállamban ki kell jelölni olyan bíróságokat, akik hatáskörrel és illetékességgel rendelkeznek az ilyen igények elbírálására,⁴⁰² ha pedig külön erre irányuló hatásköri és eljárási szabályok beépítésére nem kerül sor, úgy az általánosan érvényesülő ilyen szabályoknak lehetővé kell tenni a magánfelet közvetlenül közösségi jogon alapuló jogalap nélkülivé vált pénzügyi terhek visszatérítésére irányuló igényeinek érvényesítését.⁴⁰³ Az Európai Bíróság lépésről lépésre, ítéletről ítéletre építette fel azokat a minimum követelményeket, amelyeket az ilyen típusú perekben a nemzeti tagállamok kötelezettségeiként az egyéni jogvédelem érdekében elvár. Itt emlékeztetni kell arra, hogy az állandó ítélkezési gyakorlat értelmében a hatékony bírói jogvédelem elve olyan általános közösségi jogelv, amely a tagállamok közös alkotmányos hagyományain nyugszik. Ezt az elvet az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény 6. és 13. cikke is megerősítette, és az elv újra megerősítést nyert az Európai Unió Alapjogi Chartájának 47. cikkében is.⁴⁰⁴ Minden tagállam belső jogrendjének feladata meghatározni a bírósághoz fordulás azon eljárási szabályait, amelyek célja, hogy biztosítsák a jogalanyok közösségi jogból eredő jogai védelmét. Ha ugyanis a Szerződés létre is

⁴⁰⁰Tatham, Allan F.: EC Law in practice: A case-study approach, hvgorac 2006 114. p.; Blutman László: EU-jog – működésben Bába Kiadó Szeged, 2004 274. p.

⁴⁰¹ Ezzel kapcsolatban lásd C-33/76 Rewe 1976 ECR 1989. 5. para, C-45/76 Comet 1976 ECR 2043. 12. para, C-106/77. Simmenthal 1978 ECR 629. 21. és 22. para, a C-213/89. Factortame és társai 1990 ECR I-2433. 19. para, C-312/93. Peterbroeck 1995 ECR I-4599. 12. para

⁴⁰² C-2/06 Willy Kempter KG v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas, ezen kívül lásd többek között a fent hivatkozott Rewe-ítélet 5. para, a fent hivatkozott Comet-ítélet 13. para, a fent hivatkozott Peterbroeck-ítélet 12. para, a C-453/99. Courage et Crehan ügyben hozott ítélet (2001 ECR I-6297) 29. para, valamint a C-13/01. Safalero-ügyben hozott ítélet (2003 ECR I-8679) 49. para

⁴⁰³ Lásd különösen C-432/05 Unibet 2007 ECR I-2271. 43. para, a C-222/05–C-225/05 van der Weerd és társai 2007 ECR I-4233.28. para

⁴⁰⁴ C-222/84. sz. Johnston 1986. ECR 1651. 18. és 19. para, C-222/86. Heylens és társai 1987. ECR 4097. 14. para, C-424/99. sz., Bizottság v. Ausztria 2001 ECR I-9285. 45. para, C-50/00 Unión de Pequeños Agricultores v. Tanács 2002 ECR I-6677. 39. para, és C-467/01. Eribrand 2003. ECR I-6471. 61. para

hozott bizonyos közvetlen kereseteket, amelyeket adott esetben magánszemélyek indíthatnak a közösségi bíróság előtt, nem szándékozott a nemzeti bíróságok előtt létrehozni – tekintettel a közösségi jog fenntartására – más jogi lehetőségeket, mint amelyeket a nemzeti jog megállapított.⁴⁰⁵ Ez csak akkor lenne másképp, ha a nemzeti jogrendszer egészéből az következne, hogy nem létezik olyan keresetfajta, amellyel, akár közvetett módon is, biztosítható lenne a jogalanyok közösségi jogból eredő jogainak tiszteletben tartása.⁴⁰⁶ Továbbá, ha fő szabály szerint a nemzeti jog feladata is a jogalany eljáráshoz fűződő érdekének és keresetőségi jogának meghatározása, a közösségi jog megköveteli, hogy a nemzeti szabályozás következtében a hatékony bírói jogvédelemhez való jog legalábbis ne szenvedjen sérelmet.⁴⁰⁷ A tagállamoknak kell ugyanis olyan keresetindítási és eljárási rendszert kialakítaniuk, amelyek biztosítják a jog tiszteletben tartását.⁴⁰⁸ A nemzeti bíróságok feladata továbbá az előttük indított keresetekre irányadó eljárási szabályok értelmezése, mint például azé a követelményé, hogy a felperes és az állam között konkrét jogviszonynak kell fennállnia, és ennek az értelmezésnek lehetőleg oly módon kell történnie, hogy ezen eljárási szabályok alkalmazása elősegítse a jogalanyok közösségi jogból eredő jogai hatékony bírói védelmének biztosítására irányuló célkitűzés megvalósítását. E tekintetben a bírósághoz fordulás azon eljárási szabályai, amelyek célja, hogy biztosítsák azoknak a jogoknak a védelmét, amelyeket a közösségi jog közvetlen hatálya az érintetteknek biztosít, nem lehetnek kedvezőtlenebbek, mint a hasonló, belső jellegű keresetekre vonatkozóak (egyenértékűség elve), valamint nem lehetnek olyanok, hogy gyakorlatilag lehetetlenné vagy rendkívül nehézvé tegyék a közösségi jogrend által biztosított jogok gyakorlását (tényleges érvényesülés elve).⁴⁰⁹ A Bíróság gyakorlatának differenciálódását generálta, hogy nagyon gyakoriak voltak az utóbb jogalap nélkülivé vált közösségi jogon alapuló visszafizetési igények. Jogalap nélkül kivetett adókkal összefüggésben arra mutatott rá az Európai Bíróság, hogy a tagállam főszabályként köteles a közösségi jog megsértésével kivetett adók visszafizetésére,⁴¹⁰ figyelemmel arra, hogy a közösségi jog

⁴⁰⁵ C-158/80 Rewe 1981 ECR 1805. 44. para

⁴⁰⁶ C-158/80 Rewe 1981 ECR 1805 5. para, C-45/76 Comet 1976 ECR 2043. 16. para, C-213/89. Factortame és társai 1990 ECR I-2433 19–23. para

⁴⁰⁷ C-87/90–C-89/90 Verhopen és társai egyesített ügyek 1991 ECR I-3757. 24. para és C-13/01. Safalero-ügy 2003 ECR I-8679. 50. para

⁴⁰⁸ C-50/00 Unión de Pequeños Agricultores v. Tanács 2002 ECR I-6677. 41. para

⁴⁰⁹ C-158/80 Rewe 1981 ECR 1805 5. para, C-45/76 Comet 1976 ECR 2043. 13-16. para, C-312/93. Peterbroeck 1995 ECR I-4599. 12. para, Courage et Crehan ítélet 29. para, C-467/01 Eribrand 2003. ECR I-6471. 62. para, C-13/01. Safalero 2003 ECR I-8679. 49. para

⁴¹⁰ C-192/95–C-218/95 Comateb és társai 1997 ECR I-165. 20. para, C-410/98 Metallgesellschaft és társai egyesített ügy 1998 ECR I-1727 84. para

szabályainak megsértésével valamely tagállamban kivetett adók visszatérítéséhez való jog a jogalanyok számára biztosított közösségi jogból ered, és azt kiegészíti.⁴¹¹ Amennyiben a jogalap nélkül fizetett összegek főszabályként visszajárnak, úgy a legfőbb visszakövetelési akadály az elévülési vagy jogvesztő igényérvényesítési határidő lehet a jogérvényesítő állampolgár számára. A visszakövetelési igények egy másik problematikájaként merült fel az Európai Bíróság gyakorlatában az az esetkör, amikor a befizető a befizetett összegeket költségként tovább hárította üzleti partnereire, esetleg fogyasztókra. Ezek az anomáliák mutattak rá arra, hogy két lehetőség maradt az Európai Bíróság előtt, vagy jogharmonizációt teremteni ezen igények eljárási szabályai vonatkozásában, vagy a tagállamok belső eljárási szabályainak különbözőségei miatt⁴¹² olyan alapvető elveket kellett kidolgozni, amelyek megkönnyítik, de legalábbis lehetővé teszik valamennyi ilyen igény problémamentes érvényesítését.⁴¹³ Mindkét módszer megvalósítása tekintetében találunk kísérleteket a közösségi jogban, illetve az Európai Bíróság gyakorlatában. A versenyjog jogterületével kapcsolatos magánjogi jogérvényesítés kérdései egyértelműen a közösségi jogharmonizáció szükségességének problematikáját vetették fel (erről részletesebben lásd később), míg a közösségi jogon alapuló, de utóbb jogalap nélkülivé vált pénzügyi terhek visszakövetelése tekintetében az Európai Bíróság által kialakított elvek segítik az egyének hatékony jogvédelmét. E két princípium: a fentebb hivatkozott, Bíróság által kialakított, az eljárások egyenértékűségének és a tényleges érvényesülés elve.⁴¹⁴

7.1.1. Az eljárások egyenértékűségének elve

Az eljárások egyenértékűségének elve azt jelenti, hogy a hasonló igényeknél, hasonló igényérvényesítési feltételeket kell biztosítani. Hasonlónak azon igények minősülnek, melyek célja és jogalapja is hasonló. Két tipikus helyzet különböztethető meg, amelyben alapvetően eltér az Európai Bíróság mércéje. Ha a belső jogon, illetve a közösségi jogon alapuló hasonló igények érvényesítését ugyanazon eljárási szabályok rendezik, azaz a közösségi jogi igények érvényesítését nem teszik kedvezőtlenebbé a

⁴¹¹ C- 199/82 San Giorgino 1983 ECR 3595. 12. para, C-397/98 és C-410/98 Metallgesellschaft és társai egyesített ügy 1998 ECR I-1727 84. para

⁴¹² C-343/96 Dilexport 1999 ECR I-579. 25. para

⁴¹³ C-811/79. Ariete 1980 ECR I-2545. 12. para, C-63/01. Evans 2003 ECR I-14447 75. és 76. para, C-295/04-C-298/04 Manfredi és társai egyesített ügyek 2006 ECR I-6619. 62. és 77. para

⁴¹⁴ Osztoivits András: Az Európai Közösségek Bírósága előzetes döntéshozatali eljárásának hatása a magyar polgári eljárásjogra In: Európai jog 2003. (3. évf.) 2. sz. 34. p.

nemzeti eljárási szabályok, úgy gyakorlatilag csak az igényérvényesítés feltételeit meghatározó szabályok egyenlő alkalmazhatóságára kell figyelemmel lenni, és csak akkor merülhet fel probléma, ha a különböző alapon fennálló igények érvényesítése során bármilyen különbözőség mégis adódna az eljárási szabályok jellegében. A Bíróság a jogbiztonság érdekében az ésszerű mértékben meghatározott jogvesztő (vagy elévülési) jellegű keresetindítási határidők közösségi joggal való összeegyeztethetőségét elismerte.⁴¹⁵ Az ilyen határidők ugyanis nem teszik gyakorlatilag lehetetlenné, vagy nem nehezítik meg rendkívüli mértékben a közösségi jogrend által biztosított jogok gyakorlását.⁴¹⁶ Másik tipikus eset, amikor a belső jogon, illetve közösségi jogon alapuló hasonló igények érvényesítését más-más eljárási szabályok alapozzák meg. A tagállamok gyakorlata itt nagyon vegyes, különösen az igényérvényesítési határidők hosszát tekintve.⁴¹⁷ Sokszor egy államon belül is különböző szabályok irányadóak a pénzbeli igények érvényesítésére attól függően, hogy milyen jellegű igényről van szó, milyen típusú eljárásban lehet az igényt érvényesíteni. Ilyen esetekben az eljárások egyenértékűségének követelménye akkor valósulhat meg, ha különböző szempontok alapján a más-más eljárási lehetőséget lehetővé tevő szabályokat összevetjük, és abból vonunk le következtetést arra, csorbát szenvedett-e az egyenértékűség elve.⁴¹⁸ Amennyiben a közösségi jogon alapuló igények érvényesítésénél csak egy-egy eljárási szabály hátrányosabb, akkor a mérlegelés során a bíróságnak figyelembe kell venni e szabálynak az egész eljárásban betöltött helyét, viszonyát a többi eljárási szabályhoz, alkalmazásának körülményeit és az egész eljárás jellegét. Ugyanakkor kétféle eljárás összevetésénél az igényérvényesítés terhesebbnek minősülhet akkor, ha az igényérvényesítési eljárás hosszabb, bonyolultabb és költségesebb.⁴¹⁹

⁴¹⁵ C-33/76 Rewe-Zentralfinanz és Rewe-Zentral ügyben 1976 ECR 1989. 5. para, C- 45/76 Comet-ügy 1976. ECR 2043. 17. és 18. para; C- 61/79 Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Denkavit italiana SRL 1980 ECR 1205. 23. para; C-208/90 Emmott 1991 ECR I-4269. 16. para; C-261/95 Palmisani 1997 ECR I-4025. 28. para; C-90/94 Haahr Petroleum 1997 ECR I-4085. 48. para, C-255/00 Grundig Italiana 2002 ECR I-8003. 34. para

⁴¹⁶ C-255/00 Grundig Italiana 2002 ECR I-8003. 34. para

⁴¹⁷ Bizonyos összehasonlításokat lásd például: Tatham, Allan F.: EC Law in practice: A case-study approach, hgorac 2006 148-216. p

⁴¹⁸ C-430/93 és C-431/93 Jeron van Schnijdel és Johannes Nicolaas Cornelis van Veen v. Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten 1995 ECR I-4705 19. para, C-326/96 B.S. Levez v. T.H. Jennings (Harlow Pools) Ltd. 1998 ECR I-7835. 51. para, C-472/99 Clean Car Autoservice GmbH v. Stadt Wien és Ausztria 2001 ECR I-9687 Az eseteket idézi: Blutman László: A közösségi jogon alapuló igények érvényesítése a belső jogban In: Európai jog, 2004. (4. évf.) 3. sz. 13. p.

⁴¹⁹ Lásd előző paraban idézettek

7.1.2. A közösségi jog tényleges érvényesülésének elve

A másik érvényesülő szempont a közösségi jog tényleges, effektív érvényesülésének elve. Az effektivitás követelményét az Európai Bíróság sok döntésében láthatjuk, így ez a kérdés nem csupán témánk szempontjából jelentős, hanem annak komplexebb értelme is van. Kiindulópontként azt lehet megfogalmazni, hogy belső eljárási feltételek nem tehetik gyakorlatilag lehetetlenné a közösségi igények érvényesítését.⁴²⁰ Egy későbbi árnyaltabb megfogalmazásban ez úgy jelenik meg, hogy nem tehetik lehetetlenné, vagy különösen nehezzé az igényérvényesítést.⁴²¹ Tekintettel arra, hogy a hatékonyság vizsgálata még az eljárások egyenértékűségének megvalósulása tekintetében lefolytatott és időnként bonyolultnak nevezhető összevetésnél is sokkal összetettebb mérlegelést kíván meg, ezért az Európai Bíróság gyakorlata is csupán lassan, apró lépésekben haladt előre ebben a témában. A közösségi jog hatékony érvényesülése különösen nagy súllyal vetődött fel azon ügyek kapcsán, ahol tagállami hatóságoknak keletkezik visszatérítési visszafizetési kötelezettsége az egyén számára. Kérdésként vetődött fel, hogy van-e helye ilyen esetben a visszakövetelt összeg után kamat érvényesítésének. Ebben a kérdésben a Bíróság hogy a nemzeti jog feladata szabályozni a jogosulatlanul beszedett adók, egyéb pénzügyi terhek visszatérítéséhez járulékosan kapcsolódó valamennyi kérdést, úgymint adott esetben a kamat fizetését, ideértve a kamat számításának kezdő napját és mértékét.⁴²² A Marshall I ügyben⁴²³ a nemzeti jog szerint maximált összegű kártérítés akadt fenn a közösségi jog effektivitás-hálóján, ekkor ugyanis az állam által fizetendő kártérítés maximált összege sem tudott megfelelő kompenzációt nyújtani a közösségi jogában sértett fél számára. A Bíróság által felépített esetjogból következik, hogy leginkább a nemzeti bíróságok feladata a magánszemélyekre vonatkozó közösségi rendelkezések bírói védelmének és hatékony érvényesülésének biztosítása,⁴²⁴ így akár a

⁴²⁰ C-130/79 Express Dairy Foods Limited v. Intervention Board for Agricultural Procedure 1980 ECR 1887 12. para

⁴²¹ C-432/05 Unibet 2007 ECR I-2271. 43. para, C-222/05–C-225/05 van der Weerd és társai ügy 2007 ECR I-4233. 28. para, C-45/76 Comet 1976. ECR 2043. 12–16. para; C-68/79 Just 1980 ECR 501. 25. para; C-199/82. San Giorgio 1983. ECR 3595. 14. para; C-331/85. 376/85 és 378/85 Bianco és Girard egyesített ügyek 1988. ECR 1099. 12. para; C-104/86 Bizottság v. Olaszország 1988. ECR 1799. 7. para; C- 123/87. és 330/87 Jeunehomme és EGI egyesített ügyek 1988 ECR 4517. 17. para; C-6/90. és C-9/90. Francovich és társai egyesített ügyek 1991 ECR I-5357. 42. és 43. para; C-96/91 Bizottság v. Spanyolország ügy 1992 ECR I-3789. 12. para, és C-312/93 Peterbroeck 1995 ECR I-4599. 12. para

⁴²² C-26/74 Roquette frères v. Bizottság ügy 2001 ECR 677. 11. és 12. para, C-130/79 Express Dairy Foods 1980 ECR 1887. 16. és 17. para és C-397/98 és C-410/98 Metallgesellschaft és társai egyesített ügy 1998 ECR I-1727 86. para

⁴²³ C-152/84. sz. Marshall 1986 ECR 723

⁴²⁴ C-397/01–C-403/01 Pfeiffer és társai 2004 ECR I-8835. 111. para

nemzeti korlátozó szabályok félre tételével kell döntenie a közvetlenül a közösségi jogon alapuló pénzügyi igények rendezéséről. Minden egyes esetben ugyanis a tagállamok felelőssége e jogok hatékony védelmének biztosítása.⁴²⁵ Az elévülés vonatkozásában az Európai Bíróság óvatos gyakorlatot folytatott, hiszen e határidőknek meghatározott szerepük van a jogbiztonság fenntartásában és mindenképpen kerülendő, hogy a közösségi jog hatékony érvényesülésének követelménye a jogbiztonság követelményével összeütközzön.⁴²⁶ Ez a megoldás, amely a jogok bírói védelmének hatékonysága és a jogbiztonság elve között kíván egyensúlyt teremteni, nem minden esetben teljesen kielégítő a jogvédelmet igénylő felek számára.⁴²⁷ Az elévülési időn kívül az igényérvényesítés más feltételeit is érintheti a közösségi jog hatékony érvényesülésének kívánalma. A Dekker ügyben a felperes kártérítésért perelte azt a munkáltatót, amely nem alkalmazta őt, mert a felperes várandós volt. A holland kártérítési szabályok szerint a felperesnek kellett a munkáltató vétkességét bizonyítani. E szabály tekintetében az Európai Bíróság kimondta, hogy egy ilyen feltétel előírása jelentősen gyengíti az ügyben érintett irányelv érvényesülését, így a felelősség alóli mentesülést szolgáló kimentési okokat lehetővé tevő tagállami szabályokat félre kell tenni.⁴²⁸

7.2. Új bírósági hatáskörök

7.2.1. Bírósági felülvizsgálat lehetősége közösségi jogi alapon

A két elv alkalmazásának több tekintetben is megnyilvánuló következményeit ismerjük, így az eljárások egyenértékűségének és a közösségi jog tényleges érvényesülésének elve nemcsak egy-egy belső anyagi, vagy eljárásjogi szabály alkalmazását zárja ki, vagy módosítja azok alkalmazását a közösségi igényen alapuló eljárásokban, hanem esetenként az eljárások jellegét is átalakíthatja, új bírósági hatáskörök kialakítását, sőt új

⁴²⁵ C-179/84 Bozzetti 1985 ECR 2301. 17. para; C-446/93 SEIM 1996 ECR I-73. 32. para, C-54/96 Dorsch Consult 1997 ECR I-4961. 40. para

⁴²⁶ Blutman László: A közösségi jogon alapuló igények érvényesítése a belső jogban In: Európai jog, 2004. (4. évf.) 3. sz. 14. p.

⁴²⁷ Lásd erről a C-231/96. sz. Edis-ügyben adott főtanácsnoki indítvány 81. para. Azt meg kell jegyezni, hogy az adóalanyt és az érintett közigazgatást egyaránt védő jogbiztonság érdekében a Bíróság ítéletében (1998 ECR I-4951. 35. para) elismerte az ésszerű mértékben meghatározott jogvesztő jellegű keresetindítási határidők közösségi joggal való összeegyeztethetőségét

⁴²⁸ C-177/88 Elisabeth Johanna Pacifica Dekker v. Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV-Centrum) Plus 1990 ECR I-3941; Idézi: Blutman László: EU-jog – működésben Bába Kiadó Szeged, 2004 99-286. p.

jogorvoslati lehetőségek megteremtését is követelheti. Az a követelmény, hogy a tagállamnak lehetővé kell tennie a magánszemély közösségi jogon alapuló igényének érvényesítését, a közösségi szabályok közvetlen hatályából fakad,⁴²⁹ sőt ezt nevezhetjük a közvetlen hatály eljárási következményének is.⁴³⁰ A közösségi jog hatékony érvényesülése ugyanis feltételezi, hogy közösségi jogon alapuló igények érvényesíthetők legyenek a nemzeti eljárásjogokban. Ez a kérdés azonban érdekes, új, eddig nemzeti bíróságok által nem gyakorolt hatáskörök problémáját veti fel, azaz arra keressük a választ, hogy a közösségi jog hatékony érvényesülése érdekében a nemzeti bíróságoknak meddig van lehetőségük az egyén védelmében eljárniuk. Az egyik ilyen részterület a közösségi jogon alapuló sérelmek esetén a hatékony jogvédelem érdekében a bírói felülvizsgálathoz való jogosultság lehetőségének megteremtése akkor is, ha nemzeti eljárási szabályok erre lehetőséget nem teremtenek, és közösségi jogharmonizáció sem rendezi az ilyen igények érvényesítésének eljárási szabályait. Ennek az elvnek a csírája jelent meg a természetes igazság elvének és a meghallgatáshoz való jognak az elfogadásával a *Transocean Marine Paint* ügyben.⁴³¹ Egy későbbi jelentős esetben a *Jhonston* ügyben az Európai Bíróság a formális eljárási szabályokkal rendezett eljárás lefolytatásához való jogot, az ilyen jogosultság alapján indított igények érvényesíthetőségét mondta ki.⁴³² Gyakorlatilag az indokolásból a hatékony bírói kontrollhoz és a megfelelő eljárás lefolytatásához való jogosultságot lehet kiolvasni, ami a közösségi joggal is kompatibilis. A közigazgatási határozatok bírói felülvizsgálatának elvét a bíróság kifejezetten is kifejtette az *UNECTEF v. Heylens* ügyben.⁴³³ A jogorvoslat (remedy) ezzel új értelmet kapott, a közösségi jog megsértése esetén az egyéneknek új jogorvoslatok biztosítására bírói jogvédelemre is jogosultságuk keletkezhet közvetlenül a közösségi jog vagy annak valamely elve, doktrínája megsértése esetén.

7.2.2. Ideiglenes intézkedés

⁴²⁹ C-158/80 *Rewe* 1981 ECR 1805 5. para, C-45/76 *Comet* 1976 ECR 2043. 13-16. para C-312/93. *Peterbroeck* 1995 ECR I-4599. 12. para, *Courage et Crehan* ítélet 29. para, C-467/01. *Eribrand* 2003. ECR I-6471. 62. para, C-13/01. *Safalero* 2003 ECR I-8679. 49. para

⁴³⁰ *Blutman* László: A közösségi jogon alapuló igények érvényesítése a belső jogban In: *Európai jog*, 2004. (4. évf.) 3. sz. 15. p.

⁴³¹ C-17/74. *Transocean Marine Paint Association v. Commission* 1974 ECR 1063.C-85/76, az elv továbbfejlesztve megismétlődött: C-85/76 *Hoffman-La Roche and Co.A.G.v.Bizottság* 1979 ECR 461.

⁴³² C-222/84. *Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary* 1986 ECR 1651.

⁴³³ C-222/86 *UNECTEF v. Heylens* 1987 ECR 4097

Új bírósági hatáskör biztosítása is következhet az egyenértékűség és a közösségi jog tényleges érvényesülésének elvéből. Gyakran állunk szemben olyan helyzetekkel, amikor közösségi jogon alapuló igények érvényesítése esetén különös érdek fűződik ahhoz, hogy a jogvita kezdetén fennálló jogi helyzet tekintetében változás a per tartama alatt ne következzen be, különösen olyan esetekben, ha valamely nemzeti szabály, intézkedés folytán fenyegető károsodástól kellene tartani. Ilyen esetekben kérdésként merülhet fel, hogy közösségi harmonizáció hiányában meddig terjed a nemzeti bíróság hatásköre, ha a közösségi jogon alapuló igényérvényesítés esetén a fenti célkitűzéseket kívánja elérni. Az Európai Bíróság esetjoga szerint a közösségi jog tényleges érvényesülésének elve megköveteli, hogy a nemzeti bíróságoknak jogában álljon közvetlenül a közösségi jogon alapuló közbenső, vagy más néven ideiglenes intézkedést tenni jogvédelem teljessége érdekében. A jogérvényesítés egyik legnagyobb akadálya lehet ugyanis a perek, jogviták elhúzódása. Az időmúlással időnként el nem hárítható jogséremlmek, fölösleges károk keletkeznek, ennek megoldására adekvát megoldás az ideiglenes intézkedés. Fogalma úgy definiálható, hogy az ideiglenes intézkedés a bíróságnak az a nem érdemi, azonnali jogvédelmet biztosító határozata, melynek célja annak megakadályozása, hogy a jelenlegi állapot megváltozása miatt a kérelmező helyzete jelentősen megnehezedjen, vagy jogainak gyakorlása megghiúsuljon, illetve az intézkedés által a kérelmezőt közvetlenül fenyegető kár hárítható el.⁴³⁴ A fogalom a sajátos közösségi jogi jellegzetességekre tekintettel úgy egészíthető ki, hogy típusaiban léteznek a fennálló jogi helyzetet konzerváló,⁴³⁵ de az intézkedéssel akár új jogi helyzetet teremtő esetei is.⁴³⁶ Megnyilvánulhat ugyanis az ideiglenes intézkedés egy közösségi jogi aktus végrehajtását felfüggesztő, a fennálló jogi helyzetet fenntartó, továbbá egy közösségi jogi aktus végrehajtását felfüggesztő, de ezzel új jogi helyzetet teremtő határozatban is.⁴³⁷ Ideiglenes intézkedésre kerülhet sor egy közösségi szerv mulasztását pótló ideiglenes jogvédelmet nyújtó bírói döntéssel,⁴³⁸ továbbá sor kerülhet ideiglenes intézkedés tételére klasszikusan a közösségi jog közvetlen megsértésének

⁴³⁴ Wopera Zsuzsa: Hatékony jogvédelem a magyar és az Európai Unió polgári eljárásjogában. Az ideiglenes intézkedés Bíbor Kiadó, Miskolc 2007 19. p.

⁴³⁵ C-143/88. és C-92/89. Zuckerfabrik Süderdithmarschen és Zuckerfabrik Soest egyesített ügyek 1991 ECR I-415.

⁴³⁶ C-465/93. Atlanta Fruchthandelsgesellschaft 1995 ECR I-3761

⁴³⁷ Ilyenre kerülhet sor valamely közösségi jogi korlátozás alóli ideiglenes mentesítéssel

⁴³⁸ C-143/88. és C-92/89 Zuckerfabrik Süderdithmarschen és Zuckerfabrik Soest egyesített ügyek 1991 ECR I-415 26. és 27. para, C-465/93. Atlanta Fruchthandelsgesellschaft 1995 ECR I-3761 39. para

veszélye esetén⁴³⁹ a jogsértés megelőzése végett is.⁴⁴⁰ Az ideiglenes intézkedés egy olyan eljárás során hozott bírói határozatban testesül meg, ami a feleket valami tevése, vagy valamitől való tartózkodásra hívja fel. Alapvetően két különböző szituációban kerülhet szóba az ideiglenes intézkedések kérdése a nemzeti bíróság előtt, egyrészt a közösségi joggal állítólagosan inkompatibilis nemzeti szabály hatályának felfüggesztése tárgyában, másrészt olyan nemzeti intézkedések hatályának felfüggesztése esetén, amelyek állítólagosan érvénytelen közösségi jogon alapulnak.⁴⁴¹ Az első tekintetben kiindulópontként a Factortame I. ügyet tekinthetjük.⁴⁴² Ebben az ügyben a nemzeti bíróság előtt a közösségi joggal szemben álló belső törvényi rendelkezésre hivatkozva a kérelmezők arra is igényt formáltak, hogy a bíróság ideiglenes intézkedéssel e törvényi rendelkezés perbeli esetben, kérelmezőkkel szembeni alkalmazását függessze fel jogaik megvédése érdekében. Ennek az angol jogban eljárásjogi akadálya volt, több okból is. Az Európai Bíróság azonban kimondta, hogy a közösségi jog hatékony érvényesülése megkívánja az ilyen korlátozó belső jogszabályok félretételét.⁴⁴³ A közösségi jog szerint megítélendő jogvitában eljáró bíróságnak a közösségi jog alapján felhívott jogok létezésére vonatkozóan meghozandó határozat teljes hatékonysága érdekében lehetősége kell, hogy legyen ideiglenes intézkedések elrendelésére,⁴⁴⁴ az ugyanis ideiglenes jogvédelmet biztosít a kérelmező által az érdemi eljárásban érvényesíteni kívánt jogok számára. Ezzel gyakorlatilag az Európai Bíróság kimondta, hogy a nemzeti bíróságok hatásköre bővült, hiszen nemzeti bírói hatáskörbe jogszabályi rendelkezések hatályának felfüggesztése korábban nem tartozott, ugyanakkor, ha ezt a közösségi jog hatékony érvényesülésének elve megköveteli, úgy ez is megadatik a nemzeti bírák számára.

A másik alaphelyzet, ha érvénytelennek állított közösségi jogi normán alapuló belső jogi aktus alkalmazásának ideiglenes intézkedéssel történő felfüggesztésének kérdése merül fel a nemzeti bíróság előtt. Ilyen kérdéseket érintő ügyekben, ahol közösségi aktust végreható nemzeti aktus alkalmazásának felfüggesztése merült fel, a Bíróság kimondta, hogy valamely közösségi jogszabályon alapuló nemzeti rendelkezés

⁴³⁹ C-356/90. Belgium v. Bizottság 1991 ECR I-2423. 23. para, T-151/01. Duales System Deutschland v. Bizottság 2001 ECR II-3295. 187. para

⁴⁴⁰ A kategorizálást részletesen lásd: Blutman László: EU-jog a tárgyalóteremben Az előzetes döntéshozatal KJK-KERSZÓV Budapest 2003. 175-176. p.

⁴⁴¹ Tatham, Allan F.: EC Law in practice: A case-study approach, hvgorc 2006 125-127 p.

⁴⁴² C-213/89 The Queen v. Secretary of State for transport, ex parte Factortame Ltd. 1990 ECR I-2433

⁴⁴³ C-213/89 The Queen v. Secretary of State for transport, ex parte Factortame Ltd. 1990 ECR I-2433 20-22. para

⁴⁴⁴ C-226/99 Siples 2001 ECR I-277. 19. para

alkalmazásának egy nemzeti bíróság előtt, nemzeti eljárási szabályok szerint zajló eljárás során történő felfüggesztésére valamennyi tagállamban egységes elbírálási feltételeknek kell vonatkozniuk, amelyeket a közösségi bíróság hatáskörébe tartozó ideiglenes intézkedésekre irányadó feltételekkel azonosan kell meghatározni.⁴⁴⁵ Az Európai Bíróság eljárási szabályzatának III. címében a különleges eljárások között szabályozza a végrehajtás felfüggesztésére irányuló, illetve az ideiglenes intézkedések elrendelésének feltételeit és eljárási szabályait. Az ideiglenes intézkedés iránt kérelmet az a fél terjesztheti elő, akinek ügye a bíróság előtt folyamatban van és a kérelem az ügygel kapcsolatos. A kérelemben szükséges megjelölni a jogvita tárgyát, a sürgősségre okot adó körülményeket, valamint azokat a ténybeli és jogi alapokat, amelyek valószínűsítik a kért ideiglenes intézkedés szükségességét. Az ideiglenes intézkedés biztosíték nyújtásától is függővé tehető. Az intézkedés határozatlan időtartamú, az az eljárást befejező ítélet meghozatalával hatályát veszti. Az intézkedés ideiglenes jellegű és nem preiudicálhat a bíróságnak az ügy érdemére vonatkozó döntését illetően.⁴⁴⁶ Az Európai Bíróság az ideiglenes jogvédelem közösségi rendszerének egységességére alapítottnan megállapította, hogy mindez megköveteli, hogy a tagállami bíróságoknak – akár csak az Európai Bíróságnak az érvénytelenségi alapon támadott közösségi jogi normák vonatkozásában – legyen lehetőségük egy jogszerűségben vitatott tagállami közigazgatási intézkedés végrehajtásának felfüggesztését elrendelni. A vonatkozó közösségi szabályozás hiányában a tagállami jogrendszerek feladata a jogalanyok közösségi jogból eredő jogainak védelme érdekében teendő ideiglenes intézkedések elrendelésére vonatkozó feltételek szabályozása. Következésképpen a nemzeti jogszabályok alkalmazását felfüggesztő ideiglenes intézkedéseknek a hatáskörrel rendelkező bíróság e jogszabályok közösségi joggal való összeegyeztethetősége tárgyban hozott határozatát megelőző elrendelésére a nemzeti jog által megállapított, e bíróság eljárására irányadó feltételek vonatkoznak. Ezek a feltételek azonban nem lehetnek kedvezőtlenebbek, mint a hasonló, belső jellegű keresetekre vonatkozóak (egyenértékűség elve), valamint nem lehetnek olyanok, hogy gyakorlatilag lehetetlenné vagy rendkívül nehézvé tegyék a közösségi jogrend által biztosított jogok számára

⁴⁴⁵ C-143/88. és C-92/89 Zuckerfabrik Süderdithmarschen és Zuckerfabrik Soest egyesített ügyek 1991 ECR I-415 26. és 27. para, C-465/93. Atlanta Fruchthandels-gesellschaft 1995 ECR I-3761 39. para, C-453/03, C-11/04, C-12/04 és C-194/04 ABNA és társai egyesített ügyek 2005 ECR I-10423. 104. para

⁴⁴⁶ Wopera Zsuzsa: Hatékony jogvédelem a magyar és az Európai Unió polgári eljárásjogában. Az ideiglenes intézkedés Bíbor Kiadó, Miskolc 2007 189-190. p.

nyújtandó ideiglenes bírói jogvédelmet (tényleges érvényesülés elve).⁴⁴⁷ Meg kell jegyezni, hogy az Európai Bíróság gyakorlata szerint az ideiglenes intézkedések tételére akkor is van lehetőség, ha egy közösségi szerv mulasztását kell ideiglenes intézkedéssel pótolni.⁴⁴⁸

Mint láthattuk, az ideiglenes jogvédelem, amelyet közvetlenül a közösségi jog biztosít a tagállami bíróságok előtt közösségi igényeket érvényesítő magánszemélyeknek, egyaránt fennáll akkor is, ha a nemzeti jogi rendelkezések közösségi joggal való összeegyeztethetőségét, vagy - közvetett eljárás szükségessége mellett - magát a másodlagos közösségi jogi norma érvényességét vitatják. Amint azt a Bíróság a Zuckerfabrik Süderdithmarschen és Zuckerfabrik Soest egyesített ügyekben hozott ítéletében⁴⁴⁹ kifejtette, a megsemmisítés iránti keresetekhez hasonlóan az érvényesség elbírálása céljából előterjesztett előzetes döntéshozatal iránti kérelem a közösségi aktusok jogszerűsége felülvizsgálatának egy formáját jelenti. A megsemmisítés iránti keresetek esetében az EK 242. cikke alapján a felperes kérheti a megtámadott aktus végrehajtásának felfüggesztését, és a Bíróság jogosult ennek elrendelésére. Az ideiglenes bírósági védelem rendszerének koherenciája megköveteli, hogy a nemzeti bíróság egyaránt elrendelhesse egy olyan közösségi rendeleten alapuló nemzeti közigazgatási aktus végrehajtásának felfüggesztését, amelynek jogszerűségét vitatják.⁴⁵⁰ Az Európai Bíróság azonban feltételeket is megállapított kimondta, hogy valamely közösségi jogszabályon alapuló nemzeti rendelkezés alkalmazásának egy nemzeti bíróság előtt nemzeti eljárási szabályok szerint zajló eljárás során történő felfüggesztésére valamennyi tagállamban egységes elbírálási feltételeknek kell vonatkozniuk, amelyeket a közösségi bíróság hatáskörébe tartozó ideiglenes intézkedésekre irányadó feltételekkel azonosan kell meghatározni. Ezen feltételek a sürgősség, a súlyos és helyrehozhatatlan kár kockázatának felmérését jelentik. A Bíróság rámutatott, hogy az ideiglenes intézkedés iránti kérelmet tárgyaló bíróságnak annak elbírálása során, hogy teljesülnek-e a sürgősségre, valamint a súlyos és

⁴⁴⁷ C-432/05. Unibet 2007 ECR I-2271. 37. para.

⁴⁴⁸ C-465/93 Atlanta Fruchthandels-gesellschaft mbH és társai v. Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft 1995 ECR I-3761.

⁴⁴⁹ C-143/88. és C-92/89 Zuckerfabrik Süderdithmarschen és Zuckerfabrik Soest egyesített ügyek 1991 ECR I-415 18. para

⁴⁵⁰ Lásd a C-465/93. Atlanta Fruchthandels-gesellschaft és társai 1995 ECR I-3761. 22 para, C-68/95. T. Port 1996 ECR I-6065. 49. para. Azon esetekre, amikor a Bíróság az előzetes döntéshozatali eljárásban nem rendelkezik hatáskörrel az ideiglenes intézkedések elrendelésére, lásd C-186/01. Dory végzés 2001 ECR I-7823. 13. para

helyrehozhatatlan kár kockázatára vonatkozó feltételek, meg kell vizsgálnia az ügy jellemzőit, és mérlegelnie kell azon körülményeket, amelyek alapján megállapítható, hogy az ideiglenes intézkedés iránti kérelem tárgyát képező aktus azonnali végrehajtása okozhat-e olyan visszafordíthatatlan károkat a kérelmező számára, amelyeket nem lehet helyrehozni abban az esetben, ha a közösségi aktust érvénytelennek kell nyilvánítani.⁴⁵¹ A nemzeti bíróság, mint a hatáskörében a közösségi jog alkalmazásáért felelős és a közösségi jog teljes érvényesülését biztosítani hivatott bírói szerv az ideiglenes intézkedést elbírálása során köteles figyelembe venni, hogy az ideiglenes intézkedés mennyiben sérti az adott közösségi aktus által az egész Közösségre nézve megállapított jogi rendszert. E bíróságnak számításba kell vennie a feltételezhetően más bíróságok által, hasonló okból meghozott, nagy számú ideiglenes intézkedés együttes hatását, másfelől a kérelmező helyzetének azon egyedi jellemzőit, amelyek őt más érintett gazdasági szereplőtől megkülönböztetik⁴⁵² Különösen abban az esetben, ha az ideiglenes intézkedés elrendelése pénzügyi kockázattal járhat a Közösség számára, a nemzeti bíróság számára ezen felül biztosítani kell a jogosultságot arra, hogy a kérelmezőt megfelelő biztosíték, pl. óvadék vagy letét adására kötelezhesse.⁴⁵³

7.2.3. Az új jogorvoslatok biztosításának elve

Az új jogorvoslatok biztosításának elve szerint vannak esetek, amikor nem csupán a tagállami hatáskör kibővítésével kell új közösségi jogi eszközöket adni a jogvédelem szempontjából a nemzeti bíróságoknak, hanem egyenesen új jogorvoslati lehetőségek megteremtésével kell szolgálni a hatékony jogvédelmet. A kérdés két oldala, hogy egyáltalán létezik-e ilyen igény közvetlenül a közösségi jogból eredően, a másik viszont az, hogy az ilyen igények érvényesítésére milyen feltételek mellett kerülhet sor.⁴⁵⁴ A kérdésekre adott válasz az Európai Bíróság szerint, hogy anyagi jogi értelemben a hatékony bírói felülvizsgálat joga közvetlenül a közösségi jogból, az EK Szerződés 10.

⁴⁵¹ C-143/88. és C-92/89 Zuckerfabrik Süderdithmarschen és Zuckerfabrik Soest egyesített ügyek 1991 ECR I-415 26. és 29. para, C-465/93. Atlanta Fruchthandelsgesellschaft 1995 ECR I-3761 41. para

⁴⁵² C-465/93. Atlanta Fruchthandelsgesellschaft 1995 ECR I-3761 44. para

⁴⁵³ C-143/88. és C-92/89 Zuckerfabrik Süderdithmarschen és Zuckerfabrik Soest egyesített ügyek 1991 ECR I-415 32. para, C-465/93. Atlanta Fruchthandelsgesellschaft 1995 ECR I-3761 45. para

⁴⁵⁴ Blutman László: A közösségi jogon alapuló igények érvényesítése a belső jogban In: Európai jog, 2004. (4. évf.) 3. sz. 16. p.

cikkéből eredeztethető,⁴⁵⁵ míg eljárási értelemben a tagállamok eljárási jogában biztosítani kell minden olyan igény érvényesíthetőségét, amely a közösségi jog megsértéséből fakadó állami kártérítési felelősségből ered. A jogsérelemre ugyanis a megfelelő jogorvoslati eszköz az olyan kereset, amely az állam felelősségének megállapítására irányul.⁴⁵⁶ Ha ugyanis a tagállam valamilyen közösségi rendelkezést nem tart be, ebből a magánfeleknek kára keletkezhet. A tagállam felelősségének intézménye már a Közösség korai szakaszában, 1960-ban a *Humblet v. Belgium* ügyben felmerült, amikor is az Európai Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az EK 10. cikkben előírt jóhiszemű együttműködés elve szerint a tagállamok kötelesek a közösségi jog megsértéséből eredő jogellenes következményeket megszüntetni.⁴⁵⁷ A jog gyakorlásával kapcsolatos részletesebb útmutatóra azonban hosszabb időt kellett várni. Miután a magánfél károsodása esetén a közösségi bíróságok előtti közvetlen kártérítési igényérvényesítésre nincs jogi lehetőség, az Európai Bíróság értelmező gyakorlata is megerősítette, hogy e tekintetben nincs közösségi szintű jogorvoslati eszköz, ezért jogharmonizáció hiányában nagyon vegyes volt az igényérvényesítéshez, igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés tényleges tartalma a különböző tagállamokban. Sokáig csak annyi támpontot kaptak a nemzeti jogalkalmazók, hogy saját nemzeti felelősségi szabályaik, és az anyagi jog érvényesítésére vonatkozó eljárási szabályok alkalmazásával kell a magánfeleket közösségi jogi sérelmeik esetén reparálni.⁴⁵⁸ A kártérítési felelősség szabályrendszere jelentős különbségeket mutatott az egyes tagállamokban, így a korai időkben a nemzeti jogi szabályok erősségétől függött az egyéni jogvédelem szintje. Az Európai Bíróság differenciálódó gyakorlata arra rámutatott, hogy a hatáskörükben eljáró, közösségi jogi rendelkezéseket alkalmazó nemzeti bíróságoknak az a feladata, hogy teljes érvényesülést biztosítsanak a kártérítési szabályoknak, és védjék a közösségi jog által a magánszemélyeknek biztosított jogokat.⁴⁵⁹ A hatékony jogorvoslathoz való jog két elvének megteremtésével, és ezek tagállami kártérítési felelősségre való elvi alkalmazási lehetőségével a közösségi jog

⁴⁵⁵ C- 33/76 *Rewe* 1976 ECR 1989. 5. para, C- 45/76 *Comet* 1976 ECR 2043. 12. para, C- 106/77 *Simmenthal* 1978 ECR 629. 21. és 22. para, a C-213/89 *Factortame* és társai ügy 1990 ECR I-2433. 19. para, C-312/93 *Peterbroeck* 1995 ECR I-4599 12. para

⁴⁵⁶ A Bíróság által a fent hivatkozott *Brasserie du pêcheur* és *Factortame* egyesített ügyekben hozott ítéletben meghatározott feltételeknek megfelelően

⁴⁵⁷ C- 6/60. *Humblet* 1960 ECR 1125.

⁴⁵⁸ C-60/75 *Carmine Antonio Russo v. Azienda di Stato per gli inventi sul mercato agricolo (AIMA)* 1976 ECR 0045 9. para

⁴⁵⁹ C-106/77 *Simmenthal* 1978. ECR 629. 16. para; C-213/89. *Factortame* és társai 1990 ECR I-2433. 19. para

sokat lépett előre,⁴⁶⁰ azonban az igazi áttörést az jelentette, amikor a Frankovich I. ügyben a Bíróság az ilyen igényekre vonatkozóan közösségi elvi mércét húzott.⁴⁶¹ A tagállam kártérítési felelőssége kérdését a csak a Szerződés rendszerének és alapelveinek fényében látta vizsgálhatónak. A Bíróság kifejtette, hogy a közösségi normák tényleges és teljes körű érvényesülése kérdőjeleződne meg, így a közösségi jogvédelmi rendszer gyengülne, ha a magánszemélyek nem juthatnának jogorvoslatához, amikor olyan jogaik sérülnek a közösségi jog megsértés révén, amelyért egy tagállam felelőssé tehető. Elengedhetetlennek ítélte ezért megteremteni a tagállammal szembeni jogorvoslat lehetőségét oly módon, hogy a nemzeti jogszabályok által meghatározott, a károk megtérítésére vonatkozó tartalmi és formai követelmények nem lehetnek kevésbé kedvezőek, mint a hasonló jellegű, nemzeti jogon alapuló igényekre vonatkozó feltételek, valamint nem lehetnek olyanok, hogy gyakorlatilag lehetetlenné, vagy rendkívül nehézé tegyék a kártérítés elérését.⁴⁶² Az ítéletben felsorakoztatott és kimunkált érvekből állt össze az ún. Francovich jelenség, mint az állam jogharmonizációs kötelezettségének megszegésével okozott kárért való felelőssége megállapíthatóságának későbbi hivatkozási alapja.⁴⁶³

7.2.3.1. A kártérítési felelősség feltételei

A fenti döntés a hatékony jogorvoslatok Bíróság által kialakított elveit már konkrétan kiterjesztette a tagállami kártérítési felelősség jogterületére is, azonban arról még mindig nem szólt, hogy vannak-e a kártérítési felelősségnek közösségi jogi minimumkövetelményei. Így a következő nagy lépés a kártérítési felelősség feltételrendszerének meghatározása volt. Az ügyekből leszűrhető tapasztalat a

⁴⁶⁰ C- 33/76 Rewe 1976 ECR 1989, C-158/80 Rewe 1981 ECR 1805, C-199/82. San Giorgio 1983. ECR 3595

⁴⁶¹ C-6/90. és C-9/90. Frankovich és társai egyesített ügyek 1991 ECR I-5357. 36. para

⁴⁶² C-6/90. és C-9/90. Frankovich és társai egyesített ügyek 1991 ECR I-5357. 30, 33, 43. para

⁴⁶³ A kártérítési felelősség témakörében kiemelkedő jelentőségű összefoglaló munkákat Kecskés László tett közé. A Frankovich jelenség megnevezés is tőle származik, mint ahogyan a később említendő Post-Frankovich jelenség is. A témakörben közzétett fontosabb művei: Kecskés László: EU jog és jogharmonizáció hvgorac 2003 431-480. p., Kecskés László: Európa-jogi tapasztalatok az állam jogszabályalkotással okozott károkért való felelősségének megalapozásához In: Polgári jogi kodifikáció, 2003. (5. évf.) 4. sz. 3-19. p. Kecskés László: Tíz év múlva... Az Európai Bíróság legújabb post-francovich ítéletei: a felelősségi kritériumok differenciálódása In: Európai jog, 2001. (1. évf.) 4. sz. 8-12. p. Kecskés László: A jogalkotásért és a jogharmonizációért való állami kárfelelősség In: Jogtudományi közlöny, 2001. (56. évf.) 5. sz. 235-246. p. Kecskés László: A post-francovich jelenség kialakulása In: Európai jog, 2001. (1. évf.) 2. sz. 3-11. p. Kecskés László: A jogalkotásért és a jogharmonizációért való állami kárfelelősség összekapcsolódása. In: Jura, 2001. (7. évf.) 1. sz. 66-77. p. Kecskés László: A francovich ítélet In: Európai jog, 2001. (1. évf.) 2. sz. 28-30. p.

kártérítési felelősség. Ami azokat a feltételeket illeti, amelyek mellett a tagállamnak meg kell térítenie a magánszemélyeknek okozott károkat, a Bíróság ítélkezési gyakorlatából kitűnik, hogy három ilyen feltétel van, mégpedig az, hogy megsértett jogi rendelkezés a magánszemélyeket jogokkal ruházza fel, hogy a jogsértés kellően súlyos legyen, és okozati összefüggés álljon az államot terhelő kötelezettség megszegése és a károsult által elszenvedett kár között. Ezeknek a körülményeknek az értékelése az egyes helyzetektől függ.⁴⁶⁴ A feltételrendszerrel kapcsolatban két fontos megállapítást tett: ezek a feltételek teljesítik a közösségi jog szabályainak teljes körű érvényesülésére, és e szabályok által biztosított jogok hatékony védelmére vonatkozó követelményeket, másrészt e feltételek tartalmilag megfelelnek azoknak, amelyeket a Bíróság a Közösség 288. cikk szerinti felelősségére⁴⁶⁵ meghatározott.⁴⁶⁶ Ezzel a híd teremtődött a jogsértések tartalmi követelményei megítélésében a jogsértők személyétől függetlenül. Ez a jogvédelem magasabb szintjének tekinthető, hiszen a közösségi jogon alapuló kártérítési igények elbírálása tekintetében nincs eltérés amiatt, hogy ki volt a kár okozója, a tagállam, vagy a Közösség. Az így meghatározott feltételek közül gyakorlatilag problémamentesnek tekinthető a magánszemélyeket jogokkal felruházó közösségi norma megítélése. A Bíróság ítélkezési gyakorlata alapján a megsértett jogszabálynak azt kell céloznia, hogy a magánszemélyeket olyan jogokkal ruházza fel, amelyek tartalma a közösségi jogforrás alapján kielégítő pontossággal meghatározható⁴⁶⁷

⁴⁶⁴ Ezzel kapcsolatos „vezér-eset”: C-46/93. és C-48/93. Brasserie du pêcheur SA v. Németország és The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és mások egyesített ügy 1996 ECR I-1029. 51. para. De hasonló megállapítások szerepelnek például: C-127/95 Norbrook Laboratories 1998 ECR I-1531. 107. para, C-424/97 Haim 2000 ECR I-5123. 36. para, C-63/01. Evans 2003 ECR I-14447. 83. para, C-5/94 Hedley Lomas 1996 ECR I-2553. 28. para

⁴⁶⁵ A Közösség szerződésen kívüli felelőssége kérdéséről elvi megállapításokat tett az Európai Bíróság a Schöppenstedt ügyben. Az 5/71 Zuckerfabrik Schöppenstedt v. Tanács ügyben 1971. december 2-án hozott ítélet (1971 ECR 975. 11. para) a gazdaságpolitikai döntéseket is magában foglaló normatív jogi aktus által okozott károk vonatkozásában a Közösség szerződésen kívüli felelősségét a magánszemélyeket védő magasabb rendű jogszabály súlyos megsértésének rendelte alá. Gyakorlatában a későbbiek során a felelősség elemeit árnyalta. Lásd erről például: C-87/89 Sonito és társai v. Bizottság 1990 ECR I-1981 14. para, T-481/93. és T-484/93. Exporteurs in Levende Varkens és társai v. Bizottság 1995 ECR II-2941. 81. para, T-390/94 Schröder és társai v. Bizottság 1997 ECR II-501 62. és 63. para, T-170/00 Förde-Reederei v. Tanács és Bizottság 2002 ECR II-515. 46. para, C-63/89 Assurances du crédit v. Tanács és Bizottság 1991 ECR I-1799. 12. para, C-352/98 Bergaderm és Goupil v. Bizottság 2000 ECR I-5291. 42. para, C-234/02 Ombudsman v. Lamberts 2004 ECR I-2803. 49. para, C-198/03 Bizottság v. CEVA és Pfizer 2005 ECR I-6357. 63. para, C-352/98 Bergaderm és Goupil v. Bizottság 2000 ECR I-5291. 40. és 42–44. para, C-312/00 Bizottság v. Camar és Tico 2002 ECR I-11355. 52–55. para, valamint C-472/00 Bizottság v. Fresh Marine 2003 ECR I-7541. 24–26. para.

⁴⁶⁶ C-46/93. és C-48/93. Brasserie du pêcheur SA v. Németország és The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és mások egyesített ügy 1996 ECR I-1029. 52, 53. para.

⁴⁶⁷ C-140/97. Rechberger és társai 1999 I-3499. 22. és 23. para

A második feltételt illetően a döntő tényező annak megállapításához, hogy egy közösségi jogsértés kellően súlyos-e, az, hogy az érintett tagállam vagy a közösségi intézmény a mérlegelési jogkörének korlátait nyilvánvalóan és súlyosan túllépte-e.⁴⁶⁸ Ha az érintett tagállam a jogsértés elkövetésekor csak igen szűk mérlegelési jogkörrel rendelkezett, vagy nem is rendelkezett mérlegelési mozgástérrel, akkor a közösségi jog bármely megsértése elegendő ahhoz, hogy a jogsértés kellően súlyos legyen.⁴⁶⁹ A közösségi jog kellően súlyos megsértésének feltétele magában foglalja a mérlegelési jogkörre vonatkozóan előírt korlátoknak a tagállam általi nyilvánvaló és jelentős mértékű megsértését, e vonatkozásban figyelembe kell venni a megsértett szabály egyértelműségének és pontosságának fokát, valamint a megsértett szabály által a nemzeti hatóságok részére biztosított mérlegelési jogkör terjedelmét.⁴⁷⁰ Abban az esetben, ha a tagállamnak – például irányelv implementálási kötelezettség esetén - nem voltak jogalkotási választásai, és nagyon szűk, szinte nem létező mérlegelési jogkörrel rendelkezett, akkor a közösségi jog pusztán megsértése elegendő lehet a kellően súlyos jogsértés megállapításához.⁴⁷¹ Ennél fogva a tagállamnak e rendelkezés helytelen átültetése miatti felelőssége a mérlegelési jogkörre előírt korlátoknak e tagállam általi nyilvánvaló és jelentős mértékű megsértése megállapításától függ. Annak megállapítása érdekében, hogy ez a feltétel teljesült-e, a kártérítési igényt elbíráló nemzeti bíróságnak figyelembe kell vennie az általa tárgyalt ügy összes körülményét.⁴⁷² Jelentősége lehet a jogsértés kellően súlyos volta megítélésében a jóhiszeműségnek,⁴⁷³ a szándékosságnak,⁴⁷⁴ az esetleges jogi tévedés, téves jogalkalmazás kimenthetőségének, vagy annak felróhatóságának,⁴⁷⁵ és annak a körülménynek is, hogy valamely közösségi szerv magatartása esetleg hozzájárult-e ahhoz, hogy bizonyos nemzeti intézkedéseket, vagy eljárásokat, a közösségi jogot sértő módon vezettek be, tartottak fenn vagy mulasztottak el megtenni.⁴⁷⁶ A nemzeti bíróság az általa alkalmazandó nemzeti

⁴⁶⁸ C-46/93. és C-48/93. Brasserie du pêcheur SA v. Németország és The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és mások egyesített ügy 1996 ECR I-1029. 55. para.

⁴⁶⁹ C-127/95 Norbrook Laboratories 1998 ECR I-1531. 109. para

⁴⁷⁰ C-46/93. és C-48/93. Brasserie du pêcheur SA v. Németország és The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és mások egyesített ügy 1996 ECR I-1029. 55, 56. para.

⁴⁷¹ C-5/94 Hedley Lomas 1996 ECR I-2553. 28. para, C-178/94., C-179/94. és C-188/94–C-190/94. Dillenkofer és társai egyesített ügyek 1996 ECR I-4845. 25. para, és C-150/99. Stockholm Lindöpark 2001. ECR I-493. 40. para

⁴⁷² C-224/01 Köbler 2003 ECR I-10239. 54. para

⁴⁷³ C-392/93 British Telecommunications 1996 ECR I-1631.

⁴⁷⁴ C-118/00 Larys 2001 ECR I-5063. 38. para

⁴⁷⁵ C-224/01 Köbler 2003 ECR I-10239. 55. para

⁴⁷⁶ C-46/93. és C-48/93. Brasserie du pêcheur SA v. Németország és The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és mások egyesített ügy 1996 ECR I-1029. 55. para.

jogszabály alapján nem teheti függővé a kártérítéshez való jogot a kötelezettségszegést elkövető állami szerv szándékosságból vagy gondatlanságból eredő vétkeességétől, amely túlmutat a közösségi jog kellően súlyos megsértésén.⁴⁷⁷

A harmadik feltételt illetően a nemzeti bíróságnak kell vizsgálnia, hogy közvetlen okozati összefüggés áll fenn az államot terhelő kötelezettség megszegése és a károsult által elszenvedett kár között.⁴⁷⁸ Ami tagállamot terhelő kötelezettség megsértése és a jogsérelmet szenvedett személyeket ért kár közötti okozati összefüggés követelményére vonatkozó harmadik feltételt illeti, a kérdést előterjesztő bíróság feladata annak megítélése, hogy az állítólagos kár kellőképpen közvetlenül ered-e a közösségi jog megsértéséből ahhoz, hogy az adott államnak meg kelljen azt térítenie.⁴⁷⁹

A három említett feltétel szükséges és elégséges ahhoz, hogy magánszemély javára kártérítési jogosultság keletkezzen, ám ez nem zárja ki az állam felelősségének a nemzeti jog alapján esetleg ennél kevésbé korlátozó feltételek mellett történő megállapítását.⁴⁸⁰ Fontos szabály, hogy a tagállam által a közösségi jog megsértésével magánszemélynek okozott kárért járó kártérítésnek az okozott kárhoz kell igazodnia. Erre vonatkozó közösségi rendelkezés hiányában a tagállami belső jognak kell szabályoznia a kártérítés mértékének megállapítását lehetővé tévő szempontokat, ám e szempontok nem lehetnek kedvezőtlenebbek, mint a belső jogon alapuló hasonló igényekre vonatkozók, és nem tehetik gyakorlatilag lehetetlenné vagy rendkívül nehézé a kártérítéshez jutást. Az a nemzeti szabályozás, amely a megtéríthető károk mértékét általános jelleggel egyes védett javakban okozott kárra korlátozza, kizárva a magánszemélyek elmaradt hasznát, összeegyeztethetetlen a közösségi joggal.⁴⁸¹ Különösen a gazdasági és kereskedelmi jellegű jogviták esetén ugyanis az elmaradt

⁴⁷⁷ C-46/93. és C-48/93. Brasserie du pêcheur SA v. Németország és The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és mások egyesített ügy 1996 ECR I-1029.

⁴⁷⁸ C-46/93. és C-48/93. Brasserie du pêcheur SA v. Németország és The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és mások egyesített ügy 1996 ECR I-1029. 65. para., C-5/94 Hedley Lomas 1996 ECR I-2553. 30. para

⁴⁷⁹ Lásd e tekintetben a Közösségeknek a szerződésen kívüli felelősségét illetően a C- 64/76., C-113/76., C-167/78., C-239/78., C- 27/79., C-28/79. és C- 45/79. sz., Dumortier frères és társai v. Tanács egyesített ügyekben hozott ítélet 1979 ECR 3091. 21. para, C-363/88. és C-364/88. Finsider és társai v. Bizottság egyesített ügyek 1992 ECR I-359. 25. para, T-54/77 Herpels v. Bizottság 1978 ECR 585. 47-49. para

⁴⁸⁰ C-46/93. és C-48/93. Brasserie du pêcheur SA v. Németország és The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és mások egyesített ügy 1996 ECR I-1029. 66. para

⁴⁸¹ C-46/93. és C-48/93. Brasserie du pêcheur SA v. Németország és The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és mások egyesített ügy 1996 ECR I-1029. 90. para

haszon teljes kizárása gyakorlatilag lehetetlenné tenné a kártérítést.⁴⁸² Másrészt a tényleges érvényesülés elvéből és abból, hogy bármely személy igényelhet kártérítést olyan szerződés vagy magatartás által okozott kárért, amely neki kárt okozott, az következik, hogy a károsultak nemcsak a tényleges kár (damnum emergens) megtérítését követelhetik, hanem az elmaradt haszon (lucrum cessans) megtérítését,⁴⁸³ valamint a kamatok megfizetését is. A kamatfizetéssel kapcsolatban a Bíróság kimondta, hogy a kamatok nyújtását az alkalmazandó nemzeti szabályokkal összhangban úgy kell tekinteni, mint a kártérítés lényeges összetevőjét.⁴⁸⁴ Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint azonban a közösségi jog nem akadályozza meg a nemzeti bíróságokat, hogy ügyeljenek arra, hogy a közösségi jogrend által biztosított jogok védelme ne járjon az azt élvezők jogalap nélküli gazdagodásával.⁴⁸⁵

A tagállamok közösségi jog megsértéséből eredő jogellenes következmények megszüntetésére vonatkozó kötelezettsége hatáskörük keretein belül az érintett tagállam valamennyi szervére vonatkozik,⁴⁸⁶ így mindhárom hatalmi ág tevékenységével összefüggésben érvényesül a tagállam mögöttes kártérítési felelőssége, mint az „egyéni közösségi jogok”⁴⁸⁷ védelme. A jogalkotásért és végreható hatalomért való kárfelelősség elemeit már régebben jól körüljárta az Európai Bíróság, de a legújabb idők terméke, hogy a nemzeti jogalkalmazás, a bírói hatalom közösségi jogot sértő gyakorlata is megalapozhatja a kártérítési felelősséget.⁴⁸⁸ Ez a jogvédelem kiteljesedését jelenti az állami közhatalmi tevékenység valamennyi részeleme vonatkozásában. A tagállami bíróságok tevékenysége megalapozhat kártérítési felelősséget, ha döntéseik direkt módon ellentétesek a közösségi joggal. Ilyenre kerülhet sor a vonatkozó, de esetleg a felek által sem felhívott közösségi jog ismeretének és alkalmazásának hiányából. Ez a közösségi joggal összefüggésben az officialitás elvének előtérbe kerülését jelentheti.⁴⁸⁹ Az is jóvátétel alapja lehet, ha a döntés a közösségi jog téves

⁴⁸² C-46/93. és C-48/93. Brasserie du pêcheur SA v. Németország és The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és mások egyesített ügy 1996 ECR I-1029. 87. para

⁴⁸³ C-397/98. és C-410/98. sz., Metallgesellschaft és társai egyesített ügyek 2001 ECR I-1727. 91. para

⁴⁸⁴ C-271/91 Marshall 1993 ECR I-4367. 31. para

⁴⁸⁵ C-238/78 Ireks-Arkady v. Bizottság és Tanács 1979 ECR 2955. 14. para; C-441/98. és C-442/98 Michailidis egyesített ügyek 2000 ECR I-7145. 31. para, C-453/99. Courage et Crehan 2001 ECR I-6297 30. para

⁴⁸⁶ C-8/88 Németország v. Bizottság 1990 ECR I-2321. 13. para

⁴⁸⁷ Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció hvgorac, Budapest 2003 454. p

⁴⁸⁸ C-224/01 Köbler 2003 ECR I-10 239., C-173/03 Traghetti del Mediterraneo 2006 ECR I-5177. 53. para

⁴⁸⁹ C-473/00 Cofidis-ügy 2002 ECR I-10875. 32. para

értelmezésén alapszik. Ez a Köbler-ügyben kifejtettek szerint akkor alapoz meg felelősséget, ha az a közösségi jog kellően súlyos megsértésére került sor.⁴⁹⁰ Kellően súlyos a jogsértés, nem csak akkor, ha közösségi jogforrással áll ellentétben, hanem akkor is, ha a Bíróság által kialakított joggyakorlattól nyilvánvalóan eltér a döntés, azaz a közösségi jog megsértése nyilvánvaló.⁴⁹¹ Nyilvánvaló jogsértés azonban bekövetkezhet mind az eljáró bíróság által végzett jogszabály-értelmezésből vagy a tényállási elemek és a bizonyítékok általa végzett értékeléséből.⁴⁹² Ezek a kérdések a közösségi jog és a közösségi bíróságok joggyakorlatának kellő mélységű ismerete és alkalmazása problematikáját vetik fel.

7.3. Magánjogi jogérvényesítés

A közösségi jog megsértésén alapuló kártérítési igények vonatkozásában a fentiekől eltérő jogi megítélésű alaphelyzetet tételez a magánjogi jogérvényesítés problematikája, több tekintetben is. Amíg ugyanis a tagállami kártérítési felelősség nem önálló közösségi szintű jogorvoslati eszköz, addig az Európai Unió motorjának tekintett belső piacra, négy szabadságra vonatkozó jogi szabályok akkor működhetnek kellően hatékonyan, ha tisztességes piaci versenyfeltételek képezik annak jogi alapját,⁴⁹³ azaz közösségi normák rendezik a játékszabályokat, megítélésem szerint az igényérvényesítés lehetőségeit is. 2004. május 1. napja nem csupán azért volt nagy jelentőségű az Európai Unió történetében, mert ezen időponttól kezdődően 10 új tagállam felvételére, és így az eddigi legjelentősebb bővítésre került sor, hanem ebben az időpontban lépett hatályba az 1/2003 számú EK Tanácsi rendelet,⁴⁹⁴ amely a közösségi versenyjog anyagi jogi és eljárásjogi szabályai tekintetében jelentős újdonságokat hozott.⁴⁹⁵ Azt már a megelőző Bizottsági és közösségi bírósági gyakorlatból is tudjuk, hogy a versenyjog, annak is elsősorban a klasszikus antitröszt szabályai nagyon gyakran kerültek terítékre mind az Európai Bíróság, mind az Elsőfokú

⁴⁹⁰ C-224/01 Köbler 2003 ECR I-10 239

⁴⁹¹ C-224/01 Köbler 2003 ECR I-10 239. 52-56. para

⁴⁹² C-173/03 Traghetti del Mediterraneo 2006 ECR I-5177. 33. 46. para

⁴⁹³ C-126/97 Eco Swiss 1999 ECR I-3055. 36. para

⁴⁹⁴ Bottka Viktor: Antitröszt modernizáció az EU versenyjogban In: Állam és jogtudomány 2005. (46. évf.) 3-4. sz. 217-238. p.

⁴⁹⁵ Németh András: Néhány gondolat a versenyfelügyeleti eljárás reformja kapcsán In: Európai jog 2004. (4. évf.) 1. sz. 28-32. p., Nemessányi Zoltán: Rendszerváltás az EK versenyjogában: az EK-Szerződés 81. és 82. cikkének új végrehajtási rendelete In: Európai jog 2003. (3. évf.) 3. sz. 19-27. p.

Bíróság előtt, és e tényállások kivétel nélkül érintik a fogyasztók, magánfelek jogait és érdekeit is. A 81. és 82. cikk tényállási elemei értelmezése,⁴⁹⁶ gyakran az ezen a területen folytatott hasznos jogfejlesztés vitt bennünket közelebb az egyéni jogérvényesítés lehetőségéhez. Ez a jogterület ugyanis tele van közgazdasági ismereteket igénylő buktatókkal, és gyakoribbak a soft law-jellegű szabályok, mint általában véve a közösségi szabályokban. A bíróságok, illetve a Bizottság gyakorlata segít bennünket a szűkszavúan megfogalmazott, mindössze két cikkben szabályozott antitörzst szabályok használatában. E jogalkalmazók gyakorlata hasznos útmutató a hatás-elv,⁴⁹⁷ a releváns piac meghatározásában,⁴⁹⁸ a vállalat, vállalkozás, gazdasági egység⁴⁹⁹ sajátos közösségi jogi definíciója megadásában.⁵⁰⁰ Ez az *acquis* visz bennünket közelebb a tagállamok közti kereskedelem érintettsége (*interstate clause*),⁵⁰¹ az érzékelhető hatás,⁵⁰² a megállapodás,⁵⁰³ összehangolt magatartás,⁵⁰⁴ vagy éppen a versenyt meggátló, korlátozó, torzító szándék vagy hatás felismeréséhez.⁵⁰⁵ Innen meríthetünk, ha az egyedi mentesülés négy feltétele⁵⁰⁶ képezi vizsgálódás tárgyát. Az erőfölény és az azzal való visszaélés,⁵⁰⁷ az együttes erőfölény⁵⁰⁸ kérdésének megítélése is igen nehéz lenne az iránymutató gyakorlat nélkül.

Azért is van nagy jelentősége az egyéni jogérvényesítés szempontjából 2004-nek, mert a reform elemei abban foglalhatók össze, hogy az Európai Bizottság tehermentesítése

⁴⁹⁶ Erről lásd például: Elhauge, Einer- Geradin, Damien: *Global competition law and economics* Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon 2007 55-798 p. Korah, Valentine: *Cases and materials on EC competition law* Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon 2006 1-432. p., Tóth Tihamér: *Az Európai Unió versenyjoga* Complex Kft Budapest 2007. 91-360. p.

⁴⁹⁷ C-89/85 et al Ahlström 1988 ECR 51393

⁴⁹⁸ C-27/76 United Brands 1978 ECR 207, C-85/76 Hoffmann-La Roche 1979 ECR 461, T-374, 375, 384, 388/94 European Night Services 1998 ECR II-3141, COM Decision 3.2 1999 REWE/Meinl, OJ 1999, L 274,1

⁴⁹⁹ C-73/95 VIHO 1996 ECR I-5457

⁵⁰⁰ C- 170/83 Hydrotherm 1984 ECR 2999, C- 364/92 Eurocontrol 1994 ECR I-43, C-55/96 Job Center 1997 ECR I-7119, C-309/99 Wouters 2002 ECR I-1577

⁵⁰¹ C56, 58/64 Costen Grundig, 1966 ECR 322, C-23/67 Brasserie de Haecht 1967 ECR 544, C-56/65 Société Technique Minière 1966 ECR 282, Com decision 94/601/EG of 13. 07. Karton, ABI 1994 L 243, 1

⁵⁰² T-II, 9/93 Lagnese-Iglo 1995 ECR II-1533, C-234/89 Delimitis 1991 ECR I-935

⁵⁰³ T-141/89 Tréfileurope 1995 ECR II-791, T-15/89 Chemie Linz 1992 ECR II-1275, C-209-215, 218/78 Van Landewyck 1980 ECR 3125, C-277/87 Sandoz 1990 ECR I-45

⁵⁰⁴ C-68/69 Imperial Chemical Industries (colors) 1972 ECR 619, C-40-48, 50, 54-56, 111, 113-114/73 Sugar 1975 ECR 1663, C-2-3/01 Bayer 2004 ECR I-0000,

⁵⁰⁵ C-306/96 YSL 1998 ECR I-1983, C-70/93 Bayerische Motorenwerke (BMW) 1995 ECR I-3439

⁵⁰⁶ COM decision 71/222/EEC FN OJ 1971 L134,6, COM Decision 93/49/EEC Ford OJ 1993 L20,14, COM Decision 94/986/EC Philips OJ 1994 L 378,37, COM Decision 94/322/EC Exxon/Shell OJ 1994 L144,20

⁵⁰⁷ C-27/76 United Brands 1978 ECR 207, C-85/76 Hoffmann-La Roche 1979 ECR 461

⁵⁰⁸ C-322/81 Michelin 1983 ECR 3461, C-395-396/96 Companie Maritime Belge 2000 ECR I-1365, C-102/96 Gencor 1999 ECR II-753, C-62/86 AKZO Chemie 1991 ECR I-3359

érdekében megnőtt a versenyfelügyeleti eljárások, továbbá a versenyjoggal kapcsolatos egyéb igények érvényesítése tekintetében a nemzeti jogalkalmazók, elsősorban bíróságok szerepe.⁵⁰⁹ A 81. cikk harmadik bekezdésének közvetlen hatálya kimondásával átalakult az eddigi előzetes kérelmezésen alapuló rendszer, innentől kezdve a vállalkozások felelőssége eldönteni, hogy az általuk kötött megállapodások közösségi versenyjogi tilalom hatálya alá esnek-e, vagy sem. 2004. május 1. napja előtt a Bizottság, előzetes szűrőként, mentesíthette a hátrányos jogkövetkezmények alól a különböző, egyébként versenyjogi jogsérelmet megvalósító megállapodásokat, ha azokhoz több előny fűződött, mint az általuk megvalósított hátrányok. A mentesítés rendszeréből mentesülés lett, az eljárási reformot követően maguknak a vállalkozások, végeredményében pedig a nemzeti jogalkalmazó szervek feladatává vált egyedi esetben eldönteni: van-e lehetőség a jogkövetkezmények alóli kivételre. Az eljárási reform nagyon lényeges jogintézménye az *amicus curiae* bevezetése, amely a Bizottság és a nemzeti bíróságok közötti együttműködés egyik megnyilvánulási formája. Az eljárási reformot követően a nemzeti bírácoknak, a jogegység megőrzésének szempontjára figyelemmel, minden olyan esetben értesítési kötelezettségük van, amikor közösségi versenyjogi érintettségű ügy kerül eléjük. Az értesítést az Európai Bizottság felé kell megtenni. Az ilyen eljárásokban mind a nemzeti versenyhatóságok, mind az Európai Bizottság *amicus curiae*ként igénybe vehetők, ami nagy segítséget jelenthet a konzisztens jogalkalmazás számára. Többletkövetelmény az egyéb jogterületek esetjogához képest, hogy a nemzeti bíróságok döntéseikkel nem helyezkedhetnek szembe az Európai Bizottság e tárgykörben született korábbi határozataival, és az egységes jogalkalmazás biztosítása érdekében a nemzeti bíróságok az előttük folyó eljárásban hozott ítéleteiket kötelesek megküldeni az Európai Bizottságnak. A reform lényeges eleme továbbá a Bizottság vizsgálati jogosítványainak megerősítése, amely szintén részben a nemzeti jogalkalmazók bevonásával történik meg, elsősorban alapjogi garanciális szempontokra figyelemmel. Elsősorban a párhuzamos eljárások elkerülése érdekében a versenyhivatalok közötti Hálózat jött létre, amely az ügyelosztási rend szabályainak megfelelő alkalmazásában, és az információcserében jelent jelentős előrelépést.

⁵⁰⁹ Lásd erről: Csépai Balázs-Krámer Dániel-Lánchidi Péter: A közösségi versenyjog alkalmazásának eljárási reformja In: KJK Jogi Melléklet, 2004/3. szám

A Bizottság munkaterhének csökkentésén túlmenően az 1/2003. Tanácsi Rendelet nem titkolt célja volt, hogy megerősítse a magánjogi jogérvényesítést. Azáltal ugyanis, hogy a nemzeti bíróságoknak nagyobb szerep jutott a közösségi antitröszt szabályok közvetlen hatályú rendelkezéseinek alkalmazására, egyben a magánfeleknek is közvetlenebb lehetősége teremtődött arra, hogy olyan ügyekben is bírósághoz fordulhassanak, amelyek korábban csak a közérdekű igényérvényesítés keretében, vagy esetlegesen az ilyen típusú eljárások lefolytatását követően kerülhetett szóba. Az eljárási reform következtében ma már nem kizárt, hogy a közösségi antitröszt szabályok alapján nemzeti bíróság állapítsa meg egy megállapodás 81. cikkbe ütközését, vagy éppen nemzeti bíróság állapítsa meg, hogy a 81. cikk harmadik bekezdése alapján lehetőség van a hátrányos jogkövetkezmények (81. cikk második bekezdés szerinti semmisség) elhárítására, a mentesítés intézményének alkalmazásával.⁵¹⁰ Nyilvánvaló, hogy ha közvetlenül a nemzeti bíróságok előtt is lehetőség van ilyen hivatkozások megtételére, úgy jósolhatóan megnő a magánérdekűnek tekinthető magánjogi jogérvényesítés lehetősége is a jövőben. Döntően kétféle kereset típus az, ami a magánjogi jogérvényesítés keretében szóba kerülhet: egyrészt a versenyjoggal ellentétes szerződés semmisségére lehet hivatkozni, akár védekezésként is, másrészt a versenyjogba ütköző magatartás miatt kárt szenvedettek kártérítési pert indíthatnak a kár okozójával, vagy okozóival szemben. A nemzeti bíróságok előtti magánérdekű jogérvényesítés természetesen nem szorítja ki a közérdekű jogérvényesítést, és nem csökkenti e tekintetben a nemzeti versenyhatóságok, illetve az Európai Bizottság versenyfelügyeleti szerepét, eljárásainak súlyát. Úgy fogalmazható meg a kérdés, hogy célkitűzésként egyrészt a magánérdekű jogalkalmazás a hatósági jellegű közérdekű jogalkalmazáshoz képest helyettesítő-kiegészítő, másrészt rásegítő jellegű eredménnyel járhat. Alapvetően a magánérdekű jogérvényesítésen alapuló perekre két módon kerülhet sor, vagy már egy nemzeti versenyhatósági, illetve Európai Bizottsági határozatot követően, és ezen eljárásoktól teljesen függetlenül indult önálló perben, ugyanakkor elsősorban kártérítési kereset előterjesztésére sor kerülhet mind szerződéshez kötődően, mind pedig szerződésen kívüli károkozás tekintetében. Perek indulhatnak azonban teljesen függetlenül a versenyfelügyeleti eljárásoktól is, hiszen a közvetlenül hatályos közösségi normákra tekintettel a perben érdemi hivatkozásként, kereseti kérelemként, vagy érdemi védekezésként szerződés érvénytelenségére történő utalás is megtörténhet, ez esetben

⁵¹⁰ Wallacher Lajos: Az Európai Közösség versenyjogának alkalmazása Magyarországon az Európai Unióhoz való csatlakozástól In: Gazdaság és jog 2004. (12. évf.) 5. sz. 8. p.

fontos szerep juthat az 1/2003. Tanácsi rendelet újdonságainak, elsősorban az amicus curiae intézményének. Ekkor ugyanis a nemzeti bíró gyakorlatilag a közösségi antitröszt szabályok tényállási elemeinek megvalósulását vizsgálja.

Az Európai Bizottság már a 90-es évektől kezdődően különböző közleményeket adott ki a nemzeti bíróságokkal folytatott együttműködésről,⁵¹¹ amelyben arra bízta a nemzeti bírakat, hogy az akkor közvetlenül hatályos versenyjogi rendelkezéseket alkalmazzák.⁵¹² Ebben az időszakban nagyon kevés olyan nemzeti bírói döntés született, amit közvetlen jogalkalmazásnak lehetne tekinteni. Nyilvánvaló, hogy döntő jelentőségűnek az 1/2003-as EK Tanácsi rendelet reformja tekinthető, amely újabb lökést adhat a magánjogi jogalkalmazásnak. Az Európai Bizottság az 1/2003-as Tanácsi rendelet hatályba lépését követően egyértelmű szándéknyilatkozatot fogalmazott meg arról, hogy szeretné elősegíteni a magánjogi jogérvényesítés előtérbe kerülését. Ennek megnyilvánulásaként 2005. decemberében Zöld Könyvet bocsátott ki az EK antitröszt szabályainak megsértésére épülő kártérítési keresetektől.⁵¹³ A Zöld Könyv megjelenését széles társadalmi vita követte, amelynek eredményeit a Bizottság összegezte. Jelenleg a jogalkotási folyamat egy magasabb szintjére lépett, 2008. április 2-án az Európai Közösségek Bizottsága közzétette Fehér Könyvét,⁵¹⁴ valamint az ahhoz készült hatástanulmányokat.⁵¹⁵ A Bizottság szándékai az eddig lezajlott jogalkalmazási lépések alapján egyértelműek: fontos feladatnak tekinti, hogy a magánjogi jogérvényesítést közös európai eljárási szabályok megalkotásával is elősegítse, ugyanis az 1/2003-as Tanácsi rendelet azt az átütő sikert nem hozta meg, ami az antitröszt szabályok közvetlen hatályúvá nyilvánításával a jogalkotó eredeti szándéka volt, ugyanis lényegesen nem nőtt meg a nemzeti bíróságok előtt a magánjogi jogérvényesítések

⁵¹¹ A legfrissebb: a Bizottság Közleménye a Bizottság és a tagállami bíróságok közötti együttműködésről a Szerződés 81. és 82. cikke alkalmazása tekintetében (2004/C 101/04)

⁵¹² A 81. cikk első bekezdése, valamint a 82. cikk közvetlen hatályát az Európai Bíróság már korábban megállapította

⁵¹³ Zöld könyv - Az EK antitröszt szabályainak megsértésére épülő kártérítési keresetektől (SEC (2005.) 1732). Com/2005/0672 végleges.

⁵¹⁴ White Paper on Damages actions for breach of the EC antitrust rules {SEC(2008) 404}{SEC(2008) 405}{SEC(2008) 406}

⁵¹⁵ COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Accompanying document to the WHITE PAPER on Damages actions for breach of the EC antitrust rules IMPACT ASSESSMENT{COM(2008) 165 final}{SEC(2008) 404}{SEC(2008) 406}, COMMISSION STAFF WORKING PAPER accompanying the WHITE PAPER on Damages actions for breach of the EC antitrust rules {COM(2008) 165 final}{SEC (2008) 405}{SEC (2008) 406}

száma. A Fehér Könyv közzététele óta nemzeti bírakkal,⁵¹⁶ versenyhatósági munkatársakkal és versenyjogi szakértőkkel is folyt már konzultáció annak érdekében, hogy megfelelő közösségi szintű szabályozásra nyíljon lehetőség.

Az Európai Bizottság mellett az Európai Bíróság is nyilvánvalóvá tette ítélkezési gyakorlatában, hogy a közösségi versenyjog megsértése esetén közösségi jogi alapon van kártérítésnek helye. Ebben a tekintetben a legnagyobb jelentőségűnek a *Courage Ltd. v. Bernard Crehan* ügy⁵¹⁷ tekinthető. Az Európai Bíróság ebben az ügyben állapította meg, hogy a tagállami bíróságok előtti kártérítési perek jelentős módon hozzájárulhatnak a Közösségben a hatásos verseny fenntartásához. Irányadó közösségi szabályok hiányában minden egyes tagállam saját jogrendje jelöli ki az illetékes bíróságokat, és határozza meg az arra vonatkozó részletes eljárási szabályokat, amelyek szerint a közvetlenül a közösségi jogból származó jogaikat az egyének megvédelmezhetik. Alapvető, hogy e szabályok nem kevésbé kedvezőek, mint a hasonló hazai keresetekre vonatkozók (az egyenértékűség elve), és hogy nem tehetik gyakorlatilag lehetetlenné, vagy túlzottan nehézvé a közösségi jog adta jogosítványok gyakorlását (hatásosság elve).⁵¹⁸

Az Európai Unió tagállamaiban többféle kártérítési anyagi jogi rendszer létezik, és az ezek érvényesítésére irányuló eljárási szabályok is sokszínűek. A processzuális szabályokról általánosságban elmondható, hogy nem kedveznek a közösségi versenyjogot sértő magatartásokon alapuló magánjogi igények, elsősorban kártérítési igények érvényesítésének, ezért üdvözlendő az Európai Bizottság az irányú törekvése, hogy harmonizált közösségi szabályok nyújtsanak, lehetőleg egyforma, egységes jogvédelmet az Európai Unió bármely tagállamában élő, és az antitröszt szabályok megsértése folytán kárt szenvedett polgára számára. Minden természetes személynek, vagy vállalkozásnak, aki az EK trösztellenes szabályainak (EK Szerződés 81. és 82.

⁵¹⁶ 2007. november 6-án volt egy ilyen konzultáció, ahol a magyar bírák, illetve a Magyar Köztársaság képviseletében részt vettem. A találkozóra a Bizottság magas színvonalú szakmai anyagot (DISCUSSION PAPER ON Damages actions for breach of the EC antitrust rules) készített, melyre 2008 nyarának közepéig várta az észrevételeket.

⁵¹⁷ C-453/99. *Courage Ltd v. Bernard Crehan* 2001 ECR I-6297.

⁵¹⁸ C-453/99. *Courage Ltd contra Bernard Crehan* 2001 I-6297. 27, 29. para., az ítéletet és annak hatásait a magánjogi jogérvényesítésre elemzi: Prof. Dr. Jürgen Kessler: A magánérdekű jogérvényesítés-Deliktuális szempontból időszerűvé tétele a német és az európai kartelljognak fogyasztóvédelem szempontjából In: Az Európai közösségi és a magyar versenyjog fejlődési irányai (Szerkesztette: Vörös Imre) MTA Jogtudományi Intézet – Budapest 2008 143-159. p

cikke) megsértéséből adódóan kárt szenved, képesnek kell lennie arra, hogy a károkozó féllel szemben kártérítést követeljen. A károsultak kártérítéshez való jogát a közösségi jogszabályok garantálják, emlékeztetett rá az Európai Bíróság 2006-ban is.⁵¹⁹ Kétség kívül az 1/2003-as Tanácsi rendelet hatályba lépését és gyakorlati érvényesülését követően az Európai Bizottság által folytatott hatástanulmányból⁵²⁰ kitűnően javult bizonyos tagállamokban a kártérítési jogosultság érvényesítésének lehetősége, azonban az is megállapítható, hogy a gyakorlatban ritkán kerül sor ilyen kártérítési keresetek előterjesztésére, és ez alapján kártérítési igények megtérítésére. Mindez elsősorban a különböző jogi és eljárási akadályoknak köszönhető, amelyek a tagállami szabályokban találhatók. Az antitröszt szabályokat sértő magatartásokból adódó károk megtérítésére irányuló ügyeknek olyan különleges jellemzői vannak,⁵²¹ amelyeket a polgári jogi felelősség és a polgári peres eljárás hagyományos szabályai gyakran nem megfelelően kezelnek. Mindez pedig a jogvédelem szempontjából bizonytalanságot jelent, ami ésszerű akadályát jelenti az ilyen igények érvényesítésének. Ezért a trösztellenes kártérítési keresetek érvényesítésének jelenlegi hatékonyságát oly módon lehetne növelni, hogy együttesen alkalmazzák a közösségi és nemzeti szintű intézkedéseket annak érdekében, hogy minden tagállamban hatékonyan biztosítsák a károsultak 81. és 82. cikk szerinti kártérítési jogosultságának minimális védelmét, a kiegyenlítettebb versenyfeltételeket és a magasabb fokú jobbiztonságot Európa-szerte.

7.3.1. Keresetindításra való jogosultság

Csomópontonként, a Fehér Könyv szerkezetét követve célszerű áttekinteni azokat az igényérvényesítést érintő jogi kérdéseket,⁵²² amik egységes közösségi szabályozása

⁵¹⁹ C-295-298/04. Manfredi egyesített ügyek 2006. ECR I-6619., A döntés hatásainak elemzését lásd: De Smijter, Eddy-O'Sullivan, Denis: The Manfredi judgement of the ECJ and how it relates to the Commission's initiative on EC damages actions In: Competition Policy Newsletter N. 3. Autumn 2006

⁵²⁰ A tanulmány eredményei megtalálhatók: Zöld könyv - Az EK antitröszt szabályainak megsértésére épülő kártérítési keresetekről (SEC (2005.) 1732). Com/2005/0672 végleges.

⁵²¹ Itt kell megjegyezni, hogy a PPKE Versenyjogi kutatóközpontjában Vörös Imre vezetése és szellemi irányítása mellett magas szintű kutatás folyik hazánkban is a magánjogi jogérvényesítés különböző kérdéseiről

⁵²² A perlési szabályok elégtelenségéről, és általában a perlési jogosultságról lásd részletesen: Csépai Balázs: A versenykorlátozási tilalom magánjogi érvényesítésének lehetőségei az európai és a magyar jogban In: Az Európai közösségi és a magyar versenyjog fejlődési irányai (Szerkesztette: Vörös Imre) MTA Jogtudományi Intézet – Budapest 2008 64-79. p., továbbá Boytha Györgyné: Opponensi vélemény A versenykorlátozási tilalom magánjogi érvényesítésének lehetőségei az európai és a magyar jogban c. tanulmányhoz In: Az Európai közösségi és a magyar versenyjog fejlődési irányai (Szerkesztette: Vörös Imre) MTA Jogtudományi Intézet – Budapest 2008 95-98. p

nagymértékben elősegítené az igazságszolgáltatáshoz való hozzájutást az antitröszt szabályokat sértő magatartások károsultjai számára. Az Európai Bíróság által kialakított joggyakorlatból következik, hogy bárkinek, aki a trösztellenes szabályok megsértéséből adódóan kárt szenvedett, joga van arra, hogy a nemzeti bíróság előtt kártérítést követeljen.⁵²³ Ezen túlmenően azonban indokolt lenne a kollektív keresetindítási lehetőség megteremtését megfontolni, ugyanis ha elszórtan és viszonylag csekély mértékben szenvednek kárt fogyasztók, úgy gyakorta ezzel kapcsolatosan nem indulnak egyedi keresetek, ugyanakkor, ha az antitröszt szabályok megsértésének károsultjaitól származó egyéni kártérítési igények valamilyen fajta egyesítésére lehetőség lenne, és „class-action”⁵²⁴ előterjesztésére mód nyílna, ez elősegítené a hatékony jogvédelmet az egyénileg kárt szenvedettek tekintetében. Megoldási módozatként két típusú kollektív kereset jöhetne szóba, egyrészt az ilyen keresetek indítására általánosságban feljogosított szervek által indított perek, másrészt az amerikai minta szerinti szabad részvételen alapuló közös keresetek, melyben az egyénileg károsultak a kártérítési követelések összeadódása mellett együttesen lépnének fel igényeikkel. Ez utóbbi kategóriához a kontinentális jogokban a perbizomány fogalma áll legközelebb, de legalábbis dogmatikai kiindulópontul szolgálhat ahhoz.

7.3.2. A bizonyítékokhoz való hozzáférés

A versenyjogi jogsértésekkel kapcsolatos eljárásokban gyakori probléma a bizonyítás nehézsége. A kárt okozók – tipikusan titkos kartellek – a rájuk terhelő bizonyítékokat gyakran eltitkolják, továbbá miután azok elsősorban maguk a károkozók, vagy harmadik személyek birtokában vannak, így a bizonyítási teherrel terhelt, károkozást állító felperesek számára nehézséget jelenthet a bizonyítékokhoz való hozzájutás. Az információk így strukturálisan egyenlőtlenül oszlanak el, amely megszüntetése tekintetében szükséges eljárási szabályok megalkotása.⁵²⁵ Azonban ennek egyben garanciális szempontokat is érvényesítenie kell, ugyanis a túl széles körű információ átadási kötelezettség negatív hatással, visszaélésekkel is járhat. Közösségi szinten ezért

⁵²³ Lásd Manfredi ügy 61. para

⁵²⁴ Tóth Tihamér: Az Európai Unió versenyjoga Complex Kft Budapest 2007. 348. p.

⁵²⁵ Sajátos, bizonyítást könnyítő common law intézmények összefoglaló neve a discovery. Ezek adaptálása a közösségi jogi jogérvényesítést is nagyban könnyítené. Lásd erről: Csépai Balázs: A versenykorlátozási tilalom magánjogi érvényesítésének lehetőségei az európai és a magyar jogban In: Az Európai közösségi és a magyar versenyjog fejlődési irányai (Szerkesztette: Vörös Imre) MTA Jogtudományi Intézet – Budapest 2008 79-88. p.

elsősorban minimumszabályok megalkotására van szükség, ami részben a másik fél, vagy harmadik fél birtokában lévő bizonyítékok átadásának, ismertetésének kötelezettségére vonatkozóan garanciális szabályok nyújtása mellett ad szabályozást, továbbá a bizonyítási teherre vonatkozó nemzeti szabályokat írja felül.

7.3.3. Nemzeti versenyhatóságok határozatainak kötelező ereje

Az Európai Bizottság EK Szerződés 81, vagy 82. cikkének megsértését megállapító határozata kötelező erővel bír a nemzeti bíróságok számára,⁵²⁶ így a jogsértést megállapító határozatot kötelező erejű bizonyítékként fel lehet használni a polgári perben. Nyilvánvaló, hogy nemzeti versenyhatóságok is hozhatnak olyan, jogsértést megállapító határozatot, amiben a közösségi antitröszt szabályok megsértését mondják ki. Célszerű lenne közösségi eljárási szabályokkal rendezni, hogy ilyen esetekben – a bírói kontroll lehetőségének biztosítása mellett – a jogerős versenyhatósági határozat is kötelező erővel bír a nemzeti bíróságok számára, ugyanis nem célszerű ilyen esetben teret engedni annak, hogy egy ezzel ellentétes értelmű ítéleti döntés születhessen kártérítési perekben. A jogvédelem szempontjából garanciát jelent a nemzeti bíróság függetlenségének megőrzésére, ha a versenyhatósági határozat felülvizsgálható nemzeti bíróság előtt. Amennyiben a bírói felülvizsgálat intézményével a versenyfelügyeleti eljárás alá vont cég vagy cégek nem élnek, ennek nyilvánvaló magyarázata az, hogy maguk is egyetértenek a versenyhatóság jogsértést megállapító határozatával, és vállalják annak esetleges magánjogi kártérítési következményeit is. Ha pedig a nemzeti versenyhatóság határozatával szemben bírósági felülvizsgálat történik, úgy garanciális jogvédelem az antitröszt szabályokat sértő vállalkozást is megilleti, az így hozott jogerős határozat pedig a „bűnösséget” megállapító részében indokoltan vehető figyelembe más bíróság részéről, kártérítési eljárásban is.

7.3.4. A vétkesség követelménye

Különböző szabályok érvényesülnek az egyes tagállamokban az antitröszt szabályokat megsértő károkozó felelősségének szükségképpen feltételei tekintetében az objektív felelősségtől az exkulpáción alapuló felelősségi rendig. A jogvédelem szempontjából

⁵²⁶ 1/2003. Tanácsi Rendelet 16. cikkének első bekezdése értelmében

előnyös megoldás egy objektív alapú, de legalábbis nagyon korlátozott kimentési lehetőség biztosítása lenne. A Bizottsági álláspont erről az, hogy a jogsértő felelősségének bizonyítása esetén csak akkor lenne kivétel tehető a kártérítés megfizetésének kötelezettsége alól, ha a jogsértés „menthető hiba” eredményeként következett be. A hiba pedig csak akkor menthető, ha egy megfelelő gondossággal eljáró személynek nem lehetett tudomása arról, hogy magatartása versenyt sért.

7.3.5. Kártérítés

A kártérítés elvei tekintetében az Európai Bíróság által többször hivatkozott, és a legtöbb tagállam nemzeti jogrendje szerint is ismert teljes kártérítés elve irányadó lehet. Az Európai Bíróság többször hangsúlyozta, hogy ebbe a tényleges kár, az elmaradt haszon és a kamatigény is beleértendő,⁵²⁷ versenyjogi esetekben ez a versenyellenes árnövekedésből adódó materiális kárt mindenképp jelenti, azonban néha ezt is, valamint az elmaradt hasznot is nehéz objektíve igazolni, így a kár kiszámítása, összegének bizonyítása problémás lehet. Itt merül fel a többszörös büntető kártérítés (treble damages)⁵²⁸ alkalmazásának lehetősége, mely az USA versenyjogában szintén régről ismert kategória. Lehetséges kárszámítási módszer a kár pontos összegének tényleges és minden elemre kiterjedő bizonyítása nélkül bizonyos átalányösszeg, vagy általános kártérítés alkalmazása. A javasolt megoldások között szerepel az is, hogy a Bizottság olyan kárszámítási útmutatót tesz közé, melyben hasonlóan a bíróságok kiszámításának elveihez, közelítő számítási módszerek, vagy a kár becslésének egyszerűsített szabályai megállapítása révén kerülhetünk közelebb a sérelem orvoslására megfelelő kártérítés összegéhez.

7.3.6. Az árnövekedés áthárítása

⁵²⁷ C-46/93. és C-48/93. Brasserie du pêcheur SA v. Németország és The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és mások egyesített ügy 1996 ECR I-1029. 87. 90. para, C-46/93, C-397/98. és C-410/98. sz., Metallgesellschaft és társai egyesített ügyek 2001 ECR I-1727. 91. para, C-271/91 Marshall 1993 ECR I-4367. 31. para, C-238/78 Ireks-Arkady v. Bizottság és Tanács 1979 ECR 2955. 14. para; C-441/98. és C-442/98 Michailidis egyesített ügyek 2000 ECR I-7145. 31. para, C-453/99. Courage et Crehan 2001 ECR I-6297 30. para

⁵²⁸ Massimo Motta: Versenypolitika Elmélet és gyakorlat GVH Versenykultúra Központ Budapest 2007 6. p.

Gyakran előforduló helyzet, hogy a jogsértő közvetlen ügyfele a jogellenes árnövelést részben, vagy teljesen áthárította saját ügyfeleire (közvetett fogyasztók). Emiatt két irányban is szükségesnek látszik a kérdés szabályozása. Egyrészt a közvetett fogyasztók jogvédelme érdekében célszerűnek látszik megdönthető vélelmet felállítani arra, hogy a jogtalan árnövelés következményeit teljes egészében ők viselték. Ugyanakkor védekezésként a vélelem megdöntése estén eljárásjogi lehetőséget kell teremteni arra, hogy az árnövelésből származó kár megtérítése iránti igényvel szemben az áthárításra hivatkozhat a perelt fél.

7.3.7. Az elévülési idők

Nehézkessé válhat az igényérvényesítés olyan esetekben, ha folytatólagos vagy ismételt jogsértés állt fenn. Célszerű lenne ezért olyan igényérvényesítési közösségi határidőt szabni, ahol a különböző felfogású nemzeti eljárásjogi szabályok nem akadályozzák a kártérítési követelések érvényesítését. A jogsértések sajátosságaira, és a bizonyítás nehézségeire, ezzel összefüggésben pedig a jogsértések vizsgálatával kapcsolatos eljárás esetleges elhúzódására figyelemmel az elévülési határidő kezdetét a jogsértést megállapító határozat jogerőre emelkedésétől kellene számítani. Esetleg kiegészítő szabályként támogatható, hogy ha a károsult már a jogerős határozat meghozatala előtt kétséget kizáró módon tudomást szerez olyan jogsértésről, amellyel a károkozó felhagyott, akkor az elévülési idő a jogsértéssel való felhagyástól kezdődne. Az igényérvényesítési határidő hosszát is úgy célszerű meghatározni, hogy annak tartama lehetővé tegye a hatékony jogérvényesítést (rövid elévülési határidő alatt ez bizonyosan nem érhető el).

7.3.8. A kártérítési kereset költségei

Miután a jelenlegi rendszerben az igényérvényesítés egyik reális akadálya lehet az ilyen típusú perek előre látható magas költsége, ezért a hasznos lenne a perköltség előlegezésére és viselésére vonatkozó szabályokat a károkozónál tipikusan jelentősen hátrányosabb anyagi helyzetben lévő károsultak érdekeinek nyomatékosabb figyelembe vétele mellett szabályozni. A „vesztes fizet” elv feladása nem célszerű, különösen az indokolatlan keresetek benyújtásának megakadályozása érdekében. De bizonyos

költségek ellenérdekű félre történő áthárítása akkor is indokolt lehet,⁵²⁹ ha a kártérítési igény teljes egészében nem alapos, azonban az érvényesített követelés jogalapja bizonyított, és az igényelt kártérítési összeg sem volt indokolatlanul eltúlzott összegű. Nagy szerepe lehet az ilyen típusú igények jelenleginél hatékonyabb érvényesítésében különböző peren kívüli – lényegesen olcsóbb – vitarendezési eljárások megteremtésének is. Erre irányuló törekvései a Bizottságnak is vannak, a közelmúltban került napvilágra az a Bizottsági Közlemény tervezet, ami az 1/2003 Tanácsi rendelet 7. és 23. cikke szerint kartellügyekben hozott határozatok elfogadása érdekében folytatott tárgyalásos rendezési eljárásokról szól.⁵³⁰

7.3.9. Az engedékenységi politika és a kártérítési keresetek közötti kapcsolat

A közérdekű és a magánérdekű jogérvényesítés célja nem ugyanaz, de mindkettő szempontjából egyaránt fontos az engedékenységi programok vonzerejének biztosítása.⁵³¹ Ahhoz, hogy az engedékenységi politika célzott joghatásait hatékonyan kifejtse, szükség van a bejelentővel szembeni védelmi eszközök megteremtésére a kártérítési keresetek viszonylatában. Könnyen belátható ugyanis, hogy az engedékenységetől folyamodó akkor számíthat a közérdekű hátrányos jogkövetkezmények alóli mentesülésre, ha olyan mélységű az általa tett bejelentés a jogsértésben részt vevő társaival szemben, hogy a velük szembeni eljárás megindítható legyen. Másként megfogalmazva: olyan bizonyítékok, terhelő adatok kiszolgáltatására van szükség, ami a jogsértésben részt vevő valamennyi vállalkozás vonatkozásában releváns. Értelemszerűen a legtöbb terhelő adat olyan kontextusban merül fel, ami a bejelentő saját tevékenységét is érinti. Nyilvánvaló ugyanis, hogy elsősorban olyan bizonyítékok birtokában lehet az engedékenységetől folyamodó, ami az ő jogsértésben

⁵²⁹ Lásd erről: Csépai Balázs: A versenykorlátozási tilalom magánjogi érvényesítésének lehetőségei az európai és a magyar jogban In: Az Európai közösségi és a magyar versenyjog fejlődési irányai (Szerkesztette: Vörös Imre) MTA Jogtudományi Intézet – Budapest 2008 88-93. p.

⁵³⁰ Tervezet A Bizottsági Közleménye (...) az 1/2003 Tanácsi rendelet 7. és 23. cikke szerint kartellügyekben hozott határozatok elfogadása érdekében folytatott tárgyalásos rendezési eljárásokról EGT-vonatkozású szöveg elérhető a Bizottság honlapján

⁵³¹ A két jogintézmény egymáshoz való viszonyáról lásd részletesen: Hegymegi-Barakonyi Zoltán: Az engedékenységi politika és a magánjogi jogérvényesítés viszonya a modern versenyjogban In: Az Európai közösségi és a magyar versenyjog fejlődési irányai (Szerkesztette: Vörös Imre) MTA Jogtudományi Intézet – Budapest 2008 101-135 p., valamint Bacher Gusztáv: opponensi vélemény Az engedékenységi politika és a magánjogi jogérvényesítés viszonya a modern versenyjogban c. tanulmányhoz In: Az Európai közösségi és a magyar versenyjog fejlődési irányai (Szerkesztette: Vörös Imre) MTA Jogtudományi Intézet – Budapest 2008 136-141. p

való közreműködői magatartását is érinti. Ha ennek folytán a legtöbb bizonyíték az engedékenységet folyamodóval szemben áll rendelkezésre, és ezek korlátozás nélkül felhasználhatók a kártérítési perekben is, úgy ezzel az engedékenységet folyamodó gyakorlatilag kiszolgáltatja magát a magánjogi jogérvényesítésnek. Elképzelhető, hogy a magánjogi perben nagyobb összegű kártérítés megfizetésére lesz köteles, mint a közérdekű bírság várható legmagasabb összege (engedékenység nélkül), így sok vállalkozást ez a körülmény tart vissza a jogsértések feltárásától. Nyilván ez gyengíti a közérdekű jogérvényesítést is, hiszen tipikusan nagyon nehéz bizonyítékokat találni a jogsértő magatartásokra. Ha pedig kevés vállalkozás „bukik meg” a versenyfelügyeleti eljárásokban, ez gyengíti a károsultak igényérvényesítési lehetőségeit is, hiszen jogsértést kimondó versenyhatósági vagy Bizottsági határozat híján az önálló kártérítési igényérvényesítés sikeressége alaposan kétségessé tehető. Ezért szükséges egy olyan szabályozás, ami védelemben részesíti az engedékenységet folyamodókat. Ez a felelősségük kizárásával, nagymértékű korlátozásával, illetve az engedékenységgel érintett társaságra vonatkozó bizonyítékok korlátozott felhasználhatóságával, vagy azok bizonyítékok közül való teljes kizárásával biztosítható a magánjogi perben. Nyilvánvalóan ez bizonyos, engedékenységet folyamodó által szolgáltatott információk bizalmosságának kimondását is szükségessé teheti.

8. Igazságszolgáltatás közvetetten: az előzetes döntéshozatali eljárás

8.1. Az előzetes döntéshozatali eljárás⁵³² fogalma

Az előzetes döntéshozatali eljárás egyfajta együttműködés a nemzeti bíróságok és az Európai Bíróság között.⁵³³ Lényegét abban lehet megfogalmazni, hogy a nemzeti bíróság az előtte folyamatban lévő ügyben előzetes döntést kérhet az Európai Bíróságtól, amennyiben a közösségi jog érvényessége vagy értelmezése kérdésében kételyei vannak. Ezt a nemzeti bíróság oly módon teheti meg, hogy formális végzés meghozatalával – tipikusan a saját nemzeti eljárása tárgyalásának felfüggesztése mellett - kérdéseket intéz az Európai Bírósághoz. Az Európai Bíróság a feltett kérdésekre

⁵³² Az előzetes döntéshozatali eljárásról készült egy átfogó monográfia, lásd: Blutman László: EU-jog a tárgyalóteremben Az előzetes döntéshozatal KJK-KERSZÖV Budapest 2003.

⁵³³ C-6/71 Rheinmühlen Düsseldorf 1971 ECR 719. 1. para, C-496/04 Slob 2006 ECR I-8257. 34. para, C-297/88. és C-197/89 Dzodzi egyesített ügyek 1990 ECR I-3763. 33. para, C-314/96 Djabali 1998 ECR I-1149. 17. para, C-380/01 Schneider 2004 ECR I-1389. 20. para

határozatában ad választ,⁵³⁴ amelyet követően a nemzeti bíróság folytatja az eljárását, és meghozza a saját nemzeti ügyében a döntést.⁵³⁵ Tekintve, hogy a magánfelek közvetlen keresetek előterjesztésére való lehetőségei – a fentebb bemutatottak szerint – korlátozottak, ezért az eljárás funkciója, azon túl, hogy jogbiztonságot kíván teremteni a közösségi jog egységes, egyforma értelmezése lehetőségének megteremtésével, másrészt közvetett úton egyéni jogvédelmet biztosít a magánfelek számára.⁵³⁶

Van néhány félreértés az előzetes döntéshozatali eljárással kapcsolatosan, ezek eloszlatására leginkább a fenti definícióból következő nemleges megállapítások szolgálhatnak megfelelő eszközül. Az Európai Bíróság nem fellebbezési fórum a nemzeti bíróságok határozataival szemben,⁵³⁷ továbbá az Európai Bíróság nem dönti, és nem döntheti el a nemzeti bíróság előtt folyó alapjogvitát.⁵³⁸ Nem tartozik az Európai Bíróság hatáskörébe az alapeljárásban felmerült ténykérdések elbírálása,⁵³⁹ és nem határozhat a nemzeti jogszabályok értelmezése, illetve alkalmazása vonatkozásában jelentkező véleménykülönbség tárgyában sem.⁵⁴⁰ Lényeges megjegyezni azt is, hogy az Európai Bíróság hatásköre csak a közösségi jog értelmezése vagy érvényessége tekintetében áll fenn,⁵⁴¹ így nem határozhat a nemzeti szabály, érvényességéről, így a nemzeti szabályt meg sem semmisítheti, akkor sem, ha arról bebizonyosodik, hogy szemben áll a közösségi joggal. Az Európai Bíróság a közösségi jog értelmezéséről vagy érvényességéről dönt, célja a jogvita megoldása szempontjából hasznos választ adni.⁵⁴² A kérdést előterjesztő bíróság feladata levonni a válaszból a következtetéseket, adott esetben eltekintve a szóban forgó nemzeti szabály alkalmazásától.⁵⁴³

⁵³⁴ C-235/95 Dumon és Froment 1998 ECR I-4531. 25. para

⁵³⁵ C-17/81 Pabst & Richarz V. Hauptzollamt Oldenburg 1982 ECR 1331 12 para, C-291/05 Eind (ECR-ben még nem közzétett) 18. para

⁵³⁶ Dausés, Manfred, A.: Az előzetes döntéshozatali eljárás az EK szerződés 177. cikke szerint Budapest 2000 46. p. ,

⁵³⁷ Iglesias, Gil Carlos Rodríguez: Der EuGH und die Gerichte der Mitgliedstaaten – komponenten der richterlichen Gewalt in der Europäischen Union In: Neue Juristische Wochenschrift 200 1889.p. Idézi: Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció hvgorac, Budapest 2003 321. p.

⁵³⁸ C-17/81 Pabst & Richarz V. Hauptzollamt Oldenburg 1982 ECR 1331 12 para, C-291/05 Eind (ECR-ben még nem közzétett) 18. para

⁵³⁹ C-211/03, C-299/03 és C-316/03-C-318/03 HLH Warenvertrieb és Orthica egyesített ügyek 2005 ECR I-5141. 96. para, C-119/05 Lucchini 2007 ECR I-6199. 43. para, C-30/93 AC-ATEL Electronics 1994 ECR I-2305. 17. para, C-326/96 Levez 1998 ECR I-7835.26. para, C-435/97 WWF és társai 1999 ECR I-5613. 32. para

⁵⁴⁰ C-104/77 Oehlschläger 1978 ECR 791. 4. para, C-467/04 Gasparini és társai 2006 ECR I-9199. 41. para

⁵⁴¹ C-104/77 Oehlschläger 1978 ECR 791. 4. para, C-467/04 Gasparini és társai 2006 ECR I-9199. 41. para

⁵⁴² C-88/99 Roquette Frères 2000 ECR I-10465. 18. para, C-469/00 Ravil 2003 ECR I-5053. 27. para, C-286/05. sz. Haug 2004 ECR I-4121. 17. para, C-429/05 Rampion és Godard (ECR-ben még nem

8.2. A Bíróság előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatására vonatkozó hatásköre

Gyakran előzetes döntéshozatali eljárás címén egyetlen eljárási alaptípust emlegetnek, holott valójában az Európai Unió jogának differenciálódásával mára már több előzetes döntéshozatali eljárási sémát ismerünk. Kétség kívül a klasszikusnak nevezhető előzetes döntéshozatali eljárás az EK Szerződés 234. cikkén alapuló eljárás, amely mintául szolgál a többi előzetes döntéshozatali eljárás tekintetében is. Az EK Szerződés harmadik részének IV. címe - vízumok, menekültügy, bevándorlás és a személyek szabad mozgására vonatkozó egyéb politikák - alá tartozó területeken az EK Szerződés 68. cikke teremti meg az Európai Bíróság hatáskörét. Amíg a klasszikus eljárásban valamennyi bíróság jogosult előzetes döntéshozatali kérdést intézni az Európai Bírósághoz, a szabadság, biztonság és jog érvényesülése területén (68. cikk) - a jelenleg hatályos szabályozás szerint - csak a végső fokon eljáró bíróságok terjeszthetnek előzetes döntéshozatalra kérdést az Európai Bírósághoz.

A közösségi jog fejlődésének egyik állomásaként értelmezhetjük, hogy az EK Szerződés 225. cikkének harmadik bekezdése is teremt előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatására vonatkozó elvi hatáskört, amely hatáskör jogosultja az Elsőfokú Bíróság. Ennek azért van óriási jelentősége, mert amíg az alapító szerződések rendelkezéseinek módosítására csak ritkán kerülhet sor, a tagállamok között ugyanis nagyfokú konszenzusnak kell fennállnia ahhoz, hogy ilyen szerződésmódosításra sor kerülhessen, addig az egyes intézmények Alapokmányát, Statutumát ennél jóval egyszerűbb

közzétett) 27. para, C-320/90–C-322/90 Telemarsicabruzzo és társai egyesített ügyek 1993 ECR I-393.

6. para

⁵⁴³ Ez lehet *contra legem* jogalkalmazás, de különösen irányelvek esetén egyéb jogelméleti megoldások alkalmazásával is születhet határozat. A német jogelmélet egy része elismeri a nemzeti bíróság hatáskörét, hogy megfelelő értelmezéssel oldja fel a közösségi jog és a nemzeti jog közötti direkt vagy áttételes konfliktust, abból a célból, hogy eleget tegyen a közösségi irányelv célkitűzéseinek. Lásd erről: Götz, V.: *Europäische Gesetzgebung durch Richtlinien – Zusammenwirken von Gemeinschaft und Staat* In : *Neue Juristische Wochenschrift*, 1992., 1854. p. E doktrínát elfogadók vallják, hogy a közösségi jog elsődlegessége kiterjed az értelmezésére is. Így az Európai Bíróság által adott értelmezés felette áll minden egyéb, a közösségi irányelv nemzeti implementálása körében hozott jogszabálynak, és azon alapuló értelmezésnek, ami olyan helyzethez vezetne, hogy a nemzeti bírónak a nemzeti jogszabályt a közösségi jogszabály alkalmazásának biztosítása érdekében *contra legem* kellene értelmeznie. Lásd például: Dendrinou, A.: *Rechtsprobleme der Direktwirkung von EWG-Richtlinien*, 290-292. p., és Brechmann, W.: *Die Richtlinienkonforme Auslegung*, 160-166. p.

módosítani. A szerződés 225. cikkének harmadik bekezdése módosításával megteremtődött a lehetőség arra, hogy az Európai Bíróság hatáskörét megossza az előzetes döntéshozatali eljárás tekintetében is az Elsőfokú Bírósággal. Ez a lehetőség egyelőre csak elviekben áll fenn, ez idáig nem fogadtak el olyan rendelkezéseket, amely ténylegesen is megteremtené az Elsőfokú Bíróság előzetes döntéshozatali eljárások lefolytatására vonatkozó hatáskörét.

Az előzetes döntéshozatali eljárás lehetőségét nem csupán az EK Szerződés rendezi, hanem az EU Szerződés 35. cikke is lehetőséget teremt ilyen eljárás lefolytatására. Ide a harmadik pillérbe tartozó ügyek sorolhatók, azaz a büntető ügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködés kérdései. Ezen ügyek tekintetében sajátosság az, hogy az egyes tagállamoknak külön alávetési nyilatkozatot kell tenni az Európai Bíróság hatáskörének elismeréséről.⁵⁴⁴ Magyarország a második bekezdés szerinti nyilatkozatát megtette, így a harmadik pillérbe tartozó kérdések vonatkozásában az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatására vonatkozó hatásköre fennáll. A fentiekén túlmenően az Európai Atomenergia Közösség 150. cikke is lehetőséget teremt az Euratom Szerződéssel érintett ügyekben előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatására, és külön egyezmények is kiköthetik az Európai Bíróság hatáskörét előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatására. Ilyen ismert külön egyezmény például a Luxemburgban 1971. június 3-án aláírt, társaságok és jogi személyek kölcsönös elismeréséről szóló 1968. február 29-én aláírt egyezménynek a Bíróság általi értelmezéséről szóló jegyzőkönyv, vagy a Luxemburgban 1971. június 3-án aláírt, polgári és kereskedelmi ügyekben irányadó bírósági joghatóságról és a bírósági határozatok végrehajtásáról szóló 1968. szeptember 27-i egyezménynek a bíróság általi értelmezéséről szóló jegyzőkönyv.

8.3. Az EK Szerződés 234. cikke

Az Európai Bíróság az EK Szerződés 234. cikk első bekezdése értelmében jogosult az EK Szerződés értelmezésére, a közösségi intézmények és az Európai Központi Bank jogi aktusainak érvényessége megítélésére és értelmezésére, továbbá a Tanács jogi

⁵⁴⁴ Az Európai Bíróság honlapján tájékoztató található arról, hogy az egyes tagállamok az EU Szerződés 35. cikkével összefüggésben milyen nyilatkozatokat tettek

aktusa által létrehozott szervek alapokmányának értelmezésére. A 234. cikk első bekezdésének első fordulata alapján az EK Szerződés értelmezése az Európai Bíróság feladata. Gyakran merül fel olyan helyzet, amikor az Európai Bíróság felé a nemzeti bíróság a Szerződés egyes rendelkezései, és azzal látszólag vagy ténylegesen szembenálló nemzeti szabály összeegyeztethetőségéről tesz fel kérdést. Az Európai Bíróság többször rámutatott arra, hogy az EK 234. cikk alapján indított eljárásban nem dönthet a belső jogszabályoknak a közösségi jogi rendelkezésekkel való összeegyeztethetőségéről,⁵⁴⁵ a nemzeti és közösségi bíróságok közötti együttműködési rendszer keretében, a nemzeti rendelkezések értelmezése a nemzeti bíróságok hatáskörébe tartozik.⁵⁴⁶ Ezzel szemben az Európai Bíróság hatáskörrel rendelkezik arra, hogy tájékoztassa a kérdést előterjesztő bíróságot minden olyan, a közösségi jog releváns értelmezésére vonatkozó szempontról, amelyek lehetővé teszik számára a belső jogszabályoknak a közösségi jogi rendelkezésekkel való összeegyeztethetőségének értékelését.⁵⁴⁷ Az Európai Bíróság a fentebb hangsúlyozott elvnek megfelelően nemzeti szabályt soha nem semmisíthet meg, és annak érvénytelenségéről sem nyilatkozhat. Az Európai Bíróság csak annak megállapítására szorítkozhat, hogy az adott nemzeti szabályozáshoz hasonló jogszabály,⁵⁴⁸ az olyan belső jogi rendelkezés,⁵⁴⁹ melyre az előterjesztő bíróság utalt, vagy az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés háttéréül szolgáló olyan szabályozás, ami az előzetes döntéshozatalra utaló határozatban szerepel,⁵⁵⁰ illetőleg az előterjesztésben előadott tényállás⁵⁵¹ összeegyeztethető-e a közösségi joggal vagy sem. Burkolt megfogalmazással ugyan, de végeredményében ahhoz is segítséget ad az Európai Bíróság, hogy van-e lehetőség a közösségi jog Bíróság általi értelmezése mellett a tagállami szabályozás alkalmazására. A közösségi jog elsődlegességének szem előtt tartásával a nemzeti bíróság feladata az érintett nemzeti szabály alkalmazása vagy félretétele. Fontos azonban kimondani azt az elvet is, hogy ha az Európai Bíróság által adott válaszból az tűnik ki, hogy a nemzeti szabály nem

⁵⁴⁵ C-130/93 Lataire 1994 ECR I-3215. 10. para

⁵⁴⁶ C-37/92 Vanacker és Lesage 1993 ECR I-4947. 7. para, C-295/97 Piaggio 1999 ECR I-3735 29. para

⁵⁴⁷ C-130/93 Lataire 1994 ECR I-3215. 10. para

⁵⁴⁸ C-219/07 Nationale Raad van Dierenkwekers en Liefhebbers VZW, Andibel VZW v. Belgium ügyben 2008. június 19-én hozott ítélet 42. para

⁵⁴⁹ C-194/06 Staatssecretaris van Financiën v. Orange European Smallcap Fund NV ügyben 2008. május 20-án hozott ítélet 77. para

⁵⁵⁰ C-475/99 Ambulanz Glöckner 2001 ECR I-8089. 10. para, C-153/02 Neri 2003 ECR I-13555. 34. és 35. para, C-28/04 Tod's és Tod's France 2005 ECR I-5781. 14. para

⁵⁵¹ C-454/06 presstext Nachrichtenagentur GmbH v. Republik Österreich (Bund), APA-OTS Originaltext-Service GmbH, APA Austria Presse Agentur registrierte Genossenschaft mit beschränkter Haftung ügyben 2008. június 19-én hozott ítélet 54. para

egyeztethető össze a közösségi szabály autentikus értelmezésével, úgy a nemzeti bíróságnak lehetősége van félretenni a nemzeti szabályt, és akár a nemzeti szabállyal *contra legem* döntést hoznia, anélkül, hogy a nemzeti szabály megsemmisítése iránt köteles lenne a saját nemzeti alkotmánybírósága előtt eljárást kezdeményezni.⁵⁵² A közösségi jog elsődlegessége alapján nem alkalmazható ugyanis a közösségi szabállyal ellentétes nemzeti jogszabály, függetlenül attól, hogy a közösségi szabályt megelőzően vagy azt követően alkották-e.⁵⁵³

8.4. Az érintett joganyag⁵⁵⁴

Az Európai Bíróság az előzetes döntéshozatali eljárás során értelmezheti az írott elsődleges jogforrásokat, ide értve az alapító szerződéseket, azok valamennyi módosítását, és a társulási megállapodásokat,⁵⁵⁵ és a Társulási Tanácsok határozatait is.⁵⁵⁶ Az alapító szerződés, mint elsődleges jogforrás tekintetében az érvénytelenség problematikája nem merülhet fel előzetes döntéshozatali eljárás keretében, azonban a közösségi intézmények által alkotott másodlagos jog, így rendeletek, irányelvek, határozatok, ajánlások és vélemények, továbbá egyes (a származtatottnak tekinthető) nemzetközi szerződések tekintetében mind a közösségi jogi aktusok érvényességének, mind pedig értelmezésének kérdése az Európai Bíróság vizsgálódásának tárgyát képezheti. A 234. cikk első bekezdésének harmadik fordulata szerint az Európai Bíróság a Tanács által létrehozott szervek alapokmányának értelmezésére is jogosult, jogbiztonsági követelmények miatt azonban itt szintén nem merülhet fel az érvénytelenség problematikája.

8.5. Az előterjesztő szerv bíróság jellege⁵⁵⁷

⁵⁵² C-29/68 *Milch-, Fett- und Eierkontor v. Hauptzollamt Saarbrücken* 1969 ECR 305. 2. és 3. para, C-52/76 *Benedetti v. Munari* 1977 ECR 163. 26. és 27. para, C-69/85 *Wünsche* 1986 ECR 947. 13–15. para

⁵⁵³ C-198/01 *CIF* 2003. ECR I-8055. 48. para

⁵⁵⁴ A témáról részletesebben: *Blutman László: Európai Bíróság – az előzetes döntési eljárás tárgyát képező jogszabályok Európai Tükör* 1998 5. sz. 61-75. p.

⁵⁵⁵ C-347/03 *Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia és ERSA* 2005 ECR I-3785.

⁵⁵⁶ C-467/02 *Cetinkaya* 2004. ECR I-10895.

⁵⁵⁷ A fogalom közösségi jogi használatáról lásd: *Blutman László: Előzetes döntési eljárás az Európai Bíróságon: mi a bíróság?* In: *Acta Juridica et Politica* Tomus LIX Fasc. 1. Szeged 1998 3-26. p.

Az Európai Bírósághoz fordulás joga nemzeti bíróságok számára adott. A közösségi jog gyakran dolgozik autonóm fogalmakkal, így a nemzeti „bíróság” fogalmának is sajátos közösségi jogi értelme van.⁵⁵⁸ Annak a kérdésnek az elbírálásánál, hogy kik jogosultak előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezni, nem a szervezet elnevezése a döntő. Mindez azt jelenti, hogy nem csupán a bíróságnak nevezett szervezetek rendelkeznek ilyen jogosultsággal, és a bíróságnak nevezett szervezetek közül is egyesek ki vannak zárva az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésének jogából, amennyiben az Európai Bíróság által a joggyakorlata során kialakított elveknek, feltételeknek nem felelnek meg. Az említett fogalmat a Bíróság az EK 234. cikk értelmében vett nemzeti bíróság fogalmára vonatkozó ítélkezési gyakorlata szerint egyes olyan tényezők kimondásával írta körül, amelyeknek az adott fórumnak meg kell felelnie. E feltételek közé tartozik az, hogy a törvény alapján jött-e létre, állandó jelleggel működik-e, hatásköre kötelező jellegű-e, az eljárása kontradiktórius jellegű-e, és jogszabályokat alkalmaz-e,⁵⁵⁹ valamint hogy független-e és pártatlan-e.⁵⁶⁰

8.5.1. A szervet jogszabály alapítja

A 234. cikk szerint előterjesztő szerv akkor a tagállam bírósága, ha azt jogszabály alapította. Ez a feltétel azonban azért vált az ítélkezési gyakorlat során helyettesíthető feltétellé, mert a Bíróság belátta, hogy a fogalom szűken vett határain kívül is lehetnek olyan jogalkalmazó szervezetek, amelyek határozataik meghozatala során figyelemmel kell legyenek közösségi jogi rendelkezésekre. Komplementer feltétellé ezért a közhatalom gyakorlásában való részvétel, illetve a közhatalom általi elismertség vált. Különösen szakmai szervezetekkel összefüggésben merült fel ugyanis, hogy a közösségi jog gyakorlati érvényesülése érdekében a Bíróságnak képesnek kell lennie arra, hogy határozzon az értelmezés és az érvényesség ilyen szervezetek előtt folyó jogvitában felmerülő kérdéseiről. Igaz ez főként akkor, ha valamely tagállam joga szerint a jogszabályok végrehajtása olyan szakmai szervezetre van bízva, amely alá van

⁵⁵⁸ Lásd erről: Jeney Petra: Az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárással kapcsolatos joggyakorlatának változásai In: Európai jog, 2002. (2. évf.) 5. sz. 25. old.

⁵⁵⁹ C-53/03 Syfait és társai 2005 ECR I-4609. 29. para, C-246/05 Häupl 16. para, C-61/65 Vaassen-Göbbels 1966 ECR 377. 395. para, C-54/96 Dorsch Consult 1997 ECR I-4961. 23. para, C-111/94 Job Centre 1995 ECR I-3361. 9. para, C-195/98. sz. Österreichischer Gewerkschaftsbund 2000 ECR I-10497. 24. para, C-110/98–C-147/98 Gabalfrija és társai egyesített ügyek 2000 ECR I-1577 33. para, C-516/99 Schmid 2002 ECR I-4573. 34. para, C-416/96 Nour Eddline El-Yassini 1996 ECR I-1209. 17. para

⁵⁶⁰ C-14/86 Pretore di Salò v. X 1987 ECR 2545. o. 7. para, C-338/85 Pardini 1988 ECR 2041. 9. para, C-17/00 De Coster 2001 I-9445. 17. para

vetve bizonyos mértékű hatósági felügyeletnek, és ha e szervezet a hatáskörrel rendelkező hatóságok közreműködésével olyan jogorvoslatokat biztosít, amelyek befolyásolhatják a közösségi jog által biztosított jogok gyakorlását.⁵⁶¹ Erre a helyettesíthető feltételre tekintettel olyan testületek is bíróságnak minősülhetnek, amelyeket a tagállami jog nem bíróságként kezel, amennyiben azok jogvitákban harmadik félként felülvizsgálják egy másik szerv határozatát, továbbá ha úgy tekinthetők, mint amelyekre közösségi jog alkalmazását bízták.⁵⁶² Az ily módon relativizálódott feltétel miatt, amely elegendővé tette a bíróság fogalom megvalósulásához, hogy az előterjesztő szerv valamilyen formában kötődik a közhatalom gyakorlásához, érdekes helyzete van a választottbíróságoknak.⁵⁶³ A Bíróság ítélezési gyakorlata alapján a szerződésben kikötött választottbíróság nem minősül tagállami bíróságnak az EK 234. cikk értelmében, mivel a szerződő felek sem jogilag, sem ténylegesen nem kötelesek arra, hogy vitás ügyüket a választottbíróságra bízzák, és mivel az érintett tagállam hatóságainak nincs befolyásuk a választottbírósági út választására, és hivatalból sem kell beavatkozniuk a választottbíró előtt folyó eljárásba.⁵⁶⁴

8.5.2. A szerv állandó jelleggel működik

E feltétel nem igényel különösebb kommentárt, mivel ezen feltétel fennállta egyszerűen eldönthető kérdésként merül fel. Tipikusan ezt a feltételt hosszasan nem is elemzi a Bíróság.⁵⁶⁵

8.5.3. A szerv jogszabályok alapján hozza döntését

Modern jogrendszerek esetén ez a feltétel jelenti az igazságszolgáltatási tevékenység alapvető jogbiztonsági oldalát. A bírói jellegű döntések tekintetében az indokolási

⁵⁶¹ C-246/80 Broekmeulen 1981 ECR 2311. 16. para

⁵⁶² Magyarországon ilyennek tűnik például a Gazdasági Versenyhivatal Versenytanácsa, a Közbeszerzési Döntőbizottság, a kollektív munkaügyi vita esetében eljáró döntőbíró, a fogyasztói jogvita esetében eljáró Békéltető Testület, a hegyközségek hegybírája, illetve bizonyos szakmai kamarák másodfokon döntéseket hozó szervei

⁵⁶³ A választottbíróság közösségi jogi értelemben vett bíróságnak minősülés kérdéseivel foglalkozik részletesebben: Nemessányi Zoltán: A Nordsee ügy, avagy mikor kérhet választottbíróság előzetes határozatot az Európai Bíróságtól? In: Európai jog, 2002. (2. évf.) 5. sz. 36-37. old.

⁵⁶⁴ C-126/97 Eco Swiss 1999 ECR I-3055. 34. para

⁵⁶⁵ C-246/05. Armin Häupl v. Lidl Stiftung & Co. KG (ECR-ben még nem közzétett) ítélet 19. para

kötelezettség jelenti ennek garanciális megnyilvánulását, hiszen a döntésben legalább fel kell sorolni – többek között – a döntés alapjául szolgáló, alkalmazott jogszabályokat. A jogvita érdemi eldöntése mindig megkívánja ennek a kötelezettségnek a teljesítését. Ritka eset, hogy jogszolgáltatást olyan testület végez, ami nem jogszabályok alapján köteles dönteni, habár ezzel a feltételrendszerrel összefüggésben éppen a periférián található, mondhatni inkább kivételes problémák kerültek az Európai Bíróság elé.⁵⁶⁶ Jogvédelmi szempontokból indítatva az Európai Bíróság akkor is el szokta ismerni az előterjesztő bíróság minőségét, ha e feltételnek szigorú értelemben a döntéshozó nem felel meg.

8.5.4. A szerv kontradiktórius eljárása

A bírósági eljárás tipikus eleme, hogy az ügyben a felek kifejthetik véleményüket, annak alátámasztására bizonyítékokat hozhatnak fel, és cáfolhatják a szembenálló fél álláspontját. Ezt a feltételt is tekinthetjük azonban az Európai Bíróság gyakorlatában relativizálódottnak,⁵⁶⁷ ugyanis „ex parte” és „inter partes” eljárásokban egyaránt nyilvánított már előzetes döntéshozatalra előterjesztett ügyekben véleményt.⁵⁶⁸ A mára részben átalakult esetjogra figyelemmel elmondhatjuk, hogy a bíróság fogalomnak nem szükségképpen, hanem esetleges eleme a kontradiktórius eljárás.⁵⁶⁹ Jogvédelmi szempontból az lehet problémás, ha egyébként van két érintett fél az eljárásban, de olyan időpontban kerül sor az előterjesztésre, amikor az egyik fél még ki sem fejtette álláspontját. Erre az Európai Bíróság érve az volt, hogy az EK Szerződés 234. cikke nem írja elő, hogy az előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményező bíróságnak a feleket kötelező meghallgatnia.⁵⁷⁰ Ahhoz ugyanis, hogy az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésére sor kerüljön, nem szükséges a felek kérelme, arra ex officio is sor kerülhet, továbbá miután ez egy közbeékelte eljárás, nem a nemzeti ügy lezárásáról van szó, így nem fordulhat elő, hogy a meghallgatás hiánya miatt éri jogsérelem a meg nem hallgatott felet. Mindazonáltal a nemzeti bíróság mérlegelhet úgy, hogy a

⁵⁶⁶ C-246/80 Broekmeulen 1981 ECR 2311

⁵⁶⁷ Lásd erről: Kecskés László-Lomnici Zoltán-Maczonkai Mihály: Az Európai Közösségek Bírósága Budapest 2001 152-153. p.

⁵⁶⁸ A megkülönböztetés C-54/96 Dorsch Consult 1997 ECR I-4961. ügyből származik. Hivatkozik rá: Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció hvgorac, Budapest 2003 331. p. és Jeney Petra: Az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárással kapcsolatos joggyakorlatának változásai In: Európai jog, 2002. (2. évf.) 5. sz. 25. old.

⁵⁶⁹ C-54/96 Dorsch Consult 1997 ECR I-4961 31. para

⁵⁷⁰ C-18/93 Corsica Ferries 1994 ECR I-1783. 12. para

kezdeményezés előtt mindkét felet meghallgatja.⁵⁷¹ Az Európai Bíróság nem a kontradiktóriusság minden elemének minden körülmények között való megkövetelésében látja a bírósággá minősítés problematikájának megoldását, hanem más követelmények nagyobb súllyal való megkövetelésében. Többször kifejtette, hogy még ha az EK 234. cikk nem is teszi függővé a Bíróságnál történő keresetindítást azon eljárás kontradiktórius jellegétől, amelynek során a nemzeti bíróság előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdéseket fogalmaz meg,⁵⁷² e cikkből mindazonáltal az következik, hogy a Bírósághoz kizárólag olyan bíróság fordulhat, amely előtt eljárás van folyamatban, és amelyet igazságszolgáltatási jellegű határozat meghozatalára irányuló eljárás keretében való határozathozatal érdekében fordultak.⁵⁷³

8.5.5. A szerv kötelező hatásköre

Ez a kitétel több dolgot is takar: egyrészt azt jelenti, hogy a konkrét jogvita elbírálása kizárólag az adott szerv (szervtípus) igénybevételel történhet, másrészt res iudicata hatályú, kötelező határozatot hoz. A szerv döntésének kötelező jellege a bírósági eljárások jellegzetessége, illetve annak lényegi részét képezi. Ez az elem egyben a bírói feladatkör gyakorlásának része is. Erről a feltételről is azt kell kimondani, hogy bizonyos értelemben relativizálódott, hiszen találunk döntéseket, ahol nem kötelező erejű döntések hozatalával foglalkozó testületek bíróság minőségét is megállapította az Európai Bíróság.⁵⁷⁴ Az Európai Bíróság törekvései jól mutatják, hogy annak érdekében lépik át időnként a megszabott feltételrendszer határait, hogy mód legyen olyan esetekben is előzetes döntéshozatali eljárás keretében megnyilatkozni, amikor egyébként arra nem lenne lehetőség az előterjesztő szerv bíróság minőségének hiánya miatt. Mindazonáltal a gyakorlat jogvédelmi szempontból azért kifogásolható, mert jogbizonytalanságot teremt a feltételek relativizálása.

8.5.6. A szerv függetlensége

⁵⁷¹ C-10/92 Balocchi 1993 ECR I-5105 13. para

⁵⁷² C-18/93 Corsica Ferries 1994 ECR I-1783. 12. para C-96/04 Standesamt Stadt Niebüll 2006. ECR I-3561 13. para

⁵⁷³ C-138/80 Borker 1980 1975. 4. para, C- 318/85 Greis Unterweger 1986. ECR 955. 4. para, C-111/94 Job Centre 1996 ECR I-3361. 9. para, C-165/03 Längst I-5637. 25. para

⁵⁷⁴ C-69/96–C-79/96 Garofalo és társai egyesített ügyek 1997 ECR I-5603.

A függetlenség fogalma, amely az ítélelhozatali tevékenység elengedhetetlen része, mindenekelőtt azt jelenti, hogy az érintett fórum ahhoz a hatósághoz képest, amely a fellebbezéssel megtámadott határozatot hozta, kívülállónak minősüljön.⁵⁷⁵ A függetlenség fogalma többek között két szemponttól függ. Az első, külső szempont azt feltételezi, hogy a fórum védett legyen az olyan külső beavatkozástól vagy nyomástól, amely veszélyeztetheti tagjai ítélelalkotásának függetlenségét az eléjük kerülő jogvitát illetően.⁵⁷⁶ Ezen ilyen külső tényezőkkel szembeni nélkülözhetetlen szabadság megkövetel bizonyos olyan megfelelő garanciákat, mint az elmozdíthatatlanság, amelyek az ítélelhozatal feladatával megbízott személyek védelmére szolgálnak.⁵⁷⁷ A második, belső szempont a pártatlanság fogalmát öleli fel, és egyenlő távolságtartást jelent a jogvitában részt vevő felektől, illetve e felek azon érdekeitől, amelyek a jogvita tárgyát képezik. E szempont megkívánja az objektivitást,⁵⁷⁸ valamint azt, hogy a jogvita megoldása során a jogszabály szigorú alkalmazásán kívül semmilyen más érdek ne érvényesüljön. Ezek a függetlenségi és pártatlansági garanciák olyan szabályok meglétét igénylik – különösen ami a fórum összetételét, a kinevezést, a megbízatás időtartamát, valamint az elfoglaltsági okokat, a kizárási okokat, és a tagok elmozdítását illeti –, amelyek az e fórum illetékessége alá tartozó személyek számára biztosítják minden jogos kétség kizárását az említett fórum befolyásolhatatlanságát illetően a külső tényezőkkel szemben, valamint semlegességét az ütköző érdekek vonatkozásában.⁵⁷⁹

8.5.7. A szerv igazságszolgáltatási tevékenységet gyakorol

Problematikus kérdésként merült fel a közelmúltban az egyik magyar előterjesztéssel kapcsolatosan is a bíróság fogalma.⁵⁸⁰ Az ügyben keletkezett főtanácsnoki indítványból is arra lehet következtetni, hogy a fentiek szerinti, esetjog alapján támasztott feltételeken kívül van még egy nagyon fontos aspektusa az előzetes döntéshozatali

⁵⁷⁵ C-24/92 Corbiau 1993 ECR I-1277. 15. para, C-516/99 Schmid 2002 ECR I-4573. 36. para

⁵⁷⁶ C-103/97 Köllensperger és Atzwanger 1999 ECR I-551. 21. para, C-407/98 Abrahamsson és Anderson 2000 ECR I-5539. 36. para; lásd még ugyanezen értelemben az EJE B Campbell és Fell kontra Egyesült Királyság ügyben 1984. június 28-án hozott ítéletének [A. sorozat, 80. szám] 78. §-át

⁵⁷⁷ C-9/97. és C-118/97. Jokela és Pitkäranta 1998 ECR I-6267. 20. para

⁵⁷⁸ C-407/98 Abrahamsson és Anderson 2000 ECR I-5539. 32. para

⁵⁷⁹ C-103/97 Köllensperger és Atzwanger 1999 ECR I-551. 20–30. para, C-54/96 Dorsch Consult 1997 ECR I-4961. 36. para, C-17/00 De Coster 2001 I-9445. 18-21. para, lásd még ebben az értelemben az EJE B De Cubber kontra Belgium ügyben 1984. október 26-án hozott ítéletének [A. sorozat, 86. szám] 24. §-át

⁵⁸⁰ C-210/06 Cartesio (még nem született ítélet)

eljárást előterjesztő szerv bíróság minőségének, illetve az ahhoz kapcsolódó feltételeknek. Talán ennek az előkérdésnek a nyomatékosabb vizsgálatával oldható fel a korábban említett relativizálódott feltételek kérdése is. Par excellence vizsgálandó ugyanis, hogy az előterjesztő szerv tevékenysége igazságszolgáltatási jellegű-e. Az igazságszolgáltatási tevékenység gyakorlása magában foglalja a jogvitában, a jogszabályokban rögzített jogokról és kötelezettségekről való, kötelező erővel bíró döntés hozatalát. Ha erről az oldalról közelítjük meg a kérdést, látható, hogy valójában az igazságszolgáltatási tevékenység gyakorlása az esetjogban már megfogalmazott követelmények összefoglaló eredője. Ez azért is gyakorlatiasabb megközelítésre ad lehetőséget az előfeltételek fennállása tekintetében, mert sem pusztán a szerv elnevezése, sem a fentebb felsorolt kontradiktórius eljárás léte nem minden esetben elegendő útmutató az előterjesztő szerv bíróság jellegére. A *Cartesio* ügyben merült fel kérdésként, hogy miután a Magyar Köztársaságban a cégek közhiteles nyilvántartását cégbíróságok végzik, akik a cégek bejegyzési és változásbejegyzési kérelmeiről első fokon döntést hoznak, e szervek, illetve a döntéseiket felülbíró másodfokú bíróságok megfelelnek-e a bíróság *sui generis* közösségi fogalmának. A cégbíróságokat jogszabály alapítja, közhatalmi funkciót látnak el, állandó jelleggel működnek és jogszabályok alapján hozzák meg döntéseiket. A cégbíróságon független bírák végzik a cégekkel kapcsolatos regisztrációs tevékenységet, hatáskörük a bejegyzési és változásbejegyzési eljárásban kötelező. Megállapítható ugyanakkor, hogy a cégbíróságok eljárása nem kontradiktórius eljárásban történik, és a cégbíróság által hozott döntések jogi természetéről is kimondható, hogy az alapvetően regisztrációs tevékenységnek minősül.⁵⁸¹ Az Európai Bírósági gyakorlatából az is következik, hogy ha bejegyzési eljárás vagy változásbejegyzési eljárás folyik a cégbíróság előtt,⁵⁸² akkor közösségi jogi értelemben nincs jogvita.⁵⁸³ A Bíróság gyakorlatából leszűrhetően ilyen esetekben is jogvita keletkezik azonban, ha az elsőfokú határozattal szemben fellebbezést nyújtanak be.⁵⁸⁴ Erre a megállapításra jutott *Maduro* főtanácsnok a hivatkozott *Cartesio* ügyben is, amikor a cégbírósággal kapcsolatosan kimondta: közigazgatási határozatot hozott,

⁵⁸¹ C-182/00 *Lutz és társai* 2002 ECR I-547. 14. pontja.

⁵⁸² Hasonló helyzetet lehet megállapítani például a megyei bíróságok alapítványok és egyesületek nyilvántartásával kapcsolatos teendői ellátásánál. A felszámolási eljárás minden részmozzanata sem felel meg a „jogvita” fennállása kritériumának, így a konkrét ügy konkrét eljárási körülményei alapján lehet mérlegelni, hogy az ügyben tehető-e előterjesztés.

⁵⁸³ C-24/92 *Corbiau* 1993 ECR I-1277, C-54/96 *Dorsch Consult* 1997 ECR I-4961, C-65/77 *Razanatsimba* 1977 ECR 2229, C-111/94 *Job Centre* 1995 ECR I-3361.

⁵⁸⁴ C-411/03 *SEVIC Systems* 2005 ECR I-10805.

anélkül hogy jogvitát döntött volna el.⁵⁸⁵ Az EK 234. cikk értelmében ez nem tekinthető igazságszolgáltatási tevékenységnek, ennek keretében tehát a cégbíróság nem terjeszthet elő előzetes döntéshozatal iránti kérelmet.⁵⁸⁶ Ezzel szemben a cégbíróság végzése elleni fellebbezési eljárás az EK 234. cikk értelmében igazságszolgáltatási tevékenységnek minősül, függetlenül attól, hogy az eljárás ex parte zajlik.⁵⁸⁷ Esszenciaként leszűrhető tehát, hogy a jogvita, aminek az elbírálása történik az igazságszolgáltatási tevékenység során. Ez a következtetés levezethető magából az EK Szerződés 234. cikkéből, mondhatjuk, hogy a jogvita léte önálló - nem a bíróság fogalmához tartozó - szövegbeni feltétele a 234. cikknek.⁵⁸⁸

A fenti fejtegetések rámutattak arra, hogy időnként problematikus lehet annak a látszólag egyszerű kérdésnek a megválaszolása, hogy mit kell előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésére jogosult bíróság alatt érteni. Dámaso Ruiz-Jarabo Colomer főtanácsnok több indítványában⁵⁸⁹ kiemelte, hogy nem kellően pontos a Bíróság ítéleteiben az EK 234. cikk szerinti bíróság fogalmának meghatározása, újfajta megközelítésre, a hangsúlyok áthelyezésére lenne szükség.⁵⁹⁰ Javasolta, hogy e meghatározásba bele kell venni valamennyi olyan szervet, amely valamely tagállam bírósági szervezetének részét képezi, továbbá azokat is, amelyek – bár nem képezik e szervezet részét – olyan határozatokat hoznak, amelyek bírósági keresettel nem megtámadhatóak.⁵⁹¹ Felhívta a figyelmet arra is, hogy a fogalomhasználat pontosítása esetén szigorúan kellene alkalmazni az Európai Emberi Jogi Bíróság joggyakorlatában

⁵⁸⁵ Poiares Maduro főtanácsnok C-210/06 Cartesio Oktató és Szolgáltató bt. ügyben 2008. május 22-én ismertetett indítványa 5. para, C-182/00 Lutz és társai 2002 ECR I-547. 14. para

⁵⁸⁶ C-182/00 Lutz és társai 2002 ECR I-547. 13. para, C-178/99 Salzmann 2001 ECR I-4421. 15. para, C-111/94 Job Centre 1995 ECR I-3361. 11. para, C-447/00 Holto 2002 ECR I-735 17. és 18. para, C-165/03 Längst 2005. ECR I-5637. 25. para, C-96/04 Standesamt Stadt Niebüll 2006 ECR I-3561. 14. para

⁵⁸⁷ C-111/94 Job Centre 1995 ECR I-3361. 11. para, C-447/00 Holto 2002 ECR I-735 19. para

⁵⁸⁸ Blutman László: EU-jog a tárgyalóteremben Az előzetes döntéshozatal KJK-KERSZÖV Budapest 2003. 221. p.

⁵⁸⁹ Dámaso Ruiz-Jarabo Colomer főtanácsnok C-246/05 Armin Häupl v. Lidl Stiftung & Co. KG ügyben 2006. október 26-án ismertetett, valamint a C-17/00 De Coster ügyben hozott ítélet (2001 ECR I-9445. o.) alapjául szolgáló ügyben 2001. június 28-án ismertetett indítvány

⁵⁹⁰ C-259/04 Emanuel ügyben hozott ítélet (2006 ECR I-3089.) alapjául szolgáló ügyben ismertetett indítvány 26. para

⁵⁹¹ C-246/05 Armin Häupl v. Lidl Stiftung & Co. KG ügyben 2006. október 26-án ismertetett indítvány 22. para, C-17/00 De Coster ügyben hozott ítélet (2001 ECR I-9445. o.) alapjául szolgáló ügyben 2001. június 28-án ismertetett indítvány 83. para

meghatározott feltételeket, különösképpen az eljárás függetlenségének és kontradiktórius jellegének feltételeit.⁵⁹²

8.6. Az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésének egyéb feltételei

8.6.1. A szükségesség kérdése⁵⁹³

Az EK Szerződés 234. cikk második bekezdése fogalmazza meg, hogy ha egy tagállam bírósága előtt olyan közösségi jogi értelmezési vagy érvénytelenségi kérdés merül fel, aminek az értékelésére szükség van az ítélete meghozatalához, az Európai Bírósághoz fordulhat.⁵⁹⁴ A szükségesség tehát elsősorban relevancia kérdése, amit a nemzeti bírónak kell felmérnie, hiszen az ügy tényállásáról egyedül ő rendelkezik közvetlen ismeretekkel. Ennél fogva a határozathozatalra hivatott nemzeti bíróság hatáskörébe tartozik annak megítélése, hogy ítélete meghozatalához szükségesnek tartja-e az előzetes döntéshozatalt, és relevánsak-e a Bíróságnak feltett kérdései.⁵⁹⁵ A döntés joga, s egyben felelőssége is a nemzeti bírónak. Abból a célból, hogy a Bíróság a Szerződéssel összhangban tudja ellátni feladatát, a nemzeti bíróságoknak az előterjesztő határozatban szükséges magyarázatot nyújtaniuk arra vonatkozóan, miért ítélik úgy meg, hogy a kérdéseikre nyújtott válasz szükséges az ítélethozatalhoz. A szükségesség feltételének fennállására vonatkozó érdemi indokolás kívánalma arra irányul, hogy a Bíróság érdemben beleszólhasson a nemzeti bíróság mérlegelésébe. A Bíróság a Foglia ügyben kifejezetten kimondta, hogy a nemzeti bíróságok e mérlegelési jogköre nem korlátlan. A szükségesség feltételének érdemi kontrollja előrevetíti azt, hogy a Bíróság felülbíráhatja a nemzeti bíróság döntését a szükségesség fennállását illetően, továbbá megállapíthatja, hogy a nemzeti bíróság mérlegelésével ellentétben mégsem szükséges a feltett kérdés megválaszolása az ítélethozatalhoz.⁵⁹⁶ A szükségesség követelményének gyakorlati megvalósulása tekintetében sajátos hatáskör megosztás érvényesül a

⁵⁹² C-246/05 Armin Häupl v. Lidl Stiftung & Co. KG ügyben 2006. október 26-án ismertetett indítvány 22. para, C-17/00 De Coster ügyben hozott ítélet (2001 ECR I-9445. o.) alapjául szolgáló ügyben 2001. június 28-án ismertetett indítvány 89. para

⁵⁹³ Blutman László: Előzetes döntési eljárás az Európai Bíróságon: a szükségesség feltétele Jogtudományi Közlöny 1999 (53. évf.) 12. sz. 541-548. p.

⁵⁹⁴ C-231/89 Gmurzynska-Bscher 1990 ECR I-4003. 17. para, C-412/93 Leclerc-Siplec 1995 ECR I-179. 9. para

⁵⁹⁵ C-83/91 Meilicke 1992. ECR I-4871. 23. para, C-412/93 Leclerc-Siplec 1995 ECR I-179. 10. para, C-314/01 Siemens és ARGE Telekom 2004 ECR I-2549. 34. para

⁵⁹⁶ C-244/80 Foglia v. Novello 1981 ECR 3045. 18. para

konkrétan eljáró nemzeti bíró és az Európai Bíróság között. Ez adott esetben járhat olyan következményekkel, hogy ha a nemzeti bíró szükségesnek ítéli az előterjesztés megtételét, ezt az Európai Bíróság felülmérlegelheti, visszautasítva a választ, ugyanezen jog azonban a felsőbb szinten eljáró nemzeti bíróságot nem illeti meg, mert ez az előterjesztő bíróság, és rajta keresztül az ügyben érintett felek közösségi joghoz, igazságszolgáltatáshoz való hozzájutását korlátozza. A szükségesség követelményével összefüggésben fontos, hogy nemzeti eljárási szabályok az előterjesztő bírót nem korlátozhatják abban, hogy az általa megítélt szükségesség esetén kérdéseivel az Európai Bírósághoz forduljon.⁵⁹⁷

8.6.2. Az elfogadhatóság kérdései, avagy az Európai Bíróság hatáskörének vizsgálata

Az EK 234. cikk célja annak megelőzése, hogy a nemzeti bíróságok által alkalmazandó közösségi jogot eltérő módon értelmezzék, valamint annak biztosítása minden körülmények között, hogy a közösségi jognak az összes tagállamban azonos hatálya legyen,⁵⁹⁸ s megakadályozza, hogy bármely tagállamban a közösségi jog szabályaival összhangban nem álló nemzeti ítélkezési gyakorlat alakuljon ki.⁵⁹⁹ Ennél fogva, ha a nemzeti bíróságok által feltett kérdés valamely közösségi jogi rendelkezés értelmezésére vonatkozik, a Bíróság főszabály szerint köteles a kérelemről határozni.⁶⁰⁰ Kivételes esetekben azonban a Bíróság jogosult saját hatáskörének megállapítása céljából megvizsgálni azokat a körülményeket, amelyek mellett a nemzeti bíróság hozzá fordult. Így a Bíróság elutasítja a határozathozatalt a nemzeti bíróság által előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésről, ha a közösségi jog kért értelmezése nyilvánvalóan nem áll kapcsolatban az alapjogvita tényeivel vagy tárgyával, ha a probléma hipotetikus, vagy ha nem állnak a Bíróság rendelkezésére azon ténybeli és jogi körülmények, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a feltett kérdésekre hasznos

⁵⁹⁷ C-146/73 Rheinmühlen-Düsseldorf 1974. ECR 139, C-166/73 Rheinmühlen-Düsseldorf 1974. ECR 33.

⁵⁹⁸ C-166/73 Rheinmühlen-Düsseldorf 1974. ECR 33. 2. para

⁵⁹⁹ C-337/95 Parfums Christian Dior 1997 ECR I-6013. 25. para, C-393/98. Gomes Valente 2001 ECR I-1327. 17. para, C-99/00 Lyckeskog 2002. ECR I-4839. 14. para, C-495/03 Intermodal Transports 2005 ECR I-8151. 29. és 38. para

⁶⁰⁰ C-83/91 Meilicke 1992. ECR I-4871. 24. para, C-412/93 Leclerc-Siplec 1995 ECR I-179. 11. para, C-200/98 X és Y 1999 ECR I-8261. 19. para

módon válaszolhasson.⁶⁰¹ A visszautasítás okai alapvetően három körbe sorolhatók: első a joghatással nem bíró vagy még ki sem bocsátott normákra vonatkozik, a második az előterjesztő bíróság előtti eljárás befejeződésével függ össze, a harmadik pedig abban foglalható össze, hogy nincs összefüggés az ügy tárgya és az értelmezendő közösségi norma között.⁶⁰²

A ki nem bocsátott aktusok vizsgálatának visszautasítása arra ad lehetőséget, hogy az Európai Bíróság politikai jellegű vitáktól távol tartsa magát. A kérdés relevanciájának értékelése a kérdést előterjesztő bíróság hatásköre,⁶⁰³ amelyet a közösségi bíróság nem vizsgálhat felül, kivéve, akkor, ha kívül esik az uniós jog hatályán, így a Bíróság kimondta, hogy nincs hatásköre olyan jogszabályok értelmezésére, amelyeket a Közösség még nem fogadott el.⁶⁰⁴ Okafigyottságra hivatkozással olyankor is megtagadja az Európai Bíróság a válaszadást, ha az ügy az előterjesztő bíróság előtt már befejeződött.⁶⁰⁵ Az EK 234. cikk szövegéből is, és rendszeréből is az következik ugyanis, hogy az előzetes döntéshozatali eljárás előfeltétele a nemzeti bíróság előtt ténylegesen folyamatban lévő jogvita, amelynek keretében a nemzeti bíróságnak az előzetes döntést tekintetbe vevő határozatot kell hoznia.⁶⁰⁶ Azt is többször hangsúlyozta az Európai Bíróság, hogy csak akkor utasíthatja el a határozathozatalt a nemzeti bíróság által előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdéstről, ha a közösségi jog kért értelmezése nyilvánvalóan nem áll kapcsolatban az alapjogvita tényeivel vagy tárgyával,⁶⁰⁷ ha a probléma hipotetikus, vagy ha nem állnak a Bíróság rendelkezésére azon ténybeli és jogi körülmények, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a feltett kérdésekre hasznos módon válaszolhasson.⁶⁰⁸ Az esetjog alapján kikristályosodott, hogy az Európai Bíróság nem ad választ előzetes döntéshozatali eljárás keretében a feltett

⁶⁰¹ C-244/80 Foglia 1981 ECR 3045. 21. para, C-379/98 Preussen Elektra 200 ECR I-2099. 39. para, C-390/99 Canal Satélite Digital 2002 ECR I-607. 19. para

⁶⁰² C-343/90 Lourenço Dias 1992 ECR I-4673.

⁶⁰³ C-53/79 Damiani 1970 ECR 273. 5. para

⁶⁰⁴ C-93/78 Mattheus-ügyben 1978 ECR 2203. a Bíróság kimondta, hogy nincs hatásköre olyan jogszabályok értelmezésére, amelyeket a Közösség még nem fogadott el.

⁶⁰⁵ C-338/85 Pardini 1988 ECR 2041 11. para

⁶⁰⁶ C-422/93–C-424/93 Zabala Erasun és társai egyesített ügyek 1995 ECR I-1567. 28. para, C-314/96 Djabali 1998. ECR I-1149 18. para

⁶⁰⁷ C-244/80 Foglia 1980 ECR 3045. 21. para, C-390/99 Canal Satélite Digital 2002 ECR I-607. 19. para, C-167/01 Inspire Art 2003 ECR I-10155. 44. és 45. para, C-314/01 Siemens és ARGE Telekom 2004 ECR I-2549. 35. para, C-446/93 SEIM 1996 ECR I-73. 28. para

⁶⁰⁸ C-379/98 Preussen Elektra 2001 ECR I-2099. 39. para, C-390/99 Canal Satélite Digital 2002 ECR I-607. 19. para, C-419/04 Conseil général de la Vienne 2006 ECR I-5645. 20. para

kérdésekre olyankor, ha az alapeljárásban nincs valós jogvita.⁶⁰⁹ A valódi jogvita meghatározása nem könnyű feladat, de erre utaló szimptomák levonhatók általában az eljárásjogi szabályokból. Nyilvánvalóan nincs jogvita, ha az ellenérdekű fél nem vitatja a másik fél állításait.⁶¹⁰ Gyakori visszautasítási ok a feltett kérdés, vagy a megjelölt tényállás hipotetikus jellege is.⁶¹¹ Olyankor is visszautasíthatja a Bíróság a választ, ha a megkereső bíróság nem közöl elegendő adat,⁶¹² vagy a feltett kérdés homályos. Általánosságban is elmondható, hogy a bírói határozatokkal szemben támasztható alapvető követelmény, hogy azok érthetőek, világosak, pontosak legyenek, azok tartalmát laikus is képes legyen megérteni. Az Európai Bírósághoz utalt előzetes döntéshozatali kérdések tekintetében különös súllyal érvényesül ez a követelmény, figyelemmel arra, hogy a nemzeti bíróság által feltett kérdéseket az Európai Bíróság nyelvére kell fordítani, gyakran a nemzeti bíróság által használt nyelvhez képest közvetítő nyelvek segítségével hívása mellett. Amennyiben a nemzeti bíróság határozatában nem fejtette ki a kérdéseket kellő világossággal, vagy olyan bonyolult megfogalmazást tett, ami - különös figyelemmel a többszörös fordítások szükségességére - az Európai Bíróság elé olyan formában kerül, hogy a Bíróság arról a közösségi jog hasznos értelmezését nem tudja megadni, úgy az ilyen esetekben is visszautasításra kerül a feltett kérdésre adandó válasz. A hasznos válasz elve azonban sokszor segít az ilyen esetekben is, ha ugyanis a feltett kérdés nem kellően precíz ugyan, de abból a kérdés lényege megállapítható,⁶¹³ úgy az Európai Bíróság, aki hatékony segítséget kíván adni a megkereső bíróságnak, a kérdés átfogalmazásával is adhat választ.⁶¹⁴ A hasznos válasz adásának követelménye, ami a nemzeti bíróságok és az Európai Bíróság közötti együttműködésből következik, feladatul szabja az Európai Bíróságnak azt is, hogy a közösségi jog minden olyan rendelkezését értelmezze, amelyre a nemzeti bíróságoknak az eléjük terjesztett jogviták eldöntése érdekében

⁶⁰⁹ C-244/80 Foglia 1981 ECR 3045. 18. para

⁶¹⁰ C-408/95 Eurotunnel és társai 1997 ECR I-6315. 22. para

⁶¹¹ C-306/99 BIAO 2003 ECR I-1. 88. para, C-415/93 Bosman 1995 ECR I-4921. 59–61. para, C-369/95 Somalfruit és Camar 1997 ECR I-6619. 40–41. para, C-36/99 Idéal tourisme 2000 ECR I-6049. 20. para, C-17/03 VEMW és társai 2005 ECR I-4983. 34. para

⁶¹² A C-320/90–C-322/90 Telemarsicabruzzo és társai 1993 ECR I-393. 6. para, C-157/92 Banchemo 1993 ECR I-1085. 4. para, C-128/97. és C-137/97. Testa és Modesti 1998 ECR I-2181. 5. para, C-9/98 Agostini 1998 ECR I-4261. 4. para

⁶¹³ C-475/99 Ambulanz Glöckner 2001 ECR I-8089. 10. para és a C-136/03 Dörr és Ünal 2005 ECR I-4759. 46. para

⁶¹⁴ C-467/04 Gasparini és társai 2006 ECR I-9199

szükségük van, még akkor is, ha e bíróságok az általuk feltett kérdésekben nem jelölik meg kifejezetten ezeket a rendelkezéseket.⁶¹⁵

A szükségesség és a hasznos válasz Bíróság által kifejlesztett elvére tekintettel jogvédelmi szempontból erősen kifogásolható a magyar felsőbbbíróságok előzetes döntéshozatali eljárással kapcsolatos gyakorlata. A BH 2006/216, BH 2006/18, EBH 2005/1320 számokon közzétett, és a magyar bírói kar számára iránymutatónak szánt állásfoglalások kifejezetten ellentétesek az Európai Bíróság gyakorlatával, ugyanis az EK Szerződés 234. cikke az Európai Bíróság kizárólagos feladatává teszi az előzetes döntéshozatali eljárásban előterjesztett kérdések érdemi elbírálását, és a hatáskörmegosztás fentebb részletezett sajátosságaira tekintettel kizárólag ez a Bíróság jogosult a szükségesség kérdésében is vizsgálatot folytatni.⁶¹⁶

8.7. Néhány – jogvédelmi szempontból lényeges - eljárási kérdés

8.7.1. Előterjesztési jogosultság

A 234. cikk második bekezdése teremti meg a lehetőséget arra, hogy valamennyi tagállami bíróság előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezzen az Európai Bíróság előtt, amennyiben úgy ítéli meg, hogy az előtte folyamatban lévő ügy eldöntéséhez szükséges. Világosan és egyértelműen kívül esik azonban a 234. cikk hatókörén a nem tagállami bíróságok által tett előterjesztések köre.⁶¹⁷ A Közösségen kívüli államok bírósága abban az esetben sem terjeszthet elő előzetes döntés iránti kérelmet az Európai Bíróságnál, ha a Közösség és a saját államuk által kötött nemzetközi egyezmény értelmezéséről lenne szó. A Bíróság a tagállami feltétellel kapcsolatban további pontosítást tett abban az irányban, hogy a tagállamok által létrehozott nemzetközi bíróságoktól is elfogad előterjesztést, amennyiben az közösségi jogot is alkalmaz.⁶¹⁸ Ez azt jelenti, hogy a tagállamok által létrehozott nemzetközi bíróság tagállami bíróságnak minősül a 234. cikk értelmében. A tagállamhoz tartozás azt is jelenti, hogy még egy

⁶¹⁵ C-280/91 Viessmann 1993 ECR I-971. 17. para, C-42/96 Immobiliare SIF 1997 ECR I-7089. 28. para, C-45/06 Campina 2007 ECR I-2089. 30. és 31. para

⁶¹⁶ Álláspontomat megerősíti: Az Európai Unió alapító szerződéseinek magyarázata 1. kötet Complex Budapest 2008 (Szerkesztette: Osztoivits András) 1480-1483. p.

⁶¹⁷ C-100/89. és C-101/89 Kafer és Procacci egyesített ügyek 1990 ECR I-4647

⁶¹⁸ C-265/00 Campina Melkunie 2004 ECR I-1699.

tagállamon belül működő szervnek is, legalább valamilyen mértékig közhatalmi jogosítványokat kell gyakorolnia, nem lehet teljes egészében magánjellegű konfliktus megoldó szerv. Ez a tagállamhoz tartozás feltételének másik vonatkozása.

A 234. cikk a tagállamok valamennyi bírósága számára előterjesztési jogosultságot jelent, ez a jog sem nemzeti eljárási szabályokkal, sem pedig felsőbb bíróságok gyakorlata révén nem korlátozható.⁶¹⁹ Az előterjesztés szabadsága a felekkel szemben is érvényesül. E kérdésekről a későbbiek során még szó lesz.

8.7.2. Kötelező előterjesztés

A 234. cikk /3/ bekezdése bizonyos nemzeti bíróságok tekintetében nem pusztán lehetőséget teremt az Európai Bírósághoz fordulásra, hanem egyenesen kötelezettséggé írja elő az eljárás kezdeményezését. Ebbe a körbe azon tagállami bíróságok tartoznak, amelyek határozatai ellen a belső jog értelmében nincs jogorvoslati lehetőség. Abban a kérdésben azonban, hogy mi minősül jogorvoslatnak, több teória létezik. Az objektív elmélet szerint csak azon nemzeti bíróságoknak van előterjesztési kötelezettsége, amelyek egyetlen határozata ellen sincs lehetőség jogorvoslatra. Ez a jogorvoslati lehetőséget általánosságban felfogó elmélet lényegében leszűkíti az ilyen bíróságok körét a tagállami Legfelsőbb Bírósági szintre.⁶²⁰ A másik nézetrendszer szerint nem objektív módon kell tekinteni a jogorvoslati lehetőség kizártságát, hanem arra kell figyelemmel lenni, hogy az adott ügyben konkrétan van-e helye jogorvoslatnak vagy sem.⁶²¹ A tagállamok gyakorlata abba az irányba mutat, hogy nem az objektív teória szerint kell a jogorvoslati lehetőség kizártságát figyelembe venni, hanem a szubjektív elmélet szerint kell vizsgálni, hogy az adott konkrét ügyben van-e helye jogorvoslatnak, vagy sem.⁶²² Már a Közösség eddigi történetében igazolódott, hogy ez a látszatra egyszerűen eldönthető kérdés több buktatót hoz magával, nevezetesen nem könnyű konkrét szituációkban eldönteni azt, hogy melyik az a bíróság, amelyik végső fokon jár el. Más felfogások a struktúra-funkció elv alapján tesznek megkülönböztetést.

⁶¹⁹ C-146/73 Rheinmühlen-Düsseldorf 1974. ECR 139 3. para, C-166/73 Rheinmühlen-Düsseldorf 1974. ECR 33. 4. para

⁶²⁰ Brown & Kennedy: The Court of Justice of the European Communities Sweet & Maxwell London 1994 214. p.

⁶²¹ Wyatt, D-Dashwood A.A.: European Community Law Sweet & Maxwell London 1993 149-150 p.

⁶²² General Report 3.5. Idézi: Blutman László: EU-jog a tárgyalóteremben Az előzetes döntéshozatal KJK-KERSZÖV Budapest 2003. 307. p.

A strukturális felfogás szerint azt a bíróságot kell végső fokon eljáró bíróságnak tekinteni, amelynek határozata ellen strukturális okokból nincs helye jogorvoslatnak, azaz az adott állam legfelsőbb bírói testületét. Az Európai Bíróság gyakorlatából inkább a konkrét ügyre vonatkozó jogorvoslat elméleti megközelítés ismerhető fel.⁶²³

Fontos megemlíteni, hogy a Foto-frost ügyből nyert tapasztalataink szerint ezen túlmenően az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése akkor is kötelezőnek tekinthető, ha az alapügyben a közösségi jogi aktus érvényességének kérdése merül fel – bármely fokon ítélező nemzeti bíróság előtt. A nemzeti bíróságoktól ugyanis főszabály szerint kérni lehet valamely közösségi jogi aktus érvényességének vizsgálatát, e bíróságok azonban nem rendelkeznek hatáskörrel arra, hogy maguk állapítsák meg a közösségi intézmények jogi aktusainak érvénytelenségét.⁶²⁴ Csak az Európai Bíróság rendelkezik hatáskörrel valamely közösségi jogi aktus érvénytelenségének megállapítására.⁶²⁵ A nemzeti bíróságoknak arra van hatáskörük, hogy az előttük felhozott közösségi jog érvénytelenségére irányuló érvénytelenségi kifogást elutasítsák.

8.7.3. Kivételek az előterjesztési kötelezettség alól

Előfordulhat olyan helyzet, hogy érintve van egy ügyben közösségi jogi kérdés, azonban annak értelmezése nem előfeltétele a nemzeti ügy eldöntésének. Ilyen esetekben nyilvánvalóan nem keletkezik előterjesztési kötelezettség még a végső fokon eljáró bíróság számára sem.⁶²⁶ Vannak olyan esetek is, amikor közösségi jogi szabályok használatára van szükség az ügy eldöntéséhez, de előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésére még nincs szükség. Ez előfordulhat azért, mert az Európai Bíróság a kérdést korábban már eldöntötte, a nemzeti bíró pedig ezt az értelmezést felhasználja döntése meghozatalánál, vagy azért, mert a kérdésre adható válasz evidens. E két szituációt két elvvel szoktuk leírni, az első az *acte éclairé*, a második pedig az *acte clair*⁶²⁷ doktrínája. Az *acte éclairé* doktrína úgy írható körül, hogy az Európai Bíróság

⁶²³ C-6/64 Costa 1964 ECR 1141, C-337/95 Parfums Christian Dior 1997 ECR I-6013. 25. para, C-99/00 Lyckeskog 2002 ECR I-4839. 14. és 15. para

⁶²⁴ C-314/85 Foto-Frost 1987 ECR 4199. 20. para

⁶²⁵ C-143/88. és C-92/89., Zuckerfabrik Süderdithmarschen és Zuckerfabrik Soest egyesített ügyek 1991 ECR I-415. 17. para, C-344/04 IATA és ELFAA 2006 ECR I-403. 27. para

⁶²⁶ C-283/81 Cilfit és társai 1982 ECR 3415. 10. para

⁶²⁷ Az *acte clair*-tan valóságos tartalmi kérdéseivel kapcsolatban lásd: Várnay Ernő: Az ACTE CLAIR-tan és a CILFIT-feltételek, avagy az előzetes döntéshozatalra irányuló előterjesztési kötelezettség korlátozott korlátozása In: Magyar jog 2005. (52. évf.) 2. sz. 95-108. p., Osztovits András:

azonos tárgyú korábbi döntései, melyek bármely nemzeti bíróság kezdeményezésére, illetve bármilyen eljárásban születtek, iránymutatásul szolgálhatnak a nemzeti bíróságok számára. Az ilyen korábbi döntések megléte, és azok nemzeti bírák általi ismerete azonban nem akadályozza annak, hogy a nemzeti bíróság új ténybeli körülmények, vagy jogi érvek alapján, vagy egyszerűen a jogfejlődés időközben bekövetkezett eredményei miatt ugyanazon kérdésben is az Európai Bírósághoz forduljon.⁶²⁸ Ez a megállapítás igaz akkor is, ha a már eldöntött jogkérdés nem pontosan egyezik az alapügyben felmerült esettel.⁶²⁹ Az *acte claire* doktrínája szerint olyan esetekben sem kell az Európai Bírósághoz fordulni, ha az alkalmazandó közösségi norma szövege kétséget kizáró módon, evidensen csak egyféleképpen értelmezhető, annak szövege világos és értelmezése tekintetében semmilyen kétség nem merülhet fel. Mindez azt jelenti, hogy olyan esetekben sem szükséges az Európai Bírósághoz fordulni, ha az Európai Bíróság a kérdéses normát korábban nem értelmezte, azonban a válasz az Európai Bíróság és a nemzeti bíróságok számára is egyaránt nyilvánvaló.⁶³⁰ Annak mérlegelésekor, hogy alkalmazni lehet-e az *acte claire* doktrínát vagy sem, azaz szükséges-e az Európai Bírósághoz fordulni értelmezés végett, vagy ennek híján a nemzeti bíróságnak is meg kellene állapítania, evidens módon tudja értelmezni a közösségi szabályt, az alábbi, az Európai Bíróság által felhívott, körülményekre kell figyelemmel lenni. A közösségi jogi aktus különböző nyelvi verziói eltérhetnek egymástól, ami egyben azt a kötelezettséget is jelenti a nemzeti bíróságok számára, hogy ha az *acte claire* doktrínát alkalmazni kívánják, úgy – különösen kétség esetén – össze kell vetniük az egyes nyelvi változatokat, és csak abban az esetben alkalmazhatják a közösségi normát, ha meggyőződtek arról, hogy más nyelvi változat alapján sincs a norma rendelkezéseinek értelmezése tekintetében semmilyen kétely. Figyelemmel kell lenni arra is, hogy a közösségi jog sajátos terminológiával operál, így gyakran olyan a nemzeti jogban evidens és kikristályosodott értelmezést sem lehet a közösségi norma értelmezésének alapjául elfogadni, ami tekintetében a nemzeti jog szempontjából semmilyen kétség nem merül fel. Fontos kérdés ugyanis, hogy a közösségi jogot valamennyi tagállamban egységesen, egyformán kell értelmezni, így ha felmerül annak a lehetősége, hogy az egyébként a nemzeti jogban is ismert

A nem létező *acte clair* tan az Európai Közösségek Bíróságának gyakorlatában In: Magyar jog 2004. (51. évf.) 5. sz. 292-299. p.

⁶²⁸ C-28/62–30/62 *Da Costa és társai egyesített ügyek* 1963 ECR 59. 76. para

⁶²⁹ C-283/81 *Cilfit és társai* 1982 ECR 3415. 14. para

⁶³⁰ C-283/81 *Cilfit és társai* 1982 ECR 3415. 16. para

jogintézményt, legális definíciót a közösségi jog más értelemben használja, úgy az Európai Bírósághoz fordulás nem mellőzhető.

A fentiekből következik egy másik jellegzetesség, nevezetesen az egyes jogi fogalmak különböző tartalmat takarhatnak az egyes jogrendszerekben. A közösségi jogrendszer sui generis jellegű, önálló, így habár építkezik az egyes tagállamok nemzeti jogrendszereinek hagyományaiból, mégis azoktól különálló rendszert alkot. Veszélyes lehet egy olyan terminológia nemzeti értelemben történő használata, amely egy másik jogrendszerben, másik tagállam jogában, vagy a közösségi jogban eltérő tartalmat takar, ez ugyanis alapvetően eltérő értelmezési eredményre vezethet. Talán az egyik leglényegesebb eleme az értelmezésnek, hogy a közösségi jogi szabályt összefüggéseiben és mindig céljára tekintettel, azaz teleologikus módon kell értelmezni. Az Európai Bírósághoz fordulás az előzetes döntéshozatali eljárás szükségtelensége miatt akkor mellőzhető, ha a jogalkalmazó nemzeti bíró nem fosztja meg értelmezésével - az egyébként szó szerinti értelme szerint evidens közösségi szabályt - kontextusától és a jogalkotás céljától. Ezért indokolt minden kétségesnek tűnő szituációban az Európai Bírósághoz fordulni, a jogvédelem szempontjai így nem szenvedhetnek csorbát. Az Európai Bíróság Túlterhelését sem jelenthetik az ilyen kétséges szituációban tett megkeresések, mert abban az esetben amennyiben az Európai Bírósághoz előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés azonos egy olyan kérdéssel, amelyről az Európai Bíróság korábban már határozatot hozott, vagy az ilyen kérdésre a válasz egyértelműen levezethető az esetjogból, illetve a kérdésre adandó válasz ésszerű kétségnek nem enged teret, az Európai Bíróság a kérdést előterjesztő bíróság tájékoztatását és az alapokmánya 23. cikkében meghatározott érdekeltek által előadott észrevételek, valamint a főtanácsnok meghallgatását követően indokolt végzéssel is határozhat, amelyben visszautal a korábbi ítéletére, vagy vonatkozó esetjogára.⁶³¹

8.7.4. Kérelemre vagy ex officio

E tekintetben mindenekelőtt hangsúlyozni kell, hogy az EK 234. cikkel bevezetett rendszer annak érdekében, hogy biztosítsa a közösségi jog egységes értelmezését a tagállamokban, közvetlen együttműködést hoz létre a Bíróság és a nemzeti bíróságok

⁶³¹ Eljárási Szabályzat 104. cikk /3/ bekezdés

között egy, a felek kezdeményezésétől független eljárás keretében.⁶³² Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem, bíróság és bíróság közötti párbeszéd alapszik, amelynek az előterjesztése teljes mértékben a nemzeti bíróságnak az említett kérelem helytállóságára és szükségességére vonatkozó mérlegelésétől függ.⁶³³ Az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésére sor kerülhet a felek kérelme alapján, de minden bíróság ex officio is dönthet az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése mellett.⁶³⁴ Az Európai Bíróság elé kerülő ügyekből levonható következtetések szerint igen nagy arányban jut kezdeményező szerep a nemzeti bíróságoknak, azonban a felek is gyakran élnek az előzetes döntési eljárás iránti kezdeményezés jogával, hiszen végeredményében ez az eljárás is a felek jogvitájának eldöntését fogja segíteni. Ha a felek élnek az előterjesztés iránti kérelemmel, a bíróság ehhez nincs kötve, nem csupán a kérdésekkel fordulhat az Európai Bírósághoz, hanem ekkor is van lehetősége hivatalból is kezdeményezni - más általa értelmezésre szoruló kérdések tekintetében - az előzetes döntéshozatali eljárást.

8.7.5. Az utaló végzéssel szembeni jogorvoslatok

Az EK 234. cikke értelmében a tagállamok bármely bírósága jogosult arra, hogy előzetes döntéshozatal iránti kérelemmel forduljon a Bírósághoz.⁶³⁵ A nemzeti bíróságok előzetes döntéshozatal iránti kérelem előterjesztéséhez való joga magából a Szerződésből vezethető le. A nemzeti bíróságok széles mérlegelési jogkörrel rendelkeznek abban, hogy az adott tényállás mellett előzetes döntéshozatalra utalnak-e kérdéseket az Európai Bíróság elé.⁶³⁶ Az Európai Bíróság számos ügyben kimondta, hogy a 234. cikk az Európai Bíróság és a tagállamok bíróságai közötti hatáskörmegosztást testesíti meg.⁶³⁷ Ez a nemzeti bíróságoknak lehetővé teszi, hogy szabadon tegyenek előzetes döntés iránti előterjesztést, ezt a hatáskört és döntési autonómiát a tagállam jogalkotása, vagy magasabb szintű nemzeti bíróság nem

⁶³² C-28/62–30/62 Da Costa és társai egyesített ügyek 1963 ECR 59. 76. para, C-62/72 Bollmann 1973 ECR 269. 4. para, C-261/95 Palmisani 1997 ECR I-4025. 31. para

⁶³³ C-126/80. Salonia 1981 ECR 1563. 7. para

⁶³⁴ C-283/81 Cilfit és társai 1982 ECR 3415.

⁶³⁵ C-106/77 Simmenthal 1978 ECR I-629.

⁶³⁶ C-166/73 Rheinmühlen-Düsseldorf 1974. ECR 33. 4. para

⁶³⁷ C-83/91 Meilicke 1992. ECR I-4871. 23. para, C-412/93 Leclerc-Siplec 1995 ECR I-179. 10. para, C-314/01 Siemens és ARGE Telekom 2004 ECR I-2549. 34. para

korlátozhatja.⁶³⁸ Az Európai Bíróság arról is véleményt nyilvánított már, hogy alacsonyabb szintű bíróságok előzetes döntéshozatalra utaló határozata sem vonható ki a közösségi jog alapján a nemzeti jog által rendes körülmények között biztosított jogorvoslati lehetőségek alól, azaz maga a 234. cikk nem zárja ki az előzetes döntéshozatalra utaló döntés elleni elvi fellebbezési lehetőséget. Ez a szabályozási lehetőség a belső jogra tartozik.⁶³⁹ Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy vannak olyan nézetek, sőt olyan tagállami bírói gyakorlat is, amely szerint az előterjesztési döntés elleni fellebbezés lehetőségének biztosítása sértheti a 234. cikket. Amennyiben az utaló végzéssel szemben fellebbezést nyújtanak be, döntő kérdés az utaló nemzet bíróság, fellebbezést elbíráló nemzeti bíróság és Európai Bíróság viszonyrendszerében, hogy a nemzeti eljárási szabályok milyen kötelezettséget rónak az alsóbb szinten eljáró bíróságra, ez érinti, érintheti-e az Európai Bírósághoz utalt kérdés jogi sorsát. Másként megfogalmazva: Keletkezik-e a belső jog szabálya alapján kötelezettség arra, hogy a kérdést előterjesztő bíróság visszavonja a kezdeményezést az Európai Bíróságon, ha ellentétes tartalmú döntés születik a fellebbezés elbírálása során. Ez a problematika a *Cartesio* ügyben is felmerült. A főtanácsnok érvei egyértelműek: a nemzeti jog semmiféle kötelezettséget nem írhat elő, amely csorbítaná az alacsonyabb szintű nemzeti bíróság azon jogát, hogy előzetes döntéshozatal iránti kérelemmel forduljon a Bírósághoz.⁶⁴⁰ Az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése elemi fontosságú a nemzeti bíróságok és az Európai Bíróság közötti együttműködésben annak érdekében, hogy a közösségi jog egységes és hatékony érvényesülése megvalósulhasson.⁶⁴¹ Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések révén a nemzeti bíróság a közösségi jogról folytatott eszmecsere részesévé válik, anélkül hogy bármely más nemzeti hatalomtól vagy a bírósági szervezettől függne.⁶⁴² Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem szükségességének kérdésében hatáskör-megosztás a kérdést előterjesztő bíróság és az Európai Közösségek Bíróság között állhat fenn, amennyiben a szükségességről az előterjesztő bíróságnak kell indokolt döntéssel határoznia, és az

⁶³⁸ C-348/89 *Mecanarte* 1991 ECR I-3277, C-166/73 *Rheinmühlen-Düsseldorf* 1974. ECR 33. 4. para

⁶³⁹ C-146/73 *Rheinmühlen-Düsseldorf* 1974. ECR 139 3. para, C-13/61 *De Geus* 1962 ECR 89. o., 102.

⁶⁴⁰ *Poiares Maduro* főtanácsnok C-210/06 *Cartesio Oktató és Szolgáltató* bt. ügyben 2008. május 22-én ismertetett indítványa 17. para, melyben idézi *Warner* főtanácsnok a *Rheinmühlen-ügyekre* vonatkozó indítványában foglaltakat

⁶⁴¹ *Poiares Maduro* főtanácsnok C-210/06 *Cartesio Oktató és Szolgáltató* bt. ügyben 2008. május 22-én ismertetett indítványa 19. para

⁶⁴² *D. Sarmiento, Poder Judicial e integración europea*, Thomson-Civitas, Madrid, 2004, 58. o., idézi: *Poiares Maduro* főtanácsnok C-210/06 *Cartesio Oktató és Szolgáltató* bt. ügyben 2008. május 22-én ismertetett indítványa 19. para

Európai Bíróság szükség esetén saját hatásköre vizsgálata körében jogosult visszautasítani a döntéshozatalt. Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem elfogadhatóságáról végső soron tehát az Európai Bíróság dönt, nem pedig a nemzeti eljárásjog értelmében a kérdést előterjesztő bíróságnál magasabb szintű nemzeti bíróság. Ellenkező esetben előfordulhatna, hogy valamely nemzeti szabály vagy gyakorlat alapján az alacsonyabb szintű bíróság előzetes döntéshozatalra utaló határozatát következetesen megfellebbeznék, olyan helyzetet teremtve, amelyben, legalábbis de facto, kizárólag a nemzeti jog alapján végső fokon eljáró bíróság kezdeményezhetne előzetes döntéshozatali eljárást.⁶⁴³ Összefoglalva, a közösségi jog bármely tagállam bármely bírósága számára felhatalmazást ad arra, hogy előzetes döntéshozatal iránti kérelemmel forduljon a Bírósághoz. E felhatalmazást a nemzeti jog nem korlátozhatja. Ezért az EK 234. cikk eleve kizárja azon nemzeti jogszabályok alkalmazását, amelyek alapján a nemzeti bíróság köteles volna előzetes döntéshozatal iránti kérelmét felfüggeszteni vagy visszavonni.⁶⁴⁴

Magyarországon a vitatható eljárási szabályozást, a Pp. 155/A és 249/A §-t megállapító szöveget a 2003. évi XXX. törvény⁶⁴⁵ 3. §-a iktatta be. Elismerve azt a jogalkotói célt, amely jogvédelmi szempontból is helyesen azzal bővítette a felek eljárási jogait, hogy a magyar szabályozásba is bevette az Európai Bírósághoz fordulás jogát, meg kell állapítani, hogy a szabályozás jelenlegi formája több problémát vetett fel, mint amennyit megoldott. Azt a jogosultságot ugyanis, hogy a nemzeti bíróság a közösségi jog értelmezése érdekében az Európai Bírósághoz fordulhat, minden további nemzeti szabályozás nélkül is megalapozza a Római Szerződés 234. cikke.⁶⁴⁶ Ugyanakkor, amíg a Római Szerződés 234. cikke semmiféle korlátozást nem tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a nemzeti bíróság az Európai Bírósághoz fordulhasson, a magyar eljárásjogi szabály a végzés elleni fellebbezési jog biztosításával - úgy tűnhet - korlátozhatja ezt a

⁶⁴³ Poiaras Maduro főtanácsnok C-210/06 Cartesio Oktató és Szolgáltató bt. ügyben 2008. május 22-én ismertetett indítványa 20. para

⁶⁴⁴ Poiaras Maduro főtanácsnok C-210/06 Cartesio Oktató és Szolgáltató bt. ügyben 2008. május 22-én ismertetett indítványa 21. para

⁶⁴⁵ A törvény jogalkotási koncepciójáról lásd: Wallacher Lajos - Jeney Petra - Bozzay Erika - Simon Balázs: Az előzetes döntéshozatali eljárás koncepciója a 2003. évi XXX. Törvényben In: Európai jog 2003. (3. évf.) 5. sz. 4-11. p, a törvényhez fűzött kommentár: Osztovits András: Jogharmonizációs délibáb - megjegyzések a 2003. évi XXX. törvényhez In: Európai jog 2003. (3. évf.) 5. sz. 21-27. p.

⁶⁴⁶ Emellett a magyar jogi hagyományokra tekintettel azt célszerűnek látszott a Pp. Szintjén rendezni, hogy az eljárást fel kell függeszteni az előzetes döntéshozatali eljárás időtartamára. Lásd erről a kérdésről: Gombos Katalin: Javaslatok a polgári eljárásjog hazai módosításához az uniós csatlakozás küszöbén In: Európai műhelytanulmányok 2004. 95. 37-43. p

jogosultságot. Amennyiben ugyanis az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezéséről döntő végzés ellen fellebbezés előterjesztésére kerül sor, úgy a fellebbezés elbírálására jogosult felsőbb szinten eljáró bíróság a végzést jogosult megváltoztatni, mellőzni az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezését, és utasítani a végzést meghozó bíróságot a felfüggesztett nemzeti eljárás folytatására. A fellebbezést elbíráló bíróság döntése köti az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezéséről határozó bíróságot, így előfordulhat olyan eset, hogy habár a közösségi jog értelmezésére lenne szükség a jogvita elbírálásához, azonban az előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményező végzéssel szembeni fellebbezést elbíráló bíróság megakadályozhatja az előterjesztő bíróságot abban, hogy az Európai Bíróság értelmezését kérje. Ez pedig végeredményében nem csupán az előterjesztő bíróság lehetőségeit korlátozza, hanem megfosztja az ügyben érintett feleket a törvényes bíróhoz való joguk maradéktalan érvényesítésében.⁶⁴⁷ Ez a helyzet pedig jogvédelmi szempontból erősen kritizálható.

8.7.6. Az előzetes döntéshozatali kérdés előterjesztésének időpontja

A nemzeti bíróság van leginkább abban a helyzetben, hogy megítélje, az eljárás mely szakaszában célszerű az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése.⁶⁴⁸ A hasznos válasz érdekében előfordul, hogy az Európai Bíróság elfogad egy olyan elétárt vélelmezett tényállást, amit az előterjesztő bíróság tételezett, olyan esetekben, ha meggyőződik arról, hogy a kérdésre adandó válasz nem nyilvánvalóan irreleváns, és rendelkezik annyi információval, ami a hasznos válasz megadása érdekében elégséges.⁶⁴⁹ Ilyen esetekben ugyanakkor felhívhatja a nemzeti bíróság figyelmét arra, hogy szükségessé válhat a nemzeti tényállás elemeinek pontosítása. Nem ez azonban a tipikus helyzet. Főszabályként ki lehet mondani: kívánatos, hogy az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés előterjesztésére az eljárás olyan szakaszában kerüljön sor, amikor a bíróság képes a probléma nemcsak jogi, hanem ténybeli

⁶⁴⁷ Lásd az ezzel kapcsolatos elmélet részletezését: Bohátka Zsófia Ráhel: Az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárásának kezdeményezése, mint a törvényes bíróhoz való jog érvényesülése a Német Szövetségi Alkotmánybíróság joggyakorlatában In: Magyar jog, 2007. (54. évf.) 5. sz. 308-313. old.

⁶⁴⁸ C-36/80. és 71/80 Irish Creamery Milk Suppliers Association és társai egyesített ügyek 1981 ECR 735. 5. para, C-236/98 JämO 2000 ECR I-2189. 30. para

⁶⁴⁹ C-127/92 Enderby 1993 ECR I-5535. 12. para

hátterének meghatározására annak érdekében, hogy a Bíróság rendelkezzen valamennyi olyan adattal, amely adott esetben annak ellenőrzéséhez szükséges, hogy a közösségi jog alkalmazandó-e az alapeljárásban.⁶⁵⁰ Az előzetes döntéshozatalra utaló határozatokban előadott információknak továbbá nemcsak azt kell lehetővé tenniük, hogy a Bíróság érdemi választ adjon, hanem azt is, hogy a tagállamok kormányai, valamint az egyéb érdekelt felek a Bíróság alapokmánya 20. cikkének megfelelően benyújthassák észrevételeiket.⁶⁵¹ A hatékony igazságszolgáltatás érdekében is kívánatos lehet, hogy az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés előterjesztésére csak egy kontradiktórius vitát, az ügy tényállására lefolytatott megfelelő bizonyítási eljárást követően kerüljön sor.⁶⁵²

8.8. Az Európai Bíróság előtti eljárás nyelve

A konkrét eljárás nyelve mindig az előterjesztő tagállam hivatalos nyelve. Ez azt jelenti, hogy jogvédelmi aggályok a nyelvhasználat miatt nem vetődhetnek fel, mert minden iratot saját anyanyelvén jogosult az Európai Bíróság elé terjeszteni az utaló bíróság. Az Európai Bíróság nyelve a francia, a bírói tanácskozások ezen a nyelven folynak, és minden releváns iratot - a nem nyilvános iratokat is - erre a nyelvre fordítanak le az eljárás során. Az ítélet francia nyelven és az eljárás nyelvén készül, de azt a kihirdetést követően az EU valamennyi hivatalos nyelvére is lefordítják. A fordításról az Európai Bíróság gondoskodik, az nem a felek vagy az előterjesztő bíróság kötelezettsége. Érdekes problémákat azonban felvethetnek a fordítások.⁶⁵³ Jogvédelmi szempontból erre garanciát a különböző nyelvi változatok összevetése jelenthet, tagadhatatlan ugyanis, hogy fordítási hibák előfordulhatnak.

8.9. Az előzetes döntés joghatása

⁶⁵⁰ C-134/03 Viacom Outdoor 2005. ECR I-1167. 22. para, C-217/05 Confederación Española de Empresarios de Estaciones de Servicio 2006 ECR I-11987. 26. para

⁶⁵¹ C-422/98 Colonia Versicherung és társai 1999 ECR I-1279. 5. para, C-20/05 Schwibbert-ügyben 2007. november 8-án hozott ítélet (ECR-ben még nem tették közzé) 21. para

⁶⁵² C-106/77 Simmenthal 1978 ECR I-629

⁶⁵³ Általában a fordítások problematikájával foglalkozik Somssich Réka: A jogfogalmi megfeleltetés problémái a közösségi jogban az irányelvek átültetésének szintjén - a jogi "fordítás" sajátos formája (In: Magyar jog 2003. (50. évf.) 12. sz. 746-753. p.) című tanulmányában. A kérdés sok tekintetben hasonló az előzetes döntéshozatali eljárásban született dokumentumokkal kapcsolatban is.

Az Európai Bíróság ítéletei megtámadhatatlanok, végérvényesen eldöntik az adott jogkérdést, ellenük nincs helye jogorvoslatnak. Az Európai Bíróság döntéseinek - a döntés rendelkező részének és indokolásának is - kötelező ereje van az előterjesztő bíróság számára.⁶⁵⁴ Érvénytelenség tekintetében feltett kérdéseknél ez azt jelenti, hogy ha az Európai Bíróság nem tekinti érvénytelennek a jogkérdésben felvetődő közösségi jogi rendelkezést, akkor az előterjesztő bíróság azt köteles alkalmazni az előtte folyamatban lévő ügyben.⁶⁵⁵ Másik oldalról viszont, amennyiben megállapítja az érvénytelenséget, az előterjesztő bíróság a közösségi szabályt nem veheti figyelembe az alapeljárásban hozott döntésénél.⁶⁵⁶ Az értelmező döntésnél az előterjesztő bíróság az előzetes döntésben meghatározott tartalommal köteles a közösségi jogi normát alkalmazni. Az előzetes döntés nemcsak az előterjesztő bíróságra kötelező, hanem az ugyanazon ügyben eljáró fellebbviteli bíróságra is.⁶⁵⁷

Annak a kérdésnek a vizsgálatánál, hogy az előzetes döntés hatálya csak az adott ügyben szereplő felekre terjed-e ki, vagy normatív ereje mindenkire kihat, meg kell különböztetni a relatív és erga omnes hatályt. Annak a kérdésnek a megítélésénél, hogy az Európai Bíróság döntéseihez általános, vagy relatív hatály kapcsolható, a jogirodalmi álláspontok eltérőek.⁶⁵⁸ Többségi vélemények alapján azonban azt esszenciaként leszűrhetjük, hogy számunkra legfontosabb kérdés az, hogy egy nemzeti bíróságnak követnie kell-e másik hasonló ügyben hozott előzetes döntést, vagy attól van lehetősége eltérnie. A Bíróság sok döntésében alapvető érdeknek tekintette, hogy a közösségi jog egységesen kerüljön alkalmazásra minden tagállamban,⁶⁵⁹ ellenkező esetben ugyanis a közösségi jog nem töltheti be megfelelően feladatát. Ennek a célnak az az elv felel meg, ami az előzetes döntések más ügyekben, más bíróságokra vonatkozó kötelező erejét, hatását mondja ki. Az Európai Bíróság sok esetben magasabb elvekre vezeti vissza az

⁶⁵⁴ C-29/68 Milch-, Fett- und Eierkontor v. Hauptzollamt Saarbrücken 1969 ECR 305. 2. és 3. para, C-52/76 Benedetti v. Munari 1977 ECR 163. 26. és 27. para, C-69/85 Wünsche 1986. ECR 947. 13–15. para, a Bíróság 1991. december 14-i 1/91. sz. véleményének (1991 ECR I-6079.) 61. para, C-135/77. Bosch 1978 ECR 855. 4. para

⁶⁵⁵ C-314/85 Foto-Frost 1987. ECR 4199.

⁶⁵⁶ C-66/80 International Chemical Corporation 1981 ECR 1191. 12. és 13. para

⁶⁵⁷ C-143/88. és C-92/89 Zuckerfabrik Süderdithmarschen és Zuckerfabrik Soest egyesített ügyek 1991 ECR I-415. 52. para

⁶⁵⁸ A különböző jogirodalmi nézeteket és a hozzájuk tartozó érvrendszert ismerteti: Blutman László: EU-jog a tárgyalóteremben Az előzetes döntéshozatal KJK-KERSZÖV Budapest 2003. 402-424. p.

⁶⁵⁹ C-461/03 Gaston Schul Douane-expediteur 2005 ECR I-10513. 21. para, C-344/04 IATA és ELFAA 2006 I-403. 27. para

előzetes döntések nemzeti bíróságokra kiterjedő általános és kötelező hatályát.⁶⁶⁰ A magasabb elvek között a Bíróság hivatkozott a közösségi jog megsértéséért a magánfél irányában keletkező tagállami kárfelelősség elvére,⁶⁶¹ a közösségi jog maradéktalan és hatékony érvényesülésére,⁶⁶² az e körben biztosított jogok hatékony védelmére,⁶⁶³ és a 234. cikk alapvető funkciójára, azaz a közösségi jog egységes alkalmazására valamennyi tagállamban.⁶⁶⁴ Hivatkozási elv továbbá a jogbiztonság követelménye is.⁶⁶⁵ E magasabb elvek képezhetik alapját annak a megállapításnak, hogy az Európai Bíróság előzetes döntései általánosan kötelezőek minden tagállami bíróságra.

8.10. A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térsége vonatkozásában alkalmazandó új eljárás: a sürgősségi előzetes döntéshozatali eljárás

A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térsége egyike azon területeknek, amelyre vonatkozóan az utóbbi években fokozott jogalkotási tevékenység alakult ki. A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térségéhez tartoznak az Európai Unióról szóló szerződés VI. címe (a büntetőügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködés), illetve az EK-Szerződés harmadik részének IV. címe (vízumok, menekültügy, bevándorlás és a személyek szabad mozgására vonatkozó egyéb politikák, különösen a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés) által szabályozott jogterületek. Ezekben az ügyekben is fontos az uniós jog egységes érvényesülésének követelménye, azonban sokszor az ügyek szenzibilis jellege miatt visszatartotta a nemzeti bíróságokat az Európai Bírósághoz fordulástól az előzetes döntéshozatali eljárás hosszúnak tűnő időtartama. Könnyen belátható, hogy például egy gyermekelhelyezéssel kapcsolatos vitában, vagy olyan büntető ügyben, ami személyes szabadság korlátozásával, elvonásával jár, az időtényezőnek fokozott szerepe van a jogvédelemben. Ezért örvendetes, hogy 2008. március 1. napjától új eljárási szabályok

⁶⁶⁰ C-166/73 Rheinmühlen-Düsseldorf 1974. ECR 33. 2. para

⁶⁶¹ C-424/97 Haim 2000 ECR I-5123. 36. para, C-63/01Evans 2003 ECR I-14447. 83. para

⁶⁶² C-30/02. Recheio – Cash & Carry 2004 ECR I-6051. 17. para, C-222/05-C-225/05 van der Weerd és társai egyesített ügyek 2007 ECR I-4233. 28. para

⁶⁶³ C-432/05 Unibet 2007 ECR I-2271. 37. és 38. para

⁶⁶⁴ 28/62–30/62 Da Costa és társai egyesített ügyek 1963. ECR 59. 76. para, C-62/72 Bollmann 1973 ECR 269. 4. para, C-261/95 Palmisani 1997 ECR I-4025. 31. para

⁶⁶⁵ C-143/93 Van Es Douane Agenten 1996. ECR I-431. 27. para, C-110/03. Belgium v. Bizottság 2005 ECRI-2801. 30. para

léptek hatályba, amelyek az előzetes döntéshozatali eljárás sajátos, rövidített lefolytatását teszik lehetővé. A hatályba lépett rendelkezések három lényeges ponton különböznek a klasszikus előzetes döntéshozatali eljárástól. Az első az, hogy a sürgősségi előzetes döntéshozatali eljárás során a gyors lefolytatás érdekében az eljárás írásbeli és szóbeli szakaszában résztvevő felek köre eltér. Ezen új eljárás során ugyanis csak az alapeljárás felei, a kérdést előterjesztő bíróság székhelye szerinti tagállam, az Európai Bizottság, és adott esetben – ha valamelyik aktusukról van szó – a Tanács és az Európai Parlament nyújthat be az eljárás nyelvén és szoros határidőn belül írásbeli észrevételt. Az egyéb érdekelteknek, és különösen a kérdést előterjesztő bíróság székhelye szerinti tagállamon kívüli tagállamoknak erre nincs lehetőségük, de részt vehetnek a tárgyaláson, ahol előadhatják a nemzeti bíróság által feltett kérdésekre és a benyújtott írásbeli észrevételekre vonatkozó esetleges szóbeli észrevételeiket.

A második különbség az, hogy az ebben az új eljárásban elbírált ügyek belső intézése jelentősen felgyorsul, mivel a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térségével kapcsolatos valamennyi ügyet – már a Bírósághoz való érkezésükkor – egy olyan, egyéves időtartamra kijelölt, öt bíróból álló külön tanácsnak osztanak ki, amelynek feladata kiválasztani és elbírálni ezeket az ügyeket. Ha a tanács úgy határoz, hogy helyt ad a sürgősségi eljárás lefolytatása iránti kérelemnek, a tárgyalás megtartását és a főtanácsnok meghallgatását követően rövid időn belül dönt. Végezetül, a célként kitűzött gyorsaság biztosítása érdekében az eljárás a gyakorlatban főként elektronikus úton folyik. A Bíróság, valamint a nemzeti bíróságok, az alapeljárás felei, a tagállamok és a közösségi intézmények közötti iratváltásokra, amennyire lehetséges, a kapcsolattartás e formájában kerül sor.⁶⁶⁶ Azt már az eddigi rövid gyakorlat is igazolta, hogy ez a terület igazi sikertörténete a jogvédelemnek, nőtt az ilyen előterjesztések száma, ugyanakkor a recept jól működik, az Európai Bíróság már adott is tanácsot megkereső nemzeti bíróságnak sürgősségi előzetes döntéshozatal keretében.⁶⁶⁷

9. Jogértelmezés, mint a jogérvényesítés eszköze

⁶⁶⁶ Az eljárással kapcsolatos tájékoztató elérhető az alábbi címen: <http://curia.europa.eu/hu/instit/txtdocfr/txtsenvigueur/notepu.pdf>

⁶⁶⁷ C-195/08 PPU Inga Rinau ügyben 2008. július 11-én, míg C-296/08 PPU Ignacio Pedro Santesteban Goicoechea ügyben 2008. augusztus 12-én született ítélet

9.1. Jogértelmezés contra jogfejlesztés

A jogértelmezésnek azért van igen nagy jelentősége a joghoz, jogvédelemhez, igazságszolgáltatáshoz való hozzájutásban, mert valóságosan jogaink terjedelme, tevékenységeink jogszerűsége, közösségi jogon alapuló különböző igényeink alapossága tekintetében bírói fórumok - a fentebb ismertetettek szerint – jogosultak dönteni. Egy angolszász szállóige szerint: „We are under a constitution, but the constitution is what the judges say it is.”⁶⁶⁸ A jogértelmezést klasszikusan a jogalkalmazási folyamat egy részének tekinthetjük, amikor a bíró az elé került konkrét ügyben megállapítja a tényállást, ehhez megkeresi a releváns jogszabályokat, és a döntése meghozatalához értelmezi azokat. A közösségi jogban a jogértelmezési tevékenység az Európai Bíróságra hárul azzal, hogy az Európai Bíróság jogértelmező tevékenységének óriási jelentősége van, ugyanis az alapító szerződésekben megfogalmazott célok eléréséhez az egyik legfontosabb eszköz az, hogy a tagállamokban egységesen alkalmazandó közösségi jog jöjjön létre. A rule of law Európai Unión belül érvényesülő elve szerint ennek az egységnek az eléréséhez a jogrend, joguralom szolgál eszközü. Mint azt a tagállamok kezdetektől fogva több fórumon, több dokumentumban is megerősítették, a tagállamok közös jellemzője az, hogy a jogállamiságot, a demokráciát, a jogrendet, az emberi és kisebbségi jogokat garantáló intézményeket, a jogbiztonság követelményét feltétlen értéknek tekintik. Ahhoz, hogy a közösségi jog megfeleljen ezeknek az érték- elképzelésnek, azt az egyes tagállamokban ne különbözőképpen értelmezzék, az interpretáció kizárólagos jogosultjaként megjelölték az Európai Bíróságot. Az Európai Bíróság alapvetően esetjogi módszerekkel dolgozik, de ítéleteinek nincs precedens természete. Ez azt jelenti, hogy az Európai Bíróság nincs kötve saját korábbi ítéleteihez – az értelmezés tekintetében sem –, jól lehet azok fontosabb tételeit általában mégis követi. Az Európai Bíróság sajátossága, a nemzeti bíróságoktól eltérően, hogy nem egy bírósági hierarchikus rendszer egyik eleme, hanem az a közösségen belüli jogalakításban monopóliummal rendelkezik. Az integráció történetében sok nagy horderejű általános jelentőségű és előremutató ítéletet fogalmazott meg az Európai Bíróság, gyakran ez a "bírói jog" túlmutatott a Római Szerződés, vagy a másodlagos jogforrások szó szerinti értelmezésén, így bizonyos értelemben az Európai Bíróság tevékenységét jogfejlesztőnek is tekinthetjük.

⁶⁶⁸ Forrás: Ch. E. Hughes, US Supreme Court bírója

A jogértelmezés és a jogfejlesztés fogalmát főként a német jogdogmatikában egymástó élesen elhatárolják.⁶⁶⁹ Minden eset értelmezésnek tekinthető, amikor a normaszöveg határain belül maradunk, és minden ezen túlmutató vizsgálati módszer már jogfejlesztésnek tekinthető. Az Európai Bíróság a jogértelmezés célját abban látja, hogy annak segítségével lehet a norma lényegét feltárni. Ugyanakkor az Európai Bíróság értelmező tevékenysége során bizonyos módszerek alkalmazásával túl is lép ezen a lényegfeltáráson, olyan esetekben, amikor a tevékenysége joghézagok kitöltését szolgálja, a bíróság tevékenységét már nem egyszerű értelmezésnek, hanem jogfejlesztésnek tekinthetjük.⁶⁷⁰ Az Európai Bíróságot gyakran éri az a kritika, hogy túllép jogértelmező szerepén, és jogfejlesztést végez. A közösségi jog jellegzetességei miatt az Európai Bíróság gyakran kerül abba a helyzetbe, hogy jogfejlesztő tevékenységet kell ellátnia, ennek híján ugyanis a közösségi jog egységes érvényesülésének követelményét nem tudná biztosítani. Jogfejlesztési feladata az Európai Bíróságnak azért adódik szükségképpen, mert a Szerződés rendelkezései nem mindig kellően precíz megfogalmazásúak, mondhatni hézagosak, sőt előfordul, hogy a Szerződés bizonyos kérdésekben hallgat. Vannak továbbá olyan szerződési rendelkezések, amelyek széleskörű mérlegelési lehetőséget teremtenek, ami egyfajta jogfejlesztést eredményez. Végül meg kell említeni, hogy a Szerződés célkitűzéseinek elérése a legfontosabb cél, így ezt a feladatot az Európai Bíróság úgy is segítheti, hogy adott esetben írott normákkal ellentétben dönt.

9.2. A klasszikus jogértelmezési kánon

A jogértelmezés többféle módszere ismert, történetileg visszatekintve már a legkorábbi ismert két értelmezési módszer a grammatikai és a logikai értelmezés volt. A természetjogi felfogások – különösen annak észjogi iskolája – a rendszertani értelmezést tette hozzá az értelmezési módszerekhez, majd az első nagy "rendszeralkotó" Carl Friedrich von Savigny volt, aki a modern jogtudomány számára kidolgozta az úgynevezett négyes jogértelmezési kánont. A kánon az értelmezés

⁶⁶⁹ Lásd erről részletesebben: A közösségi jogvédelem tekintetében lásd: Matthias Herdegen: Európai jog, Budapest Fórum Európáért Alapítvány Budapest 2005.

⁶⁷⁰ Lásd erről részletesebben: Schroeder, Werner: Die Auslegung des EU-Rechts In: JuS 3/2004. 180-186. o.

egymásra épülő lépcsőfokait jelentette, eszerint az egyszerűbb nyelvtani és logikai értelmezés után a rendszertani és történeti értelmezést is használni kell a norma szövegének értelmezése során. Hosszú időn keresztül a Savigny által kidolgozott kánon jelentette a jogértelmezés módszertani alapjait, utóbb Rudolf von Jhering gazdagította még a jogértelmezés módszertanát, kidolgozta ugyanis a cél érdekében folyó jogértelmezés technikáját, ő ugyanis az adott norma értelmezését úgy látta megragadhatónak, ha az általa elérni kívánt célt tartja a bíró szem előtt, és ennek fényében igyekszik az elé tárt ügyben a norma értelmét konkretizálni. A jogértelmezést nemcsak a módszerek alapján tudjuk csoportokba szedni, ismert a jogértelmezés alanyok és terjedelem szerinti csoportosítása is. Az alanyok szerinti csoportosítás úgy vonható meg, hogy a jogalkalmazói jogértelmezés mellett elkülöníthető a jogalkotói interpretáció is. Amennyiben a jogalkotó szükségesnek ítéli a normában foglalt fogalmak egységes és autentikus értelmezését, úgy magában a normaszövegben definiálja az értelmezendő jogi fogalmat – ez elsősorban a jogszabályok "Értelmező rendelkezései" között található. Ilyen esetben a jogalkotó a jogalkalmazó számára egyértelmű fogalmi kört határoz meg arra, hogy az egyes jogszabályban előforduló fogalmakat milyen módon értelmezheti, ezzel tehát a jogértelmezés határait vonja meg. Amennyiben a jogalkotó ilyen autentikus értelmezést nem lát szükségesnek, úgy felmerül a jogalkalmazói jogértelmezés szükségessége az egyes jogi normákban fellelhető fogalmak kapcsán, e fogalmak értelmezésére, tartalmának közelebbi megértésére szolgál az értelmezés módszertana, illetve annak terjedelme. Az értelmezés terjedelme szerint lehet kiterjesztő és megszorító értelmezés, ami lényegét tekintve a nyelvtani értelmezés tartalmához képest nyújt lehetőséget a jogi fogalom szó szerinti értelméhez képest tágabb, vagy annál szűkebb körű tartalmi interpretációjára. Fontos szabály, hogy kötelezettségeket soha nem lehet kiterjesztően értelmezni, és jogosultságot nem lehet a norma szó szerinti szövegéhez képest megszorítóan értelmezni.

Tekintélyes szakirodalom foglalkozik általában a jogértelmezés módszereivel,⁶⁷¹ azon belül is az Európai Bíróság által használt értelmezési módszertannal,⁶⁷² de kialakult egy

⁶⁷¹ Mac'Cormick-Summers: Interpreting statutes. Mac'Cormick-Summers: Interpreting precedens, Dartmouth, a Comparative Study 1991., illetve 1997., Pokol Béla: A jog elmélete Rejtjel Kiadó Budapest 2001232-258. p., Szilágyi Péter: Jogi alaptan Budapest 2000 305. p., Nagy Károly: Nemzetközi jog Püski Budapest 1999 379-382 p.

jogirodalmi vita is arról, hogy egyik vagy másik módszer alatt mit lehet érteni, illetve, hogy egyáltalán módszertanra van szükség, vagy e helyett igazodási pontokat,⁶⁷³ az értelmezési támpontokat⁶⁷⁴ kell meghatározni. Anélkül, hogy ebben a vitában egyik, vagy másik dogmatikai megkülönböztetés egyedül üdvözítő volta mellett állást foglalnék, célom, hogy a jogvédelem szemszögéből az Európai Bíróság által használt, és sok tekintetben - de legalábbis hangsúlyaiban bizonyosan - a nemzeti bírósági értelmezési gyakorlattól eltérő interpretációs metódust bemutassam. Az Európai Bíróság értelmezési gyakorlatában szerepelnek azok a klasszikus Savigny-féle jogértelmezési kánonban szereplő értelmezési módszerek, de ezen túl többféle sajátos értelmezési technikát is használ, ami elsősorban a közösségi jog sajátosságaiból adódik.

9.2.1. A grammatikai értelmezés

A nyelvtani-nyelvi⁶⁷⁵ értelmezési módszernek több alfaját lehet felfedezni az Európai Bíróság gyakorlatában, de meg kell jegyezni, hogy ennek sokkal kevésbé van jelentősége jogalkalmazása során, mint a nemzeti jogalkalmazásoknál. Ennek oka elsősorban abban áll, hogy a közösségi jogforrások megalkotása politikai kompromisszum eredménye, így a még elfogadható legkisebb közös nevezőnek tekinthető normaszöveg nem minden esetben felel meg az alaposág és a precizitás követelményének. Figyelembe kell venni azt is, hogy az elsődleges jogforrások szövegezése lehet archaikus is, ugyanis habár történtek módosítások az alapító szerződésekben, de a módosítások elsősorban nem a nyelvi korszerűség követelményeinek alárendelten, hanem az elérendő célok megfogalmazására tekintettel történtek. Ennek előre bocsátása mellett az Európai Bíróság gyakorlatában is megkülönböztethetjük a szószerinti értelmezést, amely azon alapszik, hogy a bíróság a jog írott szövegét annak bevett értelme szerint veszi, és attól el nem szakadva, az adott

⁶⁷²Bleckmann: Die Rolle der richterlichen Rechtschöpfung im Europäischen Gemeinschaftsrecht In: Gedachtnisschrift Constantinesco 1983 201-202. p., Everling: Der Gerichtshof als Entscheidungsinstanz In: Der Europäischen Gerichtshof als Entscheidungsinstanz, 1983 143-144. p., Kutscher: Thesen zu den Methoden der Auslegung des Gemeinschaftsrechts aus der Sicht eines Richters In: Gerichtshof der EK 1976, Lasok, K.E.: Law and institutions of the European Union Reed Elsevier 2001 163-168. p., Dausés, Manfred A.: Az előzetes döntéshozatali eljárás az EK szerződés 177. cikke szerint Budapest 2000 64-66. p.

⁶⁷³Blutman László: Bírói jogértelmezés: az Európai Bíróság In: Kontroll 2003/1 12-17. p.

⁶⁷⁴Blutman László: Egy empirikus jogértelmezéstan szükségessége In: Jogtudományi Közöny (63. évfolyam) 2008 1. szám 9-13. p.

⁶⁷⁵Az elkülönítés tartalmi kérdéseiről: Szabó Miklós: A jogdogmatika előkérdéseiről Miskolc 1996 192. p. Idézi: Blutman László: Bírói jogértelmezés: az Európai Bíróság In: Kontroll 2003/1 9. p.

nyelv nyelvtani szabályait használva kísérli meg a jogot interpretálni.⁶⁷⁶ Jelentősége lehet például ragozási szabályoknak, igemódoknak, a kötőszók használatának. Egyszerű példaként szoktak hivatkozni az és – vagy kötőszó közötti lényeges különbségre, ugyanis amíg az előbbi konjunktív feltételeket teremt, a másik esetében alternativitás lehetősége áll fenn. Ehhez az értelmezési módszerhez csupán az adott nyelv alapvető szabályainak ismeretére és alkalmazására van szükség. Az Európai Bíróság helyzetét nehezíti, hogy a közösségi jog egyszerre több nyelven születik, így gyakran a helyes nyelvtani-nyelvi értelmezéshez úgy juthatunk el, ha valamelyik később tárgyalt speciális jogértelmezési technikával egészítjük ki az interpretáció tárházát. Árnyaltabb megközelítést jelent, ha egy szakma sajátos szakkifejezéseinek értelmezésére kerül sor. Ezt nevezhetjük szakmai-nyelvi értelmezésnek. Itt elsősorban a jogi szakkifejezések értelmezése jöhet szóba,⁶⁷⁷ de előfordul más szaknyelvi fogalmak nyelvi tartalmára vonatkozó interpretáció is. Ezeknek akkor lehet különlegesen nagy szerepe, ha a szakmai-nyelvi és a hétköznapi-szószerinti értelmezés más eredményre vezethet. Vannak esetek, amikor a jogalkotó fontosnak tartja a közösségi norma szövegében tisztázni, hogy bizonyos fogalom alatt mit ért, ilyenkor egyszerűbb a szakmai-nyelvi értelmezés, a Bíróságnak azt kell vizsgálnia, hogy az értelmező rendelkezésben adott definíciónak a konkrétan vizsgálandó jogtárgy megfelel-e. A nyelvtani értelmezésen belül elkülöníthetjük a kontextuális értelmezést,⁶⁷⁸ aminek az Európai Bíróság nagy jelentőséget tulajdonít. Ebben az esetben az egyes értelmezendő szavak tartalmához úgy jutnak közelebb, hogy a szöveggörnyezetben való elhelyezkedésükből vonnak le következtetéseket. Gyakran az alapszerződések egyes rendelkezéseinek közelebbi tartalmát egy másik rendelkezés kontextusában lehet csak figyelembe venni, helyesen értelmezni.

9.2.2. A logikai interpretáció

A jogértelmezés másik ismert nagy területe a logikai értelmezés, aminek az alapjai már a római jogban is ismertek voltak. Általánosságban erre az értelmezésre is szokott a

⁶⁷⁶ C-281/98 Angonese 2000 ECR I-4139, C-6/60 Humblet 1960 ECR 1165 ECR 1197

⁶⁷⁷ T-22/02 és T-23/02 egyesített ügyek Sumitomo Chemical Co. Ltd, Sumika Fine Chemicals Co. Ltd v. Európai Közösségek Bizottsága 2005 ECR II-4065 106.

⁶⁷⁸ C-292/82 Merck 1983 ECR 3781. 12. para

Bíróság hivatkozni.⁶⁷⁹ Leggyakrabban ennek az értelmezési módszernek a területeit az argumentumokkal tudjuk leírni. Ezek olyan joglogikai formulák, amelyek segítségével a normaszöveget logikai művelet tárgyává tesszük, és az ebből levonható következtetés alapján jutunk közelebb a norma értelméhez. A maximák közül az Európai Bíróság gyakran használja az ellenkezőjéből való következtetést, de talán annak betudhatóan, hogy az Európai Bíróság ítéletei a döntés indokait és mérvadó megfontolásait röviden, szinte apodiktikusan adják vissza, ezért habár ténylegesen alkalmazzák ezeket a formulákat a döntés meghozatalánál, ugyanakkor szövegszerű megjelöléssel a többi jól ismert logikai elv többnyire inkább főtanácsnoki indítványokban köszön vissza. A legismertebb joglogikai elvek, argumentumok a következők:

- Argumentum a contrario (az ellenkezőből való következtetés)⁶⁸⁰
- Argumentum a minore ad maius (kevesebbről a többre következtetés)⁶⁸¹
- Argumentum a maiore ad minus (többből a kevesebbre következtetés)⁶⁸²
- Argumentum a simile (hasonlóból való következtetés)⁶⁸³
- Argumentum ad absurdum (abszurd következtetés elve)⁶⁸⁴

Az a contrario következtetés olyan esetekben hívható segítségül, ha magából a normaszövegből egy tilalom, vagy engedély külön-külön nem következik, ugyanakkor az egyik irányba történő tiltásból logikusan az ellenkezőjének a nem tiltása következik. A jogalkotók élnek azzal a lehetőséggel, hogy a kazuisztikus, túlságosan részletes szabályozás elkerülése érdekében, amennyiben a normaszövegből logikusan következik az ellenkezőjére vonatkozó szabály, úgy szükségtelen külön-külön mindkettőnek a normaszövegben történő kimondása. Ugyancsak gyakran alkalmazott argumentumok az argumentum a minore ad maius és az argumentum a maiori ad minus. E körben általánosan elfogadott elv, hogy ha egy szabály-környezet megállapítja a kevesebb tilalmát, úgy ebből nyilvánvalóan következik, hogy a több is tiltott. Visszafelé ez az engedélyezésre, jogok keletkezésére használatos szabály, amennyiben engedélyező

⁶⁷⁹ C-36/05. Európai Közösségek Bizottsága v. Spanyol Királyság 38. para

⁶⁸⁰ C-127/05. Európai Közösségek Bizottsága v. Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága 49. para, T-210/01. General Electric Company v. Európai Közösségek Bizottsága 524. para

⁶⁸¹ C. Stix-Hackl főtanácsnok 2006. március 23-i C-149/05. Harold Price v. Conseil des ventes volontaires de meubles aux enchères publiques ügyben előterjesztett indítványa 53. para

⁶⁸² V. Trstenjak főtanácsnok 2007. március 6-i C-1/06. Bonn Fleisch Ex- und Import GmbH v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas ügyben előterjesztett indítványa 71. para

⁶⁸³ V. Trstenjak főtanácsnok 2007. március 29-i C-80/06. Carp Snc di L. Moleri és V. Corsi Associazione Nazionale Artigiani Legno e Arredamenti v. Ecorad Srl ügyben előterjesztett indítványa 70. para

⁶⁸⁴ E. Sharpston főtanácsnok 2006. március 7-i C-166/05. Rudi Heger GmbH v. Finanzamt Graz-Stadt ügyben előterjesztett indítványa 33. para

jogszabályi rendelkezés a többet is megengedi, ebből okszerűen következik, hogy abban a kevesebb is benne foglaltatik. (A két jogértelmezési maxima az a "fortiori-érv" két aletét jelenti, melyet "az csak igazán" tartalommal lehet leginkább körülírni.)⁶⁸⁵ Az argumentum a simile, hasonlóságon alapuló következtetés, elsősorban olyan esetekben alkalmazandó, amikor egy tényállásra vonatkozó konkrét jogi rendelkezés van, és egy hasonló eset felmerülésekor ezzel az értelmezési módszerrel be lehet vonni ezt az esetet is a jogi rendezéssel eldönthető esetek közé. Ha például egy normaszövegben felsorolás található, ugyanakkor a felsorolás nem taxatív, úgy a hasonlóság elve alapján a felsorolásban ugyan nem szereplő, de ahhoz nagyon közelálló eseteket is a normaszöveg hatálya alá lehet vonni. Az ad absurdum következtetés akkor nyílik meg a jogalkalmazók számára, ha egy konkrét tényállásnak kétféle értelmezésére is lehetőség nyílik, ezek közül az egyik azonban abszurd tartalmat jelentene, ilyenkor nyilvánvalóan ezt az értékelést kell félretennünk, és a nem abszurd következtetésre vezető értelmezést kell elfogadnunk.

9.2.3. Szisztematikus interpretáció

A rendszertani értelmezés a jogértelmezés Európai Bíróság által általánosan használt eszközei közé tartozik, ilyenkor a kérdéses rendelkezést a közösségi jog más rendelkezéseivel való összefüggésében értelmezik. A bíróság gyakorlatában sűrűn előfordul, hogy az adott rendelkezést elhelyezi a szerződés struktúrájában és más rendelkezésekkel "együtt olvassa"⁶⁸⁶

Másfelől az állandó ítélkezési gyakorlat szerint egy közösségi jogszabály szövegét, amennyire lehet, úgy kell értelmezni, hogy összhangban legyen a Szerződés rendelkezéseivel.⁶⁸⁷

9.2.4. A historikus értelmezés

⁶⁸⁵ Pokol Béla: A jog elmélete Rejtjel Kiadó Budapest 2001 2327. p

⁶⁸⁶ C-6/72 Europemballage és Continental Can v. Bizottság 1973. ECR 215.

⁶⁸⁷ C-457/05 Schutzverband der Spirituosen-Industrie 2007 ECR I-8075. 22. para, C-218/82 Bizottság v. Tanács 1983 ECR 4063 15. para, C-201/85. és 202/85 Klensch és társai 1986 ECR 3477. 21. para, C-314/89 Rauh 1991 ECR I-1647. 17. para, C-98/91 Herbrink 1994 ECR I-223. 9. para

Az Európai Bíróság értelmezési gyakorlatában csekélyebb jelentőséggel ugyan, de megtalálhatjuk a történeti értelmezés alapvonalait⁶⁸⁸, ezt elsősorban azoknál az ügyeknél, amikor közös európai értékek szerint határoz a bíróság a konkrét norma értelmezését illetően.

9.3. A klasszikus értelmezési kánonon túli, illetve a közösségi jog sajátosságaiból fakadó értelmezési módszerek:

9.3.1. Analógiás jogértelmezés

Ennek a jogértelmezési módszernek a megszületéséhez az élet realitásai adják a táptalajt, ugyanis amíg a jogi környezet megváltozása nehézkes, a 27 tagállam, illetve a gyakran 27-féle érdeket képviselő közösségi jogalkotók találkozó akaratával van csak lehetőség elsődleges vagy másodlagos jogforrás megalkotására, addig a társadalmi gazdasági változások hozhatnak magukkal olyan gyors változásokat, amire a jogfejlődés azonnal nem tud reagálni. Ez a helyzet teremti meg a joghézagokat, amikor egy életbeli konkrét tényállásra jogforrási rendelkezést nem találunk. Az eljáró közösségi bíróság a jogvitát hivatott eldönteni, ebből következően, ha az előtte folyó ügyben ilyen szituációval találkozik, úgy nem hívhatja fel a feleket arra, hogy a jogvitájukat "tegyék félre" addig, amíg megfelelő jogforrás erre a konkrét jogviszonyra vonatkozóan létre nem jön. Nyilvánvalóan a bíróságnak a jogvitát el kell bírálnia. Konkrét jogforrási rendelkezések híján azonban csak a leginkább közelálló jogterület segítségül hívásával, analógiával lehet a vitás kérdéseket rendezni. A nemzeti jogokból ismert analógiás szabályok azonban teljesen nem adaptálhatók a közösségi jogba. Analógia legis alkalmazására a nemzeti hagyományok szerint akkor nyílik lehetőség, ha konkrét jogszabályi rendelkezés sincsen, ugyanakkor hasonló tényállásra vonatkozó jogszabály rendelkezésre áll, ilyenkor a bíró a hasonló törvényi tényállást alkalmazva dönti el az ügyet. Amennyiben hasonló tényállásra vonatkozó jogszabályi rendelkezés sincsen, úgy analógia iuris segítségével dönthető el a jogvita, ilyenkor a jog általános elveiből, egyes jogágak alapelveinek segítségül hívásával lehet a konkrét döntést meghozni. Az Európai Bíróság gyakorlatában az analógia két fajtáját nem különíthetjük el, de az analógia gyakran alkalmazott eszköze a közösségi bíráskodásnak. A Bíróság azt is analógiával

⁶⁸⁸ C-292/89 Antonissen 1991 ECR I-745. 18. para, C-402/03 Skov és Bilka 2006 ECR I-199. 42. para

élve mondta ki, hogy a Szerződés egyrészről az EK 230. és EK 241. cikkel, másrészről az EK 234. cikkel a keresetek és eljárások olyan teljes rendszerét hozta létre, melynek célja az intézmények jogi aktusainak jogszerűségére vonatkozó felülvizsgálat biztosítása oly módon, hogy e felülvizsgálatot a közösségi bíróságra bízva, holott a normaszöveg szorosan nem erre utal.⁶⁸⁹ Előfordul, hogy éppen a hatékony igazságszolgáltatás elvére hivatkozással kerül sor analógiás jogalkalmazásra.⁶⁹⁰ Analógiás jogalkalmazás teremtette meg a tagállam kártérítési felelősségének alapját a közösségi jog megsértése miatt, amikor a tételes jogi szabály⁶⁹¹ ilyen kötelezettséget csak a Közösség jogsértése esetére írt elő. Analógiát hívott segítségül a Bíróság, amikor a határozattal kapcsolatos indokolási kötelezettségre vonatkozóan mondott ki elveket.⁶⁹²

Egyes szerzők az analógiás jogértelmezést egyfajta kiterjesztő jogértelmezésnek tekintik, és álláspontjuk szerint joglogikai értelmezéssel, kiterjesztő módon a normaszöveg egy másik tényállásra is alkalmazható. Ezzel kapcsolatosan leszögezhető, hogy elméletileg vitatható ennek az interpretációnak a lehetősége, ugyanis amíg az analógiás jogalkalmazás minden esetben csupán átmeneti jellegűnek tekinthető, a joghézagok folyamatos kitöltésére ugyanis minden jogrendszernek törekednie kell, addig a kiterjesztő értelmezés ilyen formán történő tág értelmezése a jogbiztonság alapelvét vonhatja kétségbe. A jogirodalomban ismert az eredeti és az utólag keletkezett joghézag fogalmának elkülönítése is, e tekintetben szintén elvi jelentősége van annak, hogy a joghézag miért következett be. Ha eredeti joghézagról van szó, feltételezhető, hogy jogalkotói szándék állt a mögött, hogy egy terület ne kerüljön jogi szabályozás alá, ilyenkor nehezebben indokolható az analógiás jogalkalmazás, míg utólag keletkezett joghézag esetén valószínűbb az, hogy az élet realitásai hozzák a joghézag keletkezését, ilyenkor átmeneti időre, az új szabály megszületéséig az analógia inkább indokolható. Az analógiás jogalkalmazás kapcsán meg kell említeni, hogy léteznek olyan dogmatikai nézetek, mely szerint a jog egy hézagmentes szabályozási rendszer, így az analógia

⁶⁸⁹ C-461/03. Gaston Schul Douane-expediteur 2005 ECR I-10513. 22. para

⁶⁹⁰ C-64/82 Tradax v. Bizottság 1984. ECR 1359. 12. para, T-125/96 és T-152/96 Boehringer v. Tanács és Bizottság egyesített ügyek 1999. ECR II-3427. 58. para, C-23/00. Tanács v. Boehringer 2002 ECR I-1873. 52. para

⁶⁹¹ EK Szerződés 288. cikk

⁶⁹² C-275/80. és 24/81 Krupp Stahl v. Bizottság egyesített ügyek 1981 ECR 2489. 13. para, valamint C-296/82. és 318/82 Hollandia és Leeuwarder Papierwarenfabriek v. Bizottság egyesített ügyek 1985 ECR 809. 21. para; C-286/98 Stora Kopparbergs Bergslags v. Bizottság 2000 ECR I-9925. 59–61. para, valamint C-341/06 és C-342/06 Chronopost és La Poste/UFEX és társai egyesített ügyek 2008. július 1-jén hozott ítélet (ECR-ben még nem közzétett) 108. para; C-120/99 Olaszország v. Tanács 2001 ECR I-7997. 29. para és C-304/01 Spanyolország v. Bizottság 2004. ECR I-7655. 50. para

eleve fogalmilag kizárt. Ez a pozitivista-normativista alapú megközelítés azt vallja, hogy minden eset logikai úton eldönthető, a jog ugyanis pusztán logikai művelet tárgyává tehető hézagmentes szabályozási rendszer. E nézetrendszer szerint a jogot minden szegmensében fogalmiasítani kell⁶⁹³ és a jogvitákat jogi-logikai eszközökkel kell eldönteni.

9.3.2. Jogdogmatikai értelmezés

Ismert jogértelmezési módszer a jogdogmatikai értelmezés, ami alapvetően annyi kapcsolatba hozható a pozitivista elképzelésekkel, hogy főként a jogi dogmákra helyezi a hangsúlyt, és az értelmezés útjaként az ezen alapkategóriákból következő normaszöveget, az annak fényében történő értelmezést határozza meg. Ilyennek tekinthető, ha a bíróság nagy klasszikus dogmatikai elveket használ fel jogértelmező tevékenysége során. A klasszikus büntetőjogi elvek megemléztetését hozhatjuk erre példaként (Például: ne bis in idem,⁶⁹⁴ nullum crimen, nulla poena sine lege,⁶⁹⁵ in dubio pro reo⁶⁹⁶), de a civilisztika területén is vannak ilyen érvényesülő jogtételek, például a felek rendelkezési szabadsága, a diszpozitivitás,⁶⁹⁷ vagy bizonyos esetekben éppen ellenkezőleg, a ius cogens elveinek⁶⁹⁸ alkalmazásával.

9.3.3. Jogalkotói akarat, szándék szerinti értelmezés

A jogalkotói akarat, szándék szerinti értelmezés árnyalatnyilag eltér a jogalkotó célja szerinti értelmezéstől, de gyakran azonosítják a kettőt egymással. A kettő közötti határvonal úgy húzható meg, hogy amíg a szándék, akarat kutatása inkább szubjektív jellegű tevékenység, addig a célnak rendelt értelmezést inkább objektív alapúnak lehet tekinteni. Meg kell azt is jegyezni, hogy vannak, akik ezt a módszert a historikus

⁶⁹³ Kelsen, Hans: Tiszta jogtan (Ford. Bibó István) Rejtjel Kiadó 2001.

⁶⁹⁴ C-308/04 SGL Carbon v. Bizottság 2006 ECR I-5977. 26. para

⁶⁹⁵ C-303/05 Advocaten voor de Wereld 2007 ECR I-3633. 49. para

⁶⁹⁶ C-40/73–48/73, 50/73., 54/73–56/73., 111/73., 113/73. és 114/73. Suiker Unie és társai v. Bizottság 1975 ECR 1663. 354. para, C-27/76 United Brands v. Bizottság 1978. ECR 207. 261–266. para, C-29/83. és 30/83 CRAM és Rheinzink v. Bizottság 1984 ECR 1679. 16. para

⁶⁹⁷ C-209/90 Bizottság v. Feilhauer 1992 ECR I-2613. 13. para

⁶⁹⁸ T-306/01 Yusuf és Al Barakaat International Foundation v. Tanács és Bizottság 2005 ECR II-3533.

értelmezéssel vonják párhuzamba, azzal azonosítják.⁶⁹⁹ Kifejezetten a jogalkotói akaratot vizsgálta az Európai Bíróság a C-267/03 ügyben.⁷⁰⁰ A másodlagos jogi aktusok preambuluma⁷⁰¹ a Bíróság többször utalt szándékkutató⁷⁰² (vagy célkutató)⁷⁰³ értelmezése során. Ennél az értelmezési technikánál jelentőséggel bírhatnak azok a jogforrás előkészítő anyagok, amelyek nyilvánosak, így elsősorban olyan jogforrások tartalma értelmezés kapcsán merülhet fel, amikor a Parlament részvétele melletti döntéshozatalról van szó. Ilyenkor ugyanis, rendszerint nyilvánosak a jogforrás előkészítő anyagok, így a Bizottság eredeti koncepciója, javaslatai, a jogalkotási eljárásban a Tanács és a Parlament által hozott állásfoglalások tartalmának összevetéséből a szabályozás eredeti koncepciója, és annak fejlődése az eljárás során, nyomon követhető, ami a végső szöveg interpretálásához hasznos segítő lehet.⁷⁰⁴ Ilyen esetben sem lehet azonban nem nyilvános, vagy egyoldalú állásfoglalásokat figyelembe venni.⁷⁰⁵ A szándékkutató interpretációs módszert az eredeti alapszerződések tekintetében csak igen-igen korlátozottan lehet alkalmazni, ugyanis a szerződésekhez vezető előkészítő anyagok nem nyilvánosak, arra, mint az értelmezés segítőire hivatkozni nem lehet.⁷⁰⁶

9.3.4. A teleologikus (célkutató) értelmezés

A teleologikus értelmezés elsősorban azon az elven alapszik, hogy a közösségi jog értelmezésénél az alapszerződésekben megfogalmazott célkitűzésekre kell tekintettel lenni, ezeknek kell alárendelni a közösségi jog helyes értelmezését. A teleologikus értelmezés során a Szerződés – vagy más jogi szöveg – céljából következtetnek egyes rendelkezések tartalmára. Különösen gyakran fordul elő teleologikus interpretáció irányelvi rendelkezések vizsgálatánál,⁷⁰⁷ ahol nyilvánvalóan csak akkor lehet megfelelő

⁶⁹⁹ Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció hvgorac, Budapest 2003 1268-271. p., Várnay Ernő- Papp Mónika: Az Európai Unió joga KJK KERSZÖV Budapest, 2005 142-143. p.

⁷⁰⁰ C-267/03 Lindberg 2005. ECR I-3247. 30. para

⁷⁰¹ C-355/95 TWD v. Bizottság 1997 ECR I-2549

⁷⁰² C-361/04 Ruiz-Picasso és társai v. OHIM 2006 ECR I-643. 18. para

⁷⁰³ C-405/03 Class International 2005 I-8735. 73. para

⁷⁰⁴ Lásd például a magánjogi jogérvényesítés kapcsán hivatkozott Zöld Könyvet, hatástanulmányokat, Fehér Könyvet, a Bizottság jogforrás szövegtervezetét, az arra tett Parlamenti állásfoglalást

⁷⁰⁵ C-143/83 Bizottság v. Dánia 1985 ECR 427

⁷⁰⁶ C- 26/62 van Gend en Loos 1963 ECR 3.

⁷⁰⁷ C-127/08 Blaise Baheten Metock, Hanette Eugenie Ngo Ikeng, Christian Joel Baheten, Samuel Zion Ikeng Baheten, Hencheal Ikogho, Donna Ikogho, Roland Chinedu, Marlene Babucke Chinedu, Henry

egy nemzeti szabályozás, ha az irányelvben foglalt célnak megfelel.⁷⁰⁸ Ezt az értelmezést a bíróság szintén gyakran igénybe vette eddigi gyakorlatában.⁷⁰⁹ A módszer alkalmazásakor a szerződés (esetleg más jogforrás) szövegében fel nem található jogelvek,⁷¹⁰ szabályok kimondására,⁷¹¹ a szövegben található hiányok kitöltésére, nem egy esetben a szöveggel ellentétes értelmezésre kerül sor.⁷¹²

Lényegében contra legem jogértelmezéssel jutott a Bíróság a diszkriminatív adók tekintetében közelebb a jogforrás céljához a C-142/77 ügyben.⁷¹³ Általánosságban elmondható azonban, hogy a contra legem jogértelmezés tiltott, a Bíróság erre többször is hivatkozott.⁷¹⁴ Jogvédelmi szempontból is kérdésessé tehető az ilyen módszer alkalmazása, azonban a közösségi jog fejlesztésének igényére figyelemmel – ha periférikusan is –, de előfordul ilyen technika alkalmazása. A közösségi jog egyik sajátossága létrejöttének módja. A kompromisszumkeresés eredményeként létrejött normaszöveg gyakran nem eléggé pontos, nem kellően világos, van úgy, hogy homályos megfogalmazásokat tartalmaz, első látásra érthetetlen, illetve fogalomhasználata nem következetes.⁷¹⁵ Ilyenkor nem marad más értelmezési lehetőség, mint a normaalkotás céljaihoz való visszanyúlás.⁷¹⁶ Célkutató értelmezéssel juthatunk közelebb általánosan tiltó rendelkezések tartalmához, amikor egy konkrét magatartás megítélése csak általános normaszöveg mellett csak a cél tükrében vizsgálható.⁷¹⁷ Az egyértelmű szöveg viszont korlátja a teleologikus értelmezésnek.⁷¹⁸

Igboanusi, Roksana Batkowska v. Minister for Justice, Equality and Law Reform ügyben, 2008. július 25-én hozott ítélet 59. 82 para

⁷⁰⁸ C-31/00Dreessen- 2002 ECR I-663. 26. para

⁷⁰⁹ C-173/99 BECTU 2001 ECR I-4881. 37. para, C-151/02 Jaeger 2003 ECR I-8389 45. és 47. para, C-397/01–C-403/01 Pfeiffer és társai egyesített ügyek 2004 ECR I-8835. 91. para

⁷¹⁰ Lásd például a közvetlen hatály, elsődlegesség doktrínáit

⁷¹¹ Lásd például az eljárások egyenértékűségével kapcsolatos fejtegetéseket

⁷¹² Várnay Ernő-Papp Mónika: Az Európai Unió joga KJK KERSZÖV 2005. 107-113. p.

⁷¹³ C-142/77 Statens Kontrol med Ádle Metaller v. Preben Larsen; Flemming Kjerulff v. Statens Kontrol med Ádle Metaller 1978 ECR 1543 Idézi: Blutman László: Bírói jogértelmezés: az Európai Bíróság In: Kontroll 2003/1 24. p.

⁷¹⁴ C-105/03 Pupino 2005 ECR I-5285. 44 és 47. para, 80/86 Kolpinghuis Nijmegen 1987 ECR 3969. 13. para, C-212/04 Adeneler és társai 2006 ECR I-6057. 110. para

⁷¹⁵ Dausés, M. A.: Az előzetes döntéshozatali eljárás az EK szerződés 177. cikke szerint Budapest 2000 64. p.

⁷¹⁶ C-61/72 Mij PPW 1973 ECR 301, C- 6/74. Moulijn 1974. ECR 1287, C- 80/76 Kerry Milk 1977 ECR 425, C- 93/76 Liégeois 1977 ECR 543.

⁷¹⁷ C-56/65 Societé Technique Miniere (LTM) v. Maschinenbau Ulm GmbH (MUB) 1966 ECR 0337

⁷¹⁸ C- 316/86 Krücken 1988 ECR 2213. 24. para, C-31/91–C-44/91. Lageder és társai egyesített ügyek 1991. ECR I-1761. 35. para

9.3.5. Effet utile elv

A célkutató módszer sokban hasonlít az *effet utile*⁷¹⁹ értelmezési technikához. Széles körben elfogadott vélemény, hogy az Európai Bíróság időnként ítéleteivel – a teleologikus értelmezési lehetőséget kitágítva – jogfejlesztő szerepet vállalt, illetve aktivista módon lép fel. Az *effet utile* elv úgy foglалható össze, hogy a közösségi normát mindig úgy kell értelmezni, hogy a jogalkotó valódi szándékának megfelelően, hatékonyan ki tudja fejteni hatását.⁷²⁰ Az *effet utile* elv alapján szokás minden olyan nemzeti szabály, gyakorlat félretétele, amely nem szembenáll ugyan a közösségi szabállyal, de gátolja, akadályozza, befolyásolja annak érvényesülését.⁷²¹ A Bíróság egy normaszöveg értelmezése kapcsán kifejezetten annak *effet utile*-jére hivatkozva gyakorlatilag azonosította ezt a fogalmat a hatékony érvényesüléssel.⁷²² Másutt arról olvashatunk, hogy a közösségi jog legmesszemenőbb gyakorlati érvényesülésének értelmében vett *effet utile*⁷²³ alapján kell értelmezni a rendelkezést. Főtanácsnoki indítványokban – ehhez hasonlóan – az *effet utile* a gyakorlati érvényesüléssel azonosítható.⁷²⁴ Ezzel paralel szóhasználat, ha a lojalitási klauzula alapján a közösségi jog hatékony alkalmazása és végrehajtása valamint az *effet utile* érvényesülése érdekében várnak el a tagállamtól minden megfelelő intézkedés megtételét.⁷²⁵

9.3.6. A dinamikus jogértelmezés

Az Európai Bíróság gyakorlatában fogalmazódott meg egy olyan értelmezési módszer is, amelyet a hagyományos jogértelmezési módszerek közé sehová nem tudunk besorolni, ez a módszer a biztosítéka annak, hogy a közösségi jog nem válik megcsontosodott és változtathatatlan joggá. A dinamikus jogértelmezés a szószerinti és

⁷¹⁹ Temple-Lang, J.: *European Community Constitutional Law: The division of Powers between the Community and Member States* 1988. ősz 39NILQ No.3.

⁷²⁰ Lenaerts, K.: *L'égalité de traitement en droit communautaire. Un principe unique aux apparences multiples en Cahiers de droit européen*, 1991. 3-41. p., különösen 38. p.

⁷²¹ C-304/02 *Bizottság v. Franciaország* 2005 ECR I-6263.

⁷²² C-307/05. *Yolanda Del Cerro Alonso v. Osakidetza-Servicio Vasco de Salud* ítélet 29. para

⁷²³ Leffler, H.: *Damages liability for breach of EC procurement law: governing principles and practical solutions*, *Public Procurement Law Review*, 4. szám, 2003, 152., 153. p.; Pachnou, D.: *Enforcement of the EC procurement rules: the standards required of national review systems under EC law in the context of the principle of effectiveness*, *Public Procurement Law Review*, 2. szám, 2000, 69. p.

⁷²⁴ C. Stix-Hackl főtanácsnok C-443/03. *Götz Leffler v. Berlin Chemie AG* ügyben 2005. június 28-án előterjesztett indítványa 53. pontjában

⁷²⁵ Geelhoed főtanácsnok C-304/02 *Európai Közösségek Bizottsága v. Francia Köztársaság* ügyben 2004. április 29-én előterjesztett indítványa 29. pontjában

teleologikus értelmezésen túl arra ad lehetőséget, hogy a konkrét jogintézmény fogalmát a kor változó igényeihez és a felmerülő új jogi elvárásoknak megfelelően lehessen alkalmazni. Ilyen dinamikus értelmezést tartalmaz az Európai Bíróság elhíresült Frankovich-ítélete,⁷²⁶ amely szerint még abban az esetben is van lehetőség a tagállammal szembeni kártérítési kereset előterjesztésére, és annak jogalapjának megtalálására, ha nincs olyan nemzeti szabály, ami a kártérítési felelősség megállapításának alapjául szolgálhatna. Ilyen értelmezési módszert alkalmazott az Európai Bíróság a CERAFEL ügyben is.⁷²⁷

9.3.7. Autonóm értelmezés

A közösségi jog normáiban számos olyan kifejezést, szóhasználatot találunk, ami látszólag teljesen azonos a belső jogokban megszokott fogalmakkal. Ez azonban csak a felszín. Példaként említhetjük a vállalat, vállalkozás fogalmát, amelyről tudjuk, hogy habár a Szerződés nem határozza meg, a Bíróság már többször megállapította, hogy vállalkozásnak minősül minden gazdasági tevékenységet folytató jogalany, függetlenül jogállásától és finanszírozási módjától.⁷²⁸ Minden olyan tevékenység gazdasági tevékenységnek minősül, amely áruk vagy szolgáltatások adott piacon történő kínálatával jár.⁷²⁹ Az Európai Bíróság többször rámutatott arra, hogy a közösségi jogot autonóm, saját közösségi módon kell értelmezni, azaz, korántsem biztos, hogy a nemzeti jogi fogalmak kellően elkalauzolnak bennünket a közösségi jog világában is.⁷³⁰ Általános szabály, hogy a közösségi jog autonóm fogalmainak közösségi meghatározással kell rendelkezniük, definiálásra az Európai Bíróság jogosult.⁷³¹ Egyszerűbb a helyzet, ha a közösségi jog különös kategóriákat használ bizonyos jogi fogalmakra. Itt egyértelműbb, hogy az értelmezést is az Európai Bíróságtól várhatjuk. Talán olyankor legnehezebb a helyzet – jogvédelmi szempontból -, ha a közösségi normában olyan kifejezés, fogalom található, amelyek jelentése – a jogrendszerek

⁷²⁶ C-6/90. és C-9/90. Frankovich és társai egyesített ügyek 1991 ECR I-5357.

⁷²⁷ C-218/85. Association comité économique agricole régional fruits et légumes de Bretagne (CERAFEL) v. Albert le Campion 1986. ECR 3513

⁷²⁸ C-41/90. Höfner és Elser 1991 ECR I-1979. 21. para, C-264/01., C-306/01., C-354/01. és C-355/01 AOK Bundesverband és társai egyesített ügyek 2004 I-2493. 46. para

⁷²⁹ C-35/96 Bizottság v. Olaszország 1998 ECR I-3851. 36. para, C-180/98–C-184/98. Pavlov és társai egyesített ügyek 2000. ECR I-6451. 75. para.

⁷³⁰ C-443/03. Leffler 2005 ECR I-9611. 45. 46. para

⁷³¹ C-275/01 Sinclair Collis 2003 ECR I-5965. 22. para, C-284/03 Temco Europe 2004 ECR I-11237. 16. para, C-428/02 Fonden Marselisborg Lystbådehavn 2005 ECR I-1527. 27. para

különbözősége miatt – tagállamonként különböző.⁷³² Például jogorvoslat alatt a magyar jogi dogmatika fellebbezést, esetleg rendkívüli perorvoslatot ért, ugyanakkor az Európai Bíróság gyakorlatából tudjuk, hogy a jogorvoslat (remedy) alatt minden olyan eszköz biztosítását érti, ami a jog hatékony érvényesüléséhez szükséges, így nem a csak a fellebbezés jogát. Az Európai Bíróság a 44/2001/EK rendelet értelmezése kapcsán mutatott rá arra, hogy a polgári és kereskedelmi ügyek fogalmának az értelmezése során nem az érintett államok valamelyikének joga irányadó, hanem a rendelet (egyezmény) rendszerét, és célkitűzéseit, továbbá azokat az általános jogelveket kell figyelembe venni, amelyek a belső jogrendek összességéből adódnak.⁷³³ Bármelyik lehetőséggel is álljunk szemben, fontos alapkövetelmény az autonóm értelmezés eredményére figyelemmel lenni. Egységes, mindenki számára egyformán érvényesülő jog ugyanis csak egységes értelmezéssel érhető el.

9.3.8. A jogösszehasonlító módszer

A jogösszehasonlítás a közösségi jog sajátosságából következő értelmezési elv. Legális definíció híján sokszor az egyes tagállamok közös jogi hagyományai adnak támpontot egy értelmezendő közösségi norma hatókörének behatárolására. Megállapíthatjuk azonban, hogy *expressis verbis* a jogösszehasonlítás, illetve a konkrétan vizsgált nemzeti szabályok elemzése ritkán jelenik meg az ítéletek szövegében. Természetesen ez nem a módszer mellőzését jelenti, hanem azt, hogy a Bíróság már általában csak az elemzések eredményeit tünteti fel szövegszerűen döntéseiben.⁷³⁴ A főtanácsnoki indítványokban azonban megtalálhatók ilyen elemzések, és a módszer szó szerinti megjelése is.⁷³⁵ Azt is ki lehet jelteni, hogy ez a technika nagyon fontos más szempontból is az európai ügyekben, hiszen ha a Bíróság elé olyan ügy kerül, amelyben a közösségi szabályt valamely tagállami rendelkezéssel összefüggésben kell értelmezni, sőt akár több tagállam nemzeti joga is alapja lehet a vizsgálódásnak, úgy a jogösszehasonlítás nem mellőzhető. Ilyen összehasonlításra került sor például a jogerő

⁷³² Lásd az ezzel kapcsolatos részletes szabályokat a közvetlenül a közösségi jogon alapuló igényérvényesítés ismertetésénél

⁷³³ C-29/76 LTU v. Eurocontrol 1976. ECR 1541

⁷³⁴ C-380/03 Németország v. Parlament és Tanács 2006 ECR I-11573.

⁷³⁵ P. Léger főtanácsnok C-380/03 Németországi Szövetségi Köztársaság v. Európai Parlament és Európai Unió Tanácsa ügyben 2006. június 13-án ismertetett indítványa 72. para

különböző nemzeti fogalmi összehasonlítása kapcsán.⁷³⁶ Gyakran igen komoly tudományos kutatómunka áll egy ilyen jogösszehasonlítás mögött, ezek az összefoglalók a Bíróság Könyvtár, Kutatási és Dokumentációs Szolgálatánál is megtalálhatók. Ezekre az anyagokra való hivatkozás is előfordul közösségi bírósági dokumentumokban.⁷³⁷ Megesik, hogy a jogösszehasonlítás alapját jogirodalmi kutatások, elemzések alapozzák meg,⁷³⁸ ekkor erre való utalással tudhatjuk meg az eredmény konkrét ügyben történő felhasználását. Kézbesítési szabályokkal kapcsolatban ilyenre került sor a főtanácsnoki indítványban,⁷³⁹ majd a meghozott ítéletben is.⁷⁴⁰

9.3.9. A különböző nyelvi változatok szerinti értelmezés

Ezt az értelmezési technikát abból a közösségi jogi sajátosságból vezethetjük le, hogy a közösségi jog többnyelvű, így az eltérő nyelvi változatok közötti eltérésekből adódhatnak interpretációs problémák. A jelenlegi szabályozás szerint valamennyi tagállamban hivatalos nyelve a Közösség hivatalos nyelve is.⁷⁴¹ Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint – éppen a különböző nyelvi változatok közötti eltérés lehetősége miatt - egy közösségi rendelkezés valamely nyelvi változatának megfogalmazása nem szolgálhat e rendelkezés értelmezésének kizárólagos alapjául, illetve e tekintetben nem élvezhet elsőbbséget más nyelvi változatokkal szemben. Az ilyen megközelítés ugyanis összeegyeztethetetlen lenne a közösségi jog egységes alkalmazásának követelményével.⁷⁴² Fontos kötelezettség tehát, hogy kétség esetén a közösségi jog különböző nyelvű változatait először is össze kell vetni, az egységes értelmezés megköveteli ugyanis az Európai Közösség valamennyi nyelvén készült változat figyelembevételét.⁷⁴³ Előfordulhat, hogy a különböző nyelveken a szöveg különböző

⁷³⁶ C-119/05. sz. Lucchini 2007 ECR I-6199.

⁷³⁷ L. A. Geelhoed főtanácsnok C-119/05 Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianatov. Lucchini Siderurgica SpA ügyben 2006. szeptember 14-én ismertetett indítványa 37. para

⁷³⁸ A nyelvi problémákat elemzi bizonyos fogalmak átültetése kapcsán, és ezzel összefüggésbe hozza a jogösszehasonlító módszer jelentőségét: Giannantonio Benacchio: Az Európai Közösség magánjoga Polgári jog- Kereskedelmi jog Osiris Budapest 2003. 47-55. p.

⁷³⁹ C. Stix-Hackl főtanácsnok C-443/03. Götz Leffler v. Berlin Chemie AG ügyben 2005. június 28-án előterjesztett indítványa 26. pontjában

⁷⁴⁰ C-443/03. sz. Leffler 2005 ECR I-9611.

⁷⁴¹ A többször módosított 1/1958 Tanácsi rendelet

⁷⁴² C-149/97 Institute of the Motor Industry 1998 ECR I-7053. 16. para

⁷⁴³ C-449/93 Rockfon 1995 ECR I-4291. 28. para, C-296/95 EMU Tabac és társai 1998 ECR I-1605. 36. para, C-280/04 Jyske Finans 2005 ECR I-10683. 31. para

jelentéssel bír, ennél fogva eltérő jogot tartalmazna. Ennek egy egészen nyilvánvaló példáját adta a Stauder eset,⁷⁴⁴ amelyben a Bizottság 69/71. EGK határozatának értelmezését kérték a Bíróságtól. Orvosság lehet ilyen esetre, hogy nem ez az egyetlen jogértelmezési módszer. A közösségi szövegek egyes nyelvi változatai közötti eltérés esetén más értelmezési technikákat is segítségül kell hívni, a szóban forgó rendelkezést azon szabályozás általános rendszerére⁷⁴⁵ és céljára tekintettel kell értelmezni, amelynek az a részét képezi.⁷⁴⁶

9.3.10. A "valaminek a fényében" való értelmezés

9.3.10.1. A Szerződés fényében való értelmezés

Tipikusan ez a jogértelmezési technika olyan esetekben kerül elő, amikor egy másodlagos közösségi jogforrás tartalmát szükséges értelmezni, segítő elvként pedig a Szerződés rendelkezésére kell visszanyúlni. A másodlagos jogforrások összefoglaló sajátossága, hogy a Szerződésben meghatározott jogalap alapján kerülnek elfogadásra a közösségi intézmények, jogalkotó szervek részéről. Amennyiben vita merül fel egy másodlagos jogforrás értelmezését illetően, úgy nyilvánvaló és kézenfekvő megoldás, hogy az annak jogalapjául szolgáló Szerződést is figyelembe kell vennünk. Ha egy konkrét Szerződési rendelkezést találunk az értelmezés segítőjeként, annak kontextusában tudjuk az interpretációt elvégezni (kétségtelenül előfordul, hogy ezt is a Szerződés fényében való értelmezésnek nevezi a Bíróság, vagy a szakirodalom). Ha viszont a Szerződés egészéhez, az abban megfogalmazott, vagy esetleg abból csak következő elvekhez tudunk visszanyúlni, úgy az értelmezést a „Szerződés fénye fogja megvilágítani”.⁷⁴⁷ Az ítélkezési gyakorlat szerint ugyanis egy közösségi jogszabály szövegét, amennyire lehet, úgy kell értelmezni, hogy összhangban legyen az EK-Szerződés rendelkezéseivel és a közösségi jog általános elveivel.⁷⁴⁸

⁷⁴⁴ C-29/69. Stauder v. Ulm 1969 ECR 419.

⁷⁴⁵ C-236/97 Codan 1998 ECR I-8679. 28. para, C-420/98. W. N 2000. ECR I-2847. 21. para, C-332/04 Bizottság v. Spanyolország 2006 ECR I-40. 52. para

⁷⁴⁶ C-437/97 EKW és Wein & Co 2000 ECR I-1157. 42. para, C-1/02 Borgmann 2000 ECR I-3219. 25. para

⁷⁴⁷ C-457/05 Schutzverband der Spirituosen-Industrie 2007 I-8075. 22. para,

⁷⁴⁸ C-218/82 Bizottság v. Tanács 1983 ECR 4063. 15. para; C- 201/85. és 202/85 Klensch és társai 1986. ECR 3477. 21. para; C-314/89 Rauh 1991 ECR I-1647. 17. para; C-98/91 Herbrink 1994 ECR I-223. 9. para, C-1/02 Borgmann 2004. ECR I-3219. 30. para

Ehhez az értelmezéshez sorolható az az eset is, amikor irányelvet követő implementáció után, például kötelességzegési eljárás keretében, vagy éppen a nem megfelelő beemelésre hivatkozással a magánfél által hivatkozott közvetlen hatályú rendelkezés, esetleg kártérítési követelés esetén a közösségi bíróság előtt a nemzeti szabály az irányelv fényében mérettetik meg.⁷⁴⁹

9.3.10.2. „Precedensek” fényében történő értelmezés

A common-law országokban nyilvánvaló, hogy ez tekinthető a leginkább használt értelmezésnek, ugyanakkor a közösségi bíróságok döntéseinek nincs precedens jellege, ezért szoros értelemben precedensekre hivatkozásról, vagy azok fényében való értelmezésről nem is beszélhetünk. Jogvédelmi szempontból legalább annyi előnnyel jár, mint amennyi hátrányt jelent a precedensjog hiánya a közösségi jogban. Előny, hogy a bíróságok a megváltozott társadalmi-gazdasági feltételek mellett könnyebben léphetnek túl korábbi döntéseikben megfogalmazottaktól. Hátrány, hogy az eltérés lehetősége jogbizonytalanságot is eredményezhet. Meg kell azonban jegyezni, hogy precedensjog hiányában is felmerülhet a korábbi bírói esetjog kérdése, hiszen ahogyan azt a jogforrásokkal kapcsolatos fejtegetéseknél láthattuk, a jogforrások harmadik rétegét a közösségi bíróságok esetjoga jelenti. A döntések meghozatalánál rendszeresen találunk visszautalást a korábbi joggyakorlatra, ami azt tételezi, hogy mégis beszélhetünk az értelmezés tekintetében egyfajta hivatkozási alapról. Egyértelműen iránymutató jellege van az Európai Bíróság korábbi ítélezési gyakorlatának mind saját jogértelmező gyakorlata, mind pedig az Elsőfokú Bíróság és a Közzszolgálati Törvényszék jogalkalmazása tekintetében. Tipikusan más közösségi intézmények is figyelemmel vannak korábbi bírósági döntésekre.⁷⁵⁰

9.3.10.3. Nemzetközi egyezmények fényében való értelmezés

⁷⁴⁹ C-418/97. és C-419/97 ARCO Chemie Nederland és társai egyesített ügyek 2000 ECR I-4475. 37. para

⁷⁵⁰ A C-389/05 Európai Közösségek Bizottsága v. Francia Köztársaság ügyben a Bizottság érvelése egy korábbi „ítélet fényében” megfogalmazást tartalmazta. Példaként hozható az az eset is, amikor a Bizottság versenyfelügyeleti jogkörében határozatot hoz, amely megtámadható az Elsőfokú Bíróság, és jogkérdés tekintetében utóbb az Európai Bíróság előtt is, gyakran alkalmazza azt a technikát, hogy határozata megfogalmazásából is kitűnik a bíróságok „vezérdöntéseinek” figyelembe vétele.

Előfordulhatnak olyan helyzetek, hogy a Közösség által kötött nemzetközi egyezmény rendelkezései nem teljesen passzíthatók valamely másodlagos közösségi aktus rendelkezésével. Ilyen helyzetekre az Európai Bíróság a nemzetközi szerződés elsődleges figyelembe vételét tartja irányadónak.⁷⁵¹ Ezen túlmenően a Közösség által kötött nemzetközi megállapodások elsődlegessége a másodlagos közösségi joggal szemben az utóbbi olyan értelmezését követeli meg, amely – lehetőleg – összhangban van e megállapodásokkal.⁷⁵² Az értelmezés során egyéb, olyan nemzetközi egyezmények rendelkezéseinek figyelembe vétele is szóba jöhet, melyet nem a Közösség kötött, hanem az egyezmény részesei a tagállamok. Ezek közül elsősorban az alapjogokkal kapcsolatos egyezmények jöhetnek szóba, melyek közül is legfontosabb az alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény. A jogértelmezés során az ilyen egyezményekre a Bíróság mint jogelvekre, közös alkotmányos alapelvekre, vagy az alapjogok fényében való értelmezési technikával utal vissza.

9.3.10.4. Jogelvek fényében történő értelmezés

Ezt az értelmezési technikát lehet a dogmatikai értelmezés egy sajátos fajtájának is tekinteni. Ennek lényege abban áll, hogy a közösségi jog alapvető és legáltalánosabb szabályait a jogelvek fejezik ki, amelyek végső soron az értelmezés eszközeivé válhatnak.⁷⁵³ Említhetők még a tagállamok közös általános elvei,⁷⁵⁴ amely megjelölés magában az alapító szerződések szövegében is szerepel.

9.3.10.5. Az alapjogok fényében való értelmezés

Valójában annak oka, hogy az Európai Bírósági iránymutatás alapján bizonyos nemzetközi egyezmények alapelveit a közösségi jog részének tekintjük, nyilvánvalóan ugyanaz, mint annak, hogy fenn kell tartani az alapvető alkotmányos jogokat. Ez az egyetlen biztos módja annak, hogy garantálni lehessen a közösségi jog és nemzeti

⁷⁵¹ C-344/04 IATA és társai 2006 ECR I-403. 35. para

⁷⁵² C-311/04. Algemene Scheeps Agentuur Dordrecht 2006 ECR I-609. 25. para, C-61/94 Bizottság v. Németország 1996 ECR I-3989. 52. para, C-286/02 Bellio F. Ili 2004 ECR I-3465. 33. para

⁷⁵³ C-418/97. és C-419/97 ARCO Chemie Nederland és társai egyesített ügyek 2000 ECR I-4475. 37. para

⁷⁵⁴ EK Szerződés 288. cikk második bekezdés

jogok, valamint esetlegesen a nemzetközi jog konfliktusának elkerülését. A legfontosabb nemzetközi egyezmény, amely az emberi jogok védelmével foglalkozik, az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény. Több olyan bírósági döntéssel is találkozhatunk, amelyben konkrét hivatkozás is történik ennek különböző cikkelyeire, és annak fényében látja szükségesnek a Bíróság megadni a konkrét ügyben az értelmezést.⁷⁵⁵ Az alapjogok fényében való értelmezés egészen addig fogja betölteni jelenlegi szerepét, amíg az Európai Unió által elfogadott Alapjogi Charta nem válik az uniós jog jogilag is kikényszeríthető részévé. A Lisszaboni Szerződés hatályba lépése esetén ugyanis már közvetlenül lehet majd az Európai Bíróság jogalkalmazását normatív rendelkezésekre alapítani, így valószínűsíthető, hogy a jövőben változhat az alapjogok fényében való értelmezési technika alkalmazásának tartalma.

9.3.10.6. A tagállamok közös alkotmányos hagyományai fényében történő értelmezés

A tagállamok közös alkotmányos hagyományainak figyelembe vételét szintén maga a Szerződés megemlíti.⁷⁵⁶ Ez az értelmezési technika nagyon közel áll az alapjogok fényében való értelmezéshez, hiszen eddig elsősorban az alapjogokat érintő kérdések körében alkalmazta azt a Bíróság.⁷⁵⁷ Nem zárható ki azonban, hogy a jövőben más alkotmányos hagyományokra is utalás történik, ennek lehetősége jogvédelmi szempontból csak előnyös.

9.3.10.7. Erkölcsi értékek, közös jogi hagyományok, szokások fényében való értelmezés

Az értelmezés alapját szoros értelemben jogon kívüli, vagy legfeljebb soft law jellegű normák, szabályozó rendszerek is alkothatják. Ilyenek lehetnek a jog szempontjából releváns erkölcsi kategóriák, értékek, vagy hagyományok, szokások. Ezzel összefüggésben kimondható, hogy ritka az ilyen értelmezési technika, de mindenképpen meg kell jegyezni, hogy vannak olyan nagyon tágan megfogalmazott normaszövegek, főként az alapjogok körében, amelynek az interpretálásában az igazságossági értelmezés alapját csak az erkölcsi alapú megközelítés jelentheti. Az erkölcsi normáknak csak

⁷⁵⁵ Az ezzel kapcsolatos bírói gyakorlatot lásd az alapjogoknál kifejtetteknél

⁷⁵⁶ EU Szerződés 6. cikk második bekezdés

⁷⁵⁷ T-112/98 Mannesmannröhren-Werke v. Bizottság 2001ECR II-729. 59. és 60. para

háttérszerep jut a jogi szabályok tekintetében, de az is nyilvánvaló, hogy jól működő társadalomban egy irányba mutatnak az erkölcsi és jogi normák, ugyanakkor nem feltétlenül esik egybe az erkölcsi és jogi megítélés egy konkrét cselekmény elbírálása során. Áttételesen főként a civilizisztika területén találkozhatunk az erkölcsi elvekre történő hivatkozás szabályaival. Például több tagállam magánjogában érvénytelenségi okként a szerződés jóerkölcsbe ütköző jellege van megfogalmazva.⁷⁵⁸ A jóerkölcs fogalmát semmi nem definiálja, ugyanakkor nyilvánvaló, hogy ebbe a kategóriába nem valamennyi erkölcsi norma, hanem csak azok jöhetnek szóba, melyek a civilizisztika szabályozási területét érintő vagyoni-áruforgalmi viszonyokkal kapcsolatosak. Ehhez kiindulópontot a jogok gyakorlása és kötelezettségek teljesítése során a felek jóhiszeműsége és tisztesség követelményének megfelelő eljárásra való kötelezettsége jelenti. A jóhiszeműség és a tisztesség elvéből levezethető a vagyoni kapcsolatok, a gazdasági élet erkölcsi normarendszere, a tisztességes piaci magatartás követelménye. Ez a versenyjoggal kapcsolatosan nagyon sok ügynél előforduló értelmezési alap.⁷⁵⁹ Szükségképpen merül fel erkölcsi kategóriák jogértelmezésben való felhasználása az olyan kártérítési ügyeknél, ahol a fél erkölcsi kárai megtérítését is kéri.⁷⁶⁰ Az erkölcs szövegszerűen is megjelenik több közösségi dokumentumban, például az áruk szabad mozgása tekintetében a mentességi klauzulában⁷⁶¹ a közerkölcs fogalma szerepel, így olyan ügyek esetén, ahol erre a mentességre hivatkoznak, a Bíróságnak a közerkölcs fogalmát szükségképpen érintenie kell értelmező gyakorlatában.⁷⁶² Az erkölcs kategóriája feltűnik több, Bíróság által értelmezendő nemzetközi jogi dokumentumban és az Alapjogi Charta rendelkezései között is. Az ENSZ égisze alatt 1989. november 20-án elfogadott és 1990. szeptember 2-án hatályba lépett Gyermekek jogairól szóló Egyezmény 17. cikke a gyermekek szociális, szellemi és erkölcsi jóléte előmozdításáról is tartalmaz rendelkezéseket. A gyermek védelmét elismeri az Alapjogi Charta is. Noha a gyermek védelme olyan jogos érdeknek tekinthető, amely főszabály szerint igazolhatja valamely, EK-Szerződés által garantált alapvető szabadság, köztük az áruk

⁷⁵⁸ Ilyen értelmezési alap került szóba például a C-73/04 Klein-ügyben 2005. október 13-án hozott ítéletnél, ahol a nemzeti szabályozás jellegére tekintettel kellett döntenie arról, hogy a peres ügy a Brüsszeli Egyezmény hatálya alá esik-e.

⁷⁵⁹ C-222/04 Cassa di Risparmio di Firenze és társai 2006 ECR I-289.

⁷⁶⁰ Ilyen kérdés került szóba a T-304/01 Julia Abad Pérez, Confederación de Organizaciones de Agricultores y Ganaderos, Unió de Pagesos v. Európai Unió Tanácsa és Európai Közösségek Bizottsága ügyben

⁷⁶¹ EK Szerződés 30. cikk

⁷⁶² C-275/92 Schindler 1994 ECR I-1039. 58. para, C-124/97Läärä és társai 1999 ECR I-6067. 33. para

szabad mozgása, korlátozását,⁷⁶³ mindazonáltal egy ilyen korlátozás kizárólag akkor igazolható, ha alkalmas az elérni kívánt cél megvalósításának biztosítására, és nem lépi túl az e cél eléréséhez szükséges mértéket.⁷⁶⁴ Teljesen más kiindulási alapok is szolgálhatnak hasznos útmutatóul a Bíróság számára. Például parlamenti hagyományok vizsgálatát végezte el a Bíróság a T-222/99 ügyben, ami szoros értelemben szintén jogon kívüli értelmezési alap.⁷⁶⁵

9.3.11. Több módszer együttes alkalmazásával történő komplex értelmezés

A Bíróság a Cilfit ügyben⁷⁶⁶ a közösségi jog értelmezésének több együttesen is alkalmazható eszköztárát vonultatta fel. Sugallja a döntés, hogy az acte claire szabály megszorítóan értelmezendő,⁷⁶⁷ csak akkor, ha a norma kétséget kizáró módon egyértelmű.⁷⁶⁸ Felhívj továbbá a figyelmet a döntés az autonóm értelmezésre,⁷⁶⁹ valamint a többnyelvűségből adódó problémákra,⁷⁷⁰ a jogösszehasonlítás szükségességére. Az értelmezésnek komplexnek és célorientáltnak kell lennie, és bizonyos változások mellett elképzelhető, hogy a korábbi joggyakorlattól szükséges eltérni.⁷⁷¹

9.4. Igazodási pontok meghatározása

Találunk a modern jogirodalmi nézetek között olyat is, amely az Európai Bíróság értelmezési gyakorlatának módszertana helyett, olyan igazodási pontok megfogalmazását tartja szükségesnek, amelyek közelebb visznek a Bíróság jogértelmező tevékenységének feltárásához.⁷⁷² A módszerek helyett ez csupán azokat a jogi alapokat, viszonyítási pontokat fogalmazza meg, amelyek az Európai Bíróság

⁷⁶³ Lásd analógia útján C-112/00 Schmidberger 2003 ECR I-5659. 74. para

⁷⁶⁴ C-36/02 Omega 2004 ECR I-9609. 36. para, C-438/05 International Transport Workers' Federation és Finnish Seamen's Union ügyben 2007. december 11-én hozott ítélet (az ECR-ben még nem tették közzé) 75. para

⁷⁶⁵ T-222/99, T-327/99. és T-329/99 Martinez és társai v. Parlament egyesített ügyek 2001 ECR II-2823.

⁷⁶⁶ C-283/81, Cilfit v. Ministry of Health 1982. ECR 3415.

⁷⁶⁷ C-283/81, Cilfit v. Ministry of Health 1982. ECR 3415. 16. para

⁷⁶⁸ C-283/81, Cilfit v. Ministry of Health 1982. ECR 3415. 16. para

⁷⁶⁹ C-283/81, Cilfit v. Ministry of Health 1982. ECR 3415. 19. para

⁷⁷⁰ C-283/81, Cilfit v. Ministry of Health 1982. ECR 3415. 18. para

⁷⁷¹ C-283/81, Cilfit v. Ministry of Health 1982. ECR 3415. 20 para

⁷⁷² Lásd erről Blutman László: Egy értelmezés alapvonalai In: Magyar jog 1999 (46. évf.) 1. sz. 42-50. p., illetve Blutman László: Bírói jogértelmezés: Az Európai Bíróság In: Kontroll 2003/01 6-27 p.

értelmező tevékenységében a következtetések kiinduló pontjául szolgálnak, és erre tekintettel történik meg a normaszöveg konkrét interpretációja. Ezen elképzelés szerint az alábbi igazodási pontok fogalmazhatók meg az Európai Bíróság joggyakorlatából kiindulva:

- (1) az értelmezendő jogi norma szövege (természetesen),⁷⁷³
- (2) a jogalkotó akarata,⁷⁷⁴
- (3) az értelmezendő norma célja,⁷⁷⁵
- (4) az értelmezendő normát tartalmazó jogszabály rendszere, konstrukciója,⁷⁷⁶
- (5) az értelmezendő jogszabály „szelleme”,⁷⁷⁷
- (6) az értelmezendő norma hatóköre,⁷⁷⁸
- (7) az értelmezendő norma „összefüggései, kontextusa”,⁷⁷⁹
- (8) a ratio legis,⁷⁸⁰ melyet a Bíróság egy ügyben lényegében azonosít a jogszabály szellemével,⁷⁸¹
- (9) az értelmezendő jogszabály egy másik rendelkezése⁷⁸²
- (10) az értelmezendő jogszabály preambuluma (bevezető része),⁷⁸³

⁷⁷³ C-98/96. Kasim Ertanir v Hessen Tartomány 1997 ECR I-5179 57. para

⁷⁷⁴ C-6/60. Jean-E. Humblet v. Belgium 1980 ECR 1125. 2. para

⁷⁷⁵ C-149/79. Bizottság v Belgium 1980 ECR 3881 22 para, C-227/89. Ludwig Rönfeldt v Bundesversicherungsanstalt für Angestellte 1991 ECR I-0323 24. para, C-245/94 és C-312/94. Ingrid Hoever and Iris Zachow v Land Nordrhein-Westfalen 1996 ECR I-4895 36. para, C-351/95. Selma Kadiman v Freistaat Bayern 1997 ECR I-2133 33 para, C-98/96. Kasim Ertanir v Hessen Tartomány 1997 ECR I-5179 59 para

⁷⁷⁶ 20/76. Schoettle & Söhne OHG v Finanzamt de Freudenstadt 1977 ECR 0247 13 para, C-25/70. Einfuhr-und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel v Köster et Berodt & Co. Kg. 1970 ECR 1161 16 para, C-181/95. Biogen Inc. v Smithkline Beecham Biologicals SA 1997 ECR I-0357 39 para., C-98/96. Kasim Ertanir v Hessen Tartomány 1997 ECR I-5179 59. para

⁷⁷⁷ 70/63. M. Umberto Collotti v Európai Bíróság 1964 ECR 0861 3 para, C-254/94 és C-312/94. Ingrid Hoever and Iris Zachow v Land Nordrhein-Westfalen 1996 ECR I-4895 36 para, C-351/95. Selma Kadiman v Freistaat Bayern 1997 ECR I-2133 33 para, C-39/96. Koninklijke Vereniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels v Free Record Shop BV és Free Record Shop Holding NV 1997 ECR I-2303 14 para, C-98/96. Kasim Ertanir v Hessen Tartomány 1997 ECR I-1753 17 para

⁷⁷⁸ C-13/96. Bic Benelux SA v Belgium 1997 ECR I-1753 17 para

⁷⁷⁹ 187/87. Land de Sarre és társai v Ministre de l'Industrie és társai 1988 ECR 5013 10 para, T-150/95. UK Steel Association, előzőleg British Iron és Steel Producers Association v Bizottság 1997 ECR II-1433 89 para, C-30/93. AC-ATEL Electronics Vertriebs GmbH v Hauptzollamt München-Mitte 1994 ECR I-2305 21 para, C-217/94. Eismann Alto Adige Srl v Ufficio IVA di Bolzano 1996 ECR I-5287 16 para, C-131/95. P.J. Huijbrechts v Commissie voor de behandeling van administratieve geschillen ingevolge artikel 41 der Algemene Bijstandswet in de provincie Noord-Brabant 1997 ECR I-1409 16 para

⁷⁸⁰ A ratio legis tulajdonképpen a norma mögött húzódó objektív célt testesíti meg, ld. Coing, H.: A jogfilozófia alapjai Budapest 1996. 247. o., az Európai Bíróság gyakorlatában ld. 6/60. Jean-E. Humblet v Belgium 1960 ECR 1125 2 para, C-70/63. M. Umberto Collotti v Európai Bíróság 1964 ECR 0861 3 para, T-10/90 és T-31/90 Michael Boessen v Gazdasági és Szociális Bizottság 1991 ECR II-1365 26 para

⁷⁸¹ C-70/63. M. Umberto Collotti v Európai Bíróság 1964 ECR 0861 3 para

⁷⁸² C-170/96. Bizottság v Tanács 1998 ECR 2763 26 para, C-31-33/96. Antonio Naranjo Arjona v Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS), Francisco Vicente Mateos v Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) és Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS) és Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) v Laura García Lazaro 1997 ECR I-5501 20 para.

- (11) az értelmezendő jogszabály előkészítő anyagai (travaux préparatoires),⁷⁸⁴
- (12) az Európai Közösségeket alapító szerződések,⁷⁸⁵
- (13) egy másik másodlagos közösségi jogi norma,⁷⁸⁶
- (14) általános jogelvek,⁷⁸⁷
- (15) a Bíróság megelőző döntései⁷⁸⁸
- (16) a tagállam(ok) joga,⁷⁸⁹
- (17) harmadik állam (nem-tagállam) joga,⁷⁹⁰
- (18) egy nemzetközi szerződés,⁷⁹¹
- (19) a szokások, a gyakorlat, a tudományok fejlődése (és egyéb, természetes folyamatok).⁷⁹²

10. A jogvédelem kiteljesedése: harmonizációs lépések az egységes eljárási szabályok irányában: a polgári jogi igazságügyi együttműködés fejleményei

10.1. Polgári eljárásjogi harmonizáció lehetősége és szükségessége

A polgári eljárásjog harmonizációjának gondolata az integráció kezdetétől fogva napirenden lévő kérdés. Az 1970-es években került igazán előtérbe az

⁷⁸³ C-299/84. Firma Karl-Heinz Neumann v Bundesanstalt für landwirtschaftliche Marktordnung 1985 ECR 3663 18-20 para. C-240/83. Procureur de la République v Association de défense des bruleurs d'huiles usagées (ADBHU) 1985 ECR 0531 14 para.

⁷⁸⁴ T-42/90. Sergio Bertelli v Bizottság 1992 ECR II-0181 17 para , T-75/91. Piera Scaramuzza v Bizottság 1992 ECR II-2557 36 para

⁷⁸⁵ A másodlagos közösségi normák értelmezésénél, pl. C-279/82. Leo Jerzak v Bundesknappschaft – Verwaltungsstelle Aachen. 1983 ECR 2603 10 para, C-212/96. Paul Chevassus-Marche v Conseil régional de la Réunion 1998 ECR I-0743 52 para, C-31-33/96. Antonio Naranjo Arjona v Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS), Francisco Vicente Mateos v Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) és Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS) és Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) v Laura García Lazaro 1997 ECR I-5501 20 para

⁷⁸⁶ C-335/95. Institut national d'assurances sociales pour travailleurs indépendants (Inasti) v Michel Picard 1996 ECR I-5625 21 para

⁷⁸⁷ C-222/84. Marguerite v Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary 1986 ECR 1651 58 para, C-368/95. Vereinigte Familiapress zeitungsverlags- und vertriebs GmbH v Heinrich Bauer Verlag 1997 ECR I-3689 24 para

⁷⁸⁸ T-88/92. Groupement d'achat Edouard Leclerc v Bizottság 1996 ECR II-1961 106 para

⁷⁸⁹ T-2/90 Ana Ferreira de Freitas v Bizottság 1991 ECR II-0103 32 para, T-16/90. Anastasia Panagiotopoulou v Európai Parlament 1992 ECR II-0089 49 para, T-85/91 Khouri v Bizottság 1992 ECR II-2637 32 para, T-9/92. Automobiles Peugeot SA és Peugeot SA v Bizottság 1993 ECR II-0493 39 para

⁷⁹⁰ C-12/73. Claus W. Muras v Hauptzollamt Hamburg-Jonas 1973 ECR 0963 6-7 para

⁷⁹¹ C-222/84. Marguerite Johnston v Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary 1986 ECR 1651 18 para

⁷⁹² C-405/95. Bioforce GmbH v Oberfinanzdirektion München 1997 ECR-2581 13. para. Az igazodási pontok egyes fajtáihoz hozott példák mindegyike Blutman lászló gyűjtése fentebb idézett Bírői jogértelmezés: Az Európai Bíróság c. tanulmányában In: Kontroll 2003/01 12-14 p.

igazságszolgáltatás hozzáférhetőségének (access to justice)⁷⁹³ alapvető problémája.⁷⁹⁴ Megállapíthatjuk, hogy az európai integráció elsődleges célja gazdasági együttműködés létrehozása, az egységes belső piac megteremtése volt a tagállamok között. A Római Szerződésben megjelenik a négy alapszabadság, az arra vonatkozó közösségi szabályok gyakorlati érvényesülésével kapcsolatosan azonban a tagállamok eljárási szabályai jelentenek érvényesülési közeget. Többek közt nem jött létre ugyanis az EGK-n belül egységes bírósági szervezet, amely minden tagállamra kiterjedően a határokon átnyúló tényállási elemeket is tartalmazó polgári jogvitákat minden államban egyformán bírálná el. Eleinte olyan közösségi jogszabályok egyáltalán nem voltak, amik egységesítették volna az e tényállásokkal kapcsolatban felmerülő problémákat. Erre az igény megvolt, ezért első lépésként több nemzetközi szerződés jött létre, ami elsősorban eljárásjogi, és bizonyos anyagi jogi kérdéseket rendezett a részes tagállamok közötti nemzetközi magánjogi tényállásokat megvalósító jogvitákban. E nemzetközi szerződések – ahogyan a jogforrások bemutatásánál láthattuk – szoros értelemben nem közösségi jogi jellegűek, klasszikus nemzetközi jogi normák azzal a sajátossággal, hogy ahhoz csak az EU tagállamai, illetve bizonyos szerződések esetén az EEA (Egységes Európai Térség) államai csatlakozhatnak. Ilyen főbb nemzetközi szerződések például:

A polgári és kereskedelmi bíraskodásról, és az ítéletek végrehajtásáról szóló 1968. szeptember 27. napján kelt Brüsszel (I.) Egyezmény; az Egyezmény értelmezéséről szóló 1971. június 3. napján kelt Luxemburgi Jegyzőkönyv.

A polgári és kereskedelmi ügyekben hozott bírósági ítéletek kölcsönös elismeréséről és végrehajtásáról szóló 1988. szeptember 16. napján kelt Lugánói Egyezmény⁷⁹⁵

A polgári eljárásokról szóló 1954. március 1. napján kelt, továbbá a polgári és kereskedelmi ügyekben külföldön történő bizonyítás-felvételről szóló 1970. március 18. napján kelt Hágai Egyezmények.

⁷⁹³ A XX. század második felében Mauro Capelli nevével fémjelzett irányzat is épült erre a problematikára. Hivatkozik rá: Wopera Zsuzsa: Hatékony jogvédelem a magyar és az Európai Unió polgári eljárásjogában. Az ideiglenes intézkedés Bíbor Kiadó, Miskolc 2007 155. p.

⁷⁹⁴ Kengyel Miklós: A polgári eljárásjog az ezredfordulón In: Magyar jog 2000. (47. évf.) 12. sz. 711. p. Hivatkozik rá: Wopera Zsuzsa: Hatékony jogvédelem a magyar és az Európai Unió polgári eljárásjogában. Az ideiglenes intézkedés Bíbor Kiadó, Miskolc 2007 155. p.

⁷⁹⁵ Ratifikációkat követően 1992. január 1. és 1996. szeptember 1. között lépett hatályba. A lugánói egyezmény jelentősége: a Nyugat-Európai gazdasági térség számára megteremtette az egységes joghatósági szabályokat. Jelenleg is hatályban van az EU tagállamai, valamint Norvégia, Svájc és Izland között. Magyarország is megtette a diplomáciai lépéseket az egyezményhez történő csatlakozáshoz, azonban az Amszterdami Szerződés hatályba lépését követően megváltozó közösségi jogalkotás eredményei révén Magyarország végül nem csatlakozott az egyezményhez.

Az Európai Unió tagállamai között külföldre irányuló kézbesítés szabályait rendező 1965. november 15. napján kelt Hágai Egyezmény.

A szerződéses kötelekről szóló 1980. június 19. napján kelt Róma (I.) Egyezmény; az ahhoz csatolt 1988. december 19. napján kelt Brüsszeli (I.) és Brüsszeli (II.) Jegyzőkönyv.

A szerződésen kívüli kötelekről szóló Róma (II.) Egyezmény

Említeni kell továbbá a házassági ügyekben eljáró bíróságok fennhatóságáról, illetékességéről és a házassági perekben született bírói döntések végrehajtásáról szóló Brüsszeli (II.) Egyezmény tervezetét is, amely az előrehaladott közösségi jogalkotásra tekintettel mára már kisebb jelentőségű. Ezeknek az átfogó kérdéseket rendező egyezményeknek az Amszterdami Szerződéshez fűzött, egyes tagállamokat érintő fenntartások, opt out formulák miatt ma is van jelentőségük.

A klasszikus nemzetközi szerződésekkel való jogalkotás - különböző nem uniós, de részben azok tagállamainak együttműködésével megvalósuló nemzetközi szerveződéseken⁷⁹⁶ keresztül - egyes speciális jogterületek lefedésére is törekedett, így szektorális kérdéseket rendező dokumentumok például:

A gyermektartási kötelezettségre alkalmazandó jogról szóló 1956. október 24-i egyezmény⁷⁹⁷

A végrendeleti rendelkezések formájával kapcsolatos kollízióról szóló 1961. október 5-i egyezmény⁷⁹⁸

A közúti balesetekre alkalmazandó jogról szóló 1971. május 4-i egyezmény⁷⁹⁹

A termékfelelősségre alkalmazandó jogról szóló 1973. október 2-i egyezmény⁸⁰⁰

A tartási kötelezettségre alkalmazandó jogról szóló 1973. október 2-i egyezmény

A házassági vagyoni jogi rendszerekre alkalmazandó jogról szóló 1978. március 14-i egyezmény⁸⁰¹

A képviselőre alkalmazandó jogról szóló 1978. március 14-i egyezmény⁸⁰²

⁷⁹⁶ Ilyen például a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia, az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága (UNCITRAL), vagy a Nemzetközi Személyi Jogállapot Bizottság. Ezek közül legnagyobb jelentősége a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferenciának van, amely céljával a nemzetközi magánjogi szabályok világszerte történő összehangolását tűzte ki. Mára körülbelül harminc nemzetközi egyezményt fogalmazott meg, amelyek közül körülbelül húsz hatályos, és amelyek legtöbbször kizárólag kollíziós szabályokkal foglalkozik

⁷⁹⁷ Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia

⁷⁹⁸ Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia

⁷⁹⁹ Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia

⁸⁰⁰ Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia

⁸⁰¹ Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia

Az elhunyt személyek vagyonának öröklésére alkalmazandó jogról szóló 1989. augusztus 1-jei egyezmény⁸⁰³

A nemzetközi kereskedelemben a követelések átruházásáról szóló 2002. január 31-i egyezmény⁸⁰⁴

A házasság útján történő törvényesítésről szóló 1970. szeptember 10-i 12. római egyezmény⁸⁰⁵

Amellett, hogy az egyre több jogterületre kiterjedő, klasszikus nemzetközi szerződésekkel való jogalkotás kiteljesedése örvendetes, könnyen magától értetődő, hogy fokozott igények jelentek meg az Európai Unióban saját jogvédelmi rendszer kiépítésére, saját, harmonizált szabályok megteremtésére.⁸⁰⁶ Nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy a piac hatékony működése érdekében a közösségi jog védelmi erejével felruházott, könnyebben kikényszeríthető, hatékonyabban érvényesülő normák elfogadása indokolt nem pusztán a gazdaság területét érintő anyagi jogi szabályokat megalkotásával, hanem biztosítani kell mindenekelőtt azt, hogy lehetőség szerint az eljárási szabályok tekintetében se legyenek nagy különbségek az egyes tagállamok nemzeti szabályaiban, ez ugyanis nagymértékben leronthatja a közösségi szabályozás alá vont jogterületek hatékony érvényesülését. Az Európai Unió polgárai a Közösség területén belül szabadon utazhatnak, bárhol letelepedhetnek, vagy munkát vállalhatnak. E jogukat azonban csak akkor élvezhetik maradéktalanul, ha az Unió egész területén egyenlő mértékben vehetik igénybe az igazságszolgáltatást, és alapvető jogaikat minden tagországban egyformán érvényesítik. Az egységes európai igazságügyi térség gondolata az a határok nélküli Európa eszméjéből született.⁸⁰⁷ Az Amszterdami Szerződés – témánk szempontjából – legfontosabb vívmánya: a szabadság, biztonság és jog érvényesülésének térsége létrehozása. Az Amszterdami Szerződés a polgári ügyekben való igazságügyi együttműködést kiemelte Unió III. pillérének keretei közül, és integrálta azt a közösségi pillérbe, tekintettel arra, hogy a polgári- és kereskedelmi jogi környezet közvetlen hatással van a belső piac megfelelő működésére. A kormányközi együttműködést tehát ezen a területen felváltotta a közösségi jellegű együttműködés.

⁸⁰² Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia

⁸⁰³ Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia

⁸⁰⁴ UNCITRAL

⁸⁰⁵ Nemzetközi Személyi Jogállapot Bizottság

⁸⁰⁶ Kecskés László: A civilisztikai jogalkalmazást érintő újabb EU jogalkotással kapcsolatos néhány elméleti kérdés In: Európai jog, 2006. (6. évf.) 5. sz. 3-13. old.

⁸⁰⁷ Sámik Beáta: Brávác Ottóné - Szöcs Tibor: Jogviták határok nélkül In: Magyar jog 2005. (52. évf.) 5. sz. 315-316. old.

Ennek eredményeképp az addig jellemzően nemzetközi egyezményekkel történő szabályozást - többségében - felváltotta a rendeleti szabályozás. Az Európai Tanács 1999-es Tamperei csúcsértekezletén ambiciózus öt éves programot fogadtak el, ami 2004 novemberében kiegészül a további időszak feladatait meghatározó „Hágai Programmal”. Ez a program a szabadság, biztonság és jog érvényesülésének térsége minden aspektusával foglalkozik, meghatározza többek között az egységesülő polgári eljárásjog különböző területeire a célzott jogalkotási programot. Kiemelt céljai közé tartozik, többek között, a polgári és kereskedelmi ügyekben hozott bírósági határozatok kölcsönös elismerésének továbbvitele. A Hágai Program elfogadásával egyidejűleg a Tanács felkérte a Bizottságot, hogy dolgozzon ki egy konkrét intézkedéseket tartalmazó Cselekvési Tervet, a programban foglalt célok végrehajtása érdekében. A Bizottság által előterjesztett Cselekvési Terv ennek megfelelően tíz fejezetbe foglaltan részletesen meghatározza a következő öt év intézkedési ütemtervét.⁸⁰⁸

Az első lépéseket e jogterület közösségiesítésére az Amszterdami Szerződés tette meg. E módosítások folytán vált lehetővé az Európai Közösség szerveinek jogalkotása. Általános jogalap a másodlagos jogalkotásra az EK Szerződés 95. cikke, ami a jogszabályok közelítésének kötelezettségét írja elő. A másodlagos jogforrások kibocsátásának konkrét jogalapját az EK Szerződés 61. cikk c./ pontja és - 67. cikkére figyelemmel - 65. cikke teremt meg. Nagy előrelépés a jogvédelem kiteljesítésében, hogy az e jogterületen alkotott másodlagos jogforrások értelmezése az Európai Bíróság kizárólagos hatáskörébe tartozik. A 234. cikk általános szabályához képest speciális rendelkezés a Római Szerződés 68. cikke, amely megteremt az EK Szerződés IV. címe alá tartozó ügyekben az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárásának lehetőségét. A polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés alapvető szabályairól az EK Szerződés 65. cikke rendelkezik. E szerint az együttműködés - a belső piac megfelelő működéséhez szükséges mértékben - az alábbi területekre terjed ki: a bírósági és bíróságon kívüli iratok határokon túlra történő kézbesítésének rendszere, együttműködés a bizonyításfelvétel terén, a polgári és kereskedelmi ügyekben hozott határozatok, köztük a nem bírósági ügyekben hozott határozatok elismerése és végrehajtása, kollíziós, illetve joghatóságra vonatkozó szabályok

⁸⁰⁸ Az igazságügyi együttműködésben eddig elért eredményeket és várható szabályozási területeket tekinti át: Wagner, Rolf: A nemzetközi eljárásjog aktuális helyzetéről In: Magyar jog, 2007. (54. évf.) 9. sz. 551-562. old.

összeegyeztetése, a polgári eljárások megfelelő lefolytatását akadályozó tényezők kiküszöbölése, szükség esetén a tagállamokban alkalmazandó polgári eljárási szabályok összeegyeztetése. Az igazságügyi együttműködés legfőbb szervező elve a Cassis de Dijon ügy nyomán kialakult kölcsönös bizalom elve, amely lehetővé teszi, hogy egy másik tagállamban lefolytatott bírósági eljárás, az ügyben hozott bírósági ítélet ugyanolyan értékű legyen, mint ha azt a saját tagállam bírósága hozta volna. Az Európai Unión belül egységes igazságügyi térség létrehozása a cél. A cél eléréséhez legfontosabb jogi eszköz a rendeletek útján történő szabályozás,⁸⁰⁹ azonban az irányelv és a határozat is az uniós jogforrástár részei.

Vitatott pontja a jelenlegi rendszernek bizonyos tagállamok különállása. Az Egyesült Királyság, Írország és Dánia ugyanis kiegészítő jegyzőkönyvet csatolt az Amszterdami Szerződéshez, melyben a szerződés 61. cikk c./ pontja és 65. cikke alapján hozandó intézkedések hatálya alól kizárták magukat. Az Egyesült Királyság és Írország nem zárkózott el teljesen a IV. cím alapján meghozott közösségi jogszabályok alkalmazásától, hanem a Jegyzőkönyv az Egyesült Királyság és Írország helyzetéről elnevezésű dokumentumban⁸¹⁰ fenntartották maguknak a jogot, hogy valamely e jogterületet érintő javaslat benyújtását követő három hónapon belül írásban bejelenthessék, részt kíván venni egy ilyen javasolt intézkedés meghozatalában és alkalmazásában. Amennyiben ilyen bejelentéssel nem élnek, úgy a IV. cím alapján elfogadott intézkedések, és az Európai Bíróság értelmező határozatai nem kötelezőek, illetve nem alkalmazhatóak az Egyesült Királyságra vagy Írországra. A IV. cím alapján elfogadott közösségi normák preambulumból kiderül, hogy az intézkedéshez való csatlakozásuk megtörtént-e. Az Egyesült Királyság és Írország a 65. cikk alapján elfogadott, a polgári ügyekben történő igazságügyi együttműködéssel kapcsolatban eddig meghozott összes közösségi jogi normát elfogadta. Dánia viszont eddig az együttműködést ezen a területen elutasította. A legutóbbi idők terméke, hogy bizonyos jogforrásokhoz kapcsolódóan Dánia is párhuzamos megállapodásokat kötött a jogforrás Dániában történő alkalmazhatósága érdekében, így a korábbi merev elutasító álláspontban változás látszik beállni.

⁸⁰⁹ Vincze Andrea: A nemzetközi magánjog fejlődése és egységesítése az Európai Unióban az Amszterdami Szerződés után In: Magyar jog, 2005. (52. évf.) 6. sz. 362-373. old.

⁸¹⁰ A csatolt Jegyzőkönyv 3. cikke

A polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés legfontosabb másodlagos jogforrásai az alábbiak:

- A Tanács 44/2001/EK rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint az ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról.
- A Tanács 1206/2001/EK rendelete a tagállamok bíróságai közötti együttműködésről a bizonyítás-felvétel területén a polgári és kereskedelmi ügyekben.
- A Tanács 1393/2007/EK rendelete a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben keletkezett bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről.
- A Tanács 1347/2000/EK rendelete a házassági ügyekben és a házastársaknak a közös gyermekekkel kapcsolatos szülői felügyeletére vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint határozatok elismeréséről és végrehajtásáról; valamint a Tanács 2201/2003/EK rendelete a házassági ügyekben és a szülői felügyeletre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve a 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről.
- A Tanács 1346/2000/EK rendelete a fizetéseképtelenségi eljárásokról.
- Az Európai Parlament és a Tanács 805/2004/EK rendelet a nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról.
- Az Európai Parlament és a Tanács 864/2007/EK rendelete a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról („Róma II.”).
- Az Európai Parlament és a Tanács 1896/2006/EK rendelete az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról.
- Az Európai Parlament és a Tanács 861/2007/EK rendelete a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről.
- A Tanács 2003/8/EK irányelve a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimum szabályok megállapításáról.
- A Tanács 2004/80/EK irányelve a bűncselekmények áldozatainak kárenyhítéséről.
- Az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól.
- A Tanács 2001/470/EK határozata az Európai Igazságügyi Hálózat felállításáról polgári és kereskedelmi ügyekben.

10.2. A polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 2000. december 22-i 44/2001/EK tanácsi rendelet (Brüsszel I. rendelet)⁸¹¹

A 44/2001/EK Tanácsi rendelet alapjául az EK-Szerződés 293. cikke szolgál, amely a bírói döntések kölcsönös elismerésére és végrehajtására vonatkozó alakszerűségek egyszerűsítését írja elő. A tagállamok ezen elvárásnak eredetileg az 1968. szeptember 27-én aláírt Brüsszel (I.) Egyezmény megalkotásával kívántak eleget tenni, majd később indokolttá vált ennek a rendszernek az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (EFTA) tagállamaira való kiterjesztése is, ennek eredményeként született meg 1988. szeptember 16. napján a Brüsszeli (I.) Egyezménnyel szinte szó szerint megegyező Luganoi Egyezmény. A két párhuzamos egyezmény a polgári eljárásjog területén egyértelmű szabályozást nyújt a bírósági joghatóságról, az ítéletek elismeréséről és a határozatok végrehajtásáról. A Tamperei Csúcstalálkozó az Európai Unió polgárainak az igazságszolgáltatáshoz való egyenlő hozzáférése érdekében döntött az egyébként sikeres Brüsszel (I.) Egyezmény intézményrendszerének a közösségi jog általi átvételéről.⁸¹² Ennek jogi formája - az EK-Szerződés 61. cikkének c./ pontja alapján - figyelemmel az EK-Szerződés 65. cikkére is – a 44/2001/EK Tanácsi rendelet megalkotása.⁸¹³ A rendelet az Európai Unió tagállamai közötti viszonylatban kell alkalmazni, 2007. július 1. óta Dánia vonatkozásában is, aki korábban nem vett részt a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködésben, így az ő vonatkozásában 2007. július 1. napjáig csak a Brüsszel I. Egyezményt lehetett alkalmazni. Dánia azonban párhuzamos megállapodást kötött az Európai Közösséggel a 44/2001/EK rendeletről, így vált lehetővé a rendelet Dániában történő közvetlen alkalmazása is. A Luganoi Egyezmény szabályait akkor kell alkalmazni, ha valamely uniós tagállam és a Luganoi Egyezmény

⁸¹¹ Terjedelmi okok miatt itt csak a rendelet jelenlegi szabályozási redje kerül bemutatásra, habár az eddigi rövid története arra is rámutatott, hogy mely pontokon tekinthető problematikusnak a szabályozás. A rendelet preambuluma 28. pontja, valamint a rendelet 78. cikke alapján indult empirikus kutatások eredményeire, a rendelettel összefésülendő magyar szabályozásra, így véleményem szerint e kérdésben a jövőre vonatkozó megállapítások tehetők az alábbi tanulmány alapján: Kengyel Miklós: A Tanács 44/2001/EK (Brüsszel-I.) rendeletének alkalmazása a hazai joggyakorlatban. Egy empirikus vizsgálat tapasztalatai In: Európai jog, 2007. (7. évf.) 2. sz. 37-45. old.

⁸¹² Ez egyben azt is jelentette, hogy a Brüsszel I. Egyezmény joggyakorlatát bemutató kommentárok használhatók a rendelet szabályainak elemzésére is. Jelentősebb kommentár: Peter Schlosser: Bericht zum 1. Beitrittsübereinkommen mit Danemark, Irland und dem Vereinigten Königreich Abl. EG 1979 Nr. C 59-71

⁸¹³ Junker, Abbo: A Brüsszeli Egyezménytől a Brüsszeli Rendeletig - a nemzetközi polgári eljárásjog változása In: Magyar jog, 2003. (50. évf.) 6. sz. 366-372. old.

másik részes tagállama közötti joghatósági kérdésről van szó, avagy a bírósági határozatok elismeréséről és végrehajtásáról.

A 44/2001/EK Tanácsi rendelet 2002. március 1.-én lépett hatályba, az új tagállamok a csatlakozás időpontjából kötelesek rendelkezéseit alkalmazni.⁸¹⁴ Személyi hatálya tekintetében természetes személyek esetén főszabály nem azok állampolgársága, hanem lakóhelye, jogi személyeknél azok székhelye vagy fióktelepe. Amennyiben legalább az egyik fél az EU tagállamában lakik, úgy a jogszabály hatálya kiterjed a vele kapcsolatos jogvitára. Ha az alperes nem EU tagállamban lakik, akkor a tagállam bíróságainak joghatóságát az adott tagállam nemzeti joga határozza meg. A rendelet két esetben terjeszti ki hatályát olyan jogvitákra, ahol egyik fél sem rendelkezik lakóhellyel, székhellyel, vagy telephellyel az EU valamelyik tagállamában: ha valamely tagállami bíróság joghatóságát olyan felek kötötték ki, akik egyike sem rendelkezik valamely tagállamban lakóhellyel, a másik eset pedig, ha lakóhelyre tekintet nélkül az olyan eljárásokra, melyeknek tárgya ingatlanon fennálló dologi jog vagy ingatlan bérlete, illetve haszonbérlete, annak a tagállamnak a bírósági rendelkeznek kizárólagos joghatósággal, ahol az ingatlan található. A rendelet tárgyi hatálya a polgári és kereskedelmi ügyekre terjed ki.⁸¹⁵ A polgári és kereskedelmi ügyek meghatározást⁸¹⁶ nem nemzeti jogi értelemben, hanem önálló fogalomként, az egyezmény céljára és felépítésére, valamint a nemzeti jogrendszerek összességéből következő alapelvekre hivatkozással kell értelmezni.⁸¹⁷ Egyes olyan jogviták, amelyekben valamely hatóság áll szemben egy magánszeméllyel, a rendelet tárgyi hatálya alá tartozhat, ez nem vonatkozik azonban azokra az esetekre, amikor a hatóság közhatalmat gyakorol.⁸¹⁸ Kivétel ez alól a természetes személyek személyállapoti perei, a házassági vagyoni jogi perek,⁸¹⁹ a végrendelettel és örökléssel kapcsolatos eljárások, a

⁸¹⁴ A rendelet egyes cikkelyeinek elemzésére terjedelmi okokból itt most nem térek ki. Lásd erről, valamint a Bíróság gyakorlatáról részletesen: Kengyel Miklós – Harsági Viktória: Európai Polgári Eljárásjog. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 63-90. p., 183-299. p. és 385-498. p.

⁸¹⁵ Kengyel Miklós: A "polgári és kereskedelmi ügyek" fogalma az európai polgári eljárásjogban In: Magyar jog, 2005. (52. évf.) 8. sz. 485-494. old.

⁸¹⁶ Geimer, Reinhold – Schütze, Rolf: Europäisches Zivilverfahrensrecht. 2. kiadás München 2004. 67. p. Kengyel Miklós – Harsági Viktória: Európai Polgári Eljárásjog. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 64. p.

⁸¹⁷ C-433/01 Blijdenstein 2004 ECR I-981. 24. para, C-29/76 LTU 1976 ECR 1541. 3. és 5. para, C-814/79 Rüffer 1980 ECR 3807. 7. para, C-271/00 Baten 2002. ECR I-10489. 28. para, C-266/01 Préservatrice foncière TIARD 2003 ECR I-4867. 20. para, C-343/04 ČEZ 2006 ECR I-4557. 22. para

⁸¹⁸ C-29/76 LTU 1976 ECR 1541. 4. para, C-814/79 Rüffer 1980 ECR 3807. 8. para, C-271/00 Baten 2002. ECR I-10489. 30. para, C-266/01 Préservatrice foncière TIARD 2003 ECR I-4867. 22. para, C-167/00 Henkel 2002 ECR I-8111. 26. para, C-265/02 Frahuil 2004. ECR I-1543. 21. para

⁸¹⁹ C-143/78 De Cavel 1979 ECR 1055.

csődeljárás,⁸²⁰ kényszeregyezés és hasonló eljárások, továbbá a szociális biztonságra,⁸²¹ valamint a választottbíráskodásra vonatkozó szabályok. E jogterületekre részben más közösségi jogforrások terjednek ki, részben előrehaladott tárgyalások folynak közösségi jogforrások létrehozásáról, míg a választottbírói kikötés a nemzeti eljárási szabályokhoz hasonlóan olyan különálló vitarendezési lehetőség, amire a klasszikus polgári eljárási szabályok csak eltéréssel alkalmazhatók. Ezen kívül kiveszi a rendelet tárgyi hatálya alól az adó- vám- és közigazgatási ügyeket, annak értelmező gyakorlata azonban már az Európai Bíróságra maradt, hogy ezen ügyek alatt mit kell érteni. Az Európai Bíróság joggyakorlata alapján nem minősül polgári vagy kereskedelmi ügynek: közigazgatási szerv kereseti kérelme egy közhivatal szolgáltatásainak és intézményeinek igénybevétele költségeinek megfizetése iránt. A hivatali köteleesség megszegésével okozott károk megtérítése iránti keresetek abban az esetben, ha a hivatali köteleesség közjogi szabályokon alapult. Amennyiben a közigazgatási szerv a rá kizárólagosan vonatkozó jogszabály túllépésével indít pert. Polgári ügynek minősül ezzel szemben a versenyjogi cselekvéstől eltiltás iránti igénynek fogyasztóvédelmi egyesület általi érvényesítése, valamint a szabadalmak engedélyezésével és egyéb ipari jogvédelemmel kapcsolatos jogvita. A tárgyi hatályt pontosítja az 5. cikk 4. pontja is, mely szerint a jogszabály alkalmazható a büntetőeljárásokban előterjesztett polgári jogi igényekre is.

A joghatóság vizsgálata az eljáró nemzeti bíróságok feladata. Két esetben hivatalból kell a joghatóság hiányát észlelni. Amennyiben olyan keresettel fordulnak a bírósághoz, melyre más tagállamnak van kizárólagos joghatósága. A másik eset alapja, hogy senki nem köteles olyan bíróság előtt perbe bocsátkozni, amelyik nem rendelkezik joghatósággal. Ezért amennyiben olyan tagállamban indítanak valaki ellen pert, ahol nem rendelkezik lakóhellyel, és ezért alperesként nem jelenik meg e bíróság előtt, úgy ennek a bíróságnak hivatalból kell megállapítania saját joghatóságnak hiányát, kivéve, ha a rendelet egy másik szabálya folytán egyéb joghatósági ok áll fenn. A joghatósági szabályok csoportosíthatók általános, különös, speciális, kizárólagos és alávetéses rendelkezések, joghatósági szabályok alapján lehet különböztetni. Általános joghatóságot a lakóhely szerint lehet megállapítani. Ennek dogmatikailag azért van jelentősége, mert amíg klasszikusan a szabályozás elve az állami fennhatósághoz

⁸²⁰ C-133/78. Gourdain 1979 ECR 733.

⁸²¹ C-398/92 Mund & Fester 1994 ECR I-467. ,

kötődve az állampolgársági alapú elsődleges joghatóság szabálya, addig a személyek szabad mozgásának közösségi jogi elvét, és a más tagállamok bíróságaival szembeni kölcsönös bizalom elvét érvényesítve a lakó- illetve tartózkodási hely határozza meg a bírói fórum általános eljárási jogosultságát. Különös joghatóság szabályok érvényesülhetnek szerződéses igények⁸²² érvényesítése esetén, amikor a kötelezettség teljesítésének helye⁸²³ szerinti bíróság is eljárhat a felperes választása szerint.⁸²⁴ A jogvédte érdekek fontossága miatt, a tartással kapcsolatos ügyekben a jogosult lakhelye szerinti bíróság is eljárhat. Jogellenes károkozás esetén⁸²⁵ a kár bekövetkezésének helye szerinti bíróság is eljárási jogosultságot kaphat, elsősorban jogvédelmi szempontokra tekintettel. Bűncselekménnyel összefüggő kártérítési igény esetén a büntetőeljárásban eljáró bíróság jogosult a polgári jogi igény elbírálására is.⁸²⁶ Fióktelep, képviselő vagy más telephely helyének bírósága, célvagyon (trust) helye szerinti bíróság szintén ésszerű jogvédelmi okok miatt lehet eljáró bíróság. Kármentesítéssel kapcsolatban előfordulnak speciális megtérítési igények, erre pedig indokolt különös joghatósági szabályokat érvényesíteni. A különös joghatósági szabályok közös sajátossága, hogy a felperes választása szerinti vagylagos joghatósági okokat jelentenek az általános joghatósági szabályok mellett. Ilyenkor az alperes jogainak védelmét sem szabad azonban figyelmen kívül hagyni.⁸²⁷ A biztosítási ügyekben, a fogyasztói szerződések esetén, továbbá az egyedi munkaszerződések tekintetében irányadó speciális joghatósági szabályok úgy foglalhatók össze, hogy amíg az általános szabály szerint az ellenérdekű felet a lakhelyén kell perelni, úgy a fogyasztó, a munkavállaló, a biztosított saját lakóhelyén is indíthat pert a kötelezettel szemben. Az ilyen jogviszonyok esetén ugyanis a „gyengébb fél” védelme joghatósági szabályok megteremtésével is indokolt. A kizárólagos joghatósági szabályoknak racionális okai vannak. Így ingatlanal összefüggő perek tekintetében indokolt a peres eljárás azon tagállamban való lefolytatása, ahol az ingatlan található. Gazdasági társaságokkal, jogi személyekkel szemben létesítő okiratuk érvénytelensége, szervei által hozott határozatok

⁸²² C-34/82. Peters 1983 ECR 987. 9. és 10. para, C- 9/87 Arcado 1988 ECR 1539. 10. és 11. para, C-26/91 Handte 1992 ECR I-3967. 10. para, C-51/97 Réunion européenne és társai 1998 ECR I-6511. 15. para, C-334/00 Tacconi 2002 ECR I-7357. 35. para

⁸²³ C-12/76 Tessili 1976 ECR 1473. 13. para, C-14/76 De Bloos 1976 ECR 1497. 11. és 13. para

⁸²⁴ C-56/79 Zelger 1980 ECR 89. 3. para, a 6. cikk (1) bekezdése kapcsán, több alperes esetén a C-189/87. Kalfelis 1988 ECR 5565. 11. para

⁸²⁵ C- 21/76 Bier („Mines de potasse d’Alsace”) 1976 ECR 1735. 11. para

⁸²⁶ C-172/91 Sonntag 1993 ECR I-1963, C-7/98 Krombach 2000 ECR I-1935. 25. para, C-271/00 2002 ECR I-10489.

⁸²⁷ C-440/97 GIE Groupe Concorde és társai 1999 ECR I-6307. 24. para, C-256/00 Besix 2002 ECR I-1699. 26. para, C-281/02 Owusu 2005 ECR I-1383. 40. para

érvényessége tekintetében a társaság székhelye szerinti bíróság eljárási jogosultságát indokolt megállapítani. Olyan eljárásra, amelynek tárgya közhitelű nyilvántartásba történő bejegyzés érvényessége, annak a tagállamnak a bíróságát ésszerű meghatározni, ahol a nyilvántartást vezetik. Szabadalom, védjegy, egyéb szellemi tulajdon esetén pedig hasonló ésszerűségi szempont indokolja azon bíróság joghatóságának kimondását, ahol ezek lajstromozása rendelkezésre áll. Amennyiben végrehajtással összefüggő igények érvényesítésére kerül sor, célszerű azt a határozatot végrehajtó bíróság előtt érvényesíteni. A felek közötti megállapodással alávetéses joghatóság is keletkezhet. Az ilyen joghatóság a felek eltérő megállapodásának hiányában kizárólagos.

Tekintettel arra, hogy azonos jogalaptól származó azonos felek között folyamatban lévő jogviták indulhatnak különböző tagállam bíróságai előtt, így szükséges a perfüggőséggel (*lis pendence*) szabályainak pontos lefektetése⁸²⁸ annak érdekében, hogy a párhuzamos eljárások elkerülhetők legyenek. Fenyégető kár, vagy egyéb gyors intézkedést igénylő esetekben szükség van az ideiglenes intézkedések és biztosítási intézkedések tételére való jogosultság szabályozására is.

Bírósági határozatok elismerését gyakran emlegetik a bírói ítéletek szabad áramlásaként (*free movement of judgments*). Ennek jelentése, hogy az egyik tagállamban hozott bírósági határozatot külön eljárás nélkül, *ipso iure* el kell ismerni a többi tagállamban is. A kölcsönös bizalom elvéből adódik, hogy a másik tagállamban hozott határozat – elnevezésétől függetlenül – más tagállamban úgy kell elismerni, hogy a külföldi határozat érdemben nem vizsgálható felül. Az elismerés megtagadására csak nagyon szűk körben, a jogforrásokban taxatívén is megjelölt esetekben kerülhet sor. Így, ha az elismerés annak a tagállamnak a közrendjével ellentétes, ahol az elismerést kérik. Ezen túl, ha a határozatot távollévő alperessel szemben a kézbesítési szabályok megszegésével hozták. Olyan esetekben is, ha a határozat összeegyeztethetetlen az azonos felek közötti jogvitában, abban a tagállamban hozott határozattal, amelyben az elismerést kérik. Végül, ha a határozat összeegyeztethetetlen más tagállamban vagy harmadik államban azonos jogalaptól származó, azonos felek közötti eljárásban hozott korábbi határozattal, feltéve, hogy a korábbi határozat a címzett tagállamban az elismerés feltételeinek megfelel.

⁸²⁸ Lásd erről a témakörrel átfogóan: Wopera Zsuzsa: A perfüggőség szabályozása a magyar és az európai polgári eljárásjogban In: Európai jog 2005. (5. évf.) 6. sz. 9-14. old.

A bírói ítéletek szabad áramlása⁸²⁹ akkor valósulhat meg akadály nélkül az Európai Unióban, ha nem csupán elismerik a másik tagállamban hozott határozatot, hanem szükség esetén biztosítják a határozat végrehajtását is.⁸³⁰ Ennek érdekében a rendelet meghatározza a végrehajtási kérelem elintézésére vonatkozó szabályokat, az illetékes bíróságokat és tagállamonként felsorolja a végrehajtási záradék kiadására hatáskörrel rendelkező bíróságokat is. A végrehajthatóság elismerése nem peres eljárás szabályai szerint történik, az eljárás e szakában a határozat érdemi felülvizsgálatára szintén nincs lehetőség. A másik tagállam bírósága által meghozott határozatok automatikus elismerésével szemben annak végrehajtásáról (az Egyesült Királyság kivételével, ahol elégséges a határozat nyilvántartásba vétele) külön eljárásban kell döntenet.⁸³¹ Az eljáró bíróság illetékességét annak a félnek a lakóhelye határozza meg, akivel szemben a végrehajtást kérték, vagy ahol a végrehajtható vagyontárgy található. Hatáskörrel a rendelet II. mellékletében felsorolt bíróságok rendelkeznek. A rendelet egyetlen kivétellel nem tartalmaz kötelező előírásokat ezen eljárásra vonatkozóan, hanem azt az adott tagállam belső jogára bízta. Az egyetlen formai szabály,⁸³² hogy a végrehajthatóság megállapítását kérelmező félnek be kell szereznie a határozathozatal helye szerinti tagállam bíróságától a rendelet V. mellékletében szereplő kitöltött formanyomtatványt, és ezt be kell mutatnia a végrehajthatóságról döntő bíróságnak. Amennyiben ez megvan, úgy az eljáró bíróságnak a nyomban végrehajthatónak kell nyilvánítania a kért bírósági határozatot.

10.3. A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági jogi ügyekben és a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról (Brüsszel IIA Rendelet)⁸³³

⁸²⁹ C-414/92 Solo Kleinmotoren 1994. ECRI-2237. 20. para, C-267/97 Coursier 1999 ECR I-2543 25. para

⁸³⁰ Nagy Csongor István: Az Európai Unió Nemzetközi Magánjoga. hvgorac, 2006, Budapest; 15. p.

⁸³¹ A rendelet 38. cikk első bekezdése alapján erre irányuló kérelem esetén

⁸³² 53. cikk második bekezdés

⁸³³ A rendelet egyes cikkelyeinek elemzésére terjedelmi okokból itt most nem térek ki. Lásd erről, valamint a Bíróság gyakorlatáról részletesen: Kengyel Miklós – Harsági Viktória: Európai Polgári Eljárásjog. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 91-120. p. és 525-604. p.

Elöljáróban meg kell említeni, hogy a Tanács 2000. május 29-én fogadta el a 1347/2000. EK rendeletet a házassági ügyekben és a szülői felügyeletre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról. A 1347/2000/EK rendelet a Brüsszel (II.) Egyezményen⁸³⁴ alapul, szokás is Brüsszel II. rendeletként emlegetni. A rendelet gyorsan módosításra került: a szülői felügyelettel kapcsolatos szabályok kibővítése érdekében, így a 2003. november 27-én elfogadott 2201/2003. EK rendelet a 1347/2000. EK rendeletet hatályon kívül helyezte. A 2005. március 1. napján hatályba lépő új rendelet (Brüsszel IIA Rendelet) annak érdekében, hogy minden gyermek számára egyenlőséget biztosítsanak, hatályát kiterjeszti a szülői felügyeletre vonatkozó valamennyi határozatra, beleértve a gyermekek védelmére vonatkozó intézkedéseket is, függetlenül attól, hogy azok házassági jogi eljárásokhoz kapcsolódnak-e vagy sem.⁸³⁵ Az új rendelet hatálya a házasság felbontására, különválásra vagy a házasság érvénytelenítésére vonatkozó eljárások mellett kiterjed a szülői felügyelet megállapítására, gyakorlására, átruházására, korlátozására, vagy megszüntetésére is, így különösen a következőkre: felügyeleti és láthatási jog; gyámság, gondnokság és hasonló intézmények; a gyermek személyének, illetve vagyonának gondozásával megbízott olyan személyek, vagy szervezetek kijelölése és feladatai, amelyek képviselik vagy támogatják a gyermeket; a gyermek nevelőszülőknél való elhelyezése, vagy intézményi gondozásba helyezése; a gyermek védelmét célzó intézkedések a gyermek vagyonának kezelésével, megóvásával, vagy rendelkezésre bocsátásával kapcsolatban.⁸³⁶ Nem érinti viszont a rendelet a szülői jogállás megállapításával, az örökbefogadással, a névvisseléssel, a célvagyonnal (trust), a nagykorúvá válással, és a gyermekek által elkövetett bűncselekmények következtében foganatosított intézkedésekkel kapcsolatos ügyeket. Fontos kiemelni, hogy a házassági vagyonjog kérdései nem tartoznak a rendelet hatálya alá. A rendelet részletes szabályokat ad a szülői felügyelettel kapcsolatos eljárásokat illetően a joghatóságra, határozatok elismerésre és végrehajtásra.⁸³⁷ A családjog területén óriási eltérések

⁸³⁴ Ami valójában aláírásra került ugyan, de soha nem lépett hatályba

⁸³⁵ A Brüsszel II. és Brüsszel IIA rendelet alkotásával és alkalmazásával kapcsolatos összefoglalást lásd: Brávác Ottóné: Családjogi tárgyú közösségi jogszabályok a magyar jogalkalmazásban In: Magyar jog 2007. (54. évf.) 12. sz. 729-735. old.

⁸³⁶ A családi jog területén eddig lezajlott harmonizációról, valamint a közösségi szabályozás és a Hágai Magánjogi konferencia összefüggéseiről ad átfogó képet: Czigler Dezső Tamás: Európai családi jog – az Európai Unió és a Hágai Nemzetközi magánjogi konferencia családjogi rendszerének összefüggései In: Állam- és Jogtudomány 2007 (68. évf.) 3. sz. 411-439. p.

⁸³⁷ Wopera Zsuzsa: A házassági és a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyek új eljárási szabályai a bővülő Európai Unióban In: Magyar jog, 2004. (51. évf.) 8. sz. 486-495. p.

vannak a tagállami jogok között, ezért fontos, hogy a rendelet az eljárásjogok területén fennálló konfliktusok feloldására szabályokat fogalmaz meg.⁸³⁸ E rendelet a 44/2001/EK rendelet szerkesztési elvét követi, hasonlóan a polgári és kereskedelmi ügyekben irányadó joghatósági szabályokhoz általános, különös és kizárólagos illetékességi szabályokat határoz meg. Hasonlóan a 44/2001/EK rendelethez, e másodlagos jogforrás alá tartozó témakörökben is lehetőség van arra, hogy sürgős esetben az egyes tagállamok bíróságai ideiglenes intézkedéseket és biztosítási intézkedéseket hozzanak olyan esetekben is, ha a rendelet szerint más tagállam bírósága rendelkezik joghatósággal az ügy érdemében. A Brüsszel (I.) Egyezmény által megfogalmazott joghatósági szabályokhoz képest speciális az ún. reziduális joghatóság szabálya, olyan esetben kerül sor ennek alkalmazására, ha valamelyik házafél nem az Unió állampolgára. Ebben az értelemben tehát extraterritoriális közösségi joghatóságról beszélhetünk. A határozatok elismerése tekintetében sajátos szabály a Brüsszel (I.) Egyezményhez képest, hogy a határozat elismerését azzal az indokkal is el lehet utasítani, ha a gyermek jogait megsértették (például a gyermek meghallgatására nem került sor).

A valamely tagállamban hozott határozatot a többi tagállamban külön eljárás nélkül el kell ismerni.⁸³⁹ A valamely tagállamban hozott és abban az államban végrehajtható határozatot a másik tagállamban végre kell hajtani, ha bármely érdekelt fél kérelmére ott végrehajthatóvá nyilvánították. A láthatási jog és a gyermek visszavitele tárgyában hozott határozatokat a többi tagállamban a végrehajthatóvá nyilvánítás szükségessége nélkül ismerik el és hajtják végre, feltéve, hogy a határozatot egy igazolás kíséri. Mindegyik tagállam kijelöl legalább egy központi hatóságot, amelynek feladata a rendelet alkalmazásának elősegítése. A rendelet területi hatálya Dániára nem terjed ki.

10.4. A tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben keletkezett bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről, a Tanács 1348/2000/EK és 1393/2007/EK rendelete

⁸³⁸ Szeibert Orsolya: Az Európai Unió jogalkotása a családjog területén In: Európai jog 2005. (5. évf.) 6. sz. 32-40. p.

⁸³⁹ Harsági Viktória: A házassági ügyekben, valamint a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban hozott határozatok elismerése az Európai Unióban In: Magyar jog, 2006. (52. évf.) 3. sz. 169-176. old.

A Tanács 1348/2000/EK számon 2000. május 29.-én rendeletet fogadott el a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről. A rendelet 2001. május 31. napja óta hatályos, annak rendelkezéseit az Amszterdami Szerződéshez fűzött jegyzőkönyv alapján Dániában 2007. június 30. napjáig nem lehet alkalmazni. Ezen tagállam tekintetében irányadó volt a 2001. május 31. napját megelőző időszakban az Európai Unió tagállamai között külföldre irányuló kézbesítés szabályait rendező 1965. november 15. napján kelt Hágai Egyezmény. Ma már a rendelet az Európai Unió minden tagállamára vonatkozik, ideértve Dániát is, amely párhuzamos megállapodást kötött az Európai Közösséggel az 1393/2007/EK rendeletről. Ez a megállapodás 2007. július 1-jén lépett életbe.

A rendelet célja a polgári ügyek bírósági eljárásai hatékonyságának és gyorsaságának biztosítása érdekében a bírósági és bíróságon kívüli iratok továbbításának közvetlen módja lehetővé tétele tagállamok által kijelölt helyi testületek között. A rendelet az iratok továbbításának és kézbesítésének különböző módjairól rendelkezik: továbbítás átvevő és átvevő intézmények közreműködésével, továbbítás konzuli vagy diplomáciai úton, kézbesítés postai úton vagy közvetlenül. A rendelet fenntartja a tagállamoknak azt a jogot, hogy csak egy átvevő, vagy átvevő intézményt, vagy mindkét feladatot ellátó intézményt jelöljenek ki öt éves időtartamra. Az átvevő intézmények más tagállamba kézbesítendő bírósági és bíróságon kívüli iratok továbbítására rendelkeznek hatáskörrel. Az átvevő intézmények más tagállamból származó bírósági és bíróságon kívüli iratok átvételére rendelkeznek hatáskörrel. A központi szerv feladata az átvevő intézmények tájékoztatása és megoldások keresése a kézbesítendő iratok továbbítása során felmerülő nehézségekre. A rendelet lehetővé teszi az iratok kézbesítésére minden alkalmas módszer alkalmazását. A kézbesítés eredményességének biztosítása érdekében az iratokat kísérő formanyomtatvánnyal kell megküldeni a kézbesítés helye szerinti tagállamnak a küldemény átvételének visszautasítására csak kivételes esetekben van a fogadó tagállamnak lehetősége. Fontos szempont a kézbesítés megbízhatóságán túl annak gyorsasága is, ezért az átvevő intézménynek a kézbesítés sikertelenségéről haladéktalanul értesítenie kell az átvevő intézményt. A rendelet hatálya nem terjed ki olyan esetekre, amikor a címzett tartózkodási helye ismeretlen.

Az egyes tagállamok – eltérő eljárási szabályaikra figyelemmel – a rendelethez fenntartásokat fűzhetnek, melyeket az Európai Bizottság az Európai Unió hivatalos

lapjában közzétesz. (Ilyen előírások lehetnek például a fordításra vonatkozó tagállami szabályok, illetve például az iratok átvételének megtagadására nyitva álló időtartam meghatározása is.) A tagállamok által tett közlések, fenntartások az Európai Unió honlapjáról is megismerhetők.

A Tanács a rendelet működésének tapasztalatai alapján módosításokat látott szükségesnek, ezért 2007. november 13-án elfogadta a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről szóló 1393/2007. tanácsi rendeletet. Az új rendelet 2008. november 13-tól alkalmazandó, annak szabályai Dániára nem terjednek ki. 1393/2007. tanácsi rendelet célja az, hogy javítsa és gyorsítsa a bírósági és bíróságon kívüli iratoknak a tagállamok közötti kézbesítés céljából történő továbbítását. Ennek érdekében a központi átvevő hatóságnak minden szükséges lépést meg kell tennie a kézbesítés gyorsasága és hatékonysága érdekében. A kézbesítésnek egy hónapon belül meg kell történnie. A címzettek jogvédelmének könnyítésére új formanyomtatványok állnak rendelkezésre arra, hogy milyen esetekben, milyen feltételek bekövetkezése esetén van lehetőség az átvétel megtagadása jogának gyakorlására (egy héten belül, amennyiben az a címzett által nem értett nyelven, vagy nem a kézbesítés helyének hivatalos nyelvén, illetve hivatalos nyelvei egyikén készült a kézbesítendő irat). Valamely más tagállamból származó bírósági irat kézbesítéséért nem követelhető az átvevő tagállamban kézbesítési illeték, költség kifizetése vagy megtérítése. A megtérítendő egyéb költségek (bírósági tisztviselő, illetve az átvevő tagállam joga szerint illetékes személy eljárásával, vagy különös kézbesítési móddal összefüggő költségek) is csak olyan mértékűek lehetnek, amik arányban állnak az elvégzett jogcselekményekre fordított munkával, megkülönböztetés-mentesek, és a megtérítendő költségeket oly módon kell maximálni, hogy ez ne akadályozhassa senki igazságszolgáltatáshoz való hatékony hozzájutásának jogát. A kézbesítés biztonsága érdekében ügyelni kell arra, hogy az iratokat egységes formanyomtatványok kísérik, melyek megfelelő kitöltése igazolja a kézbesítés szabályszerűségét. Minden tagállamnak rendelkeznie kell azzal a lehetőséggel, hogy az iratokat más tagállamban lakóhellyel rendelkező személyeknek közvetlenül postai szolgáltatás útján, térivevényes ajánlott levélben vagy ennek megfelelő módon kézbesítsék.

10.5. A tagállamok bíróságai közötti együttműködésről a bizonyítás-felvétel területén a polgári és kereskedelmi ügyekben

A tamperei Európai Tanács rendelkezéseinek megfelelően született meg a bizonyításfelvételtől szóló 1206/2001/EK rendelet. Ez a rendelet a polgári és kereskedelmi ügyekben egyszerűbbé és gyorsabbá tette a határokon átnyúló bizonyítási eljárást. A rendelet célja az, hogy a bíróságok között a bizonyításfelvétel tekintetében történő együttműködést javítsa, egyszerűsítse és gyorsítsa. A rendeletet Dánia kivételével az Európai Unió valamennyi tagállama között alkalmazni kell. Dánia és a többi tagállam viszonylatában a polgári és kereskedelmi ügyekben külföldön történő bizonyításfelvételtől szóló 1970. évi egyezményt kell alkalmazni. Miután a rendelet szabályait csak a polgári és kereskedelmi ügyekben lehet alkalmazni, ezért az Európai Bíróság jogértelmező gyakorlatára volt szükség annak tisztázására, hogy mit lehet polgári és kereskedelmi ügynek tekinteni. Általánosságban leszögezhetjük, hogy nem tekinthető az ügy polgári, illetve kereskedelmi jellegűnek, ha valamely közjogi elemet tartalmaz.⁸⁴⁰

A rendelet tárgyi hatálya azon kérelmekre terjed ki, amellyel valamely tagállam bírósága egy másik tagállam megkeresett bíróságát kéri bizonyítás közvetlen lefolytatására. A rendelet a tagállamok közötti bizonyításfelvétel két módjáról rendelkezik: a megkeresések bíróságok közötti közvetlen továbbításáról és a megkereső bíróság közvetlen bizonyításfelvételéről. A megkereső bíróság az a bíróság, amely előtt az eljárást megkezdték, illetve megindítani szándékoznak. A megkeresett bíróság valamely más tagállamnak a bizonyításfelvétel elvégzésére illetékes bírósága. A központi szerv feladata a tájékoztatás, valamint törekvés a megkeresésekkel kapcsolatban esetlegesen felmerülő nehézségek megoldására. A bizonyítás-felvétel tekintetében történő segítségnyújtás a közvetlenség elvén alapul, azaz az egyes tagállami bíróságok a kérelmeket a megkeresett bírósághoz közvetlenül juttatják el, azonban a rendelet bizonyos mértékű centralizációra lehetőséget ad.⁸⁴¹ A megkeresett bíróságok gyors és ésszerű határidőn belül (legkésőbb a kérelem átvételét követő 90 napon belül) kötelesek a bizonyítás felvételére, főszabály szerint saját tagállami

⁸⁴⁰ A fogalom-meghatározásra lásd a Brüsszel I. Rendeletnél írtakat

⁸⁴¹ Magyarországon 2004. május 1. napja óta a bizonyítás-felvételre irányuló kérelem teljesítésére a megyei bíróságok székhelyén működő helyi bíróságok vannak kijelölve.

bizonyítási eljárásra vonatkozó szabályai szerint. Kivételesen a megkereső bíróság kérheti, hogy a bizonyítást különös eljárás keretében, azaz a megkereső bíróság joga szerint hajtsák végre. A megkeresett bíróság által végzett bizonyítás-felvétel során a feleknek és képviselőiknek joguk van a különböző eljárási cselekmények lefolytatásánál jelen lenni, és ez a jogosultság a megkereső bíróság képviselőit is megilleti. A bizonyítás-felvételre irányuló kérelem csak a rendeletben taxatív felsorolt esetekben tagadható meg. Így, ha a kérelem nem tartozik a rendelet hatálya alá, a kérelem végrehajtása a megkeresett bíróság tagállamának joga szerint nem tartozik az igazságszolgáltatás feladatkörébe. Megtagadható a kérelem teljesítése akkor is, ha a megkereső bíróság hiányos adatokat közöl, ez alapján a bizonyítás lefolytatására lehetőség nincs, és pótlólag tűzött 30 napos határidőn belül sem tesz eleget a megkereső bíróság a hiányok pótlásának, továbbá ha a megkereső bíróság a megkeresett bíróság letétbe helyezésre, illetve előlegfizetésre irányuló kérését 60 napon belül nem teljesíti. Mindazonáltal a megkeresett bíróság a kérelem teljesítésének feltételeként főszabály szerint nem írhat elő előlegfizetési, illetve letétbe helyezési kötelezettséget, kivétel ez alól, ha szakértői vélemény beszerzésének szükségessége merül fel, ami magasabb összeggel jár, vagy a megkereső bíróság kérése alapján igénybe vett kommunikációs technikák magasabb költségei merülnek fel.

A másik tagállam bíróságának a bizonyítás-felvétel tekintetében történő segítségnyújtása mellett arra is lehetőség van a rendelet alapján, hogy a megkereső bíróság más tagállamban közvetlenül folytathasson le bizonyítást abban az esetben, ha a bizonyítás-felvétel önkéntes alapon, kényszerítő intézkedések szükségessége nélkül végrehajtható. Ez esetben is segítséget nyújtanak a megkeresett tagállam szervei a bizonyítás lefolytatásához.

A rendelet hatálya alá tartozó megkereséseket, azok visszaigazolását kizárólag a bizonyítás-felvétel iránti jogsegélyforgalomban használatos formanyomtatványok segítségével lehet teljesíteni. A formai követelmények elősegítésére a Bizottság egy elektronikus is elérhető kézikönyvet (Manual) állít össze, amelyet rendszeresen frissít. A rendelet hatálya alá tartozó ügyekben a tagállamoknak elsődlegesen a rendelet szabályait kell alkalmazni, annak azonban nincs akadálya, hogy a tagállamok bi- vagy multilaterális egyezményeket kössenek a bizonyítás-felvétel könnyítése érdekében – feltéve, ha a megállapodások a rendelettel összeegyeztethetők. Az 1954. március 1-i

polgári eljárásokról szóló, továbbá az 1970. március 18-i polgári és kereskedelmi ügyekben külföldön történő bizonyítás-felvételről szóló Hágai Egyezmények alkalmazását a rendelet szabályai megelőzik, a nemzetközi szerződések alkalmazására csak akkor van lehetőség, ha a rendelet hatálya alá nem tartozó államban kell a bizonyítás-felvételhez segítséget kérni, illetve nyújtani.

10.6. A fizetéseképtelenségi eljárásokról szóló 1346/2000/EK rendelet

A fentebb részletezettek szerint a 44/2001/EK rendelet hatálya nem terjed ki a fizetéseképtelenségi eljárásokra, így e tárgykörben a tanács külön rendeletet alkotott. A belső piac megfelelő működését gyakorta akadályozza az, hogy gazdasági élet fizetéseképtelenné vált szereplői a kedvezőbb jogi helyzet elérése érdekében vagyონukat, vagy az eljárást áthelyezik egy másik tagállamba (forum shopping). Ezért vált szükségessé ezen a jogterületen is közösségi joghatósági és kollíziós szabályok megalkotására. Az 1346/2000/EK rendelet, amely ugyan nem vezetett be egységes eljárást, de megteremti az eltérő tagállami normák összhangját.⁸⁴² A fizetéseképtelenségi eljárásokra vonatkozó szabályok valamennyi tagállam jogában sajátos, komplex, más jogterületektől mind anyagi, mind eljárásjogi szabályaiban lényegesen különböző jogterületet alkotnak, ez indokolta a közösségi jogban is a szabályozási tárgykör önálló rendeletben történő szabályozását.

A globalizálódó világban gyakran előfordul, hogy egy vállalkozásnak több országban is vannak érdekeltségei, vagyontárgyai. Ilyenkor a fizetéseképtelenségi eljárás fő szabálya, hogy az egyik tagállamban megindított eljárás hatálya kiterjed a többi tagállamra is. A többi érintett tagállam lehetősége: a másodlagos fizetéseképtelenségi eljárás megindítása. A fizetéseképtelenségi eljárás megindítására azon tagállam bíróságainak van joghatósága, ahol az adós fő érdekeltségei találhatóak. Ebben a tagállamban indulhat az ún. elsődleges eljárás. Ha az adós fő érdekeltségeinek központja az egyik tagállam területén helyezkedik el, ugyanakkor az adós telephellyel rendelkezik a másik tagállam területén is, a másik tagállam bírósága másodlagos eljárás párhuzamos lefolytatására rendelkezik joghatósággal. E másodlagos eljárás hatálya az adósnak az utóbbi tagállam

⁸⁴² A rendelet főbb szabályainak bemutatását lásd: Nagy Adrienn: A határon átvéelő fizetéseképtelenségi eljárások egyes eljárási kérdései az Európai Unió jogában In: Magyar Jog 2006 (53. évf.) 36-41. p.

területén található vagyontárgyaira korlátozódik. Főszabály szerint először az elsődleges fizetéseképtelenségi eljárás megindítására van lehetőség. A másodlagos fizetéseképtelenségi eljárást a fizetéseképtelenségi főeljárás megindítása előtt csak akkor lehet kezdeményezni, ha azok miatt a feltételek miatt, amelyeket az elsődleges eljárás megindítására jogosult tagállam jogszabályai megállapítanak, az elsődleges eljárás megindítására jogosult tagállamban nem lehet megindítani a fizetéseképtelenségi eljárást; vagy olyan hitelező kéri a másodlagos fizetéseképtelenségi eljárás megindítását, akinek az állandó lakóhelye, szokásos tartózkodási helye, vagy székhelye abban a tagállamban van, amelynek a területén a telephely található, vagy akinek a követelése a telephely működéséből fakad. A főszabály alóli eltérés esetén a másodlagos fizetéseképtelenségi eljárás megindítására természetesen csak akkor van lehetőség, ha az adóssal szemben a fizetéseképtelenség feltétele fennáll. Amennyiben már az elsődleges fizetéseképtelenségi eljárás folyamatban van, úgy utóbb a másodlagos fizetéseképtelenségi eljárás megindításához a fizetéseképtelenség feltételét már nem kell vizsgálni.

A rendelet részletes szabályozást tartalmaz az alkalmazandó jogra. Főszabály azon tagállam jogának alkalmazása, amelynek területén a fizetéseképtelenségi eljárást megindítják. Fizetéseképtelenségi eljáráson a rendelet mellékletében felsorolt eljárásokat kell érteni (Magyarországon a csőd és felszámolási eljárást. Külön szabályok irányadók viszont a dologi jogokra, a beszámításra, a munkaszerződésekre, a tulajdonjog fenntartásra, a nyilvántartásba vett jogokra, az ingatlanokkal kapcsolatos szerződésekre. A fizetéseképtelenségi eljárás hatálya alatt álló társaság vagyonaival kapcsolatos, folyamatban lévő perekre annak a tagállamnak a joga az irányadó, ahol a per folyik. A fizetéseképtelenségi eljárás lefolytatására joghatósággal rendelkező bíróságnak a fizetéseképtelenségi eljárást megindító határozatát minden tagállamban el kell ismerni. Ezen túlmenően el kell ismerni azokat a határozatokat is, amelyeket az eljárást megindító bíróság hozott a fizetéseképtelenségi eljárás lefolytatása és befejezése tárgyában, továbbá a fizetéseképtelenségi eljárásokból közvetlenül származó és hozzájuk szorosan kapcsolódó határozatokat is, valamint a jóváhagyott egyezségeket is. E határozatokat a 44/2001/EK rendelet szabályai szerint kell végrehajtani. A másik tagállamban indított fizetéseképtelenségi eljárás elismerését, vagy az ilyen eljárással kapcsolatosan hozott határozat végrehajtását egy tagállam akkor utasíthatja el, ha az elismerés, vagy a végrehajtás hatása nyilvánvalóan ellentétes az adott tagállam

közrendjével, különösen az alapvető elvekkel, vagy az alkotmányos jogokkal és az egyéni szabadságjogokkal.

10.7. Az Európai Parlament és a Tanács 805/2004/EK rendelete (2004. április 21.) a nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról

A nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat szabályait állította fel a 805/2004/EK rendelet⁸⁴³ azzal, hogy megteremtette a nem vitatott követelésekre vonatkozó határozatok, egyezséget tartalmazó, illetve más közokiratok Unión belüli szabad mozgását.⁸⁴⁴ A rendelet eredményeképp a más tagállamban történő végrehajtás során a továbbiakban nincs szükség semmilyen közbenső eljárásra. A rendelet - amennyiben az adósság jellege és mértéke igazolhatóan nem vitatott - bizonyos feltételek mellett eltekint a végrehajtás helye szerinti tagállamban szükséges valamennyi olyan közbenső intézkedéstől, amely a valamely másik tagállamban hozott döntések esetében eddig szükséges volt. A feltételek főként az iratoknak a mulasztási ítélet esetében történő kézbesítésére vonatkoznak. A végrehajthatóvá nyilvánítási eljárás eltörlése lehetővé teszi, hogy a hitelezők külföldön gyors és eredményes végrehajtáshoz jussanak anélkül, hogy a végrehajtás kérelmezésének helye szerinti tagállam bíróságainak hosszadalmas és költséges alakiságokkal kellene foglalkozniuk. A rendeletet Dánia kivételével az Európai Unió valamennyi tagállama között alkalmazni kell.

10. 8. Az Európai Parlament és a Tanács 864/2007/EK rendelete a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról („Róma II.”)⁸⁴⁵

Az Európai Parlament és a Tanács 2007. július 11-én fogadta el a 864/2007/EK rendeletet, amelynek szabályait – Dánia kivételével - 2008. november 13-tól kell

⁸⁴³ A rendelet jelentőségéről: Molnár Judit: A „nem vitatott” követelések jelentősége és meghatározása a 805/2004/EK Rendelet és előzményei tükrében In: Magyar Jog 2006. (53. évf.) 1. sz. 31-35. p.

⁸⁴⁴ Harsági Viktória: A nem vitatott követelések végrehajtása az Európai Igazságügyi Térségben In: Európai jog, 2005. (5. évf.) 6. sz. 23-31.

⁸⁴⁵ A rendelet kibocsátását megelőző nagy várakozásokra utal, hogy arról már a tervezet szintjén ismertető írások jelentek meg. Lásd például: Dámosy Bálint: Az Európai Unió a szerződésen kívüli kötelmi jogviszonyokra alkalmazandó jogról szóló Római II rendelet tervezete In: Magyar jog, 2005. (52. évf.) 11. sz. 681-690. old.

alkalmazni a tagállamokban. A belső piac megfelelő működése – annak érdekében, hogy előreláthatóbbá váljon a jogviták kimenetele, valamint hogy javuljon az alkalmazandó joggal kapcsolatos biztonság és az ítéletek szabad mozgása – szükségessé teszi azt, hogy a tagállamokban hatályos kollíziós szabályok ugyanazt a nemzeti jogot határozzák meg, függetlenül attól, hogy melyik országban található az a bíróság, amely előtt keresetet indítanak.⁸⁴⁶ Ezért volt szükség az egységes közösségi szabályozás létrehozására. A rendelet tárgyi hatálya összhangban áll a 44/2001/EK tanácsi rendelettel (Brüsszel I.) és a szerződéses kötelmi viszonyokra alkalmazandó joggal foglalkozó jogi eszközökkel. A rendeletet a polgári és kereskedelmi ügyek területét érintő, olyan szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra kell alkalmazni, amelyek több állam jogához kapcsolódnak.⁸⁴⁷ A joghatósági szabályokhoz hasonlóan ezt a rendeletet sem lehet alkalmazni adó-, vám- vagy közigazgatási ügyekre, illetve az állami közhatalom gyakorlása során megtett intézkedésekkel és elkövetett mulasztásokkal kapcsolatos állami felelősségre (*acta iure imperii*). A rendelet hatálya nem terjed ki a családi kapcsolatokból és hasonló joghatásúnak tekintett kapcsolatokból – beleértve a tartási kötelezettséget is – eredő szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra, a házassági vagyoni jogból eredő és hasonló joghatásúnak tekintett kapcsolatokra alkalmazandó vagyoni jogi jogszabályokból, továbbá a végrendeletből és öröklésből eredő szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra. Ugyancsak nem alkalmazhatók szabályai a váltókból, csekkekből, más átruházható értékpapírokból eredő szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra, a társasági jogból, valamint más jogi személyekre vagy jogi személyiség nélküli szervezetekre vonatkozó jogból eredő szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra.⁸⁴⁸ Nem alkalmazhatók szabályai az önkéntesen létrehozott célvagyon ("trust") kötelezettségvállalói, vagyonkezelői és kedvezményezettjei közötti kapcsolatból eredő szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra. Kívül esik a tárgyi hatály

⁸⁴⁶ A rendelet várható hatásainak bemutatására, a magyar igazságszolgáltatás előtt álló kihívások bemutatására vállalkozik a magyar kollíziós jog és a rendelet összehasonlító elemzésével: Császár Máttyás: Szerződésen kívüli kötelek kollíziós joga: Róma II. v. magyar Kódex In: Európai jog 2008. (8. évf.) 2. sz. 18-27. p., Palásti Gábor: Nemzetközi magánjog az Európai Unióban In: Jogtudományi Közlöny 2008. (63. évf.) 7-8. sz. 341-351. p.

⁸⁴⁷ Nagy István Csongor: Az egységes fogalomértelmezés következménye a formálódó közösségi nemzetközi magánjogban, különös tekintettel a polgári és kereskedelmi ügy, a szerződés és a szerződésen kívüli kötelek fogalmára In: Európai jog, 2008. (8. évf.) 2. sz. 3-12. old.

⁸⁴⁸ Például a társaságok és más jogi személyek vagy jogi személyiség nélküli szervezetek bejegyzés útján vagy más módon történő létrehozásával, jogképességével, belső szervezetével vagy felhasználásával kapcsolatos kérdésekben, a tisztviselőknek és tagoknak a társaság vagy szervezet kötelezettségeiért való személyes felelősségéből, továbbá a számviteli iratok jog szerinti könyvvizsgálata során a könyvvizsgálóknak a társasággal vagy annak tagjaival szembeni személyes felelősségéből származó szerződésen kívüli kötelmi viszonyok

körén az atomkárokból származó szerződésen kívüli kötelmek köre. Nem alkalmazhatók továbbá a rendelet szabályai a magánélet és a személyiségi jogok – többek között a jó hírnév – megsértéséből eredő szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra

Miután a szerződésen kívüli kötelmi viszonyok fogalma tagállamonként eltérő, ezért a rendelet alkalmazásában a szerződésen kívüli kötelmet autonóm fogalomként kell értelmezni.⁸⁴⁹ A rendeletben meghatározott kollíziós szabályok alkalmazandók az objektív felelősségen alapuló, és a valószínűleg felmerülő szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra is. A károkozó magatartás magában foglalja a valószínűleg bekövetkező károsodást okozó eseményeket is. A rendelet alkalmazásában a kár szintén autonóm fogalom, magában foglalja a jogellenes károkozásból, a jogalap nélküli gazdagodásból, a megbízás nélküli ügyvitelből vagy a culpa in contrahendóból származó valamennyi következményt, és a valószínűleg bekövetkező kárt is.

Szinte az összes tagállamban a lex loci delicti commissi elve az alapmegoldás a szerződésen kívüli kötelmi viszonyok esetében,⁸⁵⁰ amikor azonban az ügyet alkotó különböző tényezők több ország között oszlanak meg. Az egységes, alkalmazandó jogra vonatkozó szabályoknak a bírósági határozatok kiszámíthatóságát kell erősíteniük, valamint biztosítaniuk kell a felelősnek tekintett, és a kárt elszenvedő személy érdekei közötti ésszerű egyensúlyt. Az azon országgal való kapcsolat, amelyben a tényleges káresemény bekövetkezik (lex loci damni), méltányos egyensúlyt teremt a felelősnek tekintett személy és a kárt elszenvedő személy érdekei között, továbbá a polgári jogi felelősség modern megközelítését és az objektív felelősség rendszereinek fejlődését is tükrözi. Azonban a jogbiztonság követelménye és az egyedi ügyekben az igazságtétel iránti igény a jog érvényesülésén alapuló térség alapvető elemei. Ezért a rendelet azon kapcsoló tényezőkről is rendelkezik, amelyek e cél elérését a legmegfelelőbbben biztosítják. Ezért e rendelet az általános szabály mellett különös szabályokról is rendelkezik, és egyes rendelkezésekben "menekülési záradékot" tartalmaz, amely eltérést enged e szabályoktól, amikor az eset összes körülménye alapján egyértelmű, hogy a jogellenes károkozás nyilvánvalóan szorosabban kapcsolódik egy másik

⁸⁴⁹ Nagy István Csongor: Az egységes fogalomértelmezés következménye a formálódó közösségi nemzetközi magánjogban, különös tekintettel a polgári és kereskedelmi ügy, a szerződés és a szerződésen kívüli kötelem fogalmára In: Európai jog, 2008. (8. évf.) 2. sz. 3-12. old.

⁸⁵⁰ Nagy István Csongor: A jogellenes károkozás kollíziós szabályai a Róma II. Rendeletben In: Magyar Jog 2008. (55. évf) 8. sz. 542-544. p.

országához. E szabálycsoport a kollíziós szabályok rugalmas keretét alkotja. Egyben az eljáró bíróság számára lehetővé teszi az egyedi ügyek megfelelő elbírálását.

Különös szabályokat állapít meg olyan különleges jogellenes károkozások⁸⁵¹ esetére, amelyekben az általános szabály nem teszi lehetővé az érintett érdekek közötti ésszerű egyensúly megteremtését, így különösen a termékfelelősség, a tisztességtelen versennyel összefüggő esetekben. Sajátos szabályok érvényesülnek a környezeti károk⁸⁵² tekintetében, ahol a Szerződés 174. cikke – amely kimondja, hogy az elővigyázatosság és a megelőzés elve, a környezeti károk elsődlegesen a forrásuknál történő elhárításának elve, valamint a "szennyező fizet" elv alapján magas szintű védelmet kell biztosítani – teljes mértékben indokoltá teszi a károsult személy javára történő megkülönböztetés elvének alkalmazását. A szellemi tulajdonjogok⁸⁵³ megsértése esetén érvényesül a lex loci protectionis általánosan elismert elve. E Különös szabályokat kell megállapítani a jogellenes károkozásnak nem minősülő esetekre, így például a jogalap nélküli gazdagodásból, a megbízás nélküli ügyvitelből vagy a culpa in contrahendóból eredő károkozások esetére is. A culpa in contrahendo a rendelet alkalmazásában önálló fogalom, és nem szükségszerűen a nemzeti jogban használt fogalom alapján értelmezendő.

A rendelet fontos feladatnak tekinti a magánautonómia érvényesítését. Ezért a jogbiztonság érdekét első sorban szem előtt tartva lehetővé teszi a felek számára, hogy megválaszthassák a szerződésen kívüli kötelmi viszonyra alkalmazandó jogot. E jogválasztásnak kifejezettnek, vagy annak az eset körülményeiből kellő bizonyossággal megállapíthatónak kell lennie. A bíróságnak a megállapodás fennállásának megállapításakor tiszteletben kell tartania a felek szándékát. A gyengébb felek védelmében a választást bizonyos feltételekhez kell kötni.

⁸⁵¹ Nagy István Csongor: A jogellenes károkozás kollíziós szabályai a Róma II. Rendeletben In: Magyar Jog 2008. (55. évf.) 8. sz. 545-547. p.

⁸⁵² A "környezeti kár" fogalma úgy értelmezendő, mint a természeti erőforrásokban, mint például a vízben, földben vagy levegőben bekövetkezett kedvezőtlen változás, vagy egy természeti erőforrás által más természeti erőforrás vagy a köz javára betöltött funkcióban beálló romlás, vagy az élő szervezetek változatosságának csökkenése.

⁸⁵³ A rendelet alkalmazásában a "szellemi tulajdonjog" kifejezést például a szerzői és a szomszédos jogokra, az adatbázisok védelmére vonatkozó sui generis jogra, valamint az ipari tulajdonjogra vonatkozó fogalomként kell értelmezni.

A közúti balesetek áldozatainak megítélt kártérítésre vonatkozó jelenlegi nemzeti szabályoknak megfelelően, a személyi sérüléssel kapcsolatos kár számszerűsítések olyan esetekben, ha a baleset az áldozat szokásos lakóhelyétől eltérő államban következik be, az eljáró bíróságnak figyelemmel kell lennie az adott áldozat tényleges körülményeire, beleértve különösen a tényleges veszteséget, valamint az utókezelés és az orvosi kezelés költségeit.

10.9. Az Európai Parlament és a Tanács 1896/2006/EK rendelete az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról

Az Európai Parlament és a Tanács 2006. december 12-én fogadta el a 1896/2006/EK rendeletet az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról. Ezt a rendeletet 2008. december 12.-től kell alkalmazni Dánia kivételével az Unió valamennyi tagállamában. A rendelet elfogadásának motívuma, hogy a Közösség célul tűzte ki, hogy fenntartja és továbbfejleszti a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térséget, amelyben biztosított a személyek szabad mozgása. Egy ilyen térség fokozatos létrehozása céljából a Közösségnek többek között el kell fogadnia a határokon átnyúló polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködéssel kapcsolatos, és a belső piac megfelelő működéséhez szükséges intézkedéseket. A Szerződés 65. cikke c) pontjának megfelelően ezen intézkedések magukban foglalják a polgári eljárások megfelelő lefolytatását akadályozó tényezők kiküszöbölését szolgáló intézkedéseket is, szükség esetén a tagállamokban alkalmazandó polgári eljárási szabályok összeegyeztethetőségének előmozdításával. Az olyan követelések gyors és hatékony behajtása, amelyek tekintetében nincs jogvita, az Európai Unióban tevékenykedő gazdasági szereplők számára kiemelkedően fontos, mivel a késedelmes kifizetések képezik a vállalkozások, különösen a kis- és középvállalkozások fennmaradását veszélyeztető fizetésektelenség fő okát.⁸⁵⁴ A hatékony igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés javítása érdekében a rendelet célja, egy európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozása révén, a nem vitatott pénzkövetelésekre vonatkozó határokon átnyúló

⁸⁵⁴ Megjegyzendő, hogy ebbe a sorba illeszthető az Európai Parlament és a Tanács 2000/35/EK irányelve (2000. június 29.) is a kereskedelmi ügyletekhez kapcsolódó késedelmes fizetések elleni fellépésről

jogviták egyszerűsítése, felgyorsítása⁸⁵⁵ és azok költségeinek csökkentése, valamint az európai fizetési meghagyások tagállamok közötti szabad áramlásának lehetővé tétele olyan minimumszabályok megállapítása révén, amelyek betartása szükségtelessé tesz bármely, az elismerést és végrehajtást megelőző köztes eljárást a végrehajtás szerinti tagállamban.⁸⁵⁶ A rendelet által megállapított eljárás kiegészítő és szabadon választható eszközként áll a jogosult rendelkezésére, akinek továbbra is jogában áll a nemzeti jogban előírt eljárást igénybe venni. Ennek megfelelően a rendelet nem lép a nem vitatott követelések behajtására szolgáló, nemzeti jog szerint létező mechanizmusok helyébe, és nem is hangolja azokat össze.

A rendeletet határokon átnyúló polgári és kereskedelmi ügyekben kell alkalmazni, tekintet nélkül a bíróság jellegére. Határokon átnyúló ügynek minősül az, amelyben legalább az egyik fél az eljáró bíróság székhelye szerinti tagállamtól eltérő tagállamban rendelkezik állandó lakóhellyel vagy szokásos tartózkodási hellyel. A rendelet alkalmazásában a joghatóságot a közösségi jog vonatkozó szabályaival, különösen a 44/2001/EK rendelettel összhangban kell meghatározni. Hatálya nem terjed ki különösen az adó-, vám- és közigazgatási ügyekre, illetve az államnak az államhatalom gyakorlása során hozott aktusai vagy elkövetett mulasztásai miatti felelősségére ("acta iure imperii"). A rendelet nem alkalmazható a házassági vagyonjogon, végrendeleten és öröklésen alapuló jogokra, csődeljárásra, fizetéseképtelen társaságok vagy más jogi személyek felszámolására vonatkozó eljárásokra, csődegyezségekre, kényszeregyezségekre és hasonló eljárásokra, továbbá a szociális biztonság, és főszabály szerint a szerződésen kívüli kötelemből eredő követelésekre.

Az európai fizetési meghagyásos eljárásban a felek és a bíróság közötti kapcsolattartásban – a lehető legnagyobb mértékben – a rendelet mellékletében megjelölt formanyomtatványokat kell használni az eljárás lefolytatásának megkönnyítése és az automatizált adatfeldolgozás lehetővé tétele érdekében. Az eljárásban a határidőn belül benyújtott ellentmondás megszünteti az európai fizetési

⁸⁵⁵ Harsági Viktória: Az időtényező szerepe a határon átnyúló jogvitákat szabályozó európai közösségi jogforrásokban In: Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században (Szerk: Harsági Viktória és Wopera Zsuzsa) hvgorac Budapest 2007 102-103 p.

⁸⁵⁶ Molnár Judit: Európai fizetési meghagyásos eljárás – az uniós szabályozás a változások tükrében In: Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században (Szerk: Harsági Viktória és Wopera Zsuzsa) hvgorac Budapest 2007 241-243. p.

meghagyásos eljárást, és az ügy automatikusan átalakul polgári peres eljárássá, kivéve, ha a jogosult kifejezetten kérte erre az esetre az eljárás megszüntetését. A polgári peres eljárás fogalmát nem feltétlenül a nemzeti jog szerint kell értelmezni.

Az egyik tagállamban kibocsátott, végrehajtható európai fizetési meghagyást a végrehajtás tekintetében úgy kell tekinteni, mintha abban a tagállamban bocsátották volna ki, amelyben annak végrehajtását kérték. A származási tagállamban végrehajthatóvá vált európai fizetési meghagyást a többi tagállamban végrehajthatóvá nyilvánítási eljárás, és az elismerés kifogásolásának bármilyen lehetősége nélkül el kell ismerni, és végre kell hajtani. A tagállamok igazságszolgáltatásába vetett kölcsönös bizalom kellő alapot szolgál a tagállami bíróság azon megállapításához, hogy az európai fizetési meghagyás kibocsátásának valamennyi feltétele teljesült ahhoz, hogy az minden más tagállamban végrehajtható legyen anélkül, hogy bírósági felülvizsgálatnak vetnék alá az eljárási minimumszabályok megfelelő alkalmazását a meghagyás végrehajtása szerinti tagállamban. A végrehajtás elutasítására csak akkor kerülhet sor, ha az európai fizetési meghagyás összeegyeztethetetlen valamely tagállamban vagy harmadik országban hozott bármely korábbi határozattal vagy meghagyással, feltéve, hogy a korábbi határozat ugyanazon jogalap tárgyában, ugyanazon felek között született, és a korábbi határozat megfelel a végrehajtás szerinti tagállamban való elismeréséhez szükséges feltételeknek, és az összeegyeztethetlenséget a származási tagállamban bírósági eljárás keretében nem lehetett volna kifogásként felhozni. A végrehajtást kérelemre szintén el kell utasítani, ha és amennyiben a kötelezett megfizette a jogosultnak az európai fizetési meghagyásban megítélt összeget. Egyéb esetekben a végrehajtás szerinti tagállamban az európai fizetési meghagyás érdemi felülvizsgálatának nincs helye.

Különleges esetekben helye van a jogerős f európai fizetési meghagyás felülvizsgálatának. Ekkor a bíró kérelemre a végrehajtási eljárást biztosítási intézkedésekre korlátozhatja, vagy a végrehajtást egy általa meghatározott biztosíték adásától teheti függővé, illetve kivételes körülmények között felfüggesztheti a végrehajtási eljárást.

10.10. Az Európai Parlament és a Tanács 861/2007/EK rendelete a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről

Az Európai Parlament és a Tanács 2007. július 11.-én fogadta el a 861/2007/EK rendeletet a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről, melynek szabályait 2009. január 1-jétől kell alkalmazni. A „kis értékű követelések” közös szabályainak megalkotását indokolta, hogy a kis értékű követelésekre folyó perrel kapcsolatos költségek, idővesztések és a perek bonyolultsága nem szükségszerűen arányosak a követelés értékével. Határokon átnyúló ügyek esetén a gyors és olcsó ítélethozatal akadályai hatványozottak. Így tehát szükségessé vált egy olyan európai eljárás bevezetése, melynek célja az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése. A kis értékű követelések európai eljárása bevezetésének célja, a költségek csökkentése mellett, egyszerűbbé tenni és felgyorsítani a határokon átnyúló ügyekben a kis értékű követelések elbírálását. A rendeletet – tekintet nélkül az eljáró bíróság jellegére – azokban a határokon átnyúló polgári és kereskedelmi ügyekben kell alkalmazni, amelyeknél a követelés értéke a keresetlevél hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság általi kézhezvételekor nem haladja meg a 2000 EUR összeget, az összes kamat, kiadás és költség nélkül. Ez az eljárási rend nem érvényesül, ha a kötelezett olyan összegű viszontigénnyel lép fel, ami meghaladja a 2000 eurót. Határokon átnyúló ügynek minősül az, amelyben legalább az egyik fél az eljáró bíróság székhelye szerinti tagállamtól eltérő tagállamban rendelkezik állandó lakóhellyel vagy szokásos tartózkodási hellyel.

A rendelet hatálya nem terjed ki különösen az adó-, vám- és közigazgatási ügyekre, vagy az államnak az államhatalom gyakorlása során hozott aktusai vagy elkövetett mulasztásai miatti felelősségére ("acta jure imperii"). Ez a rendelet nem alkalmazható természetes személyek személyi állapota, jog- és cselekvőképessége, házassági vagyoni jogon, tartási kötelezettségeken, valamint végrendeleten és öröklésen alapuló jogok, csődeljárás, fizetéseképtelen társaságok vagy más jogi személyek felszámolására vonatkozó eljárások, csődegyezség, kényszeregyezség és hasonló eljárások esetén. A rendelet szabályai nem érvényesülnek a szociális biztonság, választottbíráskodás, munkajog területein. Nem alkalmazható továbbá ingatlan bérletével kapcsolatos vitákra, a pénzbeli követelésekre irányuló keresetek kivételével, vagy a magánélet tiszteletben

tartásához való jog és a személyiségi jogok megsértése iránti igényekre, beleértve a rágalmazást is. A rendelet területi hatálya Dániára nem terjed ki.

Az eljárás elsősorban írásban zajlik, formanyomtatványok kitöltésével. Szükség esetén rendel el a bíró tárgyalás tartását, bizonyítás lefolytatását. A bíróságnak ugyanis biztosítani kell a tisztességes tárgyaláshoz való jogot, és a kontradiktórius eljárás elvének érvényesülését, különösen a tárgyalás szükségességéről, a bizonyítási eszközökről és a bizonyításfelvétel terjedelméről való döntéshozatalnál.

A rendelet egyszerűsíti a kis értékű követelések európai eljárása keretében valamely másik tagállamban hozott határozatok elismerését és végrehajtását is.

10.11. A Tanács 2003/8/EK irányelve a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimum szabályok megállapításáról

A Tanács a címben megjelölt célkitűzés megvalósítására a 2003/8/EK irányelvet alkotta. A tagállamoknak jogi segítséget kell nyújtaniuk az irányelv értelmében más tagállamok állampolgárainak, továbbá harmadik ország állampolgárainak is, ha valamely tagállamban laknak. Az irányelv a határon átnyúló jogviták esetén a költségmentesség alkalmazását kívánja előmozdítani az elegendő forrással nem rendelkező személyek számára, amennyiben támogatás szükséges az igazságszolgáltatáshoz való hatékony hozzáférés biztosításához. Határon átnyúlónak az az ügy minősül, amelyben a félnek a lakóhelyétől különböző tagállam bírósága előtt kell eljárnia. A jogi segítségnyújtást már a pert megelőző időszakban is biztosítani kell (2006. május 30. után), továbbá a fél bíróság előtti jogi képviseletét illetően és a perköltség kedvezmények körében. A jogi segítségnyújtás alapelve a diszkriminációmentesség. A bírósághoz való hozzájutás, mint a szakszerű jogszolgáltatáshoz való alapjog, biztosíthatósága érdekében szükség van a jogi segítségnyújtást könnyítendő valamennyi tagállamban⁸⁵⁷ megjelölni egy olyan szervezetet, ahol a határon átnyúló jogvita tekintetében a másik tagállamban lakó fél a jogi segítséget igénybe veheti. Az irányelv implementálására 2004. november 30-ig volt

⁸⁵⁷ A kérdés nemzetközi áttekintését lásd: Király Lilla: A polgári jogvitákban a jogi segítségnyújtás nemzetközi történeti áttekintése, rendszere, hatályos magyar szabályozása és perspektívái In: Magyar jog, 2004. (51. évf.) 8. sz. 449-463. p.

lehetősége a tagállamoknak, a Magyar Köztársaságban a 2003. évi LXXX. törvény⁸⁵⁸ tett eleget e kötelezettségnek. Magyarországon az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői és Jogi Segítségnyújtó Szolgálatára nyújt segítséget a kérelmezők számára. Az irányelvet Dánia kivételével az Európai Unió valamennyi tagállama között alkalmazni kell. Dánia és egyes tagállamok között a költségmentesség iránti kérelmek továbbításáról szóló, 1977. évi európai megállapodást kell alkalmazni.

10.12. A Tanács 2004/80/EK irányelve (2004. április 29.) a bűncselekmények áldozatainak kárenyhítéséről

Valamennyi tagállam gondoskodni köteles arról, hogy a területén szándékosan elkövetett erőszakos bűncselekmények áldozatai számára igazságos és megfelelő kárenyhítést biztosító nemzeti jogszabályok kerüljenek elfogadásra.⁸⁵⁹ Kárenyhítésnek az államterületen belüli és a határokon átnyúló tényállások esetében egyaránt rendelkezésre kell állnia, vagyis függetlenül attól, hogy mely országban van az áldozat lakóhelye, és mely tagállamban követték el a bűncselekményt. Az irányelv együttműködési rendszert hoz létre a nemzeti hatóságok között a kárenyhítés iránti kérelmeknek a határokon átnyúló tényállások esetében történő továbbítása céljából. Azok, akik a szokásos tartózkodási helyük szerinti tagállamon kívül váltak bűncselekmény áldozatává, saját tagállamuk hatóságához (támogató hatóság) nyújthatják be a kérelmet, és attól kaphatnak segítséget a gyakorlati és adminisztratív alaki követelményekkel kapcsolatban. A szokásos tartózkodási hely szerinti tagállam hatósága közvetlenül továbbítja a kérelmet a bűncselekmény elkövetési helye szerinti tagállam hatóságának (döntéshozó hatóság), amely a kérelem elbírálásáért és a kárenyhítés kifizetéséért felelős. Az irányelvet az Európai Unió valamennyi tagállamában alkalmazni kell.

⁸⁵⁸ Juhász Edit: "Nép ügyvédje": avagy a jogi segítségnyújtás hazai reformja In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2004. (15. évf.) 3. sz. 3-23. p.

⁸⁵⁹ Az egyes tagállamok gyakorlatát tekinti át: Schweighardt Zsanett: Az áldozatsegítés megvalósulási formái az Európai Unió egyes tagállamaiban In: Jogtudományi Közlöny 2008. (63. évf.) 5. sz. 299-310. p.

10.13. Az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól

A Tanács ezt az irányelvet a Parlamenttel közösen 2008. május 21. napján fogadta el. Miután a közösség célul tűzte ki a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség megvalósítását és fenntartását, ahol a személyek szabad mozgása biztosított, ennek érdekében volt szükség alternatív, bíróságon kívüli eljárások kidolgozására, létrehozására vonatkozó keretszabályok megalkotására. Az igazságszolgáltatáshoz való jobb hozzáférés biztosításának a bírósági és a bíróságon kívüli vitarendezési módszerekhez való hozzáférést egyaránt magában kell foglalnia.⁸⁶⁰ A közvetítés a polgári és kereskedelmi ügyekben a viták takarékos és gyors, bíróságon kívüli rendezését biztosíthatja, a felek igényei szerint kialakított eljárások révén. A közvetítés eredményeképpen létrejött megállapodásokat a felek nagyobb valószínűséggel tartják be önként, és az is valószínűbb, hogy a felek között korrekt és fenntartható kapcsolat marad meg. Ezek az előnyök még inkább szembe tűnőbbek a határon átnyúló elemeket is tartalmazó helyzetekben. A tagállamoknak legkésőbb 2011. május 21.-ig kell azokat a törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseket megtenni (implementáció), amelyek szükségesek ahhoz, hogy az irányelvben foglalt célok minden tagállamban megfelelően megvalósuljanak.

10.14. A Tanács 2001/470/EK határozata (2001. május 28.) az Európai Igazságügyi Hálózat felállításáról polgári és kereskedelmi ügyekben

A polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés területén kulcsfontosságú szerepet tölt be a Tanács 2001/470/EK határozata (2001. május 28.) az Európai Igazságügyi Hálózat felállításáról polgári és kereskedelmi ügyekben. A Hálózat létrehozásának célja az igazságügyi együttműködés javítása, egyszerűsítése és felgyorsítása. A Hálózat résztvevői a tagállamok által kijelölt kapcsolattartó pontok. A Hálózat feladatköre az igazságügyi együttműködés megkönnyítése a tagállamok között. A hálózathoz két információs rendszer kapcsolódik: az első csak a hálózat tagjai számára elérhető, míg a

⁸⁶⁰ A vitarendezés bíróságon kívüli mediációs lehetősége már most is adott több államban, azonban nem mindenütt működik kellő hatékonysággal. A jelenlegi „nehézkés” magyar helyzetet mutatja be: Németh János: A polgári ügyekben folytatott mediáció (közvetítés) kezdeti időszaka Magyarországon In: Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században (Szerk: Harsági Viktória és Wopera Zsuzsa) hvgorac Budapest 2007 269-279. p.

másik egy internet alapú, mindenki számára elérhető adatbázist tartalmazó rendszer. Ez utóbbi rendszernek információt kell tartalmaznia a tagállam jogrendjének és igazságügyi rendszerének alapelveire, a bírósághoz fordulás feltételeire, külön utalással a kisperértékű ügyekre, a perköltség-kedvezmények szabályaira, a tagállami kézbesítési szabályokra, a határozatok végrehajtásának szabályaira, az ideiglenes intézkedések szabályaira, a bíróságon kívüli vitarendezési eszközökre, és a jogi képviselési szakma szervezetére és működésére vonatkozó szabályokra.

10.15. Előkészületben lévő másodlagos jogforrások:

10.15.1. Róma I. rendelet-tervezet a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról⁸⁶¹

Szerződéses kötelezettségek esetén alkalmazandó jog szabályait az 1991. április 1-jén hatályba lépett 1980. évi Római Egyezmény szabályozza. A Római Egyezmény szabályai azon uniós tagállamok mindegyikében hatályban vannak, ideértve Dániát is, akik 2004. május 1. napját megelőzően már tagállamai voltak az Európai Uniónak. A később csatlakozott 10 új tagállam Brüsszelben, 2005. április 14-én Egyezményt írt alá a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, Rómában, 1980. június 19-én aláírásra megnyitott egyezményhez, valamint az egyezménynek az Európai Közösségek Bírósága által történő értelmezéséről szóló első és második jegyzőkönyvhöz történő csatlakozásáról. Magyarországon az Egyezményt a 2006. évi XXVIII. Törvény hirdette ki.

Az egyezmény lehetővé teszi, hogy a szerződéssel érintett felek szabadon válasszák meg a szerződésükre alkalmazandó jogot. A felek bármely jogot választhatják, még azt is, aminek semmilyen objektív kapcsolata nincs a szerződéssel. Amennyiben a felek nem határozták meg a szerződésükre alkalmazandó jogot, arra azon ország jogát kell alkalmazni, amellyel a szerződés a legszorosabb kapcsolatot mutatja. A legszorosabb kapcsolat azzal az állammal állapítható meg, ahol azon fél lakik, aki a „meghatározó szolgáltatást” nyújtja. A Brüsszel I. rendelethez hasonlóan a Római Egyezmény is

⁸⁶¹ Vörös Imre: Áttekintés a szerződésekre alkalmazandó jogról szóló európai jogalkotási tervről (Róma I.) In: Jogtudományi közlöny, 2007. (62. évf.) 11. sz. 529. p., Vörös Imre: Készülőben az új európai kollíziós magánjogi rendelet a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról In: Jogtudományi közlöny 2006. (61. évf.) 11. sz. 448-449. p.

különleges szabályokat tartalmaz a jogvédelem szempontjából „gyengébb” fél, azaz a fogyasztók és a munkavállalók védelmére. Az Európai Bizottság Zöld Könyvet tett közzé,⁸⁶² amelyben az egyezmény rendelkezéseinek közösségi joggá transzformálására tett javaslatot. Konzultációkat, vélemények bekérését követően 2005. december 15-én parlamenti és tanácsi rendeletre irányuló javaslatot fogadott el a szerződéses kötelezettségekre⁸⁶³ alkalmazandó jogról („Róma I.”),⁸⁶⁴ amelynek célja a Római Egyezmény szabályainak korszerűsítése, és ezzel párhuzamosan közösségi jogszabállyá történő átalakítása.⁸⁶⁵

10.15.2. Tartási kötelezettség

A fenti jogterülethez hasonlóan az Európai Bizottság kívánatosnak ítélte a tartási kötelezettségre vonatkozóan a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a tartási kötelezettséggel kapcsolatos ügyekben történő együttműködésről is közösségi jogforrás létrehozását. Ezért 2005. december 15-i tanácsi rendeletre irányuló javaslatában erre irányuló javaslattal is élt.⁸⁶⁶

10.15.3. Végrendelet és öröklés

2005. március 1.-én a Bizottság Zöld Könyvet adott ki az öröklésről és a végrendeletéről,⁸⁶⁷ amely tartalmazza az e jogi területtel kapcsolatos kollíziós szabályokra vonatkozó javaslatokat. A Zöld Könyvre tett észrevételek nyilvánosságra kerültek, egyelőre a jogalkotási folyamat konkrétabb lépései itt még nem történtek meg.

⁸⁶² Zöld könyv a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló 1980. évi Római Egyezmény közösségi jogi eszközzé történő alakításáról és korszerűsítéséről (COM/2002/0654 végleges)

⁸⁶³ Itt kell utalni arra, hogy 2008 februárjában a Seillier kiadó gondozásában megjelent az európai szerződési jog alapelveinek gyűjteménye. Jelentőségéről lásd: Vörös Imre-Czigler Dezső Tamás: Megjelent az európai szerződésjogra vonatkozó közös referenciakeret vázlatára In: Magyar Jog 2008 (55. évf.) 8. sz. 563-568. p.

⁸⁶⁴ Európai parlamenti és tanácsi rendeletre irányuló javaslat a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.) (COM/2005/0650 végleges)

⁸⁶⁵ Csöndes Mónika - Nemessányi Zoltán: Jogválasztás a Római Egyezménytől a Római I. rendelet tervezetéig In: Jogtudományi közlöny, 2008. (63. évf.) 5. sz. 239-250. p.

⁸⁶⁶ Tanácsi rendeletre irányuló javaslat a tartási kötelezettséggel kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az együttműködésről (COM/2005/0649 végleges)

⁸⁶⁷ Zöld könyv az öröklésről és a végrendeletekről (COM/2005/0065 végleges)

10.15.4. A házasság felbontása

Az Európai Unióban a személyek szabad mozgása előtt álló akadályok folyamatos lebomlásával megnőtt a más tagállamban munkát vállalók, letelepedők száma. Nyilvánvaló következménye ennek, hogy közösségi jogi megoldásokat kell találni a házasságok, különösen „vegyes” házasságok felbontására vonatkozó igényekre, itt ugyanis az eltérő tagállami klasszikus hagyományok és az eljárási rendek nagybani különbözősége miatt számos akadály mutatható fel az igazságszolgáltatáshoz való hozzájutásban. Ezért az Európai Bizottság 2005. március 14-én Zöld Könyvet adott ki a házasság felbontásával kapcsolatos ügyekben alkalmazandó jogra és joghatóságra vonatkozó javaslatairól. A konzultációs folyamat eredményeképpen a Bizottság 2006. július 17-én tanácsi rendeletre irányuló javaslatot nyújtott be a házassági jogi ügyekben alkalmazandó joggal és joghatósággal kapcsolatos szabályok bevezetéséről szóló 2201/2003/EK rendelet módosításáról.⁸⁶⁸ A javaslat fő célja egyértelmű és átfogó jogi keret biztosítása házassági jogi ügyekben az Európai Unióban, továbbá megfelelő megoldás biztosítása az állampolgárok számára a jobbiztonság, kiszámíthatóság, rugalmasság és a bíróság igénybevétele tekintetében. Összehangolt kollíziós szabályokat kíván teremteni a különélésre és a házasság felbontására vonatkozóan. A házasfelek autonómiáját érvényesíteni kívánja a jogválasztásban, ennek hiányában pedig a házassággal szoros kapcsolatban álló jogrend alkalmazását látja célszerűnek. A bírósághoz jutás joga vonatkozásában nagyobb szabadságot kíván teremteni a bírói hatáskör közös megegyezéssel történő kiterjesztésével, különösen olyan különböző állampolgárságú házastársak tekintetében, akik harmadik államban élnek. Ezen a jogterületen felvetődött szorosabb együttműködés keretében történő jogalkotás lehetősége is, egyelőre ugyanis több tagállam nem kíván a házasság felbontása tekintetében a honinál liberálisabb, több választási szabadságot engedő közös rendelkezéseket támogatni.

⁸⁶⁸ Tanácsi rendeletre irányuló javaslat a házassági jogi ügyekben a joghatóságról és az alkalmazandó jogra vonatkozó szabályok bevezetéséről szóló 2201/2003/EK rendelet módosításáról (COM/2006/0399 végleges)

10.15.5. Közös vagyon a házasságban

A fenti témával szoros összefüggésben az Európai Bizottság 2006. július 17-én Zöld Könyvet⁸⁶⁹ fogadott el a házassági közös vagyonnal kapcsolatos kollíziós szabályokra vonatkozó elképzeléseiről, ideértve a joghatóság és a kölcsönös elismerés kérdését. Egyelőre az ezzel kapcsolatos konzultációk folyamatban vannak.

11. Zárszó

Mint a fenti fejtegetésekből és útkeresési lehetőségekből is látszik a jövő útja egy mind több területre kiterjedő európai integráció, amely hétköznapi életünk részévé válik oly módon, hogy az integráció elmélyülése egyben a jogvédelem minél nagyobb fokú kiteljesedésével jár együtt. Ezzel kapcsolatban még ma is aktuálisak az Egyesült Európa eszme megálmodójának gondolatai: "Egy valóságos közösség legalábbis bizonyos sajátos kapcsolódásokat tételez fel. Országok nem szerveződnek együvé, ha nem érzékelnek egymás között valami közöset, és amiben elsősorban közösnek kell lenniük, az a bizalom egy minimális foka. Ugyancsak kell egy elemi fokú érdekközösség, ami nélkül pusztán egymás mellett élés alakulhat ki, nem pedig együttműködés. Ahhoz hogy egyetértésre jussunk és egy szoros szövetséget hozzunk létre, mód van arra, hogy bizonyos fokig megőrizzük különállásunkat, de ugyanakkor biztosnak kell lennünk benne, hogy elégséges mértékben megvannak-e a közös kapcsolatok és az eszmék. Az emberiség szolgálata éppen olyan kötelezettség, mint a haza iránti hűség. Ezen az úton haladunk egy olyan világkép felé, ahol egyre inkább annak víziója és keresése bontakozik ki, ami az egyes nemzeteket egyesíti, ami közös bennük, és amelyben elhalványul minden, ami elválasztja és szembeállítja őket. Európa keresi önmagát, tisztában van vele, hogy jövője saját kezében van. Sohasem volt még ennyire közel a célhoz. Adja Isten, hogy ne szalassza el a sorsdöntő pillanatot, boldogulásának utolsó esélyét."⁸⁷⁰

⁸⁶⁹ Zöld Könyv a kollíziós szabályokról a házasságban fennálló közös vagyonnal kapcsolatos ügyekben, ideértve a joghatóság és a kölcsönös elismerés kérdését (COM/2006/0400 végleges)

⁸⁷⁰ Schuman, R.: Schuman R.: Pour l'Europe, 1990. by Les Éditions Nagel, Geneve (Suisse) ford.: Tót Éva 1991. Pannónia Könyvek Robert Schuman: Európáért 157-158 p.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Anti-diskriminaton law and the European Union Oxford University press, Oxford 2002
- Anzilotti, D.:Il Diritto Internazionale nei giuridici interni, Bologna, 1905
- Árva Zsuzsanna: Az igazságszolgáltatással kapcsolatos jogok az Európai Unióban In: Jogelméleti Szemle 2005/3 szám
- Az emberi jogok generációiról lásd: Emberi jogok (Szerk: Halmai Gábor és Tóth Gábor Attila) Osiris 2003 Budapest
- Az Európai Unió alapító szerződéseinek magyarázata 1. kötet Complex Budapest 2008 (Szerkesztette: Osztovits András)
- Balázs Péter: Az emberi jogok kérdése az Európai Unióban In: Acta humana : emberi jogi közlemények 2005. (16. évf.) 2. sz.
- Bacher Gusztáv: opponensi vélemény Az engedékenységi politika és a magánjogi jogérvényesítés viszonya a modern versenyjogban c. tanulmányhoz In: Az Európai közösségi és a magyar versenyjog fejlődési irányai (Szerkesztette: Vörös Imre) MTA Jogtudományi Intézet – Budapest 2008
- Benacchio, Giannantonio: Az Európai Közösség magánjoga Polgári jog- Kereskedelmi jog Osiris Budapest 2003.
- Berke Barna: Az Európai közösségi jogrend strukturális elveiről. In: Ius privatum – ius commune Europae. Budapest, 2001.
- Bieber: On the Mutual Completion Overlapping Legal Systems: The Case of the European Communities and the National Legal Orders. European Law Review 1988.
- Bleckmann: Die Rolle der richterlichen Rechtschöpfung im Europaischen Gemeinschaftsrecht In: Gedachtnisschrift Constantinesco 1983
- Blutman László - Chronowski Nóra: Az Alkotmánybíróság és a közösségi jog: alkotmányjogi paradoxon csapdájában (I.) In: Európai jog 2007. (7. évf.) 2. sz.
- Blutman László - Chronowski Nóra: Az Alkotmánybíróság és a közösségi jog: alkotmányjogi paradoxon csapdájában (II.) In: Európai jog 2007. (7. évf.) 4. sz.
- Blutman László: A közösségi jogon alapuló igények érvényesítése a belső jogban In: Európai jog, 2004. (4. évf.) 3. sz.
- Blutman László: Bírói jogértelmezés: az Európai Bíróság In: Kontroll 2003/1
- Blutman László: Egy empirikus jogértelmezéstan szükségessége In: Jogtudományi Közlöny (63. évfolyam) 2008 1. szám
- Blutman László: Egy értelmezés alapvonalai In: Magyar jog 1999 (46. évf.) 1. sz.
- Blutman László: Előzetes döntési eljárás az Európai Bíróságon: mi a bíróság? In: Acta Juridica et Politica Tomus LIX Fasc. 1. Szeged 1998
- Blutman László: EU-jog – működésben Bába Kiadó Szeged, 2004
- Blutman László: EU-jog a tárgyalóteremben Az előzetes döntéshozatal KJK KERSZÖV Budapest 2003. 189. p.
- Blutman László: Európai Bíróság – az előzetes döntési eljárás tárgyát képező jogszabályok Európai Tükör 1998 5. sz.
- Blutman László: Irányelvek alkalmazása magánfelek közötti jogvitákban - újragondolva In: Európai jog, 2006. (6. évf.) 1. sz.
- Blutman László: Magyarázatok az irányelvek horizontális alkalmazására In: Európai jog, 2005. (5. évf.) 6. sz.

- Bodnár László: A nemzetközi jog és az államon belüli jog viszonya az új alkotmányban In: Tanulmányok (Szerkesztette: Bragyova András) Budapest, 1997
- Bodnár László: A nemzetközi jog magyar jogrendszerbeli helyének alkotmányos szabályozásáról in: Alkotmány és jogtudomány Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Juridica et Politica Tomus XLVII. Fasciculus 1-18. Szeged, 1996
- Bodnár László: A nemzetközi szerződések és az állam Bp. 1987
- Bodnár László: Alkotmány, nemzetközi szerződés, EU-jog (avagy a közjogi harmonizáció deficitje) In: Magyarország és EU, Pécs 2001.
- Bohátka Zsófia Ráhel: Az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárásának kezdeményezése, mint a törvényes bíróhoz való jog érvényesülése a Német Szövetségi Alkotmánybíróság joggyakorlatában In: Magyar jog, 2007. (54. évf.) 5. sz.
- Bottka Viktor: Antitröszt modernizáció az EU versenyjogban In: Állam és jogtudomány 2005. (46. évf.) 3-4. sz.
- Boytha Györgyné: Opponensi vélemény A versenykorlátozási tilalom magánjogi érvényesítésének lehetőségei az európai és a magyar jogban c. tanulmányhoz In: Az Európai közösségi és a magyar versenyjog fejlődési irányai (Szerkesztette: Vörös Imre) MTA Jogtudományi Intézet – Budapest 2008
- Brávác Ottóné: Családjogi tárgyú közösségi jogszabályok a magyar jogalkalmazásban In: Magyar jog 2007. (54. évf.) 12. sz.
- Brechmann, W.: Die Richtlinienkonforme Auslegung
- Brown & Kennedy: The Court of Justice of the European Communities Sweet & Maxwell London 1994
- Brown, L. N.-Cennedy, T: The court of justice of European Communities. Fourth edition. Sweet and Maxwell London, 1994. (With 1995. Uptade) 1995.
- Callies, Ch.: Europa als Wertegemeinschaft – Integration und Identität durch europäisches Verfassungsrecht? Juristen Zeitung 2004
- Chronowski Nóra - Petrétei József: EU-csatlakozás és alkotmánymódosítás: minimális konszenzus helyett politikai kompromisszum In: Magyar jog, 2003. (50. évf.) 8. sz.
- Cohen, W.: Congressional Powers to Define State Power to Regulate Commerce: Consent and Pre-emption In: Courts and Free Markets (Szerk: Sandalow, T. - Stein, E.) Oxford, 1982.
- Coing, H.: A jogfilozófia alapjai Budapest 1996.
- Craig Paul - de Bruca Gráinne.: EC law Text, cases, and materials Clarendon Press Oxford 1995
- Craig, Paul - De Búrca, Gráinne.: EC Law. Texts Cases and materials. Clarendon Press, Oxford 1998.
- Cranston, M.: Human rights and supposed D. Raphael (ed.) Political Theory and the rights of Man London 1967.
- Cross, E. D.: Pre-emption of Member State Law in the European Economic Community: A Framework for Analysis. Common Market Law Review 1992
- Czigler Dezső Tamás: Európai családi jog – az Európai Unió és a Hágai Nemzetközi magánjogi konferencia családjogi rendszerének összefüggései In: Állam- és Jogtudomány 2007 (68. évf.) 3. sz.
- Czine Ágnes-Szabó Sándor-villányi József: Az előzetes döntéshozatali eljárás a büntető ügyszakban Budapest, hvgorac, 2006

- Császár Mátyás: Szerződésen kívüli kötelmek kollíziós joga: Róma II. v. magyar Kódex In: Európai jog 2008. (8. évf.) 2. sz. 18-27. p., Palásti Gábor: Nemzetközi magánjog az Európai Unióban In: Jogtudományi Közlöny 2008. (63. évf.) 7-8. sz.
- Csépai Balázs: A versenykorlátozási tilalom magánjogi érvényesítésének lehetőségei az európai és a magyar jogban In: Az Európai közösségi és a magyar versenyjog fejlődési irányai (Szerkesztette: Vörös Imre) MTA Jogtudományi Intézet – Budapest 2008
- Csépai Balázs-Krámer Dániel-Lánchidi Péter: A közösségi versenyjog alkalmazásának eljárási reformja In: KJK Jogi Melléklet, 2004/3. szám
- Csöndes Mónika - Nemessányi Zoltán: Jogválasztás a Római Egyezménytől a Római I. rendelet tervezetéig In: Jogtudományi közlöny, 2008. (63. évf.) 5. sz.
- Csöndes Mónika-Kecskés László: Aláírták a Lisszaboni Szerződést In: Európai Jog 2008. (8. évf.) 1 sz.
- Dámósy Bálint: Az Európai Unió a szerződésen kívüli kötelmi jogviszonyokra alkalmazandó jogról szóló Római II rendelet tervezete In: Magyar jog, 2005. (52. évf.) 11. sz.
- Dante Alighieri: Isteni színjáték, Európa Könyvkiadó 1982
- Dausés, Manfred A.: Az előzetes döntéshozatali eljárás az EK szerződés 177. cikke szerint Budapest 2000
- De Brúca, G.: Giving Effect to European Community Directives. The Modern Law Review 1992.
- Dendrinós, A.: Rechtsprobleme der Direktwirkung von EWG-Richtlinien
- Elhauge, Einer- Geradin, Damien: Global competition law and economics Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon 2007
- Európai közjog és politika (Szerk: Kende Tamás és Szűcs Tamás) Osiris Budapest 2002
- Everling: Der Gerichtshof als Entscheidungsinstanz In: Der Europäische Gerichtshof als Entscheidungsinstanz, 1983
- Földesi Tamás: A jogban alkalmazott igazság terminusról és annak háttérbe szorulásáról a magyar polgári eljárásjog újabb fejlődésében In: Magyar jog, 2003. (50. évf.) 8. sz.
- Fridery Réka: Az Európai Ombudsman mint vitarendező fórum In: Állam és jogtudomány, 2006. (47. évf.) 2. sz.
- Geimer, Reinhold – Schütze, Rolf: Europäisches Zivilverfahrensrecht. 2. kiadás München 2004.
- Gombos Katalin: A Francia Forradalom 200-ik évfordulójára In: Napjaink 1989. 3.
- Gombos Katalin: A klasszikus alapjogoktól a szabadságjogok modern fogalmáig In: Emlékkönyv dr. Antalffy György egyetemi tanár oktatói működésének 40. és születésének 70. évfordulójára. (Szerk: JATE ÁJTK Tudományos Bizottság) Szeged, JATE ÁJTK 1990. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominata. Acta juridica et politica. Tom. 39. fasc. 6.
- Gombos Katalin: A szabadságjogok fogalmáról In: Emlékkönyv dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. (Szerk: Tóth Károly) Szeged, JATE ÁJTK 1992. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominata. Acta juridica et politica. Tom. 41. fasc. 10.
- Gombos Katalin: From traditional fundamental rights to the modern concept of civil liberties In: In memoriam dr.Kovács István akadémikus, egyetemi

tanár.(Szerk: Tóth Károly) Szeged, JATE ÁJTK 1991. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominata. Acta juridica et politica. Tom. 40. fasc. 7.

- Gombos Katalin: Javaslatok a polgári eljárásjog hazai módosításához az uniós csatlakozás küszöbén In: Európai műhelytanulmányok 2004. 95.
- Götz, V.: Europäische Gesetzgebung durch Richtlinien – Zusammenwirken von Gemeinschaft und Staat In : Neue Juristische Wochenschrift, 1992.
- Gündisch, Jürgen LL.M. – Winhues, Sigrid: Jogvédelem az Európai Unióban. Richard Boorberg Verlag Stuttgart-München-Hannover-Berlin-Weimar-Dresden Második aktualizált kiadás 2003. (Ford OITH)
- Harsági Viktória: A házassági ügyekben, valamint a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban hozott határozatok elismerése az Európai Unióban In: Magyar jog, 2006. (52. évf.) 3. sz.
- Harsági Viktória: A nem vitatott követelések végrehajtása az Európai Igazságügyi Térségben In: Európai jog, 2005. (5. évf.) 6. sz.
- Harsági Viktória: Az időtényező szerepe a határon átnyúló jogvitákat szabályozó európai közösségi jogforrásokban In: Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században (Szerk: Harsági Viktória és Wopera Zsuzsa) hvgorac Budapest 2007
- Hegymegi-Barakonyi Zoltán: Az engedékenységi politika és a magánjogi jogérvényesítés viszonya a modern versenyjogban In: Az Európai közösségi és a magyar versenyjog fejlődési irányai (Szerkesztette: Vörös Imre) MTA Jogtudományi Intézet – Budapest 2008
- Herdegen, Matthias: Európai jog Budapesti Fórum Európáért Alapítvány kiadásában, ISBN: 9632189787.
- Iglesias, Gil Carlos Rodríguez: Der EuGH und die Gerichte der Mitgliedstaaten – komponenten der richterlichen Gewalt in der Europäischen Union In: Neue Juristische Wochenschrift 2000.
- Imregh Géza: Igazság és igazságszolgáltatás a polgári eljárásjogban In: Magyar jog 2007. (54. évf.) 12. sz.
- Jeney Petra: Az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárással kapcsolatos joggyakorlatának változásai In: Európai jog, 2002. (2. évf.) 5. sz.
- Juhász Edit: "Nép ügyvédje": avagy a jogi segítségnyújtás hazai reformja In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2004. (15. évf.) 3. sz.
- Junker, Abbo: A Brüsszeli Egyezménytől a Brüsszeli Rendeletig - a nemzetközi polgári eljárásjog változása In: Magyar jog, 2003. (50. évf.) 6. sz.
- Kapteyn, P. J. G. – Verloren van Themaat: Introduction to the Law of the European Communities II. kiadás (Szerk: Gormley, L. W.) Deventer, 1990
- Karsai Krisztina: Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései – Budapest KJK-Kerszöv 2004; Karsai Krisztina: Az Európai Bíróság büntetőjogi ítélezése Szegedi Európa-jogi szakkönyvtár Szeged JATEPress, 2007.
- Kecskés László-Lomnici Zoltán-Maczonkai Mihály: Az Európai Közösségek Bírósága Budapest 2001 152-153. p.
- Kecskés László - Nemessányi Zoltán: Magyar közrend - nemzetközi közrend - közösségi közrend In: Európai jog 2007. (7. évf.) 3. sz.
- Kecskés László: A civilizisztikai jogalkalmazást érintő újabb EU jogalkotással kapcsolatos néhány elméleti kérdés In: Európai jog, 2006. (6. évf.) 5. sz.
- Kecskés László: A francovich ítélet In: Európai jog, 2001. (1. évf.) 2. sz.
- Kecskés László: A jogalkotásért és a jogharmonizációért való állami kárfelelősség In: Jogtudományi közlöny, 2001. (56. évf.) 5. sz.

- Kecskés László: A jogalkotásért és a jogharmonizációért való állami kárfelelősség összekapcsolódása. In: Jura, 2001. (7. évf.) 1. sz.
- Kecskés László: A post-francovich jelenség kialakulása In: Európai jog, 2001. (1. évf.) 2. sz.
- Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció hvgorac, Budapest 2003
- Kecskés László: Európa-jogi tapasztalatok az állam jogszabályalkotással okozott károkért való felelősségének megalapozásához In: Polgári jogi kodifikáció, 2003. (5. évf.) 4. sz.
- Kecskés László: Indító tézisek a Magyar Köztársaság Alkotmánya EU-vonatkozású szabályainak továbbfejlesztéséhez In: Európai Jog 2004 (4. évf.) 3. sz.
- Kecskés László: Tíz év múlva... Az Európai Bíróság legújabb post-francovich ítéletei: a felelősségi kritériumok differenciálódása In: Európai jog, 2001. (1. évf.) 4. sz.
- Kelsen, H.: Les rapports de systéme entre le droit international et le droit internes, Recueil des Cours, 1926 Tome 14
- Kelsen, Hans: Tiszta jogtan (Ford. Bibó István) Rejtjel Kiadó 2001.
- Kengyel Miklós – Harsági Viktória: Európai Polgári Eljárásjog. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.
- Kengyel Miklós: A "polgári és kereskedelmi ügyek" fogalma az európai polgári eljárásjogban In: Magyar jog, 2005. (52. évf.) 8. sz.
- Kengyel Miklós: A polgári eljárásjog az ezredfordulón In: Magyar jog 2000. (47. évf.) 12. sz.
- Kengyel Miklós: A Tanács 44/2001/EK (Brüsszel-I.) rendeletének alkalmazása a hazai joggyakorlatban. Egy empirikus vizsgálat tapasztalatai In: Európai jog, 2007. (7. évf.) 2. sz.
- Kessler, Jürgen: A magánérdekű jogérvényesítés- Deliktuális szempontból időszerűvé tétele a német és az európai kartelljognak fogyasztóvédelem szempontjából In: Az Európai közösségi és a magyar versenyjog fejlődési irányai (Szerkesztette: Vörös Imre) MTA Jogtudományi Intézet – Budapest 2008 143-159. p
- Király Lilla: A polgári jogvitákban a jogi segítségnyújtás nemzetközi történeti áttekintése, rendszere, hatályos magyar szabályozása és perspektívái In: Magyar jog, 2004. (51. évf.) 8. sz.
- Király Miklós: A diszkrimináció tilalma az Európai Bíróság joggyakorlatában Akadémiai Kiadó Bp. 1998.
- Komanovics Adrienne: Információszabadság az Európai Bíróság gyakorlatában In: Európai jog, 2006. (6. évf.) 2. sz.
- Korah, Valentine: Cases and materials on EC competition law Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon 2006
- Kukorelli István - Papp Imre: A magyar Alkotmány EU-konformitása In: Európai Jog, 2002. (2. évf.) 6. sz. 3-9. p., Vörös Imre: Az EU csatlakozás alkotmányjogi: jogdogmatikai és jogpolitikai aspektusai In: Jogtudományi közlöny, 2002. (57. évf.) 9. sz.
- Kutscher: Thesen zu den Methoden der Auslegung des Gemeinschaftsrechts aus der Sicht eines Richters In: Gerichtshof der EK 1976
- Lasok, K.E.: Law and institutions of the European Union Reed Elsevier 2001
- Lenaerts, K.- van Nuffel, P.: Constitutional law of the European Union. Sweet and Maxwell London, 1999

- Lenaerts, K.: Fundamental Rights to be included in a Community Catalogue. *European Law Review* 1991.
- Lenaerts, K.: L'égalité de traitement en droit communautaire. Un principe unique aux apparences multiples en *Cahiers de droit européen*, 1991.
- Lenaerts, K.-de Smijter, E.: A Bill of Rights for the European Union In: *Common Market Law Review* 2001
- Lord Slynn of Hadley: The role and future of the European Court of Justice. A Report of the EC Advisory Board of the British Institute Chaired by the Rt. Hon. the Lord Slynn of Hadley. The British Institute of International and Comparative Law. 1996.
- Mac'Cormick-Summers: Interpreting precedens, Darmouth, a Comparative Study 1997.
- Mac'Cormick-Summers: Interpreting statutes. Darmouth, a Comparative Study 1991.
- Margitay-Becht Beáta-Ódor Bálint: Az Európai Unió Reformszerződésének létrehozására vonatkozó tárgyalási mandátum, avagy az alkotmányozási folyamat megoldása? In: *Európai jog* 2007. (7. évf.) 4. sz.
- Molnár Judit: A „nem vitatott” követelések jelentősége és meghatározása a 805/2004/EK Rendelet és előzményei tükrében In: *Magyar Jog* 2006. (53. évf.) 1. sz.
- Molnár Judit: Európai fizetési meghagyásos eljárás – az uniós szabályozás a változások tükrében In: *Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században* (Szerk: Harsági Viktória és Wopera Zsuzsa) hvgorac Budapest 2007
- Molnár Olga Borbála: Alkotmányi értékek az uniós és a magyar jogban In: *Állam- és Jogtudomány* 2007. (68. évf.) 3. sz.
- Montesquieu, Charles Louis de Secondat: Európa egységéről. A törvények szelleme és a Perzsa levelek válogatott részei (Fordította: Rózsahegyi Zoltán) Phönix Budapest, 1943
- Nagy Adrienn: A határon átívelő fizetéseképtelenségi eljárások egyes eljárási kérdései az Európai Unió jogában In: *Magyar Jog* 2006 (53. évf.) 1. sz.
- Nagy Csongor István: *Az Európai Unió Nemzetközi Magánjoga*. hvgorac, 2006, Budapest;
- Nagy István Csongor: A jogellenes károkozás kollíziós szabályai a Róma II. Rendeletben In: *Magyar Jog* 2008. (55. évf.) 8. sz.
- Nagy István Csongor: Az egységes fogalomértelmezés következménye a formálódó közösségi nemzetközi magánjogban, különös tekintettel a polgári és kereskedelmi ügy, a szerződés és a szerződésen kívüli kötelelem fogalmára In: *Európai jog*, 2008. (8. évf.) 2. sz.
- Nagy Károly: *Nemzetközi jog* Püski Budapest 1999
- Nemessányi Zoltán: A Nordsee ügy, avagy mikor kérhet választottbíróság előzetes határozatot az Európai Bíróságtól? In: *Európai jog*, 2002. (2. évf.) 5. sz.
- Nemessányi Zoltán: Rendszerváltás az EK versenyjogában: az EK-Szerződés 81. és 82. cikkének új végrehajtási rendelete In: *Európai jog* 2003. (3. évf.) 3. sz.
- Németh András: Néhány gondolat a versenyfelügyeleti eljárás reformja kapcsán In: *Európai jog* 2004. (4. évf.) 1. sz.
- Németh János: A polgári ügyekben folytatott mediáció (közvetítés) kezdeti időszaka Magyarországon In: *Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században* (Szerk: Harsági Viktória és Wopera Zsuzsa) hvgorac Budapest 2007

- Osztovits András: A jogérvényesítés nehézségei az Európai Unióban In: Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században (Szerk: Harsági Viktória és Wopera Zsuzsa) hvgorac Budapest 2007
- Osztovits András: A nem létező acte clair tan az Európai Közösségek Bíróságának gyakorlatában In: Magyar jog 2004. (51. évf.) 5. sz.
- Osztovits András: A törvényes bíróhoz való jog a német szövetségi és az osztrák Alkotmánybíróságok joggyakorlatában In: Jogtudományi közlöny, 2005. (60. évf.) 10. sz.
- Osztovits András: Az Európai Közösségek Bírósága előzetes döntéshozatali eljárásának hatása a magyar polgári eljárásjogra In: Európai jog 2003. (3. évf.) 2. sz.
- Osztovits András: Jogharmonizációs délibáb - megjegyzések a 2003. évi XXX. törvényhez In: Európai jog 2003. (3. évf.) 5. sz.
- Pescatore, P.: The Doctrine of "Direct Effect". An Infant Disease of Community Law. European Law Review 1993.
- Peschka Vilmos: A jog sajátossága Akadémiai Kiadó Budapest, 1988
- Petersmann, E.-U.: Proposals for a New Constitution for the European Union: Building-Blocks for a Constitutional Theory and Constitutional Law of the EU. CMLRev. 1995
- Pokol Béla: A jog elmélete Rejtjel Kiadó Budapest 2001
- Polgári eljárásjog Kommentár a gyakorlat számára (Szerk: Petrik Ferenc) hvgorac 1994. (Cserélhető lapokkal napjainkig hatályosítva)
- Rácz Attila: Az Európai Unió alkotmányos berendezkedése In: Állam és jogtudomány, 2004. (45. évf.) 3-4. sz.
- Sámik Beáta: Brávác Ottóné - Szócs Tibor: Jogviták határok nélkül In: Magyar jog 2005. (52. évf.) 5. sz.
- Samu Mihály: Az igazságosság és jogrend elválaszthatatlansága (A természetjog és a jogpozitivizmus "örök" dilemmájának föloldása) In: Jogtudományi közlöny, 2003. (58. évf.) 2. sz.
- Samu Mihály: Jogállamiság és jogpolitika In: Magyar jog 2006. (53. évf.) 4. sz.
- Sarmiento, D.: Poder Judicial e integración europea, Thomson-Civitas, Madrid, 2004
- Schafer, Peter LL.M.: Európa-jogi tankönyv. Az EK gazdasági joga 2. átdolgozott kiadás, 2003. Richard Boorberg Verlag (Ford: OITH)
- Schlosser, Peter: Bericht zum 1. Beitrittsübereinkommen mit Danemark, Irland und dem Vereinigten Königreich Abl. EG 1979 Nr. C 59-71
- Schroeder, Werner: Die Auslegung des EU-Rechts In: JuS 3/2004.
- Schuman, R.: Schuman R.: Pour l'Europe, 1990. by Les Éditions Nagel, Geneve (Suisse) ford.: Tót Éva 1991. Pannónia Könyvek Robert Schuman: Európáért
- Schütz, H.-J.-Bruha, Th.-König, D.: Casebook Europarecht C. H. Beck München, 2004.
- Schweighardt Zsanett: Az áldozatsegítés megvalósulási formái az Európai Unió egyes tagállamaiban In: Jogtudományi Közölny 2008. (63. évf.) 5. sz.
- Somody Bernadette: Az Európai Unió ombudsmanja In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2003. (14. évf.) 3. sz.
- Somssich Réka: A jogfogalmi megfeleltetés problémái a közösségi jogban az irányelvek átültetésének szintjén - a jogi "fordítás" sajátos formája (In: Magyar jog 2003. (50. évf.) 12. sz.
- Söderman, Jacob: Az Európai Ombudsman - az állampolgárok szolgálatában In: Európai jog 2001. (1. évf.) 4. sz.

- Steiner, J.: EGK-jog Babits Kiadó Szekszárd 1990. ford. Lakatos Kálmán
- Steiner, J.: Enforcing EC Law, Blackstone London, 1995.
- Steiner, J.: Textbook on EEC Law. Blackstone Press Limited, 1988.
- Steiner, J.: Textbook on EEC Law Blackstone, 1993
- Sulyok Gábor: Az emberi jogok nemzetközi jogi és európai uniós védelmének összehasonlítása In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2005. (16. évf.) 2. sz.
- Sundberg-Weitman, B.: Discrimination on Grounds of Nationality. Free Movement of Workers and Freedom of Establishment under the EEC Treaty. Nort- Holland Publishing Company, Amsterdam, New York, Oxford 1977.
- Szabó Miklós: A jogdogmatika előkérdéseiről Miskolc 1996
- Szalayné Sándor Erzsébet: A jogorvoslat duális rendszere az Európai Unióban In: JURA 10. évfolyam 2004/ 1. szám
- Szalayné Sándor Erzsébet: Az Európai Unió közjogi alapjai I. kötet Dialóg Campus Kiadó Budapest-Pécs 2003
- Szalayné Sándor Erzsébet: Interferencia az Európai Bíróság és az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2005. (16. évf.) 2. sz.
- Szeibert Orsolya: Az Európai Unió jogalkotása a családjog területén In: Európai jog 2005. (5. évf.) 6. sz.
- Szilágyi Péter: Jogi alaptan Budapest 2000
- Tatham, Allan F.: Az Európai Megállapodások közvetlen hatálya: az Európai Bíróság ítéletei In: Magyar Jog, 2003 (50. évf.) 12. sz.
- Tatham, Allan F.: EC Law in practice: A case-study approach, hvgorac 2006
- Tatham, Allan.F.: The Nature, Characteristics and Effectiveness of EC Law. /Kézirat/
- Temple-Lang, J.: European Community Constitutional Law: The division of Powers between the Community and Member States 1988. ősz 39NILQ No.3.
- Timmermans, C.V.A: A közösségi jog alkalmazása a nemzeti bíróságok előtt: a közvetlen hatály elve és az elsőbbségi elv. Jogtudományi Közöny 1997/3.
- Toth A.G.: The Oxford Encyclopedia of European Community Law Volume I. Institutional Law.Clarendon Press, Oxford, 1990.
- Tóth Tihamér: Az Európai Unió versenyjoga Complex Kft Budapest 2007.
- Triepel, H.: Les rapports entre le droit interne et droit international, Recueil des Cours, 1923 Tom. 1
- Triepel, H.: Völkerrecht und Landesrecht, Leipzig 1899
- Várnay Ernő- Papp Mónika: Az Európai Unió joga KJK KERSZÖV Budapest, 2005
- Várnay Ernő: Az ACTE CLAIR-tan és a CILFIT-feltételek, avagy az előzetes döntéshozatalra irányuló előterjesztési kötelezettség korlátozott korlátozása In: Magyar jog 2005. (52. évf.) 2. sz.
- Várnay Ernő-Papp Mónika: Az Európai Unió joga KJK KERSZÖV 2005.
- Vesterdorf, Bo: Alkotmánybíróságot az Európai Uniónak? In: Európai jog 2007. (7. évf.) 4. sz.
- Vincze Andrea: A nemzetközi magánjog fejlődése és egységesítése az Európai Unióban az Amszterdami Szerződés után In: Magyar jog, 2005. (52. évf.) 6. sz.
- Vörös Imre: Áttekintés a szerződésekre alkalmazandó jogról szóló európai jogalkotási tervről (Róma I.) In: Jogtudományi közöny, 2007. (62. évf.) 11. sz.

- Vörös Imre: Az EU-csatlakozás alkotmányjogi, jogdogmatikai és jogpolitikai aspektusai In: Jogalkotás, jogalkalmazás hazánk EU-csatlakozása küszöbén (Szerkesztette: Czuczai Jenő) Budapest, 2003
- Vörös Imre: Az EU-csatlakozás alkotmányjogi, jogdogmatikai és jogpolitikai aspektusai In: Jogalkotás, jogalkalmazás hazánk EU-csatlakozása küszöbén (Szerkesztette: Czuczai Jenő) Budapest, 2003
- Vörös Imre: Az európai alkotmány várható hatásai a magyar jogrendszerre In: Állam- és Jogtudomány 2006 (67. évf.) 2. sz.
- Vörös Imre: Az Európai Megállapodás alkalmazása a magyar jogrendszerben. In.: Jogtudományi Közlöny 1997/5. Európai Jogi Figyelő
- Vörös Imre: Készülőben az új európai kollíziós magánjogi rendelet a szerződéses köteleményekre alkalmazandó jogról In: Jogtudományi közlöny 2006. (61. évf.) 11. sz.
- Vörös Imre-Czigler Dezső Tamás: Megjelent az európai szerződésjogra vonatkozó közös referenciakeret vázlata In: Magyar Jog 2008 (55. évf.) 8. sz.
- Wagner, Rolf: A nemzetközi eljárásjog aktuális helyzetéről In: Magyar jog, 2007. (54. évf.) 9. sz.
- Wallacher Lajos - Jeney Petra - Bozzay Erika - Simon Balázs: Az előzetes döntéshozatali eljárás koncepciója a 2003. évi XXX. Törvényben In: Európai jog 2003. (3. évf.) 5. sz.
- Wallacher Lajos: Az Európai Közösség versenyjogának alkalmazása Magyarországon az Európai Unióhoz való csatlakozástól In: Gazdaság és jog 2004. (12. évf.) 5. sz.
- Walter Cairns: Introduction to European Union Law Cavendish Publishing Limited London, 1997, Walter Cairns: Bevezetés az Európai Unió jogrendszerébe CO-Nex Budapest 1999 75. p.
- Weatherill, S. – Beaumont, P.: EU law. London, 1999, Penguin
- Weatherill S: Law and Integration in the European Union. Clarendon Press Oxford 1995.
- Weatherill, S. Beaumont, P: EC Law. London 1993.
- Wechsler: Der Europäische Gerichtshof in der EG-Verfassungswendung 1995.
- Weiler, J.: Europe 2000 – The Constitutional Agenda. An Outline In: EU Enlargement
- Weiler, J.: The transformation of Europe 1991 100 Yale LJ
- Weller Mónika: Az Európai Unió Alapjogi Kartája In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2001. 43. sz.
- Weller Mónika: Emberi jogok a luxembourgi bíróság gyakorlatában In: Acta humana: emberi jogi közlemények 2005. (16. évf.) 2. sz.
- Weymüller, R: Der Anwendungsvorrang von EG-Richtlinien eine Diskussion ohne Ende? Recht der Internationalen Wirtschaft 1991./6.
- Wopera Zsuzsa: A házassági és a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyek új eljárási szabályai a bővülő Európai Unióban In: Magyar jog, 2004. (51. évf.) 8. sz.
- Wopera Zsuzsa: A perfüggőség szabályozása a magyar és az európai polgári eljárásjogban In: Európai jog 2005. (5. évf.) 6. sz.
- Wopera Zsuzsa: Eljárási jogelvek érvényesülése az Európai Bíróság gyakorlatában In: Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században (Szerk: Harsági Viktória és Wopera Zsuzsa) hvgorac Budapest 2007
- Wopera Zsuzsa: Hatékony jogvédelem a magyar és az Európai Unió polgári eljárásjogában. Az ideiglenes intézkedés Bíbor Kiadó, Miskolc 2007 19. p.

- Wyatt, D-Dashwood A.A.: European Community Law Sweet & Maxwell London 1993 149-150 p.

FELHASZNÁLT JOGESETEK:

- § C-8/55 Fédération Charbonnière de Belgique v. ESZAK Főhatóság 1955 ECR 0291
- § C-7/56 és C-3-7/57 Algera és társai v. Közgyűlés 1957 ECR 0081
- § C-6/60. Humblet 1960 ECR 1125.
- § C-13/61 De Geus 1962 ECR 89. 102.
- § C-26/62. Algemene Transport-en Expeditie Onderneming Van Gend en Loos N V v. Nederlandse Administratie der Belastingne 1963. ECR 1
- § C-16-17/62 National Federation of Fruit and Vegetable Products v. Council 1962 ECR 471
- § C-19/62–22/62 Fédération nationale de la boucherie en gros et du commerce en gros et du commerce en gros des viandes és társai v. Tanács 1962. ECR 943
- § C-25/62. Plaumann v. Bizottság 1963 ECR 197. és 223.
- § C-28/62–30/62 Da Costa és társai egyesített ügyek 1963 ECR 59.
- § C-70/63. M. Umberto Collotti 1964 ECR 0861
- § C-6/64. Costa v. ENEL 1964. ECR 1251
- § C-56, 58/64 Consten Grundig, 1966 ECR 322
- § C-56/65 Société Technique Minière (LTM) v. Maschinenbau Ulm GmbH (MUB) 1966 ECR 0337
- § C-57/65. Lütticke GmbH v. Hauptzollamt Saarlouis 1966. ECR 0293
- § C-61/65 Vaassen-Göbbels 1966 ECR 377.
- § C-3/67 Mandelli v. Bizottság 1969 ECR 35
- § C-23/67 Brasserie de Haecht 1967 ECR 544
- § C-29/68 Milch-, Fett- und Eierkontor v. Hauptzollamt Saarbrücken 1969 ECR 305.
- § C-29/69. Stauder v. Ulm 1969. ECR 419.
- § C-38/69 Bizottság v. Olaszország 1970 ECR 0047
- § C-68/69 Imperial Chemical Industries (colors) 1972 ECR 619
- § C-9/70. Franz Grad v. Finanzamt Traunstein 1970. ECR 825.
- § C-11/70. Internationale Handelsgesellschaft GmbH v. Einfuhr-und Vorratstelle für Getreide und Futtermittel 1970. ECR 1125.
- § C- 22/70 Bizottság v. Tanács (AERTA-ERTA) 1971 ECR 0263
- § C-25/70. Einfuhr-und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel v Köster et Berodt & Co. Kg. 1970 ECR 1161
- § C- 59/70 Hollandia v. Bizottság 1971 ECR 639.
- § C-5/71 Zuckerfabrik Schöppenstedt v. Tanács 1971 ECR 975.
- § C-6/71 Rheinmühlen Düsseldorf 1971 ECR 719.
- § C- 43/71 Politi SAS v. Italian Ministry of Finance 1971 ECR 1039
- § C-93/71. Leonasio v. Italian Ministry for Agriculture and Forestry 1972. ECR 287.
- § C-1/72 Frilli 1972 ECR 457
- § C-117/76 és 16/77 egyesített ügyek Ruckdeschel 1977 ECR 1753
- § C-6/72 Europemballage és Continental Can v. Bizottság 1973. ECR 215.
- § C-39/72. Commission v. Italian Republic 1973. ECR 101
- § C-61/72 Mij PPW 1973 ECR 301

- § C-62/72 Bollmann 1973 ECR 269.
- § C-79/72 Bizottság v. Olaszország 1973 ECR 667
- § C-4/73 J. Nold, Kohen- und Baustoffgrosshandlung v. Bizottság 1974 ECR 0491
- § C-9/73. Schlüter v. Hauptzollamt Lörrach 1973. ECR 1135.
- § C-12/73. Claus W. Muras v Hauptzollamt Hamburg-Jonas 1973 ECR 0963
- § C-34/73. Variola v. Amministrazione delle Finanze 1973 ECR 981
- § C-40-48, 50, 54-56, 111, 113-114/73 Sugar 1975 ECR 1663
- § C-40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73. és 114/73. Suiker Unie és társai v. Bizottság 1975 ECR 1663.
- § C-134/73. Holtz v.. Tanács 1974 ECR 1.
- § C-146/73. Rheinmühlen-Düsseldorf 1974. ECR 139
- § C-166/73. Rheinmühlen-Düsseldorf 1974. ECR 33.
- § C-6/74. Moulijn 1974. ECR 1287
- § C-17/74. Transocean Marine Paint Association v. Commission 1974. ECR 1063.
- § C-26/74 Roquette frères v. Bizottság 2001 ECR 677.
- § C-36/74. Walrave and Koch v. Association Union Cycliste Internationale 1974 ECR 1405.
- § C-21/74. Airola 1975. ECR 221
- § C-41/74. Van Duyn v. Home Office 1974 ECR 1137.
- § C- 36/75 Roland Rutili v. Ministre de l'intérieur 1975 ECR 1219
- § C- 38/75 Douaneagent der NV Nederladse Spoorwegen v. Inspecteur der invoerrechten en accijnzen 1975 ECR 1439
- § C-43/75. Defrenne v. SA Belge de Navigation Aérienne (SABENA)1976. ECR 455.
- § C-60/75 Carmine Antonio Russo v. Azienda di Stato per gli inventi sul mercato agricolo (AIMA) 1976 ECR 0045
- § C-87/75. Bresciani v. Amministrazione Italiana delle Finanze 1976 ECR 129
- § C-118/75. Állam v. Watson and Belmann 1976 ECR 1185
- § C-130/75. Prais 1976 ECR 1589
- § C-12/76 Tessili1976. 1976 ECR 1473.
- § C-14/76 De Bloos 1976 ECR 1497.
- § C-20/76. Schoettle & Söhne OHG v Finanzamt de Freudenstadt 1977 ECR 0247
- § C-21/76 Bier („Mines de potasse d'Alsace”) 1976 ECR 1735.
- § C-27/76 United Brands v. Bizottság 1978. ECR 207
- § C-29/76 LTU v. Eurocontrol 1976. ECR 1541
- § C-33/76 Rewe-Zentralfinanz és Rewe-Zentral 1976 ECR 1989.
- § C-41/76 Suzanne Criel (née Donckerwolcke) és Henri Schou v. Procureur de la République 1976 ECR 1921
- § C-45/76 Comet 1976 ECR 2043.
- § C-52/76 Benedetti v. Munari 1977 ECR 163.
- § C- 64/76, C-113/76, C-167/78, C-239/78, C- 27/79, C-28/79. és C- 45/79. Dumortier frères és társai v. Tanács egyesített ügyek 1979 ECR 3091.
- § C-80/76 Kerry Milk 1977 ECR 425
- § C-85/76. Hoffman-La Roche and Co. A.G.v.Bizottság 1979.ECR 461.
- § C-93/76 Liégeois 1977 ECR 543
- § C-65/77 Razanatsimba 1977 ECR 2229
- § C-94/77 Fratelli Zerbone Snc V. Amministrazione delle Finanze dello Stato 1978 ECR 0099
- § C-103/77. és C-145/77. Royal Scholten-Honig Holdings Ltd. v. Intervention Board for Agricultural Produce1 egyesített ügyek 978 ECR 2037.

- § C-104/77 Oehlschläger 1978 ECR 791.
- § C-106/77 Simmenthal 1978 ECR 629.
- § C-112/77. August Töpfer and Co GmbH v. Commission 1978. ECR 1019.
- § C-135/77. Bosch 1978 ECR 855.
- § C-142/77 Statens Kontrol med Ádle Metaller v. Preben Larsen; Flemming Kjerulff v. Statens Kontrol med Ádle Metaller 1978 ECR 1543
- § C-31/78 Bussone 1978 ECR 2429
- § C-92/78 SpA Simmenthal v. Bizottság 1979 ECR 0777
- § C-93/78 Mattheus 1978 ECR 2203.
- § C-120/78 Rewe v. Bundesmonopolverwaltung für Branntwein (Cassis de Dijon) 1979 ECR 0649
- § C-128/78 Bizottság v. Egyesült Királyság 1979 ECR 419
- § C-133/78. Gourdain 1979 ECR 733.
- § C-141/78 Franciaország v. Egyesült Királyság 1979 ECR 2923
- § C-143/78 De Cavel 1979 ECR 1055.
- § C-148/78. Publico Ministero v. Tullio Ratti 1979. ECR 1629.
- § C-151/78 Sukkerfabriken Nykybing Limiteret v. Ministry of Agriculture 1979 ECR 0001
- § C-209-215, 218/78 Van Landewyck 1980 ECR 3125
- § C 230/78. Eridania v. Ministry of Agriculture and Forestry 1979 ECR 2749, 2772.
- § C-238/78 Ireks-Arkady v. Bizottság és Tanács 1979 ECR 2955.
- § C-253/78 és C-1/79–3/79 Giry és Guerlain és társai egyesített ügyek 1980 ECR 2327
- § C-44/79. Hauer v. Land Rheinland-Pfalz 1979. ECR 3727
- § C-53/79 Damiani 1970 ECR 273.
- § C-56/79 Zelger 1980 ECR 89.
- § C-61/79 Amministrazione delle Finanze dello Stato V. Denkavit italiana SRL 1980 ECR 1205.
- § C- 68/79 Just 1980 ECR 501.
- § C-130/79 Express Dairy Foods Limited v. Intervention Board for Agricultural Procedure 1980 ECR 1887
- § C-136/79. National Panasonic (UK) Ltd. v. Commission 1980. ECR 2033
- § C-149/79. Bizottság v Belgium 1980 ECR 3881
- § C-155/79 AM & S v. Bizottság 1982 ECR 1575
- § C-804/79 Bizottság v. Egyesült Királyság 1981 ECR 1045
- § C-811/79. Ariete 1980 ECR I-2545.
- § C-814/79 Rüffer 1980 ECR 3807.
- § C-36/80. és 71/80 Irish Creamery Milk Suppliers Association és társai egyesített ügyek 1981 ECR 735.
- § C-66/80 International Chemical Corporation 1981 ECR 1191.
- § C-100/80–103/80 Musique Diffusion française és társai v. Bizottság egyesített ügyek 1983 ECR 1825
- § C-126/80. Salonia 1981 ECR 1563.
- § C-138/80 Borker 1980 ECR 1975.
- § C-169/80 Administration des douanes v. SA Gondrand Freres és SA Garancini 1981 ECR 1931
- § C-188-190/80 Franciaország, Olaszország és Egyesült Királyság v. Bizottság 1982 ECR 2545

- § C-212-217/80 Amministrazione delle Finanze dello Stato v. SRL Meridionale Industria Salumi és mások, valamint Ditta Italo Orlandi és Figlio és Ditta Vincenzo Divella v. Amministrazione delle Finanze dello Stato 1981 ECR 2735
- § C-244/80 Foglia v. Novello 1981 ECR 3045.
- § C-246/80 Broekmeulen 1981 ECR 2311.
- § C-275/80. és 24/81 Krupp Stahl v. Bizottság egyesített ügyek 1981 ECR 2489
- § C-8/81. Becker v. Finanzamt Münster - Innenstadt 1982. ECR 53.
- § C-17/81 Pabst & Richarz V. Hauptzollamt Oldenburg 1982 ECR 1331
- § C-19/81 Burton v. British Railways Board 1982 ECR 555
- § C-60/81 IBM v. Commission 1981 ECR 2639
- § C-104/81. Hauptzollamt Mainz v. Kupferberg 1982 ECR 3641
- § C-283/81 Cilfit és társai 1982 ECR 3415.
- § C-307/ 81 Alusuisse v. Tanács 1982 ECR 3463
- § C-322/81 Michelin 1983 ECR 3461
- § C-34/82. Peters 1983 ECR 987.
- § C-64/82 Tradax v. Bizottság 1984. ECR 1359.
- § C-199/82 San Giorgino ügy 1983 ECR 3595.
- § C-218/82 Bizottság v. Tanács 1983 ECR 4063
- § C-279/82. Leo Jerzak v Bundesknappschaft – Verwaltungsstelle Aachen. 1983 ECR 2603
- § C-292/82 Merck 1983 ECR 3781.
- § C-296/82. és 318/82 Hollandia és Leeuwarder Papierwarenfabrik v. Bizottság egyesített ügyek 1985 ECR 809.
- § C-13/83 Parlament v. Tanács 1985 ECR 1513.
- § C-14/83. Von Colson and Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen 1984. ECR 1891.
- § C-29/83. és 30/83 CRAM és Rheinzink v. Bizottság 1984 ECR 1679.
- § C-63/83 Regina v. Kent Kirk 1984 ECR 2689.
- § C-70/83 Kloppenburg 1984 ECR 1075
- § C-143/83 Bizottság v. Dánia 1985 ECR 427
- § C-170/83 Hydrotherm 1984 ECR 2999
- § C-222/83 Differdange önkormányzata és mások v. Bizottság 1984 ECR 2889
- § C-240/83 ADBHU 1985 ECR 531
- § C-294/83 Parti Ecologiste Les Verts v. European Parliament 1986 ECR 1339, 1365
- § C-152/84. Marshall v. Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority 1986. ECR 723.
- § C-165/84 Krohn v. Bizottság 1985 ECR 3997
- § C-178/84. Bizottság v. Németország 1987 ECR 1227
- § C-179/84 Bozzetti 1985 ECR 2301.
- § C-181/84. R.v. Intervention Board for Agricultural Procedure (ex parte E.D. and F. Man (Sugar) Ltd.) 1985 ECR 2889
- § C-195/84. Denkavit Futtermittel GmbH v. Land Nordrhein- Westfalen 1985 ECR. 3181;
- § C-222/84. Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary 1986 ECR 1651.
- § C-299/84. Firma Karl-Heinz Neumann v Bundesanstalt für landwirtschaftliche Marktordnung 1985 ECR 3663
- § C-25/85 Nuovo Campsider v. Bizottság 1986 ECR 1531.
- § C- 69/85 Wünsche 1986 ECR 947.

- § C-137/85 Maizena 1987 ECR 4587
- § C-218/85. Association comité économique agricole régional fruits et légumes de Bretagne (CERAFEL) v. Albert le Champion 1986. ECR 3513.
- § C-222/84. Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary 1986 ECR 1651
- § C-69/85 Wünsche 1986. ECR 947.
- § C-89/85 et al Ahlström 1988 ECR 51393
- § C-201/85. és 202/85 Klensch és társai 1986 ECR 3477
- § C-281, 283, 284, 285 és 287/85 Németország és mások v. Bizottság 1987 ECR 3203
- § C-314/85 Foto-Frost 1987 ECR 4199.
- § C-318/85 Greis Unterweger 1986. ECR 955.
- § C-331/85, 376/85 és 378/85 Bianco és Girard egyesített ügyek 1988. ECR 1099.
- § C-338/85 Pardini 1988 ECR 2041.
- § C-429/85 Bizottság v. Olaszország 1988 ECR 0843
- § C-12/86. Demirel v. Stadt Schwabisch Gmünd 1987. ECR 3719.
- § C-14/86 Pretore di Salò v. X 1987 ECR 2545.
- § C-43/86 Tanács v. Parlament 1986 ECR 2155
- § C-45/86 Bizottság v. Tanács 1987 ECR 1493
- § C-62/86 AKZO Chemie 1991 ECR I-3359
- § C-68/86 Egyesült Királyság v. Tanács 1988 ECR 855
- § C-80/86. Kolpinghuis Nijmegen 1987. ECR 3969.
- § C-104/86 Bizottság v. Olaszország 1988. ECR 1799.
- § C-204/86 Görögország v. Tanács 1988 ECR 5323, 5356
- § C-222/86. Union Nationale des Entraîneurs et Cadres Techniques Professionels du Football (UNECTEF) v. Heylens 1987. ECR 4097.
- § C-237/86 Hollandia v. Bizottság 1987 ECR 5251
- § C-302/86 Bizottság v. Dánia 1988 ECR 4607
- § C-316/86 Krücken 1988 ECR 2213.
- § C-9/87 Arcado 1988 ECR 1539.
- § C-85/87. Dow Benelux NU 1989. ECR 3137.
- § C-123/87. és 330/87 Jeunehomme és EGI egyesített ügyek 1988 ECR 4517.
- § C-187/87. Land de Sarre és társai v. Ministre de l'Industrie és társai 1988 ECR 5013
- § C-189/87. Kalfelis 1988 ECR 5565.
- § C-277/87 Sandoz 1990 ECR I-45
- § C-374/87 Orkem v. Bizottság 1989 ECR 3283
- § C-5/88. Wachauf 1989 ECR 2609
- § C-8/88 Németország v. Bizottság 1990 ECR I-2321.
- § C-70/88 Európai Parlament v. Tanács 1990 ECR I-2041
- § C-143/88. és C-92/89. Zuckerfabrik Süderdithmarschen és Zuckerfabrik Soest egyesített ügyek 1991 ECR I-415.
- § C-152/88 Sofrimport SARL v. Bizottság 1990 ECR I 2477
- § C-177/88 Elisabeth Johanna Pacifica Dekker v. Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV-Centrum) Plus 1990 ECR I-3941
- § C-297/88. és C-197/89 Dzodzi egyesített ügyek 1990 ECR I-3763
- § C-322/88 Grimaldi v. Fonds des maladies professionnelles 1989 ECR 4407
- § C-326/88 Hansen 1990 ECR I-2429
- § C-363/88. és C-364/88. Finsider és társai v. Bizottság egyesített ügyek 1992 ECR I-359.

- § C-30/89 Bizottság v. Franciaország 1990 ECR I-691.
- § C- 59/89 Bizottság v. Németország 1991 ECR I- 2607
- § C-63/89 Assurances du crédit v. Tanács és Bizottság 1991 ECR I-1799.
- § C-87/89 Sonito és társai v. Bizottság 1990 ECR I-1981
- § C-100/89. és C-101/89 Kaefer és Procacci egyesített ügyek 1990 ECR I-4647
- § C-106/89. Marleasing SA v.La Comercial International de Alimentacion SA 1990. ECR I.
- § C-113/89 Nefarma és mások v. Bizottság 1990 ECR II 797
- § C-192/89. Sevince v. Staatssecretaris van Justite 1990. ECR I-3461
- § C-213/89 The Queen v. Secretary of State for transport, ex parte Factortame Ltd. 1990 ECR I-2433
- § C-227/89. Ludwig Rönsfeldt v Bundesversicherungsanstalt für Angestellte 1991 ECR I-0323
- § C-231/89 Gmurzynska-Bscher 1990 ECR I-4003.
- § C-234/89 Delimitis 1991 ECR I-935
- § C-260/89. Elliniki Radiophonia Tileorassi AE v. Dimotiki Etairia Pliroforissis and Sotorios Kouvelas 1991 ECR I. 2925.
- § C-260/89 ERT 1991 ECR I-2925
- § C-292/89 Antonissen 1991 ECR I-745
- § C-314/89 Rauh 1991 ECR I-1647
- § C-348/89 Mecanarte 1991 ECR I-3277
- § C-358/89 Extramet Industrie SA v. Tanács 1991 ECR I-2501
- § C-6/90. és C-9/90. Francovich és társai egyesített ügyek 1991 ECR I-5357.
- § C-18/90. Onem v. Kziber 1991. ECR I. 199.
- § C-41/90. Höfner és Elser 1991 ECR I-1979.
- § C-87/90–C-89/90 Verholen és társai egyesített ügyek 1991 ECR I-3757.
- § C-159/90. Society for the Protection of Unborn Children (Ireland) Ltd. (SPVC) v. Grogan 1991 ECR I. 4685
- § C-208/90. Emmot 1991. ECR I- 4269.
- § C-209/90 Bizottság v. Feilhauer 1992 ECR I-2613.
- § C-320/90–C-322/90 Telemarsicabruzzo és társai egyesített ügyek 1993 ECR I-393.
- § C-343/90 Lourenço Dias 1992 ECR I-4673.
- § C-356/90. Belgium v. Bizottság 1991 ECR I-2423.
- § C-26/91 Handte 1992 ECR I-3967.
- § C-31/91–C-44/91. Lageder és társai egyesített ügyek 1991. ECR I-1761.
- § C-83/91 Meilicke 1992. ECR I-4871.
- § C-96/91. Bizottság v. Spanyolország 1992 ECR I-3789.
- § C-98/91 Herbrink 1994 ECR I-223
- § C-172/91 Sonntag 1993 ECR I-1963
- § C-280/91. Viessmann 1993 ECR I-971
- § C-325/91. Franciaország v. Bizottság 1993. ECR I-3283.
- § C-338/91. Steenhorst-Neerings 1993. ECR I.-5475.
- § C-10/92. Balocchi 1993 ECR I-5105
- § C-24/92. Corbiau 1993 ECR I-1277.
- § C-37/92. Vanacker és Lesage 1993 ECR I-4947.
- § C-91/92. Faccini Dori 1994. ECR I. 3325
- § C-127/92 Enderby 1993 ECR I-5535
- § C-157/92 Banchemo 1993 ECR I-1085
- § C-199/92. Hüls v. Bizottság 1999 ECR I-4287 150.

- § C-235/92. Montecatini v. Bizottság 1999 ECR I-4539
- § C-275/92 Schindler 1994 ECR I-1039. 58.
- § C-364/92. Eurocontrol 1994 ECR I-43
- § C-398/92. Mund & Fester 1994 ECR I-467.
- § C-414/92 Solo Kleinmotoren 1994. ECRI-2237.
- § C-438/92. Rustica Semences SA v. Finanzamt Kehl 1994 ECR I-3519
- § C-18/93. Corsica Ferries 1994 ECR I-1783.
- § C-30/93. AC-ATEL Electronics Vertriebs GmbH v Hauptzollamt München-Mitte 1994 ECR I-2305
- § C-46/93. és C-48/93. Brasserie du pêcheur SA v. Németország és The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd és mások egyesített ügy 1996 ECR I-1029.
- § C-70/93. Bayerische Motorenwerke (BMW) 1995 ECR I-3439
- § C-130/93 Lamaire 1994 ECR I-3215.
- § C-143/93 van Es Douane Agenten 1996 ECR I-431.
- § C-312/93. Peterbroeck 1995 ECR I-4599.
- § C-392/93 British Telecommunications 1996 ECR I-1631.
- § C-412/93 Leclerc-Siplec 1995 ECR I-179.
- § C-415/93. Union Royale Belge des Sociétés de Football Association v. Bosman 1995. ECR I.- 4921.
- § C-422/93–C-424/93 Zabala Erasun és társai egyesített ügyek 1995 ECR I-1567.
- § C-430/93 és C-431/93 Jeron van Schnijdel és Johannes Nicolaas Cornelis van Veen v. Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten 1995 ECR I-4705
- § C-441/93. Pafitis és társai 1996 ECR I-1347
- § C-446/93 SEIM 1996 ECR I-73.
- § C-449/93 Rockfon 1995 ECR I-4291.
- § C-465/93 Atlanta Furchthandelsgesellschaft mbH és társai v. Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft 1995 ECR I-3761.
- § C-5/94 Hedley Lomas 1996 ECR I-2553.
- § C-13/94 P v. S 1996 ECR I-2143
- § C-39/94. SFEI 1996 ECR I-3547.
- § C-61/94 Bizottság v. Németország 1996 ECR I-3989.
- § C-68/94. és C-30/95. Franciaország és társai v. Bizottság, ún. „Kali & Salz” egyesített ügyek 1998 ECR I-1375
- § C-90/94 Haahr Petroleum 1997 ECR I-4085.
- § C-111/94 Job Centre 1995 ECR I-3361.
- § C-129/94 Bernáldez 1996 ECR I.-1829
- § C-149/94 Didier Vergy 1996 ECR I-299
- § C-178/94, C-179/94. és C-188/94–C-190/94. Dillenkofer és társai egyesített ügyek 1996 ECR I-4845.
- § C-194/94. CIA Security 1996. ECR I. 2201.
- § C-217/94. Eismann Alto Adige Srl v Ufficio IVA di Bolzano 1996 ECR I-5287
- § C-245/94 és C-312/94. Ingrid Hoever and Iris Zachow v Land Nordrhein-Westfalen 1996 ECR I-4895
- § C-10/95 P Asocarne v. Council 1995 ECR I-4119
- § C-29/95 Pastoors v. Trans-Cap ECR 1997 I-285
- § C-68/95 T. Port GmbH & Co. KG v. Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung 1996 ECR I-6065
- § C-73/95 VIHO 1996 ECR I-5457
- § C-74/95. és C-129/95 X egyesített ügyek 1996 ECR I-6609

- § C-127/95 Norbrook Laboratories 1998 ECR I-1531.
- § C-131/95 P.J. Huijbrechts v Commissie voor de behandeling van administratieve geschillen ingevolge artikel 41 der Algemene Bijstandswet in de provincie Noord-Brabant 1997 ECR I-1409
- § C-181/95. Biogen Inc. v Smithkline Beecham Biologicals SA 1997 ECR I-0357
- § C-192/95–C-218/95 Comateb és társai 1997 ECR I-165.
- § C-235/95 Dumon és Froment 1998 ECR I-4531.
- § C-261/95 Palmisani 1997 ECR I-4025.
- § C-282/95 Guérin automobiles v. Bizottság 1997 ECR I-1503.
- § C-296/95 EMU Tabac és társai 1998 ECR I-1605.
- § C-299/95 Kremzow 1997 ECR I. 2629.
- § C-321/95 Greenpeace Council és társai v. Bizottság 1998 ECR I-1651.
- § C-335/95 Institut national d'assurances sociales pour travailleurs indépendants (Inasti) v Michel Picard 1996 ECR I-5625
- § C-337/95 Parfums Christian Dior 1997 ECR I-6013.
- § C-351/95 Selma Kadiman v Freistaat Bayern 1997 ECR I-2133
- § C-355/95 TWD v. Bizottság 1997 ECR I-2549
- § C-368/95 Vereinigte Familiapress zeitungsverlags- und vertriebs GmbH v Heinrich Bauer Verlag 1997 ECR I-3689
- § C-369/95 Somalfruit és Camar 1997 ECR I-6619
- § C-405/95 Bioforce GmbH v Oberfinanzdirektion München 1997 ECR-2581
- § C-408/95 Eurotunnel és társai 1997 ECR I-6315.
- § C-13/96. Bic Benelux SA v Belgium 1997 ECR I-1753
- § C-31-33/96. Antonio Naranjo Arjona v Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS), Francisco Vicente Mateos v Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) és Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS) és Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) v Laura García Lazaro 1997 ECR I-5501
- § C-35/96 Bizottság v. Olaszország 1998 ECR I-3851.
- § C-39/96 Koninklijke Vereeniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels v Free Record Shop BV és Free Record Shop Holding NV 1997 ECR I-2303
- § C-42/96 Immobiliare SIF 1997 ECR I-7089
- § C-54/96 Dorsch Consult 1997 ECR I-4961.
- § C-55/96 Job Center 1997 ECR I-7119
- § C-69/96–C-79/96 Garofalo és társai egyesített ügyek 1997 ECR I-5603
- § C-98/96 Kasim Ertanir v Hessen Tartomány 1997 ECR I-5179
- § C-102/96 Gencor 1999 ECR II-753
- § C-106/96 Egyesült Királyság v. Bizottság 1998 ECR 0000
- § C-170/96. Bizottság v Tanács 1998 ECR 2763
- § C-212/96 Paul Chevassus-Marche v Conseil régional de la Réunion 1998 ECR I-0743
- § C-213/96. Outokumpu-ügy 1998 ECR I-1777
- § C-249/96 Grant 1998 ECR I-621
- § C-306/96 YSL 1998 ECR I-1983
- § C-314/96 Djabali 1998 ECR I-1149.
- § C-326/96 B.S. Levez v. T. H. Jennings (Harlow Pools) Ltd. 1998 ECR I-7835.
- § C-343/96 Dilexport 1999 ECR I-579.
- § C-347/96 Solred 1998 ECR I-937.
- § C-395-396/96 Companie Maritime Belge 2000 ECR I-1365
- § C-404/96 Glencore Grain v. Bizottság 1998 ECR I-2435

- § C-409/96 Sveriges Betodlares és Henrikson v. Bizottság 1997 ECR I-7531.
- § C-416/96 Nour Eddline El-Yassini 1996 ECR I-1209.
- § C-9/97 és C-118/97 Jokela és Pitkäranta 1998 ECR I-6267.
- § C-51/97 Réunion européenne és társai 1998 ECR I-6511.
- § C-103/97 Köllensperger és Atzwanger 1999 ECR I-551.
- § C-124/97 Läära és társai 1999 ECR I-6067.
- § C-126/97 Eco Swiss 1999 ECR I-3055.
- § C-128/97 és C-137/97. Testa és Modesti 1998 ECR I-2181
- § C-140/97 Rechberger és társai 1999 ECR I-3499.
- § C-149/97 Institute of the Motor Industry 1998 ECR I-7053.
- § C-236/97 Codan 1998 ECR I-8679.
- § C-267/97 Coursier 1999 ECR I-2543
- § C-292/97 Karlsson és társai 2000 ECR I-2737.
- § C-295/97 Piaggio 1999 ECR I-3735
- § C-418/97 és C-419/97 ARCO Chemie Nederland és társai egyesített ügyek 2000 ECR I-4475.
- § C-424/97 Haim 2000 ECR I-5123.
- § C-435/97 WWF és társai 1999 ECR I-5613.
- § C-437/97 EKW és Wein & Co 2000 ECR I-1157.
- § C-440/97 GIE Groupe Concorde és társai 1999 ECR I-6307.
- § C-7/98 Krombach 2000 ECR I-1935. 25.
- § C-9/98 Agostini 1998 ECR I-4261
- § C-106/98 Comité d'entreprise de la Société française de production és társai v. Bizottság 2000 ECR I-3659
- § C-110/98–C-147/98 Gabalfrisa és társai egyesített ügyek 2000 ECR I-1577
- § C-180/98–C-184/98. Pavlov és társai egyesített ügyek 2000. ECR I-6451.
- § C-195/98 Österreichischer Gewerkschaftsbund 2000 ECR I-10497.
- § C-200/98 X és Y 1999 ECR I-8261.
- § C-236/98 JämO 2000 ECR I-2189
- § C-240/98–C-244/98. Océano Grupo Editorial és Salvat Editores egyesített ügyek 2000 ECR I-4941.
- § C-281/98 Angonese 2000 ECR I-4139
- § C-286/98 Stora Kopparbergs Bergslags v. Bizottság 2000 ECR I-9925.
- § C-352/98 Bergaderm és Goupil v. Bizottság 2000 ECR I-5291.
- § C-379/98 PreussenElektra 200 ECR I-2099.
- § C-393/98 Gomes Valente 2001 ECR I-1327.
- § C-407/98 Abrahamsson és Anderson 2000 ECR I-5539.
- § C-410/98 Metallgesellschaft és társai egyesített ügy 1998 ECR I-1727
- § C-420/98 W. N 2000. ECR I-2847.
- § C-422/98 Colonia Versicherung és társai 1999 ECR I-1279.
- § C-441/98 és C-442/98 Michaïlidis egyesített ügyek 2000 ECR I-7145.
- § C-36/99 Idéal tourisme 2000 ECR I-6049
- § C-120/99 Olaszország v. Tanács 2001 ECR I-7997.
- § C-150/99 Stockholm Lindöpark 2001. ECR I-493.
- § C-173/99 BECTU 2001 ECR I-4881.
- § C-178/99 Salzmann 2001 ECR I-4421.
- § C-226/99 Siples 2001 ECR I-277.
- § C-239/99 Nachi Europe ügyben kialakított 2001 ECR I-1197
- § C-306/99 BIAO 2003 ECR I-1.
- § C-309/99 Wouters 2002 ECR I-1577

- § C-390/99 Canal Satélite Digital 2002 ECR I-607.
- § C-424/99 Bizottság v. Ausztria 2001 ECR I-9285.
- § C-453/99 Courage Ltd v. Bernard Crehan 2001 ECR I-6297.
- § C-472/99 Clean Car Autoservice GmbH v. Stadt Wien és Ausztria 2001 ECR I-9687
- § C-475/99 Ambulanz Glöckner 2001 ECR I-8089.
- § C-516/99 Schmid 2002 ECR I-4573.
- § C-23/00 Tanács v. Boehringer 2002 ECR I-1873.
- § C-31/00 Dreessen 2002 ECR I-663.
- § C-50/00 Unión de Pequeños Agricultores v. Tanács 2002 ECR I-6677.
- § C-60/00 Carpenter 2002 ECR I-6279
- § C-99/00 Lyckeskog 2002. ECR I-4839.
- § C-112/00 Schmidberger-ügy 2003 ECR I-5659.
- § C-118/00 Larsy 2001 ECR I-5063.
- § C-167/00 Henkel 2002 ECR I-8111.
- § C-182/00 Lutz és társai 2002 ECR I-547.
- § C-204/00, C-205/00, C-211/00, C-213/00, C-217/00 és C-219/00 Aalborg Portland és társai v. Bizottság egyesített ügyek 2004 ECR I-123
- § C-224/00 Bizottság v. Olaszország 2002 ECR I-2965.
- § C-255/00 Grundig Italiana 2002 ECR I-8003.
- § C-256/00 Besix 2002 ECR I-1699.
- § C-265/00 Campina Melkunie 2004 I-1699.
- § C-271/00 Baten 2002. ECR I-10489.
- § C-312/00 Bizottság v. Camar és Tico 2002 ECR I-11355.
- § C-334/00 Tacconi 2002 ECR I-7357.
- § C-378/00 Bizottság v. Parlament és Tanács 2003 ECR I-937
- § C-442/00 Rodríguez Caballero 2002 ECR I-11915.
- § C-447/00 Holto 2002 ECR I-735
- § C-469/00 Ravil 2003 ECR I-5053.
- § C-472/00 Bizottság v. Fresh Marine 2003 ECR I-7541.
- § C-473/00 Cofidis-ügy 2002 ECR I-10875.
- § C-2-3/01 Bayer 2004 ECR I-0000
- § C-13/01 Safalero 2003 ECR I-8679
- § C-63/01 Evans 2003 ECR I-14447
- § C-109/01 Akrich 2003 ECR I-9607
- § C-117/01 KB v. National Health Service Pension Agency 2004 ECR I-541
- § C-167/01 Inspire Art 2003 ECR I-10155.
- § C-186/01. Dory 2001 ECR I-7823.
- § C-187/01 és C-385/01 Gözütok és Brügge egyesített ügyek 2003 ECR I-1345.
- § C-198/01 CIF 2003. ECR I-8055.
- § C-224/01 Köbler 2003 ECR I-10239.
- § C-264/01, C-306/01, C-354/01. és C-355/01 AOK Bundesverband és társai egyesített ügyek 2004 I-2493.
- § C-266/01 Préservatrice foncière TIARD 2003 ECR I-4867.
- § C-275/01 Sinclair Collis 2003 ECR I-5965.
- § C-304/01 Spanyolország v. Bizottság 2004. ECR I-7655.
- § C-314/01 Siemens és ARGE Telekom 2004 ECR I-2549.
- § C-380/01 Schneider 2004 ECR I-1389.
- § C-397/01–C-403/01 Pfeiffer és társai egyesített ügyek 2004 ECR I-8835.
- § C-433/01 Blijdenstein 2004 ECR I-981.

- § C-467/01 Eribrand 2003. ECR I-6471.
- § C-486/01 Front national v. Parlament 2004 ECR I-6289
- § C-491/01 The Queen Secretary of State for Health, ex parte British American Tobacco 2002 ECR I-11453
- § C-1/02 Borgmann 2000 ECR I-3219.
- § C-30/02 Recheio – Cash & Carry 2004 ECR I-6051
- § C-36/02 Omega 2004 ECR I-9609.
- § C-151/02 Jaeger 2003 ECR I-8389
- § C-153/02 Neri 2003 ECR I-13555.
- § C-205/02–215/02 Deutsche Milchkontor és társai egyesített ügyek 1983 ECR 2633
- § C-233/02 Franciaország v. Bizottság 2004 ECR I-2759.
- § C-234/02 Ombudsman v. Lamberts 2004 ECR I-2803.
- § C-263/02 Bizottság v. Jégo-Quéré 2004 ECR I-3425
- § C-265/02 Frahuil 2004. ECR I-1543.
- § C-281/02 Owusu 2005 ECR I-1383.
- § C-286/02 Bellio F. Ili 2004 ECR I-3465.
- § C-304/02 Bizottság v. Franciaország 2005 ECR I-6263.
- § C-428/02 Fonden Marselisborg Lystbådehavn 2005 ECR I-1527.
- § C-467/02 Cetinkaya 2004. ECR I-10895.
- § C-17/03 VEMW és társai 2005 ECR I-4983
- § C-53/03 Syfait és társai 2005 ECR I-4609.
- § C-105/03 Pupino 2005 ECR I-5285
- § C-110/03 Belgium v. Bizottság 2005 ECR I-2801.
- § C-134/03 Viacom Outdoor 2005. ECR I-1167
- § C-136/03 Dörr és Ünal 2005 ECR I-4759
- § C-165/03 Längst 2005 I-5637.
- § C-173/03 Traghetti del Mediterraneo 2006 ECR I-5177.
- § C-176/03 Bizottság v. Tanács 2005 ECR I-7879
- § C-198/03 Bizottság v. CEVA és Pfizer 2005 ECR I-6357.
- § C-211/03, C-299/03 és C-316/03-C-318/03 HLH Warenvertrieb és Orthica egyesített ügyek 2005 ECR I-5141.
- § C-267/03 Lindberg 2005. ECR I-3247.
- § C-284/03 Temco Europe 2004 ECR I-11237.
- § C-320/03 Bizottság v. Ausztria 2005 ECR I-9871
- § C-347/03 Regione autonoma Friuli-Venezia Giulia v. ERSA 2005 ECR I-3785
- § C-380/03 Németország v. Parlament és Tanács 2006 ECR I-11573.
- § C-402/03 Skov és Bilka 2006 ECR I-1999
- § C-405/03 Class International 2005 I-8735.
- § C-411/03 SEVIC Systems 2005 ECR I-10805.
- § C-443/03 Leffler 2005 ECR I-9611.
- § C-453/03, C-11/04, C-12/04 és C-194/04 ABNA és társai egyesített ügyek 2005 ECR I-10423.
- § C-461/03 Gaston Schul Douane-expediteur 2005 ECR I-10513.
- § C-495/03 Intermodal Transports 2005 ECR I-8151.
- § C-507/03 Bizottság kontra Írország 2007. november 13-án hozott ítélet (ECR-ben még nem tették közzé)
- § C-540/03 Európai Parlament v. Európai Unió Tanácsa 2006 ECR I-5769
- § C-28/04 Tod's és Tod's France 2005. ECR I-5781.
- § C-73/04 Klein-ügyben 2005. október 13-án hozott ítélet

- § C-96/04 Standesamt Stadt Niebüll 2006. ECR I-3561
- § C-113/04 Technische Unie v. Bizottság 2007 ECR I-8831.
- § C-144/04 Werner Mangold v. Rüdiger Helm 2005 ECR I-9981.
- § C-154/04 és C-155/04 Alliance for Natural Health és társai 2005 ECR I-6451
- § C-212/04 Adeneler és társai 2006 ECR I-6057.
- § C-222/04 Cassa di Risparmio di Firenze és társai 2006 ECR I-289.
- § C-280/04 Jyske Finans 2005 ECR I-10683.
- § C-289/04 Showa Denko v. Bizottság 2006 ECR I-5859
- § C-295/04-C-298/04 Manfredi és társai egyesített ügyek 2006 ECR I-6619.
- § C-308/04 SGL Carbon v. Bizottság 2006 ECR I.-5977
- § C-311/04 Algemene Scheeps Agentuur Dordrecht 2006 ECR I-609.
- § C-332/04 Bizottság v. Spanyolország 2006 ECR I-40.
- § C-343/04 ČEZ 2006 ECR I-4557.
- § C-344/04 IATA és ELFAA 2006 ECR I-403.
- § C-361/04 Ruiz-Picasso és társai v. OHIM 2006 ECR I-643.
- § C-417/04 P. Regione Siciliana v. Bizottság 2006. ECR I-3881.
- § C-419/04 Conseil général de la Vienne 2006 ECR I-5645.
- § C-467/04 Gasparini és társai 2006 ECR I-9199.
- § C-479/04 Laserdisken ApS v. Kulturministeriet 2006 ECR I-8089
- § C-496/04 Slob- 2006 ECR I-8257. 34.
- § C-20/05 Schwibbert-ügyben 2007. november 8-án hozott ítélet (ECR-ben még nem tették közzé)
- § C-36/05. Európai Közösségek Bizottsága v. Spanyol Királyság 2006 ECR I-0000.
- § C-64/05 Svéd Királyság v. IFAW Internationaler Tierschutz-Fonds GmbH, korábban Internationaler Tierschutz-Fonds (IFAW) GmbH, Dán Királyság, Holland Királyság, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága, az Európai Közösségek Bizottsága ügyben 2007. december 18-án hozott ítélet (ECR-ben még nem tették közzé)
- § C-119/05 Lucchini 2007 ECR I-6199.
- § C-127/05 Európai Közösségek Bizottsága v. Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága 2007. június 14-én hozott ítélet (ECR-ben még nem tették közzé)
- § C-217/05 Confederación Española de Empresarios de Estaciones de Servicio 2006 ECR I-11987
- § C-222/05-C-225/05 van der Weerd és társai egyesített ügyek 2007 ECRI-4233
- § C-246/05 Armin Häupl v. Lidl Stiftung & Co. KG 2007-06-14-én született ítélet (ECR-ben még nem közzétett)
- § C-266/05. Jose Maria Sison v. az Európai Unió Tanácsa 2007 ECR I-1233
- § C-286/05 Haug 2006 ECR I-4121.
- § C-288/05 Jürgen Kretzinger v. Hauptzollamt Augsburg 2007-07-18-án hozott ítélet (ECR-ben még nem tették közzé)
- § C-290/05 és C-333/05 Nádasdi és Németh egyesített ügyek 2006 ECR I-10115.
- § C-291/05 Eind ügyben 2007-12-11-én hozott ítélet (ECR-ben még nem közzétett)
- § C-303/05 Advocaten voor de Wereld 2007 ECR I-3633.
- § C-307/05. Yolanda Del Cerro Alonso v. Osakidetza-Servicio Vasco de Salud ügyben 2007. szeptember 13-án hozott ítélet (ECR-ben még nem tették közzé)
- § C 341/05 Laval un Partneri Ltd v. Svenska Byggnadsarbetareförbundet, Svenska Byggnadsarbetareförbundets avdelning 1, Byggettan, Svenska

- Elektrikerförbundet 2007. december 18-án hozott ítélet (ECR-ben még nem tették közzé)
- § C-389/05 Európai Közösségek Bizottsága v. Francia Köztársaság ügyben 2008-07-17-én hozott ítélet (ECR-ben még nem tették közzé)
- § C-402/05 P. és C-415/05 P. Yassin Abdullah Kadi és Al Barakaat International Foundation v. Tanács és Bizottság egyesített ügyekben 2008. szeptember 3-án hozott ítélet (ECR-ben még nem közzétett)
- § C-403/05 az Európai Parlament v. Európai Közösségek Bizottsága 2007 ECR I-9045
- § C-429/05 Rampion és Godard ügyben 2007. október 4-én hozott ítélet (ECR-ben még nem közzétett)
- § C-432/05 Unibet 2007 ECR I-2271.
- § C-438/05 International Transport Workers' Federation és Finnish Seamen's Union ügyben 2007. december 11-én hozott ítélet (az ECR-ben még nem tették közzé)
- § C-441/05 Roquette Frères v. Ministre de l'Agriculture, de l'Alimentation, de la Pêche et de la Ruralité ügyben 2007-03-08-án hozott ítélet (ECR-ben még nem tették közzé)
- § C-457/05 Schutzverband der Spirituosen-Industrie 2007 ECR I-8075.
- § C-45/06 Campina 2007 ECR I-2089
- § C-194/06 Staatssecretaris van Financiën v. Orange European Smallcap Fund NV ügyben 2008. május 20-án hozott ítélet (ECR-ben még nem közzétett)
- § C-210/06 Cartesio (még nem született ítélet)
- § C 275/06 Productores de Música de España (Promusicae) v. Telefónica de España SAU ügyben 2008. január 29-én hozott ítélet (ECR-ben még nem tették közzé)
- § C-303/06 S. Coleman és az Attridge Law, Steve Law 2008-07-17-én hozott ítélet (ECR-ben még nem tették közzé)
- § C-341/06 és C-342/06 Chronopost és La Poste/UFEX és társai egyesített ügyek 2008. július 1-jén hozott ítélet (ECR-ben még nem közzétett)
- § C-347/06 ASM Brescia SpA v. Comune di Rodengo Saiano (Anigas – Associazione Nazionale Industriali del Gas) 2008-07-17-én hozott ítélet (ECR-ben még nem tették közzé)
- § C-454/06 presstext Nachrichtenagentur GmbH v. Republik Österreich (Bund), APA-OTS Originaltext-Service GmbH, APA Austria Presse Agentur registrierte Genossenschaft mit beschränkter Haftung ügyben 2008. június 19-én hozott ítélet (ECR-ben még nem közzétett)
- § C-164/07 James Wood v. Fonds de Garantie des victimes des actes de Terrorisme et d'autres Infractions 2008-06-05-én hozott ítélet (ECR-ben még nem tették közzé)
- § C-219/07 Nationale Raad van Dierenkwekers en Liefhebbers VZW, Andibel VZW v. Belgium ügyben 2008. június 19-én hozott ítélet (ECR-ben még nem közzétett)
- § C-276/07 Nancy Delay v. az Università degli studi di Firenze, az Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS), Repubblica Italiana 2008-05-15-én hozott ítélet (ECR-ben még nem tették közzé)
- § C-127/08 Blaise Baheten Metock, Hanette Eugenie Ngo Ikeng, Christian Joel Baheten, Samuel Zion Ikeng Baheten, Hencheal Ikogho, Donna Ikogho, Roland Chinedu, Marlene Babucke Chinedu, Henry Igboanusi, Roksana Batkowska v.

- Minister for Justice, Equality and Law Reform ügyben, 2008. július 25-én hozott ítélet (ECR-ben még nem közzétett)
- § C-195/08 PPU Inga Rinau ügyben 2008. július 11-én született ítélet (ECR-ben még nem tették közé)
- § C-296/08 PPU Ignacio Pedro Santesteban Goicoechea ügyben 2008 augusztus 12-én született ítélet (ECR-ben még nem tették közé)
- § Opinion 1/91 Re a Draft Treaty on European Economic Area ECR I-6079
- § Re a Revised Draft Treaty on European Economic Area ECR I-2821
- § Bíróság 1991. december 14-i 1/91. sz. véleménye (1991 ECR I-6079.)
- § T-54/77 Herpels v. Bizottság 1978 ECR 585.
- § T-253/78 és 1/79–3/79 Giry és Guerlain és társai egyesített ügyek 1980 ECR 2327
- § T-15/89 Chemie Linz 1992 ECR II-1275
- § T-79, 84, 86, 91, 94, 96, 98, 102, 104/89 BASF AG és mások v. Bizottság ügyek 1992 ECR II-315
- § T-141/89 Tréfileurope 1995 ECR II-791
- § T-2/90 Ana Ferreira de Freitas v Bizottság 1991 ECR II-0103
- § T-10/90 és T-31/90 Michael Boessen v Gazdasági és Szociális Bizottság 1991 ECR II-1365
- § T-16/90 Anastasia Panagiotopoulou v Európai Parlament 1992 ECR II-0089
- § T-42/90 Sergio Bertelli v Bizottság 1992 ECR II-0181
- § T-75/91 Piera Scaramuzza v Bizottság 1992 ECR II-2557
- § T-85/91 Khouri v Bizottság 1992 ECR II-2637
- § T-9/92 Automobiles Peugeot SA és Peugeot SA v Bizottság 1993 ECR II-0493
- § T-88/92 Groupement d'achat Edouard Leclerc v Bizottság 1996 ECR II-1961
- § T-3/93 Air France v. Bizottság 1994 ECR II-121
- § T-5/93 Tremblay és társai v. Bizottság 1995 ECR II-185.
- § T-II, 9/93 Lagnese-Iglo 1995 ECR II-1533
- § T-435/93 ASPEC és társai v. Bizottság 1995 ECR II-1281.
- § T-481/93 és T-484/93 Exporteurs in Levende Varkens és társai v. Bizottság 1995 ECR II-2941.
- § T-374, 375, 384, 388/94 European Night Services 1998 ECR II-3141
- § T-390/94 Schröder és társai v. Bizottság 1997 ECR II-501
- § T-126/95 Dumez v. Bizottság 1995 ECR II-2863
- § T-150/95 UK Steel Association, előzőleg British Iron és Steel Producers Association v Bizottság 1997 ECR II-1433 89
- § T-213/95 és T-18/96 SCK és FNK Bizottság egyesített ügyek 1997 ECR II-1739.
- § T-17/96 TF1 v. Bizottság 1999 ECR II-3757.
- § T-69/96 Hamburger Hafen- und Lagerhaus és társai v. Bizottság 2001 ECR II-1037
- § T-125/96 és T-152/96 Boehringer v. Tanács és Bizottság egyesített ügyek 1999. ECR II-3427
- § T-185/96, T-189/96 és T-190/96 Riviera Auto Service és társai v. Bizottság egyesített ügyek 1999 ECR II-93
- § T-112/98 Mannesmannröhren-Werke v. Bizottság 2001 ECR II-729.
- § T-127/98 UPS Europe v. Bizottság 1999 ECR II-2633.

- § T-222/99, T-327/99 és T-329/99 Martinez és társai v. Parlament egyesített ügyek 2001 ECR II-2823.
- § T-67/00, T-68/00, T-71/00 és T-78/00 JFE Engineering és társai v. Bizottság egyesített ügyek 2004 ECR II-2501
- § T-170/00 Förde-Reederei v. Tanács és Bizottság 2002 ECR II-515.
- § T-33/01 Infront WM AG, korábban KirchMedia WM AG v. Bizottság ügyben 2008-03-13-án hozott ítélet (ECR-ben még nem tették közé)
- § T-151/01 Duales System Deutschland v. Bizottság 2001 ECR II-3295.
- § T-210/01 General Electric Company v. Európai Közösségek Bizottsága 2005. ECR II-5575.
- § T-304/01 Julia Abad Pérez, Confederación de Organizaciones de Agricultores y Ganaderos, Unió de Pagesos v. Európai Unió Tanácsa és Európai Közösségek Bizottsága ügyben 2006. december 13-án hozott ítélet
- § T-306/01 Yusuf és Al Barakaat International Foundation v. Tanács és Bizottság 2005 ECR II-3533.
- § T-22/02 és T-23/02 Sumitomo Chemical és Sumika Fine Chemicals v. Bizottság 2005 ECR II-4065 106.
- § T-2/03 Verein für Konsumenteninformation v. az Európai Közösségek Bizottsága 2005 ECR II-1121.
- § T-194/04 Bavarian Lager v. Bizottság 2007. november 8-án hozott ítélet (ECR-ben még nem tették közé)
- § T-240/04 Francia Köztársaság v. Európai Közösségek Bizottsága ügyben 2007-09-17-én hozott ítélet (ECR-ben még nem tették közé)
- § T-264/04. sz. ügy WWF European Policy Programme v. Európai Unió Tanács ügyben 2007. április 25-én hozott ítélet (ECR-ben még nem tették közé)
- § T-380/04 Ioannis Terezakis v. Bizottság 2008. január 30-án hozott ítélet (ECR-ben még nem tették közé)
- § T-395/04 Air One SpA v. Európai Közösségek Bizottsága 2006 ECR II-1343.
- § T-474/04 Pergan Hilfsstoffe für Industrielle Prozesse GmbH v. az Európai Közösségek Bizottsága 2007. október 12-én hozott ítélet (ECR-ben még nem tették közé)
- § T-216/05 Mebrom NV v. Európai Közösségek Bizottsága ügyben 2007-05-22-én hozott ítélet (ECR-ben még nem tették közé)

- § F-1/05. Pia Landgren v. Európai Képzési Alapítvány (ETF) 2006-10-26-án hozott ítélet

- § EJEK Campbell és Fell kontra Egyesült Királyság ügyben 1984. június 28-án hozott ítélete [A. sorozat, 80. szám]
- § EJEK De Cubber kontra Belgium ügyben 1984. október 26-án hozott ítélete [A. sorozat, 86. szám]
- § EJEK, 2000. június 22-i Coëme kontra Belgium ítélet, Ítéletek és Határozatok Tára 2000-VII, 145. §

- § COM Decision 3.2.1999 REWE/Meinl, OJ 1999, L 274,1
- § COM Decision 94/601/EG of 13. 07. Karton, ABI 1994 L 243, 1
- § COM Decision 71/222/EEC FN OJ 1971 L134,6
- § COM Decision 93/49/EEC Ford OJ 1993 L20,14
- § COM Decision 94/986/EC Philips OJ 1994 L 378,37
- § COM Decision 94/322/EC Exxon/Shell OJ 1994 L144,20

- § C-231/96 Edis-ügyben adott főtanácsnoki indítvány
- § C-17/00 De Coster ügyben hozott ítélet (2001 ECR I-9445. o.) alapjául szolgáló ügyben 2001. június 28-án ismertetett indítvány
- § Dámaso Ruiz-Jarabo Colomer főtanácsnok C-246/05 Armin Häupl v. Lidl Stiftung & Co. KG ügyben 2006. október 26-án ismertetett indítványa
- § C. Stix-Hackl főtanácsnok 2006. március 23-i C-149/05. Harold Price v. Conseil des ventes volontaires de meubles aux enchères publiques ügyben előterjesztett indítványa
- § V. Trstenjak főtanácsnok 2007. március 6-i C-1/06. Bonn Fleisch Ex- und Import GmbH v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas ügyben előterjesztett indítványa
- § V. Trstenjak főtanácsnok 2007. március 29-i C-80/06. Carp Snc di L. Moleri és V. Corsi Associazione Nazionale Artigiani Legno e Arredamenti v. Ecorad Srl ügyben előterjesztett indítványa
- § E. Sharpston főtanácsnok 2006. március 7-i C-166/05. Rudi Heger GmbH v. Finanzamt Graz-Stadt ügyben előterjesztett indítványa
- § Philippe Léger főtanácsnoknak a C-353/99 Hautala ügghöz készített záróindítványa
- § Jean Mischonak a C-64/00 Booker & Hydro ügyben készített záróindítványa
- § C. Stix-Hackl főtanácsnok C-443/03. Götz Leffler v. Berlin Chemie AG ügyben 2005. június 28-án előterjesztett indítványa
- § Geelhoed főtanácsnok C-304/02 Európai Közösségek Bizottsága v. Francia Köztársaság ügyben 2004. április 29-én előterjesztett indítványa
- § P. Léger főtanácsnok C-380/03 Németországi Szövetségi Köztársaság v. Európai Parlament és Európai Unió Tanácsa ügyben 2006. június 13-án ismertetett indítványa
- § L. A. Geelhoed főtanácsnok C-119/05 Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato v. Lucchini Siderurgica SpA ügyben 2006. szeptember 14-én ismertetett indítványa
- § C. Stix-Hackl főtanácsnok C-443/03. Götz Leffler v. Berlin Chemie AG ügyben 2005. június 28-án előterjesztett indítványa
- § C-259/04 Emanuel ügyben hozott ítélet (2006 ECR I-3089.) alapjául szolgáló ügyben ismertetett indítvány
- § C-246/05 Armin Häupl v. Lidl Stiftung & Co. KG ügyben 2006. október 26-án ismertetett indítvány
- § Pires de Azevedo főtanácsnok C-210/06 Cartesio Oktató és Szolgáltató bt. ügyben 2008. május 22-én ismertetett indítványa

TARTALOMJEGYZÉK

1. Jogvédelemhez, igazságszolgáltatáshoz, joghoz való hozzájutás	1
1.2. A közösségi jogrendszer általános jellemzői	8
1.3. A hatáskörök megosztása	11
1.4. Alkotmányos felhatalmazás	19
1.5. A közösségi jog és a tagállamok jogának egymáshoz való viszonya	20
2. A joghoz jutás előfeltétele: a jog ismerete	23
2.1. Jogforrások az Európai Unióban	23
2.1.1. Az elsődleges jogforrások	24
2.1.1.1. Alapító szerződések	24
2.1.1.2. Általános jogelvek	26
2.1.2. A másodlagos jogforrások	26
2.1.2.1. Rendelet (regulation, Verordnung)	27
2.1.2.2. Irányelv (directive, Richtlinien)	30
2.1.2.3. Határozat (decision, decisione)	32
2.1.2.4. Ajánlás (recommendation) és a vélemény (opinion, avis)	34
2.1.2.5. Az Európai Központi Bank aktusai	35
2.1.2.6. Atipikus aktusok	36
2.1.2.7. Nem nevesített aktusok	37
2.1.3. A Közösség és a nemzetközi jog szabályai	38
2.2. Formális aktusok az unió közös kül- és biztonságpolitikája (az unió második pillére) terén	40
2.3. Formális aktusok a bűnügyi téren folytatott rendőrségi és igazságszolgáltatási együttműködés (az unió harmadik pillére) terén	42
2.4. Összegzés	42
3. A dokumentumokhoz való hozzáférés joga	44
3.1. A megismerhetőség jogi alapjai	44
3.2. A megismerhetőség bázisa	45
3.3. A nem publikus dokumentumokhoz való hozzáférés	46
4. A jogvédelem egy jelentős aspektusa: az Európai Bíróság által kialakított doktrínák	46
4.1. A közvetlen alkalmazhatóság	47
4.2. Közvetlen hatály	48
4.2.1. A Szerződés rendelkezéseinek közvetlen hatálya	48
4.2.2. Az Európai Közösségek által kötött nemzetközi szerződések közvetlen hatálya	53
4.2.3. A rendeletek közvetlen hatálya	55
4.2.4. A határozatok közvetlen hatálya	57
4.2.5. Az irányelvek közvetlen hatálya	58
4.2.5.1. Az irányelvek horizontális közvetlen hatályának problematikája	61
4.2.5.2. A jövő lehetséges útjai	62
4.2.5.3. Összegzés	65
4.2.6. A vélemények és ajánlások közvetlen hatálya	66
4.3. Az értelmezési kötelezettség doktrínája - avagy a közösségi jog közvetett hatálya	67
4.4. A közösségi jog szupremációja	70
4.5. A közösségi jog elsőbbsége	73
4.5.1. A Cross-féle pre-emption modell	76

4.6. Az általános jogelvek.....	76
4.6.1. A szubszidiaritás elve.....	78
4.6.2. Az arányosság elve	79
4.6.3. Az egyenlőség elve	80
4.6.4. A jogbiztonság elve.....	83
4.6.5. Az alapjogok.....	85
4.6.5.1. Az alapjogok védelme	86
4.6.5.1.1. Az Alapjogi Charta.....	88
4.6.5.1.2. Alapjogok az Európai Bíróság gyakorlatában.....	92
4.6.7. Az eljárási jogosítványok elve.....	97
4.6.7.1. Természetes igazságosság vagy az igazságos meghallgatáshoz való jog	97
4.6.7.2. Indokolási kötelezettség	98
4.6.7.3. Fair eljárás	99
4.6.7.4. Védelemhez való jog	100
4.6.8. Az Alapjogi Chartában az igazságszolgáltatással kapcsolatban megemlített jogok	100
4.6.8.1. A hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jog	100
4.4.8.2. A büntetőeljárás klasszikus elvei	103
4.6.9. A jövő kérdései	105
5. A jogvédelem bíróságon kívüli eszközei.....	108
5.1. Az Európai Ombudsman	108
5.2. Az Európai Adatvédelmi Biztos.....	111
6. Igazságszolgáltatás közvetlenül: az Európai Bíróság és az Elsőfokú Bíróság esetjoga a nem privilegizáltak keresetindítási jogával kapcsolatosan (megsemmisítési eljárás, mulasztási eljárás)	111
6.1. Megsemmisítési eljárás	111
6.1.1. A közösségi jogot sértő jogforrások kiiktatása.....	111
6.1.2. Keresetindítási jogosultság.....	113
6.1.3. A nem privilegizált keresetindításra jogosultak keresetindításának feltételei	114
6.1.3.1. A közvetlen érintettség	114
6.1.3.2. A személyes érintettség	115
6.1.3.3. A rendelet formájában hozott határozat	116
6.1.4. Az érvénytelenség jogalapjai.....	117
6.1.5. Határidők	118
6.1.6. Érvénytelenség kérdései előzetes döntéshozatali eljárásban.....	119
6.2. Mulasztási eljárás	120
6.2.1. A mulasztási eljárás kezdeményezésének joga.....	120
6.2.2. Intézkedés kötelezettsége	122
6.2.3. Előzetes felszólítás	123
6.2.4. Mulasztási per	124
7. Igazságszolgáltatás közvetlenül: a nemzeti bíróságok előtt közvetlenül a közösségi jogon alapuló igényérvényesítés	125
7.1. Jogalap nélkül beszedett pénzügyi terhek visszakövetelése	125
7.1.1. Az eljárások egyenértékűségének elve.....	129
7.1.2. A közösségi jog tényleges érvényesülésének elve.....	131
7.2. Új bírósági hatáskörök	132
7.2.1. Bírósági felülvizsgálat lehetősége közösségi jogi alapon	132
7.2.2. Ideiglenes intézkedés	133

7.2.3. Az új jogorvoslatok biztosításának elve.....	138
7.2.3.1. A kártérítési felelősség feltételei.....	140
7.3. Magánjogi jogérvényesítés.....	145
7.3.1. Keresetindításra való jogosultság	151
7.3.2. A bizonyítékokhoz való hozzáférés	152
7.3.3. Nemzeti versenyhatóságok határozatainak kötelező ereje	153
7.3.4. A vétkesség követelménye	153
7.3.5. Kártérítés	154
7.3.6. Az árnövekedés áthárítása	154
7.3.7. Az elévülési idők	155
7.3.8. A kártérítési kereset költségei.....	155
7.3.9. Az engedékenységi politika és a kártérítési keresetek közötti kapcsolat	156
8. Igazságszolgáltatás közvetetten: az előzetes döntéshozatali eljárás	157
8.1. Az előzetes döntéshozatali eljárás fogalma.....	157
8.2. A Bíróság előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatására vonatkozó hatásköre..	159
8.3. Az EK Szerződés 234. cikke	160
8.4. Az érintett joganyag	162
8.5. Az előterjesztő szerv bíróság jellege	162
8.5.1. A szervet jogszabály alapítja	163
8.5.2. A szerv állandó jelleggel működik	164
8.5.3. A szerv jogszabályok alapján hozza döntését.....	164
8.5.4. A szerv kontradiktórius eljárása	165
8.5.5. A szerv kötelező hatásköre.....	166
8.5.6. A szerv függetlensége	166
8.5.7. A szerv igazságszolgáltatási tevékenységet gyakorol.....	167
8.6. Az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésének egyéb feltételei	170
8.6.1. A szükségesség kérdése	170
8.6.2. Az elfogadhatóság kérdései, avagy az Európai Bíróság hatáskörének vizsgálata.....	171
8.7. Néhány – jogvédelmi szempontból lényeges - eljárási kérdés.....	174
8.7.1. Előterjesztési jogosultság	174
8.7.2. Kötelező előterjesztés.....	175
8.7.3. Kivételek az előterjesztési kötelezettség alól	176
8.7.4. Kérelemre vagy ex officio	178
8.7.5. Az utaló végzéssel szembeni jogorvoslatok	179
8.7.6. Az előzetes döntéshozatali kérdés előterjesztésének időpontja.....	182
8.8. Az Európai Bíróság előtti eljárás nyelve.....	183
8.9. Az előzetes döntés joghatása.....	183
8.10. A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésének térsége vonatkozásában alkalmazandó új eljárás: a sürgősségi előzetes döntéshozatali eljárás	185
9. Jogértelmezés, mint a jogérvényesítés eszköze	186
9.1. Jogértelmezés contra jogfejlesztés.....	187
9.2. A klasszikus jogértelmezési kánon.....	188
9.2.1. A grammatikai értelmezés	190
9.2.2. A logikai interpretáció.....	191
9.2.3. Szisztematikus interpretáció	193
9.2.4. A historikus értelmezés	193
9.3. A klasszikus értelmezési kánonon túli, illetve a közösségi jog sajátosságaiból fakadó értelmezési módszerek:	194
9.3.1. Analógiás jogértelmezés	194

9.3.2. Jogdogmatikai értelmezés	196
9.3.3. Jogalkotói akarat, szándék szerinti értelmezés	196
9.3.4. A teleologikus (célkutató) értelmezés	197
9.3.5. Effet ulile elv	199
9.3.6. A dinamikus jogértelmezés	199
9.3.7. Autonóm értelmezés	200
9.3.8. A jogösszehasonlító módszer	201
9.3.9. A különböző nyelvi változatok szerinti értelmezés	202
9.3.10. A "valaminek a fényében" való értelmezés	203
9.3.10.1. A Szerződés fényében való értelmezés	203
9.3.10.2. „Precedensek” fényében történő értelmezés.....	204
9.3.10.3. Nemzetközi egyezmények fényében való értelmezés	204
9.3.10.4. Jogelvek fényében történő értelmezés.....	205
9.3.10.5. Az alapjogok fényében való értelmezés	205
9.3.10.6. A tagállamok közös alkotmányos hagyományai fényében történő értelmezés.....	206
9.3.10.7. Erkölcsi értékek, közös jogi hagyományok, szokások fényében való értelmezés.....	206
9.3.11. Több módszer együttes alkalmazásával történő komplex értelmezés	208
9.4. Igazodási pontok meghatározása	208
10. A jogvédelem kiteljesedése: harmonizációs lépések az egységes eljárási szabályok irányában: a polgári jogi igazságügyi együttműködés fejleményei	210
10.1. Polgári eljárásjogi harmonizáció lehetősége és szükségessége.....	210
10.2. A polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 2000. december 22-i 44/2001/EK tanácsi rendelet (Brüsszel I. rendelet)	217
10.3. A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági jogi ügyekben és a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról (Brüsszel IIA Rendelet)	222
10.4. A tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben keletkezett bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről, a Tanács 1348/2000/EK és 1393/2007/EK rendelete.....	224
10.5. A tagállamok bíróságai közötti együttműködésről a bizonyítás-felvétel területén a polgári és kereskedelmi ügyekben.....	227
10.6. A fizetésképtelenségi eljárásokról szóló 1346/2000/EK rendelet	229
10.7. Az Európai Parlament és a Tanács 805/2004/EK rendelete (2004. április 21.) a nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról .	231
10.8. Az Európai Parlament és a Tanács 864/2007/EK rendelete a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról („Róma II.”)	231
10.9. Az Európai Parlament és a Tanács 1896/2006/EK rendelete az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról.....	235
10.10. Az Európai Parlament és a Tanács 861/2007/EK rendelete a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről.....	238
10.11. A Tanács 2003/8/EK irányelve a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimum szabályok megállapításáról	239
10.12. A Tanács 2004/80/EK irányelve (2004. április 29.) a bűncselekmények áldozatainak kárenyhítéséről.....	240

10.13. Az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól	241
10.14. A Tanács 2001/470/EK határozata (2001. május 28.) az Európai Igazságügyi Hálózat felállításáról polgári és kereskedelmi ügyekben	241
10.15. Előkészületben lévő másodlagos jogforrások:	242
10.15.1. Róma I. rendelet-tervezet a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról.....	242
10.15.2. Tartási kötelezettség.....	243
10.15.3. Végrendelet és öröklés	243
10.15.4. A házasság felbontása	244
10.15.5. Közös vagyon a házasságban.....	245
11. Zárzó	245
FELHASZNÁLT IRODALOM:.....	246
FELHASZNÁLT JOGESETEK:	255